
ČITANKA

OD A DO Š O LEZBEJSKIM I
GEJ LJUDSKIM PRAVIMA

Labris - organizacija za lezbejska ljudska prava
Beograd, 2009. godina

ČITANKA

Od A do Š o lezbejskim i gej ljudskim pravima

Izdavač:

Labris - organizacija za lezbejska ljudska prava, Beograd

Republika Srbija

Telefon: 011/3347 401, 33341 855, 064 700 82 93

e-mail: labris@labris.org.rs

www.labris.org.rs

Autorke/autori tekstova:

Diana Miladinović, Dragana Vučković, Goran Miletić,

Jelena Anđelovski, Marija Savić, Miodrag Kojadinović,

Snježana Milivojević, Svenka Savić, Zorica Mršević

Uredila:

Marija Savić

Tehničko uređenje, prelom i dizajn korica:

Adorjan Kurucz

Lektura i korektura:

Aleksandra Rašić, Marija Savić

Štampa:

Standard 2, Beograd

III dopunjeno izdanje

Tiraž: 1000

Beograd 2009.

Izdavanje ove publikacije pomogao je Švedski helsinški komitet za ljudska prava

Sva prava zadržava izdavač. Za svako korišćenje, umnožavanje i stavljanje u promet dela teksta ili teksta u celini potrebna je saglasnost Labrisa

SADRŽAJ

Uvod	5
I Opšte informacije o istopolnoj orijentaciji	
Činjenice o istopolnoj orijentaciji	9
Najčešća pitanja i odgovori u vezi sa istopolnom orijentacijom	14
II Teorije o istopolnoj orijentaciji	
Činjenice o istopolnoj orijentaciji i mentalnom zdravlju	45
(Gej) identitet i teorije o njemu – <i>Miodrag Kojadinović</i>	56
Ko su LGBTTIQ... osobe?	66
III Istorija	
Hronologija lezbejskog i gej aktivizma u Srbiji, 1990-2008.	77
IV Jezik i terminologija	
Izbegavanje heteroseksualnih predrasuda u jeziku	105
O terminologiji korišćenoj za istopolno orijentisane osobe – <i>Miodrag Kojadinović</i>	111
Jezik: Diskriminacija, stereotipi, predrasude – <i>Svenka Savić</i> ..	117
V Pravo	
Evropa protiv diskriminacije – <i>Zorica Mršević</i>	125
Pravni položaj seksualnih manjina u Srbiji – <i>Goran Miletić</i> ..	147
(Ne) čekajući svoja prava – <i>Jelena Anđelovski</i>	167
VI Diskriminacija i nasilje	
Efekti nasilja i diskriminacije na lezbejski identitet – <i>K. Miler i A. Faulsajt</i>	187

Diskriminacija i nasilje nad LGBT osobama tokom
2008. godine – *Diana Miladinović i Dragana Vučković*..... 195

VII Coming out

Coming out, lična priča – *Nani* 205

VIII Mediji

Zašto je različitost važna? – *Snježana Milivojević* 217
LGBT populacija u domaćim štampanim medijima
2008. godine – *Dragana Vučković*..... 226

IX Književnost

Žalosna država – *Lesli Njumen* 235

X Omladina

Obrazovanje: Učenici i učenice gejevi i lezbejke;
Razvijanje jednakih mogućnosti –
primeri dobre prakse u Irskoj i na međunarodnom nivou 247

XI Rečnik LGBTTIQ pojmova i simbola

Rečnik LGBTTIQ pojmova i simbola 265

Uvod

Pred vama se nalazi treće dopunjeno izdanje *Čitanke od A do Š o lezbejskim i gej ljudskim pravima*. Objavljivanje ove publikacije deo je Labrisovog programa Edukacije i lobiranja za prihvatanje i priznavanje LGBTTIQ¹ prava. Sadrži pregršt informacija vezanih za lezbejsku egzistenciju i LGBTTIQ prava, istoriju LGBTTIQ pokreta kod nas i u svetu, korišćenje ispravne terminologije, nivou ostvarenih prava i stepenu diskriminacije prema LGBTTIQ populaciji i druge korisne informacije.

Program Edukacije i lobiranja u Labrisu postoji od 2003. godine sa ciljem stvaranja mreže saveznica i saveznika, organizacija i individua koje bi pomogle u promociji lezbejskih ljudskih prava. Među njima su brojni mediji, organizacije za ženska i ljudska prava, savetodavke i savetodavci pri institucijama, predstavnice/i vlasti, ombudsmani, itd. Najveći razlog ignorisanja ili povrede lezbejskih (i GBTTIQ) prava i diskriminacije je nedostatak informacija i podrške za promociju ovih prava. Upravo iz tog razloga jedan deo našeg rada usmeren je na edukaciju različitih zainteresovanih strana, društvenih institucija, organizacija i ekspertkinja i eksperata u različitim oblastima.

Pored brojnih seminara i radionica, program Edukacije i lobiranja podrazumeva i izdavanje različitih publikacija prilagođenih interesima saradničkih grupa i pojedinkama/cima sa kojima saradujemo. Može se reći da *Čitanke* predstavlja skup bazičnih informacija važnih za razumevanje lezbejske egzistencije i prava neheteroseksualnih osoba. Poslednje izdanje koje je pred vama dopunjeno je novim informacijama o dešavanjima i promenama koje su se de-

1 Skr. Lezbejke, Gejevi, Biseksualne, Transeksualne, Transrodne, Queer i Interseksualne osobe

sile poslednjih godina na polju zagovaranja i ostvarivanja prava LGBTTIQ osoba kod nas i u svetu, načinu medijskog izveštavana, ali i ličnim i autorskim tekstovima o identitetima, procesu coming out-a i drugim važnim pitanjima vezanim za lezbejsku egzistenciju i položaj i prava LGBTTIQ osoba.

Uživajte ☺

Marija Savić

**OPŠTE INFORMACIJE O
ISTOPOLNOJ ORIJENTACIJI**

Činjenice o istopolnoj orijentaciji

Seksualna orijentacija ne može biti preneti ni naučena.

Strahovi porodica od prenošenja homoseksualnosti ili od regrutovanja u školi ili na drugim mestima, potpuno su bez naučne osnove.

- *Dr Džek Vajnberg, predsednik Američke psihijatrijske asocijacije, 6. oktobar 1977.*

Seksualna orijentacija nije izbor.

Seksualna orijentacija je duboko usađena i nije nešto što neko bira da bude ili ne bude.

- *Dr Alan P. Bel, autor studije "Seksualna preferencija", Bel, Vajnberg & Hamersmit, Indiana University Press, 1981.*

Istraživanja ukazuju na to da se istopolna orijentacija formira većoma rano u životnom ciklusu, verovatno i pre rođenja.

- *Preuzeto iz izjave o seksualnoj orijentaciji Američke asocijacije psihologa, juli 1994.*

Veruje se da postoji nekoliko faktora koji određuju seksualnu orijentaciju.

Seksualna orijentacija je verovatno rezultat nekoliko različitih faktora, uključujući genetske, hormonske i faktore sredine. Nije dan od ovih faktora nije sam odgovoran za određivanje seksualne orijentacije. Samo psihološki i društveni uticaji ne mogu izazvati homoseksualnost.

- *Tineke Bod: "Zašto je moje dete gej?", Federacija roditelja i prijatelja lezbejki i gej muškaraca, 1988.*

Postoje dokazi da roditelji imaju veoma malo uticaja na ishod seksualne orijentacije svoje dece u normalnim uslovima vaspitavanja.

- *Džun Makover Rejniš, doktor nauka (odgovor iz brošure) "Zašto je moje dete gej?", Federacija roditelja i prijatelja lezbejki i gej muškaraca, 1988.*

Gej muškarci i lezbejke otkrivaju svoju seksualnu orijentaciju. Oni nisu regrutovani niti su im mozgovi isprani da bi prihvatili "gej stil života".

Deca koja su gejevi ili lezbejke, često su veoma rano svesna da su različita. Ona generalno postaju svesna svoje seksualne orijentacije tokom adolescencije ili na početku zrelog doba.

- *R. R. Troiden, "Formiranje seksualnih identiteta", The Journal of Homosexuality 17.*

Istopolna orijentacija nije mentalni niti emocionalni poremećaj.

Istraživanja o homoseksualnosti su veoma jasna. Istopolna orijentacija nije mentalno oboljenje niti moralna izopačenost. To je jednostavno način na koji manjina populacije izražava ljubav i seksualnost. Mnoga istraživanja dokumentuju mentalno zdravlje gej muškaraca i lezbejki. Sve studije o sposobnosti rasuđivanja, stabilnosti, pouzdanosti i društvenoj i profesionalnoj prilagođenosti pokazuju da gej muškarci i lezbejke u istoj meri dobro funkcionišu onoliko koliko i heteroseksualne osobe.

- *Američka psihijatrijska asocijacija i Američka asocijacija psihologa, jul 1994.*

Napori da se promeni nečija seksualna orijentacija su neefikasni i mogu biti štetni.

Rezultati istraživanja pokazuju da napori da se lezbejke i gejevi "poprave" nisu ništa drugo do društvene predrasude iskrivljene kroz psihološke tretmane.

- preuzeto iz izjave o seksualnoj orijentaciji Američke asocijacije psihologa, jul 1994.

Ne postoje naučni dokazi koji podržavaju efektivnost bilo koje terapije koja pokušava da lezbejke i gejeve promeni u heteroseksualne.

- Džon C. Gonsiorek i Džejms D. Vejnril: Homoseksualnost - uticaji istraživanja na javnu politiku

Svi pokušaji da lezbejke i gejevi postanu heteroseksualni propadaju.

- D. C. Haldeman, "Praksa i etika terapije za konverziju seksualne orijentacije", Journal of Consulting and Clinical Psychology 62, 1994.

Grupe koje pokušavaju da promene seksualnu orijentaciju ljudi kroz tzv. konverzivnu terapiju, u zabludi su i rizikuju da nanesu mnogo štete onima za koje kažu da pokušavaju da im pomognu.

- Dr Rejmond Foler, izvršni direktor Američke asocijacije psihologa

Klinička iskustva ukazuju na to da svaka osoba koja traži konverzivnu terapiju može to raditi zbog društvenih predrasuda koje su izazvale internalizovanu homofobiju, i da su gej muškarci i lezbejke koji su pozitivno prihvatili svoju seksualnost, bolje prilagođeni od onih koji nisu.

- Američka psihijatrijska asocijacija

Frekvencija homoseksualnosti je konstantna bez obzira na nove zakone ili društvene stavove.

Lezbejke i gejevi čine oko 10% populacije i to je broj koji je iznenađujuće konstantan u različitim kulturama, bez obzira na različite moralne vrednosti i standarde određene kulture. Nasuprot nekim pretpostavkama, frekvencija homoseksualnosti se ne menja sa novim moralnim zakonima ili društvenim običajima.

- Preuzeto iz izjave o seksualnoj orijentaciji Američke asocijacije psihologa, jul 1994.

Mladi koji su lezbejke ili gejevi u većem su riziku od samoubistva.

Za mlade koji su lezbejke ili gejevi dva do tri puta je verovatnije da će pokušati samoubistvo nego njihovi heteroseksualni vršnjaci. Lezbejke tinejdžerke i gej tinejdžeri čine 30% svih uspešnih samoubistava među adolescentima.

- *Američko Ministarstvo zdravlja i humanitarnih službi: "Izveštaj radne grupe sekretarijata o samoubistvima među mladima", Vašington D.C, 1989.*

Lezbejke i gej muškarci su jednako sposobni da budu dobri roditelji kao i heteroseksualci.

Deca koja su odgajana u lezbejskim ili gej domovima ne razlikuju se u bilo kom aspektu psihološkog, društvenog ili seksualnog razvoja od dece iz heteroseksualnih porodica.

- *C. J. Paterson, "Deca gej ili lezbejskih roditelja", Child Development 63.*

Trideset pet različitih studija pokazalo je da kod dece gej i lezbejskih roditelja ne postoji veća verovatnoća da će postati istopolno orijentisani nego kod dece heteroseksualnih osoba i da su ona isto tako dobro prilagođena.

- *Džejn Gros, "Novi izazovi mladosti: odrastanje u gej domovima", New York Times, 11. februar, 1991.*

Lezbejke i gejevi vrlo retko seksualno zlostavljaju decu.

U Americi 90% od ukupnog broja seksualno zlostavljane dece zlostavljano je od strane heteroseksualnih muškaraca. Zlostavljači su skoro uvek članovi porodice, bliski porodični prijatelji ili majčin partner.

- *P. J. Falk "Majke lezbejke: Psihološke pretpostavke u porodičnom zakonu", American Psychologist 44, 1989.* - *Meri Kos i drugi, "Nebezbedni raj: Muško nasilje nad ženama u kući, na poslu i u društvenoj zajednici", Američka asocijacija psihologa, 1994.*

Lezbejke i gejevi nisu opsednute seksom.

Lezbejke i gej muškarci imaju isto interesovanje za seksualne aktivnosti kao i heteroseksualne osobe, ni više ni manje.

- Alan P. Bel i Martin S. Vajnberg, *Institut za seksualna istraživanja: "Homoseksualnost: Studija ljudske različitosti"*, Simon i Šuster, 1978.

Ne postoji poseban gej životni stil.

Životi lezbejki i gej muškaraca razlikuju se kao i životi heteroseksualnih osoba.

- Linda D. Garnets i Daglas C. Kimel, *"Psihološke perspektive o lezbejskim i iskustvima gej muškaraca"*, Columbia University Press, 1995.

Izvor: <http://hcqsa.virtualave.net/facts.html>

Prevela: Danijela Živković

Najčešća pitanja i odgovori u vezi sa istopolnom orijentacijom

Iako su najnovija istraživanja pokazala da je seksualna orijentacija stalna i nepromenljiva, neki ljudi i dalje smatraju da bi lezbejke i gejevi mogli da je promene ukoliko bi to želeli.

Da li biste vi mogli da promenite svoju seksualnu orijentaciju na nečiji zahtev?

Da li biste to želeli? Zašto biste želeli, a zašto ne?

Mnogi ljudi smatraju da je istopolna orijentacija izbor, i da su gej ljudi odlučili da budu gej.

Ako smatrate da je istopolna orijentacija stvar izbora, da li smatrate da je i heteroseksualnost stvar izbora?

Kada ste izabrali svoju seksualnu orijentaciju?

Pretpostavimo za trenutak da je seksualna orijentacija stvar izbora (mada to nije slučaj):

Da li to znači da lezbejke i gejevi ne zaslužuju da budu zaštićeni civilnim pravima?

Pre nego što odgovorite na ovo pitanje, uzmite u obzir sledeće: iako je u našoj zemlji (SAD) religijska pripadnost stvar izbora, naša Vlada pruža zaštitu od diskriminacije na osnovu ovog ličnog izbora.

Trenutno naša Vlada ne omogućava lezbejkama i gejevima da imaju beneficije koje se stiču brakom, ili zaštitu od diskriminacije pri zapošljavanju i rešavanju stambenog pitanja.

Da li lezbejke i gejevi treba da plaćaju porez vladi koja im ne obezbeđuje osnovna civilna prava i zaštitu?

Zbog čega lezbejke i gejevi treba da ulažu novac u fondove koji omogućavaju heteroseksualnim parovima specijalna prava i povlastice, a izuzetno malo daju za beneficije istopolnih parova?

Da li biste odbili donaciju organa koji bi vam spasao život, ukoliko bi donator organa bio lezbejka/gej?

Da li je pravedno da heteroseksualni parovi, koji su u braku sat vremena, imaju veća legalna prava i odgovornosti jedni prema drugima, od istopolnih parova koji su zajedno 25 godina?

Da je vaše dete lezbejka ili gej:

Da li biste ga jednako voleli?

Da li biste želeli da vaše dete živi i raste u društvu koje odbija da ga prihvati i obezbedi mu jednaka prava?

Da li biste želeli da ljudi donose zaključke o vašem detetu na osnovu stereotipa i mitova ili biste želeli da sude na osnovu logike, činjenica i ličnih merila?

Da li biste verovali da vaše dete manje zaslužuje da ima osnovna civilna prava, slobodu da provede život sa osobom koju voli i prednosti legalnog braka?

Ako je vaš komšija ili saradnik gej:

Na koji način bi njena/njegova seksualna orijentacija uticala na vas?

Ukoliko bi ona/on dobila/o jednaka prava, da li bi to ugrozilo vaša prava? Na koji način?

Trenutno lezbejski i gej parovi nemaju pravo na legalan brak, dok heteroseksualne osobe uživaju sva prava legalne zajednice.

Ko sada ima specijalna prava?

Da li bi legalizacija lezbejskih i gej brakova na bilo koji način ometala pravo na brak drugih ljudi? Kako?

Na koji način bi to uticalo na beneficije koje trenutno uživaju heteroseksualni parovi?

Da li bi mogućnost sklapanja gej brakova uticala na vaš brak, i na koji način?

Rasprostranjeno je pogrešno uverenje da lezbejke i gejevi češće zlostavljaju decu od heteroseksualnih osoba. Ovaj mit je dugo bio korišćen u onemogućavanju lezbejki i gejeva da rade sa decom. Istina je da decu najčešće zlostavljaju heteroseksualni muškarci.

Razmišljajući na isti način, zašto ne bismo zabranili heteroseksualnim muškarcima da predaju deci u školama, vode ih na kampovanja ili da, uopšte, rade sa decom?

Ukoliko je istina da je zadatak predloga Zakona za zaštitu institucije braka (DOMA- Defence of Marriage Act) da štiti ovu instituciju...

Zbog čega broj razvoda po osobi ne bi bio ograničen? Stopa razvoda u našoj zemlji kreće se oko 50%. Razvod predstavlja ozbiljnu opasnost po instituciju braka, ali se DOMA ne bavi ovim problemom. Zbog čega?

Ako imamo u vidu da su mnoge pristalice DOMA-e razvedene osobe, čak i više puta, možemo li ih smatrati osobama koje shvataju važnost braka? Da li se oni zaista zalažu za zaštitu institucije braka ili se zalažu za zaštitu svojih heteroseksističkih principa?

Zbog čega tako veliki broj ljudi smatra da je AIDS/HIV gej bolest kada:

Izveštaji Svetske zdravstvene organizacije govore da je u više od 70% slučajeva širom sveta, za prenošenje AIDS/HIV-a "kriv" heteroseksualni odnos?!

Prema statističkim podacima CDC-a (jul 1997.), heteroseksualni seks je najbrže rastući način prenošenja HIV-a u Sjedinjenim Državama. Za godinu dana sa 15% je porastao na 20%, naspram 5% intravenoznih narkomana i 5% gej muškaraca.

Lezbejke su najmanje ugrožene u pogledu dobijanja HIV-a putem seksualnog kontakta.

Šta je seksualna orijentacija?

Seksualna orijentacija je jedna od četiri komponente seksualnosti. Karakteriše je stalno prisutna emotivna, romantična, seksualna, ljubavna privlačnost u odnosu na osobe određenog pola.

Preostale tri komponente seksualnosti su: biološki pol, rodni identitet (biti žensko ili muško u psihološkom smislu), i društvena rodna uloga (određene norme ponašanja društveno propisane za pripadnike ženskog i muškog pola).

Prepoznatljive su tri različite seksualne orijentacije:

Istopolna orijentacija (homoseksualnost) - privlačnost u odnosu na osobe istog pola,

Heteroseksualnost - privlačnost u odnosu na osobe suprotnog pola i

Biseksualnost - privlačnost u odnosu na osobe oba pola.

Osobe istopolne orijentacije često se nazivaju gejevima (odnosi se i na žene i na muškarce) i lezbejkama (važi samo za žene).

Seksualna orijentacija se, za razliku od seksualnog ponašanja, odnosi na osećanja i sopstveni koncept (self-concept).

Osobe mogu i ne moraju pokazivati svoju seksualnu orijentaciju kroz svoje ponašanje.

Čime je prouzrokovana određena seksualna orijentacija jedne osobe?

Naučnicima i dalje nije jasno na koji način se određena seksualna orijentacija razvija kod pojedinca.

Različite teorije, poreklo seksualne orijentacije pronalaze u različitim izvorima kao što su genetski ili urođeni hormonski sklop, životno iskustvo u najranijem detinjstvu, itd.

Naučnici se slažu u tome da se kod većine ljudi seksualna orijentacija formira u ranim godinama života i da je čini složeni sklop bioloških, psiholoških i socijalnih faktora.

Da li je seksualna orijentacija stvar izbora?

Ne. Seksualna orijentacija kod većine ljudi ispoljava se u ranoj adolescenciji, pre nego što dođe do prvih seksualnih iskustava.

Dosta ljudi je tokom dugog niza godina, bezuspešno pokušavalo da svoju istopolnu orijentaciju promeni u heteroseksualnost.

Zbog toga psiholozi smatraju da za većinu ljudi istopolna orijentacija ne predstavlja svestan izbor koji može biti izmenjen po sopstvenom nahođenju.

Da li je istopolna orijentacija mentalna bolest ili emocionalni problem?

Ne. Psiholozi, psihijatri i drugi stručnjaci za mentalno zdravlje slažu se u tome da istopolna orijentacija ne spada u mentalne bolesti, poremećaje ili emocionalne probleme.

Naučna istraživanja koja se vrše tokom poslednjih trideset pet godina, pokazuju da istopolna orijentacija, sama po sebi, nije povezana sa emocionalnim i socijalnim problemima.

U prošlosti, homoseksualnost je smatrana bolešću jer su stručnjaci za mentalno zdravlje kao i društvo, svoje pogrešne stavove formirali na osnovu podataka koji su se odnosili uglavnom na lezbejke i gejeve koji se podvrgavaju terapiji. Onog trenutka kada su uzeti u obzir i podaci o gej ljudima koji nisu pod terapijom, ideja o tome da je istopolna orijentacija bolest proglašena je netačnom.

Godine 1973. Američko udruženje psihijatara je značaj rezultata novih istraživanja potvrdilo time što je termin "homoseksualnost" izbačen sa zvanične liste mentalnih i emocionalnih poremećaja.

Godine 1975. Američko udruženje psihologa izdalo je rezoluciju kojom je podržalo ovu akciju.

Obe organizacije su podstakle profesionalce koji se bave mentalnim zdravljem na razbijanje predrasude da je seksualna orijentacija povezana sa mentalnom bolešću. Nakon što je homoseksualnost zvanično skinuta sa spiska mentalnih bolesti, ova odluka još jednom je potvrđena rezultatima dodatnih istraživanja, i od strane obe asocijacije.

Da li lezbejke i gejevi mogu biti dobri roditelji?

Da. Studije koje se bave poređenjem dece koju odgajaju istopolni i heteroseksualni roditelji, pokazale su da ne postoje razlike u razvoju ove dve grupe dece; ne postoje razlike u inteligenciji, psihološkom i socijalnom prilagođavanju, popularnosti među prijateljima, razvoju identiteta društvenih polnih uloga, ili razvoju seksualne orijentacije.

Još jedno stereotipno, potpuno pogrešno verovanje u vezi sa istopolnom orijentacijom jeste da gejevi češće od heteroseksualnih muškaraca imaju tendenciju da seksualno zlostavljaju decu.

Ne postoje podaci iz kojih proizlazi da su gejevi podložniji zlostavljanju dece od heteroseksualaca.

Zbog čega neke lezbejke i gejevi pričaju ljudima o svojoj seksualnoj orijentaciji?

Zato što je za njihovo mentalno zdravlje vrlo važno da priču o ovom aspektu njihove ličnosti podele sa drugim ljudima.

Ustanovljeno je da je proces razvoja identiteta kod lezbejki i gejeva nazvan “coming out”, čvrsto povezan sa psihološkim prilagođavanjem. Što je slika o lezbejskom/gej identitetu pozitivnija, to će njihovo mentalno zdravlje biti bolje, a samopoštovanje veće.

Zbog čega je “coming out” težak proces za neke lezbejke i gejeve?

Zbog mnogobrojnih stereotipa i nepotrebnih predrasuda u odnosu na lezbejke i gejeve, “coming out” za njih predstavlja veliki izazov koji može proizvesti emocionalne patnje.

Kada prvi put postanu svesni privlačnosti u odnosu na osobe istog pola, lezbejke i gejevi mogu se osećati usamljeno i kao da su “drugачiji”.

Takođe mogu strahovati da će, u slučaju da naprave “coming out”, biti odbačeni od strane porodice, prijatelja, saradnika, verskih institucija.

Pored toga, lezbejke i gejevi vrlo su često meta diskriminacije i nasilja.

Pretnja nasiljem i diskriminacijom velika je prepreka u razvoju gej populacije.

Istraživanje sprovedeno 1989. godine pokazuje da je 5% gejeva i 10% lezbejki u poslednjih godinu dana prijavilo fizičko zlostavljanje ili napad izazvan činjenicom da su homoseksualci.

Četrdesetsedam posto homoseksualaca je prijavilo da su u toku svog života doživeli neki vid diskriminacije.

I druga istraživanja pokazuju da postoji visoka stopa diskriminacije i nasilja.

Šta bi pomoglo lezbejkama i gejevima da prevaziđu predrasude i diskriminaciju u odnosu na njih?

Ljudi koji dobro poznaju neku lezbejku ili geja imaju najpozitivnije stavove u odnosu na čitavu gej populaciju.

Iz ovoga psiholozi zaključuju da se negativan odnos prema LG populaciji bazira na stereotipima i predrasudama, a ne na stvarnom iskustvu.

I u ovom slučaju zaštita od nasilja i diskriminacije vrlo je važna, kao i za sve manjinske grupe.

Neke države (SAD) nasilje protiv individue na osnovu njene/njegove seksualne orijentacije smatraju “zločinom iz mržnje”, dok

osam država ima zakon protiv diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije.

Da li se terapijom može promeniti seksualna orijentacija?

Ne. Iako istopolna orijentacija ne spada u mentalne bolesti i ne postoje naučni razlozi za pokušaje promene istopolne u heteroseksualnu orijentaciju, neke osobe iskazuju želju da promene svoju ili tuđu seksualnu orijentaciju (npr. roditelji traže da njihovo dete ide na terapiju).

Terapeuti koji sprovode ovu vrstu terapije izjavljuju da su tokom tretmana uspeli da promene seksualnu orijentaciju svojih klijenata iz istopolne u heteroseksualnu.

Pažljivim pregledanjem njihovih izveštaja zapažaju se činjenice koje izazivaju sumnju: većina ovih tvrdnji potiče od organizacija i institucija koje imaju ideološki pogled na seksualnu orijentaciju, a ne od ljudi koji se bave istraživanjem mentalnog zdravlja; tretmani i njihovi rezultati slabo su dokumentovani; periodi "praćenja" klijenata nakon završetka terapije traju nedovoljno.

Američko udruženje psihologa je 1990. godine objavilo da naučni dokazi ne pokazuju da je terapija za promenu seksualne orijentacije uspešna, i da može izazvati više štete nego koristi.

Izmena nečije seksualne orijentacije ne odnosi se samo na izmenu nečijeg seksualnog ponašanja; bilo bi potrebno promeniti nečije emocije, romantična i seksualna osećanja, rekonstruisati nečiji sopstveni koncept i socijalni identitet.

Iako se neki terapeuti bave izmenom seksualne orijentacije, postavlja se pitanje da li je etički vršiti promene jedne, za identitet individue izuzetno važne, odlike koja nije poremećaj, putem terapije.

Lezbejke i gejevi se ne podvrgavaju terapiji samo sa željom da tokom tretmana izmene svoju seksualnu orijentaciju; kao i svakoj drugoj osobi, i lezbejkama i gejevima terapija može biti potrebna iz nebrojeno mnogo razloga.

Između ostalog, moguće je da im je psihološka pomoć potrebna u vezi sa procesom “coming outa”, prevazilaženjem predrasuda i nasilja sa kojim se sreću, itd.

Zbog čega je za društvo važno da bude bolje edukovano u vezi sa istopolnom orijentacijom?

Vrlo je verovatno da će edukacijom o seksualnoj orijentaciji i homoseksualnosti, predrasude koje ljudi imaju u odnosu na gej populaciju biti znatno umanjene.

Prosleđivanje verodostojnih informacija o istopolnoj orijentaciji naročito je važno za mlade ljude koji i sami imaju dileme u vezi sa svojim seksualnim identitetom.

Strah da će dostupnost ovih informacija uticati na nečiju seksualnu orijentaciju je bezrazložan.

Poreklo seksualne orijentacije

Seksualna orijentacija, bilo da je heteroseksualna, istopolna ili biseksualna, nije nešto što se može izabrati.

Novija istraživanja pokazuju da seksualna orijentacija ima genetske i biološke komponente i da se određuje pre ili neposredno nakon rođenja osobe.

Kao i heteroseksualne osobe, lezbejke i gejevi svoju seksualnost otkrivaju u toku procesa sazrevanja; oni nisu “vrbovani”, “zavedeni” ili naučeni da budu homoseksualci (Bel, Vajnberg M.S. & Hamersmit, 1981., Troiden, 1989.).

Jedini izbor koji lezbejke i gejevi mogu da naprave jeste da li će svoj život živeti iskreno ili prema nerealnim očekivanjima zajednice.

Da li je istopolna orijentacija psihološki problem ili mentalna bolest?

Američko udruženje psihologa i Američko udruženje psihijatarata ne smatraju istopolnu orijentaciju emocionalnim ili mentalnim

poremećajem.²

Rezultati objavljenih istraživanja pokazuju da ne postoje bitne razlike između mentalnog zdravlja heteroseksualnih osoba i lezbejki i gejeva.

I pored toga, društveni žig koji nosi LG populacija može proizvesti emocionalne patnje.

Da li je istopolna posledica odrastanja u siromašnim porodicama i nedostatka verskih uverenja?

Lezbejke i gejevi odrastaju u svim vrstama porodica; potiču iz ruralnih predela, velikih gradova, kao i svih drugih sredina.

LG populaciju čine ljudi sa najrazličitijim socioekonomskim, etničkim i verskim poreklom.

“Postoje dokazi da u uobičajenim uslovima odrastanja roditelji imaju vrlo mali uticaj na seksualnu orijentaciju svoje dece.” (Reiniš, 1988.). Ponašanje roditelja može uticati na način na koji će dete prihvatiti sopstvenu seksualnost; ne da li će biti heteroseksualno ili lezbejka/gej.

Da li je istopolna orijentacija izazvana zlostavljanjem ili lošim iskustvom sa osobama suprotnog pola?

Mnogi ljudi u svom detinjstvu prežive različite vrste zlostavljanja i zanemarivanja i kada odrastu budu heteroseksualni.

Većina ljudi, heteroseksualnih, kao i lezbejki i gejeva, imaju loša iskustva sa osobama suprotnog pola. Ne postoji povezanost između ovih pojava i istopolne orijentacije.

Da li se istopolna orijentacija može lečiti?

Obzirom na činjenicu da istopolna orijentacija ne spada u bolesti i poremećaje, nema razloga da bude “lečena”.

2 17. maja 2008. godine Srpsko lekarsko društvo potvrdilo je stav Svet-ske zdravstvene organizacije o uklanjanju homoseksualnosti sa liste bolesti. (prim. urednice)

Neki terapeuti tvrde da mogu da oslobode lezbejke i gejeve njihovih homoseksualnih želja, ali metode njihovog rada su pod velikim znakom pitanja, i vrlo retko rezultiraju trajnom izmenom nečije seksualne orijentacije (Haldeman, 1994.).

Prema Američkom udruženju psihologa, ne postoji nijedan naučni dokaz koji bi govorio u prilog terapiji čiji je cilj promena istopolne u heteroseksualnu orijentaciju.

Direktor Američkog udruženja psihologa, dr Rejmond Foler, tvrdi: "Oni koji se trude da promene seksualnu orijentaciju ljudi putem terapije "preobraćanja", krajnje su nepromišljeni i mogu naneti veliku psihološku štetu onima kojima, kako tvrde, žele da pomognu."

Američko udruženje pedijatarata takođe tvrdi: "Terapija koja je usmerena na izmenu nečije seksualne orijentacije kontraindikativna je jer može prouzrokovati osećaj krivice i anksioznost, i nema potencijala za ostvarivanje promene u orijentaciji."

Američko udruženje medicinarata: "Gej osobama ne preporučujemo terapiju "averzije". Putem psihoterapije, lezbejke i gejevi mogu prihvatiti svoju seksualnu orijentaciju i razumeti društveni odnos prema tome."

Američko udruženje psihijatarata izjavljuje: "Ne postoje zvanični naučni dokazi koji govore u prilog "reparativne" terapije, kao načina za izmenu nečije seksualne orijentacije. Lezbejke i gejevi koji su prihvatili svoju seksualnu orijentaciju, bolje su prilagođeni od onih koji nisu bili spremni za to."

Gej način života

Šta je to gej način života?

Kao što ne postoji heteroseksualni način života, tako ne postoji ni gej način života.

Antigej aktivisti promovišu ideju da se život lezbejki i gejeva vrti oko seksa i potrage za seksualnim kontaktima, i da je jedini iden-

titet koji gej ljudi imaju, isključivo zasnovan na istopolnoj orijentaciji.

Za antigej organizacije ovo je jedini postojeći gej način života, i one se zalažu da ovaj pogrešan stav postane opšte prihvaćen.

U stvarnosti, životi lezbejki i gejeva razlikuju se kao i životi heteroseksualnih ljudi (Garnets&Kimmel, 1993.).

Neki odlučuju da žive u dugim vezama, neki biraju da budu sami; neki parovi žele da podižu decu, neki ne. Vrste hobija, interesovanja i aktivnosti različite su, baš kao i kod heteroseksualnih osoba.

Koliko gej ljudi postoji?

Stopa zastupljenosti lezbejki i gejeva u čitavoj populaciji, kreće se oko 10%.

Organizacije koje osporavaju LG prava, stalno nastoje da ovu cifru umanje.

Uprkos svemu, 10% je opšte prihvaćen podatak.

U pokušaju da umanje legitimnost civilnog prava na zaštitu lezbejki i gejeva, antigej organizacije i homofobični političari zloupotrebili su informacije koje su prikupljene putem istraživanja koje je sproveo institut Batel, tvrdeći da samo 1% populacije čine LGBT osobe.

Cilj ovog istraživanja nije bilo utvrđivanje seksualnosti ispitanika.

Ciljna grupa ovog istraživanja bili su muškarci starosne dobi od 20 do 30 godina. Postavljana su pitanja u vezi sa njihovom seksualnom aktivnošću u proteklih 10 godina, i da li sebe smatraju isključivo homoseksualnima.

U vezi sa tim pojavilo se nekoliko problema:

Žene, samim tim i lezbejke, nisu bile uključene u istraživanje.

Ispitanici su bili muškarci od 20 do 30 godina; mnoge lezbejke i gejevi u tim godinama još uvek nisu sigurne u svoju seksualnu orijentaciju; čak i ako su imale seksualno iskustvo sa osobama istog pola, nerado se odlučuju da sebe svrstaju u grupu LGBT osoba.

Ne retko se događa da osobe koje nisu u potpunosti prihvatile svoju seksualnu orijentaciju preuzimaju heteroseksualno ponašanje da bi se tako ogradili od svoje istopolne orijentacije. Na ovaj način, učesnici studije štite se od mogućnosti da budu smatrani isključivim homoseksualcima, iako su njihove želje usmerene ka osobama istog pola.

Istraživanje nije garantovalo anonimnost (tražen je broj socijalnog osiguranja, adresa radnog mesta, i sl.). Vrlo je verovatno da su gejevi koji nisu javno "out" (njihovi prijatelji, porodica i saradnici na poslu ne znaju da su oni gej), imali manje šanse da iskreno odgovaraju na pitanja.

Veći deo LGBT populacije živi u tajnosti i verovatno ne bi učestvovali u ovakvom istraživanju.

Dokle god bude postojao žig srama kojim društvo obeležava LG osobe i dokle god se lezbejkama i gejevima ne dozvoli da slobodno i otvoreno žive svoje živote, postojaće sporovi u vezi sa tim.

Ono što svakako možemo reći jeste da svaka osoba redovno dolazi u kontakt sa makar jednom lezbejkom ili gejem, bila ona toga svesna ili ne.

Gej osobe su opsednute seksom?!

Suprotno opšte prihvaćenom verovanju, lezbejke i gejevi nisu ništa više opsednuti seksom od heteroseksualnih osoba (Bel, Vajnberg, 1978.), niti ih privlači svaka osoba istog pola koju sretnu.

Živote lezbejki i gejeva, kao i živote heteroseksualnih osoba, ne čini samo seks, ali je jasno zbog čega je ovaj stav tako rasprostranjen.

Većina ljudi i ne shvata da poznaje lezbejke i gejeve.

Iz toga sledi da je njihovo znanje o homoseksualnosti zasnovano na informacijama koje dobijaju putem medija ili antigej organizacija, koje ne pružaju ni približnu sliku jednog uobičajenog predstavnika LG populacije ili lezbejskog/gej para.

Obzirom na to da se mediji bave prodajom novosti, bilo koja vrsta radikalnog ponašanja može poslužiti za te svrhe; antigej or-

ganizacije bave se predstavljanjem homoseksualaca kao velikih hedonista.

Zbog toga je njihova pažnja usmerena na najradikalnija ponašanja koja se ispoljavaju u LG populaciji.

Lezbejke i gejevi su promiskuitetni?!

Promiskuitet nije povezan sa nečijom seksualnom orijentacijom, već sa vrednosnim normama i uverenjima.

Kao i u heteroseksualnoj populaciji, neke lezbejke i gejevi su promiskuitetni, a neke/i ne.

U istraživanju vršenom 1992. godine, 55,5% gejeva i 71,2% lezbejki prijavilo je da imaju stabilnu vezu (Overlooked Opinions, 1993.).

Da li su lezbejke i gejevi nesrećni i usamljeni ljudi?

Članovi antigej organizacija vole da dokazuju da je gej način života loš, tvrdeći da je većina lezbejki i gejeva usamljena i nesrećna.

Većina lezbejki i gejeva nije nesrećno i usamljeno, ali jednim delom su antigej organizacije u pravu: biti gej u našem društvu nije nimalo lako. Društveno žigosanje, odbacivanje od strane porodice, prijatelja i crkve, diskriminacija i osećaj društvene izolacije mogu izazvati emocionalnu pustoš.

Ono što antigej organizacije prećutkuju jeste činjenica da su oni deo problema: šireći zlonamerne laži koje demonizuju lezbejke i gejeve, oni podstiču homofobiju u društvu i na taj način čine ovaj svet netolerantnim u odnosu na lezbejke i gejeve.

Da li su lezbejke radikalne feministkinje koje mrze muškarce?

Najveći broj lezbejki jesu feministkinje, a većina feministkinja ne mrzi muškarce.

One samo podržavaju stav da žene zaslužuju jednaka prava, da samostalno donose odluke, i da imaju jednake mogućnosti za društveni i profesionalni razvoj i napredak, kao što muškarci već imaju.

***Zbog čega se lezbejke i gejevi “razmeću” svojom seksualnošću?
Zašto to ne zadrže za sebe?***

Većina lezbejki i gejeva se ne razmeće svojom seksualnošću. Tačnije, mnogi se trude da što bolje sakriju svoju seksualnu orijentaciju.

U našem društvu postoje dupli standardi. Ono što neki smatraju razmetanjem lezbejki i gejeva, kod heteroseksualnih osoba se smatra uobičajenim, svakodnevnim ponašanjem.

Kada heteroseksualni par hoda držeći se za ruke, to se smatra normalnim ponašanjem, veoma mali broj ljudi će takvo ponašanje smatrati neprimerenim, ukoliko ga uopšte primete.

Nasuprot tome, lezbejski ili gej par koji se ponaša na isti način, gotovo sigurno će biti primećen i optužen za razmetanje svojom seksualnošću ili promociju svog načina života.

Zbog toga mogu doći u situaciju da budu šikanirani ili čak fizički napadnuti.

Heteroseksualnim osobama dozvoljeno je da pričaju o svojim supružnicima i partnerima. Mogu da nose burmu, da drže fotografije svojih voljenih na radnom stolu u firmi, da se ljube pri rastanku na aerodromu, da dolaze sa svojim voljenim bićem na proslave, itd. Lezbejka ili gej koji bi izabrao ovakvo ponašanje, bio bi viđen kao neko ko izaziva nevolje ili kao radikalni homoseksualac koji isteruje svoja prava.

Istina je da većina lezbejki i gejeva ne želi da se javno izjašnjava; oni jednostavno žele da budu u mogućnosti da objedine različite aspekte svog života, na isti način koji je dozvoljen heteroseksualnim osobama.

Ono što većina ljudi misli kad kaže da lezbejke i gejevi treba da zadrže svoj život za sebe, jeste da treba da drže svoje živote u tajnosti.

Zamislite na trenutak da treba da tajite postojanje najvažnije osobe u vašem životu!

Ono što lezbejke i gejevi rade u krevetu odvratno je i perverzno!

Ono što dve odrasle osobe rade dobrovoljno u privatnosti svoje spavaće sobe, ne tiče se nikog drugog do njih samih.

Ono što lezbejke i gejevi rade u krevetu, ne razlikuje se od onoga što heteroseksualne osobe rade u svojim krevetima. Intimnosti koje razmenjuju mnogi lezbejski i gej parovi mogu se smatrati blagim i nežnim u odnosu na stvari koje rade neki heteroseksualni parovi.

Istopolna orijentacija, deca i porodične vrednosti

Da li su gejevi skloniji zlostavljanju dece?

Jedan od najstarijih i najštetnijih mitova jeste povezivanje istopolne orijentacije sa zlostavljanjem dece. U stvarnosti, decu najčešće zlostavljaju odrasli muškarci heteroseksualne orijentacije. Često se radi o članu porodice ili porodičnom prijatelju (Falk, 1989., Kos, 1994.). Pedofili koji zlostavljaju decu istog pola gotovo nikada nisu homoseksualci (Grot&Birnbaum, 1978.).

Podaci govore da je zlostavljanje dece od strane heteroseksualnih žena retka pojava, kod lezbejki još manje prisutna (Erikson, Valbek&Sili, 1988., Finkelhor, 1984., Džonson&Širer, 1987.).

Lezbejke i gejevi vrbuju decu i zavode naivne odrasle osobe?!

U nastojanju da prošire strah i neznanje, organizacije koje osporavaju lezbejska i gej prava često opisuju lezbejke i gejeve kao seksualne grabljivice koje vrbuju i zavode što je moguće više ljudi.

Lezbejke i gejevi, kao i heteroseksualne osobe, svoju seksualnost otkrivaju u toku sazrevanja; oni nisu vrbovani, zavedeni, niti im je mozak ispran tako da se priklone gej načinu života (Bel, Vajnberg Hamersmit, 1981., Troiden, 1989.).

U slučaju da žele nekoga da vrbuju, lezbejke i gejevi bi se susreli sa velikim teškoćama: šta bi imali da ponude? Odbacivanje od strane porodice i prijatelja, strah od diskriminacije, stalnu izloženost šikaniranju, nasilju i moguću smrt izazvanu od strane homofobičnih osoba?

Ideja vrbovanja je u potpunosti bez naučne osnove (Vajnberg, 1977.).

Zbog čega je važno edukovati mlade o istopolnoj orijentaciji?

Nisu svi tinejdžeri heteroseksualni; 7,2 miliona Amerikanaca mlađih od 20 godina su lezbejke i gejevi (Statistical Abstract of the United States, 1991, & Kinsey's estimates). U izveštaju Instituta Hetrik-Martin 1992. godine izneti su podaci da 80% lezbejki i gejeva u tinejdžerskom uzrastu pati od osećaja izolovanosti. 45% gejeva i 20% lezbejki doživelo je verbalni ili fizički napad u srednjoj školi, a 28% ovih tinejdžera prisiljeno je da napusti školu.

Lezbejke i gejevi u tinejdžerskom uzrastu su dva do tri puta skloniji suicidu od svojih vršnjaka i čine preko 30% ukupnog broja suicida počinjenih među tinejdžerima.

Godine 1989. suicid je bio glavni uzrok smrti gejeva, lezbejki i transrodnih osoba tinejdžerskog uzrasta (Gibson, 1989.).

Očigledno je da bi tačne informacije, pozitivni modeli ponašanja, podrška dobro informisanih profesora, terapeuta i prijatelja bili od velikog značaja i pomoći tinejdžerima koji se bore da izađu na kraj sa svojom seksualnom orijentacijom. Američko udruženje pedijatarata objavilo je: "Pedijatri bi trebalo da budu svesni činjenice da su neki od njihovih mladih pacijenata lezbejke/gejevi ili imaju dileme u vezi sa svojom seksualnom orijentacijom. Osobe čije je zanimanje briga o zdravlju mladih trebalo bi da raspolažu činjenicama i prosleđuju aktuelne, neosuđujuće informacije na poverljiv način." Mlade lezbejke i gejevi nisu jedini kojima su potrebne tačne informacije o istopolnoj orijentaciji.

Počinioci nasilja nad gej osobama, najčešće su mladi muškarci stari 21 godinu ili manje (Komstok, 1991.). Istraživanje rađeno

1988. godine pokazalo je da samo 12% mladića uzrasta od 15-19 godina osjeća da može da se druži sa lezbejkama i gejevima (Marsiljio, 1993.)

Tačne informacije koje pobijaju mitove u vezi sa istopolnom orijentacijom, pomoći će nam da buduće generacije dece ne izrastaju u ljude pune neznanja, straha i netolerancije prema ljudima koji se razlikuju od njih samih.

Da li je verovatnije da će moje dete postati lezbejka/gej, ukoliko je više “izloženo” homoseksualnosti?

Malo je verovatno da informacije o istopolnoj orijentaciji ili česti kontakti sa lezbejkama i gejevima mogu da utiču na seksualnu orijentaciju deteta. Novija istraživanja pokazala su da na seksualnu orijentaciju utiču genetski i biološki faktori i da je ona određena pre ili neposredno nakon rođenja deteta.

Ukoliko je genetski predodređeno da će biti lezbejka ili gej, dete će to biti bez obzira na to da li je “izloženo” homoseksualnosti ili ne. Gotovo sve lezbejke i gejevi odrasli su u heteroseksualnom svetu sa vrlo malo kontakata sa homoseksualnošću; većinu njih odgajali su heteroseksualni roditelji, podučavali ih heteroseksualni profesori, družili su se sa heteroseksualnom braćom/sestrama i prijateljima.

Iako su bili okruženi heteroseksizmom u časopisima, knjigama, filmovima i na televiziji, oni su postali lezbejke i gejevi. Treba naglasiti i to da deca koju vaspitavaju lezbejke i gejevi nisu sklonija homoseksualnosti od dece koju vaspitavaju heteroseksualni parovi.

Da li su deca lezbejki i gejeva sklonija tome da postanu gej, i da li imaju više emocionalnih i socijalnih problema?

U SAD trenutno postoji između milion i pet miliona lezbejki koje su majke i između milion i tri miliona gejeva koji su očevi (Paterson, 1992.).

Većina dece potiče iz heteroseksualnih brakova, ali mnoge lezbejke i gejevi biraju da usvoje ili preuzmu starateljstvo nad tom decom, a lezbejke sve češće pribegavaju veštačkoj oplodnji.

U nekim državama lezbejkama i gejevima je dozvoljeno da usvajaju i preuzimaju starateljstvo nad decom, ali najčešće je samo jednom roditelju dozvoljeno da bude legalni staratelj.

Zakoni poput ovog ne utiču povoljno na popularisanje porodične zajednice, a ne treba ni spominjati kakve bi bile legalne posledice ovakve uredbe u slučaju da legalni staratelj umre, ili se par razdvoji. Uprkos ovome, mnoge lezbejke i gejevi uspevaju da uspešno vaspitavaju svoju decu.

Pregled devet studija koje se bave aspektima ličnog razvoja kao što su self-concept (sopstveni koncept), moralne norme i inteligencija, pokazuju da ne postoje bitne razlike između dece lezbejki/gejeva i dece heteroseksualnih osoba (Paterson, 1992.).

Takođe, postoji trideset pet različitih studija pokrenutih u poslednjih 15 godina koje pokazuju da deca lezbejki i gejeva nisu nimalo sklonija tome da i sami postanu lezbejke/gejevi u odnosu na decu heteroseksualnih osoba i da su na istovetan način prilagođena (Gros, 1991.).

Skorašnja studija koju je radila Fiona Tasker sa koledža Birkbeck u Holandiji pokazala je da se lezbejke, nebiološke roditeljke dece (co-parent), više angažuju oko dece i ozbiljnije preuzimaju svakodnevne zadatke u brizi oko dece od očeva u heteroseksualnim vezama.

Lezbejke i gejevi su protiv porodičnih vrednosti, zar ne?!

Ono sa čime se većina lezbejki i gejeva ne slaže nema nikakve veze sa vrednostima koje porodica želi da prenese na svoju decu, već sa ograničenom definicijom porodice koju neke organizacije žele da promovišu. Koncept oca, majke i njihove dece, kao jedini legitimni tip porodice, nije nerealan samo u našem društvu već je neprikladan za milione američkih porodica koje ne spadaju u

ovaj ograničeni okvir. Samohrani roditelji, porodice koje su usvojile decu, starateljske porodice, proširene porodice (ne odnosi se samo na krvno srodstvo), lezbejske i gej porodice, sve su to vidovi porodičnih zajednica koje imaju svoje vrednosti i kao takve treba da budu prepoznate. Tradicionalne vrednosti kao što su ljubav, saosećajnost, odgovornost, iskrenost, integritet, samouverenost i poštenje, samo su neke od onih koje bi većina roditelja želela da prenese na svoju decu, bez obzira na seksualnu orijentaciju.

Jedna od definicija porodice, koju je zajednički napravilo nekoliko američkih asocijacija koje se bave porodicom, glasi:

“Dve ili više osoba koje dele prihode, odgovornosti za donesene odluke, imaju iste vrednosti i ciljeve i koje su posvećene jedne drugima. Porodica je mesto na kome smo “kod kuće”; gde se razmenjuju emocije i posvećenost. Ovo su karakteristike koje najtačnije opisuju porodicu, bez obzira na krvno srodstvo, pravne veze, usvojenje ili brak.”

Civilna prava i brak

Šta je gej agenda?

Antigej organizacije optužuju homoseksualce da imaju neki “skriveni” plan za uništenje svih tradicionalnih moralnih normi u društvu, i vrlo često borbu lezbejske/gej populacije za dobijanje jednaka prava nazivaju “gej agendom” ili “skrivenom gej agendom”.

Suprotno tome, lezbejke i gejevi su vrlo otvoreni u onome za šta se bore i što im je cilj: jednaka prava i zaštitu tih prava pri rešavanju stambenog pitanja, zapošljavanju, javnim pogodnostima, mogućnosti obezbeđivanja finansijske i legalne sigurnosti svojim porodicama. Izmišljanje “skrivenih gej agenda” nije ništa drugo do taktika antigej organizacija za zastrašivanje javnosti.

Zašto je tako mnogo gej ljudi uključeno u borbu za civilna prava?

Pitanje civilnih prava vrlo je važno za gej populaciju obzirom na to da u mnogo slučajeva homoseksualci nemaju osnovna prava koja ostali građani imaju. U mnogim državama, homoseksualci legalno mogu biti odbijeni pri pokušaju rešavanja stambenog pitanja, zapošljavanju i sl., samo na osnovu svoje seksualne orijentacije.

Zbog čega bi trebalo da omogućimo zaštitu civilnim pravima na osnovu ponašanja?

Postoje ljudi koji smatraju da homoseksualci ne zaslužuju zaštitu civilnih prava jer se, za razliku od rasnih manjina, definišu ponašanjem, a ne nečim urođenim kao što je boja kože.

Ono što ne uzimaju u obzir jeste činjenica da novija naučna istraživanja plasiraju teoriju da je seksualna orijentacija urođena i da se u životnom ciklusu javlja vrlo rano. Takođe, istopolna orijentacija se ne može definisati samo ponašanjem. Seksualna orijentacija (bez obzira na to da li je homoseksualna ili heteroseksualna) odlikuje se stalnom emotivnom, romantičnom, seksualnom i duhovnom privlačnošću u odnosu na osobe određenog pola. Seksualna orijentacija razlikuje se od seksualnog ponašanja jer se odnosi na osećanja i self-concept (sopstveni koncept).

Kroz seksualno ponašanje može se i ne mora videti seksualna orijentacija jedne osobe.

Osoba može biti lezbejka/gej bez obzira na to da li je imala ili ne seksualni kontakt sa osobom istog pola.

Isto tako, heteroseksualne osobe mogu se ponašati kao lezbejke/gejevi, ali ih to i dalje ne čini lezbejkama ili gejevima.

Zar lezbejke i gejevi ne traže specijalna prava?

Organizacije koje su protiv zakona koji regulišu diskriminaciju protiv homoseksualaca, žele da prikažu zahteve LG populacije kao specijalne prohteve. Oni smatraju da su već svi jednako zaštićeni

i da bi zakon koji bi zabranio diskriminaciju na osnovu seksualne orijentacije bio specijalno napravljen da bi štitiio prava lezbejki i gejeva; time bi bila ostvarena specijalna prava.

Ono što ne žele da shvate je činjenica da heteroseksualne osobe ne gube svoja radna mesta i ne bivaju izbacivani iz stanova samo zbog svoje seksualne orijentacije.

Lezbejke i gejevi su mnogo spremniji da se suoče sa postojanjem ovih vidova diskriminacije.

LG populacija nije zainteresovana za ostvarivanje bilo koje vrste specijalnih prava. Oni žele jednaka prava i zaštitu u vezi sa zaposlenjem, stanovanjem i sl.

LG populacija ne teži zakonodavnim programima afirmativne akcije kao što su kvote ili finansijski programi koji se nude poslodavcima koji zapošljavaju homoseksualne osobe.

Takođe ne žele da građani koji izdaju sobe u svojim stanovima, zakonski budu prisiljeni da izdaju prostor ljudima koji ne žele da se pridržavaju pravila njihove kuće.

Slično tome, crkve i druge verske institucije bile bi izuzete iz zakona koji bi nalagao zapošljavanje lezbejki i gejeva.

Zbog čega se lezbejke i gejevi žale na diskriminaciju kad imaju veća primanja od prosečnih?!

Profesor Li Badžet iz Škole za javna pitanja na univerzitetu Merilend u julu 1995. godine objavio je rezultate svog istraživanja u *Industrial and Labor Relations Review*. Rezultati istraživanja rađenog od 1989 do 1991. godine pokazuju da su prihodi gej muškaraca za 11-27% ispod prosečnih, dok su prihodi lezbejki za 12-30% niži od prosečnih. Profesor Badžet takođe je naveo rezultate ankete urađene 1988. godine u Enkridžu (Aljaska); u anketi je učestvovalo 191 poslodavac od kojih je 27% reklo da ne bi zaposlili lezbejke i gejeve, 26% je reklo da lezbejkama i gejevima ne bi dali unapređenje, a 18% je reklo da bi ih otpustili.

Zbog poteškoća sa dobijanjem reprezentativnog slučajnog uzorka, veoma mali broj anketa ima za cilj da ustanovi prosečne prihode lezbejki i gejeva. Istraživanje prof. Badžeta je do danas jedino koje se oslanjalo na podatke prikupljene na državnom nivou pomoću slučajnog uzorka i koje se specifično bavilo pitanjem prihoda i seksualne orijentacije.

***Zbog čega gejevi žele da se legalizuje pravo na istopolni brak?
Zbog čega jednostavno ne žive zajedno?***

Lezbejski i gej parovi žele da zasnuju brak iz istih razloga iz kojih to rade heteroseksualni parovi: ljubav, druženje, zajednički interesi, zajednički ciljevi, emotivna i finansijska sigurnost i u nekim slučajevima želja za osnivanjem porodice. Milioni lezbejki i gejeva žive u dugim i stabilnim vezama, uprkos činjenici da homoseksualne zajednice nemaju finansijske, legalne i socijalne povlastice, koje se ulaskom u heteroseksualnu bračnu zajednicu automatski dobijaju.

Trenutno, gej parovi ne stižu automatski pravo da u ime svojih partnera donose pravne ili finansijske odluke, ukoliko iskrasne potreba za tim. Može im biti uskraćeno pravo da vide svoju partnerku/partnera na odeljenju intenzivne nege ili drugim odeljenjima u bolnici. Lezbejski i gej parovi nemaju pravo da donose odluke o sahranjivanju, ili da nasleđuju imovinu (čak i zajednički stečenu) kada partner/ka umre.

Lezbejskim i gej parovima su uskraćene i mnoge finansijske beneficije koje se stižu ulaskom u brak. Nemaju prava na socijalno osiguranje preko svojih partnera, penziju ili otpremninu.

Nisu dostojni poreskih olakšica koje heteroseksualni parovi dobijaju, niti popusta pri osiguranju koji su obezbeđeni za parove u braku.

Lezbejke i gejevi bi želele/i legalizaciju istopolnih brakova kako bi svojim voljenim bićima mogle/i da obezbede istu vrstu pravne, finansijske i emotivne sigurnosti koju uživaju heteroseksualni parovi.

Zar istopolni parovi ne mogu da dobiju beneficije bez zasnivanja bračne zajednice?

Uz pravnu pomoć, neke od povlastica legalnog braka mogu dobiti i istopolni parovi, ali mnoge i dalje ostaju nedostupne. Važeći testament i punomoćje pravnika mogu da garantuju neka prava, ali to oduzima i vreme i novac i moguće je da će članovi biološke porodice i Vlada pokušati da ospore ove odluke.

Dok istopolnim parovima ne bude odobreno da stupaju u brak, njihova prava neće biti jednaka i sigurna kao prava koja imaju heteroseksualne osobe u braku.

Tradicionalno, brak se definiše kao zajednica muškarca i žene, zasnovana radi odgajanja dece.

Tradicija, sama po sebi, nije dovoljan razlog za uskraćivanje pravnih, finansijskih i emotivnih povlastica građanske zajednice lezbejskim i gej parovima. Ne tako davno, razmišljanja o ukidanju ropstva, davanju prava glasa ženama, brakovima među partnerima različitih rasa, prijemu žena u vojsku, takođe su nailazila na velike prepreke jer su u suprotnosti sa tradicijom.

Podizanje dece (što neki gej parovi i rade) jeste jedan od razloga za stupanje u brak, ali ne i jedini; druženje, ljubav, zajednički interesi i ciljevi, finansijska i emotivna sigurnost su, takođe, razlozi zbog kojih se ljudi odlučuju da stupe u brak.

Zar legalizacija istopolnih brakova neće umanjiti vrednost i značaj heteroseksualnih brakova?

Ideja da će legalizacija istopolnih brakova uticati na vrednost i značaj heteroseksualnih brakova je apsurdna.

Ovaj stav važi samo pod pretpostavkom da je definicija heteroseksualnog braka zasnovana na lišavanju prava određene manjine u našem društvu. Legalizacija istopolnih brakova neće oduzeti prava heteroseksualnim parovima, samo će ta prava i odgovornosti proširiti na sve pripadnike društva.

Ako lezbejkama i gejevima bude dozvoljeno da se venčavaju, gde će se završiti?!

Neki pretpostavljaju da će nakon prava na zasnivanje istopolnih brakova, muškarci moći da se venčavaju sa dečacima, očevi sa ćerkama; čak idu tako daleko da smatraju da će ljudi tražiti pravo da se venčavaju sa svojim kućnim ljubimcima.

Isti ovi argumenti korišćeni su protiv međurasnog braka. Kao ni tada, ni sada ovi argumenti ne važe. Istopolni brak će, kao i heteroseksualni brak, biti zasnivan između dve odrasle, saglasne osobe. Ne postoje razlozi za pretpostavke da će istopolni brakovi dovesti do legalizacije incestuoznih veza ili zlostavljanja životinja, više nego što je to učinio heteroseksualni brak.

Zar homoseksualnost nije nenormalna ili neprirodna pojava; uostalom, oni ne mogu ni da imaju decu?!

Homoseksualnost nije seksualna orijentacija većine ljudi, ali to je ne čini nenormalnom. Ako bismo razmišljali na taj način i levoruke ljude bismo mogli da smatramo nenormalnim.

Heteroseksualnim osobama, intimna veza između osoba istog pola može izgledati nenormalno ili neprirodno, isto kao što heteroseksualni odnos može izgledati gej osobama. Ne postoji ništa nenormalno ili neprirodno u želji da svoj život i ljubav podelite sa drugom osobom. Mogućnost da proizvedete potomstvo nije uslov; da jeste, morali bismo da poništimo brakove heteroseksualnih parova koji ne žele, ili iz nekog razloga ne mogu da imaju decu.

Istopolna orijentacija i religija

Zar Biblija ne osuđuje homoseksualnost?

Neki sledbenici Biblije smatraju da Biblija osuđuje homoseksualnost, neki ne.

Različite veroispovesti koriste istu Bibliju kao osnov svoje

vere, iako se uverenja različitih crkava mogu umnogome razlikovati. Tokom istorije, hrišćanske crkve su koristile Bibliju da bi opravdale robovlasništvo, rasizam, zlostavljanje dece, nasilje u porodici i seksizam.

Dr. Martin Luter King koristio je Sveto pismo da bi osnažio one koji su se borili protiv rasizma, dok su istovremeno drugi koristili Bibliju da bi promovisali rasnu segregaciju i nasilje. Očigledno je da Biblija može biti tumačena na različite načine.

Od 31173 psalma koji se nalaze u Bibliji, manje od 12 se navodno bavi temom homoseksualnosti. Značenje ovih psalama je prema tumačima Biblije ostalo prilično nejasno, pogotovo u kontekstu posvećenih ljubavnih odnosa.

Isus Hrist o tome ništa nije rekao, pa mnogi iz toga zaključuju da homoseksualnost nije bila zabrinjavajuća tema.

Do 1946. godine reč "homoseksualac" se nije pominjala ni u jednom prevodu Biblije (Blumenfeld&Raymond, 1988.).

U grčkom jeziku postoje reči koje se odnose na istopolne seksualne aktivnosti, ali se one nikada nisu pojavile u originalnom tekstu Novog zaveta (Blumenfeld & Raymond, 1988.).

Moja crkva propoveda da je homoseksualnost amoralna i ja verujem u to.

Kao građani imamo pravo da sledimo svoju veru bez bojazni da će nas neko progoniti zbog toga; takođe imamo i odgovornost da osiguramo mogućnost da svako ima pravo na svoja uverenja i religiju, ali da time ne budu narušena osnovna civilna prava drugih ljudi. Neke veroispovesti nas uče da je konzumiranje mesa i kofeina grešno. Druge zabranjuju plesanje, korišćenje modernih tehnologija, svinjsko meso ili korišćenje kontracepcije. Ljudi koji žive po pravilima i učenjima svojih veroispovesti, imaju puno pravo na to, ali nemaju pravo da insistiraju na tome da i drugi ljudi žive sledeći ova pravila. Naša Vlada nije teokratska, zasnovana na biblijskim zakonima.

Zakonodavstvo mora da pokazuje toleranciju prema različitostima putem davanja osnovnih civilnih prava svim građanima, imajući u vidu dobrobit društva. Kao što je pokazao slučaj Bahera

V. Majk (slučaj istopolnog braka, na Havajima), istopolni brak ne utiče negativno na društvo, decu ili samu instituciju braka.

Ukoliko bi lezbejski i gej brakovi bili legalizovani, da li bi se venčanja istopolnih parova obavljala u crkvi?

Kao i u slučaju kada se sklapa heteroseksualni brak, verske institucije imaju pravo da odluče koga će venčati, a koga ne, na osnovu sopstvenih pravila i verovanja. Lezbejski i gej parovi ne traže pravo na mogućnost izbora u kojoj crkvi će se venčati, već pravo na legalnu zajednicu i povlastice koje Vlada daje venčanim parovima.

Postoje crkve koje obavljaju obred istopolnog venčanja, ali ovim obredom ne stižu se pravne povlastice koje nosi brak. Lezbejski i gej parovi ne traže pravo da se venčaju prema religijskim običajima i pravilima, oni traže pravo na venčanje u pravnom smislu.

Da li su lezbejke i gejevi religiozni?

Tradicionalno, religija vrši veliki pritisak na gej populaciju; i pored toga mnogi pripadnici ove populacije i dalje su vernici u okviru svojih religija. Stepen otvorenosti koji oni mogu da imaju u pogledu svoje homoseksualnosti zavisi od svake crkve ponaosob, veroispovesti i kongregacije (verske zajednice).

Neke od glavnih verskih organizacija poslednjih decenija pridaju veću pažnju pitanju homoseksualnosti; mnoge su zadržale konzervativan stav o homoseksualnosti, a pojedine su postale otvorenije za prisustvo lezbejki i gejeva u svojim redovima i imaju razumevanja i podršku za teme i brige ovih ljudi.

AIDS je božija kazna za lezbejke i gejeve!

HIV je virus koji može dobiti bilo ko. U više od 70% slučajeva infekcije HIV-om širom sveta, virus je prenet heteroseksualnim

kontaktom (World Health Organization, 1996.). Prema stati-stičkim podacima CDC-a (jul 1997.) heteroseksualni seks ima najveću stopu rasta kao način prenošenja HIV-a, u SAD-u.

Sa 15% porastao je na 20% za godinu dana, u poređenju sa 5% intravenoznih narkomana i 5% gejeva. Lezbejke su najmanje podložne infekcijama HIV-om putem seksa.

Jednostavno rečeno, AIDS je bolest kao i svaka druga.

Ako verujemo da je bolest vrsta kazne, čime su ljudi oboleli od raka zaslužili ovu opaku bolest? Ili šta reći o Alchajmerovoj bolesti, multiploj sklerozi i hiljadama drugih vrsta bolesti, zaraza i urođenih mana?

Ko su antigej organizacije i koji je njihov cilj?

Antigej organizacije su odigrale veliku ulogu u osporavanju lezbejskih/gej prava. U nastojanju da dobiju široku podršku, svoj rad najčešće predstavljaju kao borbu za zaštitu hrišćanskih vrednosti ili tradicionalnih, porodičnih vrednosti.

Prava motivacija za njihov rad jeste pohlepa i želja za političkom moći.

Oslanjajući se na opšte neznanje o homoseksualnosti, antigej organizacije zloupotrebljavaju poverenje svojih sledbenika time što koriste večite mitove i izvrću istinite informacije prilagođavajući ih svojim potrebama.

Takođe pokazuju veliko nepoštovanje u odnosu na rezultate zvaničnih studija i istraživanja, koriste nepouz dane izvore informacija i na taj način negativno utiču na javnost.

Mnoge hrišćanske crkve užasnute su ponašanjem homofobičnih organizacija koje izjavljuju da se bave podučavanjem božijim rečima, a zapravo šire laži koje održavaju neznanje koje proizvodi mržnju, strah i nasilje.

Izvor: <http://psychology.ucdavis.edu/rainbow/html/facts.html>

Prevela: Mira J.

**TEORIJE O
ISTOPOLNOJ ORIJENTACIJI**

Činjenice o istopolnoj orijentaciji i mentalnom zdravlju

Istorijski podaci

Moderni stavovi o homoseksualnosti imaju religijsku, pravnu i medicinsku potporu. Do sredine Srednjeg veka, homoseksualni činovi bili su tolerisani ili ignorisani od strane hrišćanske crkve širom Evrope. Počinjući od kasnog XII veka, međutim, neprijateljstvo prema homoseksualnosti počelo je da se ukorenjuje i tokom vremena proširilo se kroz sve evropske religijske i svetovne institucije. Osuda homoseksualnog ponašanja kao “neprirodnog”, što je dobilo i zvaničan izraz u delima Tome Akvinskog i drugih, postala je široko rasprostranjena i nastavila se do današnjeg dana (Bozvel, 1980.).

Religijska učenja ubrzo su inkorporirana u pravne kazne. Mnoge američke rane kolonije, na primer, donele su stroge krivične kazne za sodomiju (koju su zakoni opisivali samo na latinskom ili posrednom frazom kao što je “poročnost koju tek treba imenovati”). U nekim mestima, kao što je kolonija Nju Hejven, muški i ženski homoseksualni činovi kažnjavani su smrću (Kac, 1976).

Do kraja XIX veka, medicina i psihijatrija borile su se sa religijom i zakonom za jurisdikciju nad seksualnošću. Kao rezultat toga, diskurs o homoseksualnosti raširio se od oblasti greha i zločina na oblast patologije. Ova istorijska promena generalno se smatrala naprednom jer je bolesna osoba manje kriva nego grešnik ili kriminalac (Consi, 1982/1983.; D’Emilio & Fridman, 1988.; Duberman, Vicinus, & Consi, 1989).

Međutim, čak i sa medicinom i psihijatrijom, na istopolnu orijentaciju se nije univerzalno gledalo kao na patologiju. Ričard von Kraft-Ebing opisao je homoseksualnost kao degenerativnu bolest u svom delu *Psychopathia Sexualis*, ali su i Sigmund Frojd i Havelok Elis usvojili prihvatljivije stavove. Na početku XX veka (1901.),

Elis je tvrdio da je homoseksualnost urođena i da prema tome nije nemoralna, da nije bolest, i da su mnoge lezbejke i gejevi dali izvanredne doprinose društvu (Robinson, 1976.).

Sigmund Frojd

Osnovna teorija Sigmunda Frojda o ljudskoj seksualnosti razlikovala se od Elisove. On je mislio da su sva ljudska bića u suštini biseksualna i da postaju heteroseksualna ili homoseksualna kao rezultat svojih iskustava sa roditeljima i drugima (Frojd, 1905.). Ipak, Frojd se složio sa Elisom da homoseksualna orijentacija ne bi trebalo da se posmatra kao oblik patologije. U sada već čuvenom pismu američkoj majci iz 1935., Frojd je napisao:

“Homoseksualnost zasigurno nije prednost, ali nije ni nešto čega se treba stideti, nije porok, niti poniženje i ne može biti klasifikovana kao bolest. Mi smatramo da je homoseksualnost varijacija seksualne funkcije nastala kroz određeno zaustavljanje seksualnog razvoja. Mnogi visoko poštovani individualci starih i modernih vremena bili su homoseksualci, kao i nekoliko najvećih ljudi među njima (Platon, Mikelandelo, Leonardo da Vinči, itd.). Velika je nepravda suditi homoseksualnosti kao zločinu, a takođe je i okrutno...

Ako je [vaš sin] nesrećan, neurotičan, rastrzan konfliktima, inhibiran u svom društvenom životu, analize mu mogu doneti harmoniju, mir i punu efikasnost, bilo da ostane homoseksualac ili se promeni...”
(*American Journal of Psychiatry*, 1951).

Kasniji psihoanalitičari

Međutim, kasniji psihoanalitičari nisu pratili ovaj stav. Šandor Rado (1940., 1949.) odbacio je Frojdovu pretpostavku nerazdvojive biseksualnosti, tvrdeći umesto toga da je heteroseksualnost urođena i da je homoseksualnost fobični odgovor na pripadnike drugog pola. Drugi analitičari su kasnije tvrdili da homoseksualnost izazivaju patološke porodične veze tokom edipovskog perioda (oko 4-5 godine starosti) i tvrdili su da su oni primetili ove obrasce

kod svojih pacijenata lezbejki i gejeva (Beber i drugi, 1962).

Čarls Sokardis (1968) mislio je da je etimologija homoseksualnosti preedipovska i da je zbog toga, još i više patološka nego što su to pretpostavljali raniji analitičari (za detaljniju istoriju vidi Leves, 1988.; za sažetke vidi Bajer, 1987.; Silverstajn, 1991.).

Predrasude u psihoanalizi

Mada su psihoanalitičke teorije o istopolnoj orijentaciji imale značajan uticaj na psihijatriju i širu kulturu, nisu bile podvrgnute strogom empirijskom testiranju. Umesto toga, one su bile bazirane na kliničkim opservacijama pacijenata za koje se već znalo da su lezbejke ili gejevi.

Dva glavna problema proističu iz ove procedure. Prvo, teorijska orijentacija analitičara, očekivanja i lični stavovi će vrlo verovatno uticati na predrasude u njegovoj/njenoj opservaciji. Ovo je razlog zašto se naučnici veoma trude da u svojim studijama osiguraju da istraživači koji u stvari sakupljaju podatke nemaju očekivanja o tome kako će određeni učesnik istraživanja reagovati. Primer je procedura “duplo slepo” koja se koristi u mnogim eksperimentima. Takve procedure nisu korišćene u kliničkim psihoanalitičkim studijama homoseksualnosti. (Vidi Rosental, 1976, diskusija o tome kako očekivanja istraživača mogu nenamerno uticati na njegove/njene rezultate.)

Drugi problem sa psihoanalitičarskim studijama je da su one ispitivale samo lezbejke i gejeve koji su već bili pod psihijatrijskom brigom - drugim rečima, lezbejke i gejeve koji su tražili tretman ili terapiju. Pacijenti, međutim, verovatno nisu predstavnici dobro prilagođenih osoba u opštoj populaciji. Isto kao što bi bilo neprihvatljivo da se izvuku zaključci o svim heteroseksualnim osobama na osnovu podataka datih od strane heteroseksualnih psihijatrijskih pacijenata, ne možemo ni opservacije od strane istopolno orijentisanih pacijenata generalizovati na celu populaciju lezbejki i gej muškaraca.

Alfred Kinsi

Tolerantniji stav prema istopolnoj orijentaciji usvojili su istraživači iz drugih disciplina. Biolog Alfred C. Kinsi, u svojoj empirijskoj studiji o seksualnom ponašanju među odraslim Amerikancima, koja je pomerila granice, otkrio je da je značajan broj učesnika istraživanja prijavio da je imao istopolni seksualni čin do tačke orgazma posle svoje 16-te godine (Kins, Pomeroy, & Martin, 1948.; Kinsi, Pomeroy, Martin, & Gebhard, 1953.). Dalje, Kinsi i njegove kolege prijavile su da su 10 % muškaraca u njihovom uzorku i 2-6 % žena (zavisno od bračnog statusa) bili manje ili više isključivo homoseksualni u svom ponašanju najmanje tri godine između svoje 16-te i 55-te.

Kratak uvod u pravljenje uzorka

Uprkos čestim interpolacijama Kinsijevih podataka od strane savremenih komentatora za odraslu populaciju u SAD, reprezentativnost njegovih uzoraka, baziranih na neverovatnoći, ne može biti procenjena (za metodološke i statističke kritike vidi Terman, 1948.; Kokran, Mostler, & Tjukij, 1954.; Volis, 1949.). Ipak, njegov rad otkrio je da je mnogo više Amerikanaca nego što se to ranije smatralo upražnjavalo lezbejsko/gej ponašanje ili je imalo fantazije o istom polu. Ovo otkriće je bacilo sumnju na široko rasprostranjenu pretpostavku da homoseksualnost upražnjava samo mali broj društveno neprilagođenih.

Uporedne studije

Drugi istraživači iz društvenih nauka takođe su iznosili stavove protiv preovlađivanja negativnih stavova o istopolnoj orijentaciji. U pregledu izdatih naučnih studija i arhivskih podataka, Ford i Bič (1951.) pronašli su da je lezbejsko/gej ponašanje široko rašireno među mnogim neljudskim vrstama i u velikom broju ljudskih društava. Oni su izvestili da su neke vrste lezbejskog/gej ponašanja smatrane normalnim i društveno prihvatljivim, bar za neke

pojedince, u 64% od 76 društava u njihovom uzorku. U ostalim društvima, istopolna seksualna aktivnost među odraslim osobama nije postajala, bila je retka ili se odvijala samo u tajnosti.

Što se tiče Kinsija, ne možemo znati da li je njegova proporcija bila primenjiva na sva ljudska društva zbog uzorka baziranog na neverovatnoći. Međutim, otkrića Forda i Biča pokazuju da se lezbejsko/gej ponašanje pojavljuje u mnogim društvima i da nije uvek osuđeno (za više kros-kulturalnih novijih podataka vidi Hert, 1984.; Viliijams, 1986).

Vojna istraživanja

Mada neostrašćenih naučnih istraživanja o tome da li na istopolnu orijentaciju treba gledati kao na bolest, uglavnom nije bilo u poljima psihijatrije, psihologije i medicine tokom prve polovine XX veka, neki istraživači nisu ostali ubeđeni da su sve lezbejke i gejevi mentalno bolesni ili društveno neprilagođeni. Berube (1990.) je prijavio rezultate prethodno neobjavljene studije koju su izveli vojni lekari i istraživači tokom Drugog svetskog rata. Ova istraživanja dovela su u pitanje izjednačavanje homoseksualnosti sa psihopatologijom, kao i stereotip da regruti gejevi ne mogu biti dobri vojnici.

Zajednički zaključak njihovih istraživanja obavljenih tokom rata bio je, po rečima majora Karla H. Džonasa, koji je ispitao 53 belih i 7 crnih muškaraca u kampu Han u Kaliforniji, "otvorena homoseksualnost javlja se u heterogenoj grupi pojedinaca". Dr Klemens Fraj, direktor studentske klinike na Univezitetu Jejl i Edna Rostov, socijalna radnica, zajedno su proučavali vojne dosijee 183 vojnika i otkrili su da ne postoji dokaz koji podržava ustaljeno verovanje da je "homoseksualnost uniformno povezana sa određenim ličnim osobinama" i zaključili da su generalizacije o homoseksualnoj ličnosti "za sada nepouzdanе".

... Ponekad na svoje iznenađenje, [istraživači] su opisali ono što su nazvali "dobro prilagođeni homoseksualci" koji su po rečima [Vilijama]

Meningera “efektno sakrivali svoju homoseksualnost i, u isto vreme, imali pohvale vredne dosijee u vojsci”. Neki istraživači govorili su pohvalno o ovim ljudima. “Homoseksualci primećeni u vojsci”, kako su приметили lekari mornarice Grinspen i Kempbel, “bili su ključni ljudi na odgovornim mestima čiji bi se gubitak [zbog otpuštanja] snažno osetio u različitim odeljenjima”. Oni su bili “savesni, pouzdani, dobro integrisani i imali su mnogo osećanja i iskrenosti”. Uopšteno govoreći “homoseksualac vodi koristan, produktivan život, prilagođavajući se svim diktatima zajednice sem seksualnim zahtevima” i “nije niti teret, niti šteta po društvo”. Fraj i Rostova su izjavili da, na osnovu dokaza iz vojnih dosijea, homoseksualci nisu bili ni bolji ni lošiji od drugih vojnika i da su mnogi od njih “bili dobri u različitim vojnim poslovima” uključujući i borbu (Berube, 1990.).

Danas, veliki broj objavljenih istraživanja jasno dokazuje da je ideja da je istopolna orijentacija sama po sebi indikativna ili povezana sa psihopatologijom, netačna. Jednu od prvih i najpoznatijih studija na ovom polju vodila je psihološkinja Evelin Huker.

Studija Hukerove

Studija Hukerove (1957.) bila je inovativna u nekoliko pogleda. Prvo, pre nego da samo jednostavno prihvati dominantan stav o istopolnoj orijentaciji kao patologiji, ona je postavila pitanje da li se lezbejke/gejevi i heteroseksualne osobe razlikuju u svom psihološkom prilagođavanju. Drugo, umesto da proučava psihijatrijske pacijente, ona je regrutovala uzorak od gej muškaraca koji su normalno funkcionisali u društvu. Treće, koristila je proceduru u kojoj je od eksperata tražila da ocene prilagođenost muškaraca bez prethodnog znanja o njihovoj seksualnoj orijentaciji. Ova metoda bila je upućena važnom izvoru predrasuda koje su pokvarile tako mnogo prethodnih studija o homoseksualnosti.

Težina dokaza

U pregledu objavljenih studija koje upoređuju homoseksualni i heteroseksualni uzorak pomoću psiholoških testova, Gonsorek (1982.) je otkrio da, mada su primećene neke razlike u rezultatima testova između lezbejki/gejeva i heteroseksualnih osoba, obe grupe konstantno imaju rezultate u normalnom okviru. Gonsorek je zaključio da “homoseksualnost nije povezana sa psihološkim poremećajima ili neprilagođenošću. Homoseksualci kao grupa nisu više psihološki poremećeni zbog svoje homoseksualnosti” (Gonsorek, 1982., Hart, Robak, Titler, Veic, Valston & Meki, 1978.; Reis, 1980.).

Suočeni sa ogromnim empirijskim dokazima i promenjenim kulturalnim stavovima o istopolnoj orijentaciji, psihijatri i psiholozi su radikalno promenili svoje stavove tokom protekle dve decenije.

Hukerova je vodila tri projektivna testa: Roršahov, test TAT (Thematic Apperception Test), test MAPS (Make-A-Picture-Story) za 30 gejeva i 30 heteroseksualnih muškaraca regrutovanih iz različitih organizacija društvene zajednice. Dve grupe su grupisane po starosti, koeficijentu inteligencije i obrazovanju. Nijedan od muškaraca nije bio na terapiji u vreme studije.

Nesvesni seksualne orijentacije svakog od subjekata, dva nezavisna eksperta za Roršahov test evaluirala su opštu prilagođenost muškaraca na skali 1-5. Oni su svrstali dve trećine heteroseksualaca i dve trećine gejeva u tri najviše kategorije prilagodljivosti. Kada su upitani da identifikuju koji su Roršahovi protokoli dobijeni od gejeva, eksperti nisu mogli da razlikuju seksualnu orijentaciju onih koji su davali odgovore na višem nivou. Treći ekspert koristio je protokole TAT i MAPS da oceni psihološku prilagođenost muškaraca. Kao i kod odgovora po Roršahovom testu, ocene prilagođenosti gejeva i heteroseksualca nisu se značajno razlikovale.

Hukerova je zaključila da homoseksualnost kao klinički entitet ne postoji i da homoseksualnost nije povezana sa psihopatologijom.

Mnogi istraživači su ponovili otkrića Hukerove koristeći različite istraživačke metode. Fridman (1971), na primer, je koristio osnovni dizajn Hukerove da proučava lezbejke i heteroseksualne žene. Umesto projektivnih testova, on je podelio ženama testove sa objektivnim načinom bodovanja. Njegovi zaključci bili su slični zaključcima Hukerove. Mada su neka istraživanja objavljena posle studije Hukerove tvrdila da podržavaju stav da je homoseksualnost patološka, pokazala su se metodološki slabim. Mnoga su koristila, na primer, kliničke pacijente ili zatvorenike kao uzorke, iz kojih se ne može generalizovati opšta populacija. Drugi nisu uspeali da zaštite procedure sakupljanja podataka od mogućih predrasuda ispitivača - na primer, muškarčevo psihološko funkcionisanje ocenjivao je njegov psihoanalitičar koji ga je istovremeno lečio od homoseksualnosti.

Neke studije pronašle su razlike između odgovora gejeva i heteroseksualaca, i zatim pretpostavili da te razlike ukazuju na patologiju kod gejeva. Na primer, gejevi i heteroseksualci koji su davali odgovore, prijavili su različita iskustva iz detinjstva ili porodičnih odnosa. Zatim bi bilo pretpostavljeno da obrasci koje su prijavili gejevi ukazuju na patologiju, čak iako nisu postojale razlike u psihološkom funkcionisanju između te dve grupe.

Uklanjanje sa liste DSM-a

Godine 1973. težina empirijskih podataka zajedno sa promenjenim društvenim normama i razvojem politički aktivne gej zajednice u SAD, dovela je do toga da Upravni odbor Američke psihijatrijske asocijacije odstrani homoseksualnost iz Dijagnostičkog i statističkog priručnika za mentalne poremećaje (DSM). Njihova odluka je 1974. podržana glasanjem članstva.

Kao posledica toga, nova dijagnoza, egodistonična homoseksualnost, kreirana je za treće izdanje DSM 1980. Egodistonična homoseksualnost je bila indikovana (1) upornim nedostatkom heteroseksualnog uzbuđenja, koje su pacijenti doživljavali kao ome-

tanje namere ili održavanja željenih heteroseksualnih veza, i (2) uporna zabrinutost zbog stalnog ponavljanja neželjenog homoseksualnog uzbuđenja.

Nova dijagnostička kategorija, međutim, bila je profesionalno kritikovana po različitim osnovama. Na nju je bilo gledano kao na politički kompromis koji bi umirio one psihijatre - uglavnom psihoanalitičare - koji su još uvek smatrali homoseksualnost patologijom. Drugi su dovodili u pitanje opravdanost postojanja posebne dijagnoze koja opisuje sadržaj nečije disforije. Tvrđili su da psihološki problemi povezani sa egodistoničnom homoseksualnošću mogu biti lečeni i po drugim opštim dijagnostičkim kategorijama, i da postojanje dijagnoze perpetuira antigej stigmatu. Dakle, prema Američkoj psihijatrijskoj asocijaciji, široko raširena predrasuda protiv homoseksualnosti u SAD-u značila je da "skoro svi ljudi koji su homoseksualci prvo prođu fazu u kojoj je njihova homoseksualnost egodistonična".

Godine 1986. dijagnoza je potpuno uklonjena sa liste DSM-a. Jedini ostatak egodistonične homoseksualnosti u revidiranoj listi DSM-a III pojavio se pod poglavljem *Seksualni poremećaji koji nisu drugačije specifikovani*, koje je uključivalo uporno naglašavanje nečije homoseksualnosti (American Psychiatric Association, 1987.; vidi Bajer, 1987., za preglede događaja koji su doveli do odluka iz 1973. i 1986).

Tekst rezolucije APA

Američka psihološka asocijacija (APA) brzo je podržala akcije psihijatarata i otada intenzivno radi na eliminisanju stigme koja je istorijski povezana sa homoseksualnom orijentacijom (APA, 1975.; 1987). Mada neki psiholozi i psihijatri mogu lično imati negativne stavove prema homoseksualnosti, empirijski dokazi i profesionalne norme ne podržavaju nikakvu vezu seksualne orijentacije sa psihopatologijom.

Beleške

1. Mada se Kinsijeve studije često citiraju radi dokumentovanja da je 10% populacije SAD gej, Kinsi nije kategorizovao učesnike svog istraživanja prema seksualnoj orijentaciji. Umesto toga, on je izabrao da naglasi seksualno ponašanje i fantaziju. Dodatno, zato što Kinsi nije sakupljao podatke iz uzorka baziranog na verovatnoći, od njih ne mogu da se naprave validne interferencije na veću populaciju.

(Za diskusiju kako se desilo da se Kinsijevi podaci široko shvataju kao podrška za cifru od 10%, vidi Voler, 1990.) Podršku za cifru od 10% takođe daje Pol Gebhard (direktor Instituta Kinsi) memorandumom *Nacionalnoj gej radnoj grupi* od 1977.

Sva istraživanja verovatno potcenjuju stvarnu zastupljenost homoseksualnosti jer, zbog straha od diskriminacije i stigme, mnogi gejevi oklevaju da kažu nepoznatoj osobi (čak i anonimno) da su homoseksualci. Prepoznajući ovo ograničenje, većina istraživača procenjuje da je najmanje 3-6% odrasle muške populacije SAD-a homoseksualno, i nešto manje ženske populacije (Fej, Turner, Klasen, & Gagnon, 1989.; Hatfield, 1989.; Loman, Gagnon, Majkl, & Majkls, 1994.; Lever & Kanus, 1996.; Rodžers & Turner, 1991).

2. APA je 1987. glasala da “zahteva od svojih članova da ne koriste dijagnozu “302.0 homoseksulanost” iz važećeg ICD-a 9 CM ili dijagnozu “302.00 egodistonična homoseksulanost” iz važećeg DSM-a III ili budućih izdanja bilo kog dokumenta” (APA, 1987.). Oni su preduzeli ovu akciju jer, mada je Američka psihijatrijska asocijacija izbacila homoseksualnost iz DSM-a III, nije se očekivalo da revidirani priručnik bude odmah objavljen. Dalje, u to vreme, još jedna široko korišćena lista mentalnih poremećaja -Klasifikacija bolesti Svetske zdravstvene organizacije (WHO) 9. izdanje (ICD 9) - još uvek je uključivala homoseksualnost kao dijagnozu. Godine 1992. WHO je izbacila homoseksulanost iz ICD-a 10.

godine 2008. i Srpsko lekarsko društvo je potvrdilo stav Svetske zdravstvene organizacije.

Izvor: <http://psychology.ucdavis.edu/rainbow/html/facts.html>

Prevela: Danijela Živković

(Gej) identitet i teorije o njemu

Miodrag Kojadinović

Kada ste postali gej? Da li uopšte sebe tako zovete?

Treba li sebe da “dozovete”, ili ste već tu, sam(a) sa sobom?

Uzmimo, zdravo za gotovo, da će ovu knjigu čitati pre svega žene koje privlače (između ostalog) druge žene i poneki muškarac, koga privlače (između ostalog) drugi muškarci.

Da nađemo neko ime za to? Zajedničko ime, ime koje neće biti skup slova skraćenih međunarodnih reči, izgovorenih na engleski način (tipa “GLBT” i slično). Hoće li biti stvar muške dominacije u jeziku, ako predložim da reč bude “gej” — ali ne kao imenica nego kao pridev? Mislim da neće. Ali možda postoji neka žena koja se ne slaže?

Ima primedbi? Nema? Da pogledamo o čemu je ovde reč?

Reč “gej” je u vreme kad je nastajala bila *code word* (nešto između lozinke i tajnog znaka) u Severnoj Americi, kako za muškarce, tako i žene koji/koje u seksualnom, pa i emotivnom, odnosu preferiraju partnera/partnerku istog pola.

U vreme kad su heteroseksualci bili uvek u braku, naterani na ozbiljnost: žene brigom za veliki broj dece, a muškarci od društva namentutom obavezom da za tu — svoju — decu obezbede izveštan, makar elementarni, nivo finansijske sigurnosti (u jednom eksploatorskom društvu, ali društvu u kojem je ljudski život - čak i najsiromašnijih slojeva stanovništva — bio doživljavan dragoce-nijim, nego danas). U takvom svetu, oni koji su sebi dozvoljavali “luksuz” da se ne uklope u sistem, da ponekad izađu u nekakav lučki bar, ili na kućnu zabavu u odelu suprotnog pola (podjedna-ko, muškarci i žene na oba mesta, nekad zajedno, a nekad u polno-

rodno odvojenim grupama), doživljavani su kao raskalašni, ali su oni/one same sebe više voleli da nazovu “veseljacima” (da budem politički hiperkorektan i kažem “veseljacima i veseljakinjama”? Ne mora? Hvala.).

A “veseo” se na engleskom kaže “gay” (preuzeto u 12. veku iz francuskog “gai”). I obična reč je, reč koja zadovoljava potrebe — jer je različita od medicinskog “homoseksualno” i elitističkog kvazi-klasicističkog “uranizam” i “lezbijanizam”, koji su običnom svetu zvučali rogotatno. Neki od trgovačkih kalfi ili telegrafskih “tipkačica” svakako su ponekad upotrebili i reč “uranista” ili “lezbijka” ali reč “veseo/vesela” (u engleskom pridevi nemaju vidljiv rod) zvučala je normalno. I ljudi su je prihvatili.

Zato su tu reč sve češće koristili da sebe identifikuju i izvan konteksta barova i zabava na koje su još krajem 19. veka (čuveni *fin-de-siècle*) dolazili muškarci u krinolinama i sa perikama do polovine leđa, a žene u frakovima i (ponekad) sa nalepljenim, lažnim brkovima, ili lučkih krčmi gde je imućna gospoda dolazila da pokupi pijane mornare za seks na brzinu, a krčmarica se tukla sa drugim *bull dykes*-ima oko svoje devojke.

Reč se polako raširila na sve delove društva i jedno vreme su je rado koristile i lezbijke, dok sedamdesetih godina, feministički pokret nije postavio zahteve za ravnopravno uključjenje u istopolni pokret i kroz pravo na sopstveno imenovanje. Time je *de facto* reč “gay” (“gej”) u okviru američkog engleskog, odakle je ovo poteklo, i odakle se proširilo prvo u Britaniju i druge anglosaksonske zemlje, a onda i u druge jezike, gurnuta gej muškarcima, kao da je samo njihova - što ona nije bila - a žene su za sebe odabrale drugu “nalepnicu” - lezbijke (ili, kako je i dalje jedino pravilno i po našem pravopisu: “lezbijke”, uostalom kao i u svim jezicima koji koriste slične reči, gde je u modernom pravopisu uvek u pitanju šid, a ne šeđ, iako je na početku pojavljivanja ove reči u Renesansi bilo i drugačijeg pisanja — o tome vidi u mom članku u prethodnoj Čitanci).

To, međutim, ne znači da je reč “gej” ikada “zvanično” ili “sama-po-sebi” prestala da pripada i lezbejkama, onoliko koliko ona pripada gej muškarcima, naročito kad je u pitanju pridev, a ne imenica. Ako “gejevi”—gde je imenica “gej” u množini — i označava samo gej muškarce, onda “gej zabava” svakako ne znači samo zabavu gej muškaraca, nego — u zavisnosti od konteksta — može da znači i zabavu za gej žene i gej muškarce ili i samo zabavu za gej žene. Da, da! Može... OK, vama se više sviđa da je zovete “lezbejska zabava”? - Dozvoljavam, ali dozvolite i vi meni da mislim drugačije.

Pridev “gej” je zgodan i zato što nema mociju (tj. promene po rodu, broju, a, uostalom, ni po padežima). U tom smislu, on se ponaša kao i ostali pridevi za boju, odavno prisutni u srpskom jeziku: književno “bež” i “roze”, i književno tolerisano, ali ne opšteprihvaćeno “gao”, “braon”, ili nijanse boja: “dunkl”, itd. Zato je, čini mi se, prihvatljiv.

Dakle, ubedio sam vas? Koristiću gej, i vi nećete misliti da je to nametanje muškog identiteta, nego da taj pridev legitimno označava gej žene, gej muškarce, ili i jedne i druge uzete zajedno? Drugim rečima: biće “gej” i neće značiti samo gej muškarce.

OK, onda da se vratimo pitanju sa početka: kada ste postali gej?

Postoje tri akademske struje mišljenja po ovom pitanju, i one se spuštaju i na nivo običnog čoveka (čovek — naravno — znači podjednako i muškarce i žene, odnosno bilo koje ljudsko biće, bilo kog pola, rodnog identiteta, uzrasta, itd.) kad se odlučuje o pravnim i kulturološkim aspektima života: da li odobriti gej brak, da li davati novac iz budžeta i za gej kulturu (ako takva, ekskluzivno, gej kultura uopšte postoji) i slično.

I

Jedna struja smatra da se gej postaje. Može biti u jednom trenutku ili postepeno; može da bude svesna odluka pojedinca, ili prihvatanje identiteta koji nameće sredina — najčešće, premda ne samo neprijateljski raspoložena; neki tvrde da se radi isključivo o spoznaji na individualnom nivou, drugi da je reč isključivo o osećanju pripadanja kolektivu/grupi. Ali po ovom akademskom pravcu, svaki, pa i ovaj identitet je potpuno i samo društvena konstrukcija, nešto što osoba nema sama-po-sebi, odnosno rođenjem.

Ovakvo učenje naziva se **socijalni** (ili ređe: društveni) **konstrukcionizam**. Dakle, ne “konstruktivizam”, jer nema veze sa konstruktivnim ili destruktivnim stavom zagovornika ove teorije, nego “konstrukcionizam”, jer je konstrukcija (identiteta) imperativ zagovornika ovog učenja.

Iako je poreklo ove teorije u osnovi vezano za takozvano ponaučenje (scientifikaciju) društvenih nauka, kroz uvođenje pozitivističkog pristupa posle Darvinove teorije, kad društvene nauke počinju, čak, i da sprovede izvesne (ograničene) eksperimente na ljudima (npr. psihološke, tipa Roršahovog testa) njen današnji, najzastupljeniji oblik je postmodernističko, dakle i (post) marksističko relativiziranje bilo kakvog oportunog, unapred datog sopstva (identiteta).

Ovde se najčešće sugeriše da se osoba koja ima istopolone sklonosti konstituiše kao gej, tako što je drugi (okruženje) prepoznaju kao ne-heteroseksualnu, koriste pritisak koji nju marginalizuje, ona usvaja oblike represije dominantnog diskursa, prolazi kroz fazu sumnji i traženja, pronalazi druge jedinke slične seksualne orijentacije, i onda, sa njima zajedno, usvaja i/ili formira oblike grupnog ponašanja, takođe definisane dominantnim oblicima ponašanja okruženja, ali nastale kao reakcija na pritisak.

Drugim rečima, ako ste gej žena, vi morate da budete ili butch igračica tenisa ili “lipstick-lesbian”, tj. ako ste gej muškarac morate

ili da volite balet ili da budete dizajner, zato što će vam društvo (ne samo krug vaših prijatelja, mada i on, nego i društvo u najširem smislu, svih onih šest i po milijarde ljudi napolju) to tolerisati, jer vas je već stavilo u sopstvenu mentalnu fijoku takvih. OK, govorim vrlo uprošćeno, ali se socijalni konstrukcionizam — ipak — u svojoj suštini svodi na nešto ovakvo.

Problemi ove teorije su da:

1. većina gej ljudi koje su istraživači intervjuisali kaže da ne zna kad je “postala” gej, ili odbija takvu pomisao i tvrdi da su takvi rođeni.
2. svet, očigledno, ne funkcioniše samo na ovakav način.
3. deca, koju su podizali lezbejski parovi i koja su danas već odrasla, ne uklapaju se sasvim u ovaj model (deca koju podižu parovi gej muškaraca najčešće još uvek nisu sasvim odrasla, jer je otpor prema ovakvim modelima porodice bio jači, a država u interesu svog trajanja u budućnosti, naročito voli da gura nos u odnose roditelja, škole i društva prema deci - doduše, obično ne i prema najzlostavljanijoj).

Ova teorija je, ipak, relativno snažna, jer se akademski diskurs socijalnih nauka jedva oslobodio apsolutnog normativnog imperativa pozitivizma, pa mu se čini da je socijalni konstrukcionizam vrhunski domet liberalnog pristupa društvenim kategorijama. Neće se, valjda, sad još vraćati na prevaziđeni normativizam nepromenljivih kategorija? Hmm...

II

Time dolazimo do drugog značajnog akademsko-teoretskog pravca: **esencijalizma**. Esencijalizam veruje u datosti koje postoje same po sebi. Gej identitet oduvek postoji, jer istopolni nagon postoji svuda. I u društvima u kojima nema pisanog traga o tome. Dakle vi ste gej. Takvi ste. Najverovatnije ste se tako rodili, a i ako niste

- nema veze, jer to je ono što vi jeste. Društvo može da vam bude neprijatelj, dok se ne emancipuje, ali država je dužna da vas štiti, jer ste manjina. To nekome može da se ne sviđa, ali tu nema diskusije. (Još jednom, krajnje sam uprostio.)

Očigledno, esencijalizam je primamljiv za jedinku koja se oseća ugroženom. Ja sam manjina — zaštitite me! Takođe u političkom smislu, esencijalizam je bio koristan i u vreme velikih društvenih pokreta kasnih šezdesetih/ranih sedamdesetih, kad se na osnovu različitosti zahteva pravo, a i nastavlja da bude od sredine devedesetih, kad “politička korektnost” uzima kao neprikosnoveno pravo manjine da postoji i da je većina toleriše.

Što se tiče srodnosti sa prirodnim naukama, esencijalizam jeste, uslovno rečeno, blizak genetici (traganje za gej genom je jedna od karakteristika), biohemiji (druga, česta teorija—promene u majčinom hormonalnom sistemu u trudnoći). Astrologija i druge ezoterične discipline, koje tačku rođenja uzimaju kao najznačajniji trenutak naše ljudskosti, takođe se lako dovode u vezu sa esencijalizmom.

Najveća opasnost esencijalizma, kao pogleda na svet, jeste da, ako se neko rađa kao nešto, društvo određene karakteristike može da proglaši za nepoželjne, tj. da vrši istraživanja sa ciljem da onemogućiti ispoljavanje tih karakteristika. Za početak to će biti npr. pedofili, ili masovne ubice, onda kasnije, možda osobe za koje neko tvrdi da imaju sklonosti ka promeni pola, i ko zna ko sve ne. Dakle, u tom smislu, esencijalizam može da — nevoljno — posluži zagovornicima eugenike.

Interesantno je da dok je socijalni konstrukcionizam u osnovi blizak teoriji evolucije, esencijalizam se **ne** može odrediti kao blizak drugoj “teoriji”, tj. dogmi, koja se posle više od sto godina, danas sve više vraća, zahtevajući da bude tretirana kao naučna, kreacionističkoj “teoriji”.

III

Naime, jedan krajnje arhaičan, konzervativni Weltanschauung - kreacionizam, koji proističe iz judeo-hrišćansko-islamskog mono-teizma, a verovatno, na veliko iznenađenje svojih zagovornika, spada, zajedno sa učenjem koje je nastalo pokušajem da se pomire gore navedena dva osnovna teorijska pravca, u grupu **relativističkih** teorija.

E sad, kako to? — pitate se vi. Monoteizam ne voli relativnosti uopšte, a naročito ne na način na koji ih vole zagovornici npr. ul-trapermisivne queer teorije.

Međutim, monoteizam — dakle i **kreacionizam** — insistira na raznovrsnosti sveta (za koji on misli da je stvoren jednim potezom nekakvog unikatnog, singularnog, višeg bića, u jednom trenutku, pre tačno određenog broja godina, mnogo manjeg od onog koji dokazuju npr. geolozi ili paleobiolozi). U takvom svetu, sve ima svoju svrhu, a ako se ta svrha narušava, onda se čine individualni činovi, koji nisu trajno obeležje identiteta. Dakle, kad se čini “greh”, npr. opijanja ili krađe (sve tri religije), ili nošenja odeće od mešavine lana i vune (u judeo-hrišćanstvu), ili kad se ide u kupovinu petkom (islam), subotom (judaizam), tj. nedeljom (hrišćanstvo), ili kad se ima seksualni odnos sa osobom istog pola (sve tri religije), čini se “greh”, nešto što narušava tzv. “savršenstvo” tzv. kosmosa.

Dakle, osoba nije neko čiji je identitet krađa, ili nošenje poliestera pomešanog sa pamukom, ili homoseksualnost, nego je to za kreacioniste detalj - negativni, ali ipak samo detalj — identiteta te osobe, najčešće “ispravljiiv” (korektibilan). Naročito hrišćanstvo insistira na mogućnosti “pokajanja” čak i najvećih “grešnika”, a i ostale dve religije, takođe, veruju da se meri sveukupnost ljudskih delatnosti i da, ako neko čini nešto, sa njihove tačke gledišta, loše, to može da kompenzuje, čineći nešto, sa njihove tačke gledišta, dobro.

Dok je ovakav pogled na gej identitet, bez sumnje, vrlo uvredljiv, on je simptomatičan utoliko što niko nije određen samo i potpuno svo-

jom seksualnom orijentacijom, nego je ta orijentacija - ili da budem precizan: za kreacioniste je to isključivo delovanje na osnovu nagona, a ne sami nagoni - nešto što je samo mali deo ljudskog sopstva.

Isto ovo tvrdi i *queer teorija*.

Ovo učenje, prevashodno akademsko, dakle svakako elitističko, i nedovoljno konzistentno, čak i unutar tekstova jednog autora, a naročito među različitim autorima, insistira na fluidnosti svakog identiteta — dakle i rodnog (jeste li, poštovani čitatelji/poštovane čitateljke, vi: muškarci, žene, oba istovremeno, nijedno, danas jedno - sutra drugo?), i polnog (promena pola se često uzima kao paradigma identiteta, iako je broj takvih intervencija zanemarljiv, u odnosu na npr. presađivanje rožnjače), i seksualne orijentacije...

U najširem smislu, ova teorija se odvaja od socijalnog konstrukcionizma, flertuje sa esencijalistima, tipa Džona Bozvela (John Boswell), ili individualnim postmodernistima, koji se ne daju ukalupiti Fuko (Foucault), jedno vreme omiljeniji u Americi, nego u rodnoj mu Francuskoj, unosi aspekte anglosaksonske kulturne antropologije (za razliku od francusko-nemačke socijalne antropologije), i uglavnom daje odgovore šta nije, a možda bi moglo biti, kad bi bilo, i da jeste, kao što nije. Shvatićete, naravno, da i ovog puta krajnje uprošćavam.

Ova teorija kaže da je “queer” jedan mnogo širi identitet od gej (tj. gej muškog/lezbejskog), biseksualnog, transseksualnog, heteroseksualnog, transvestitskog, sadomazohističkog, metroseksualnog, itd. Dakle, nešto što je istovremeno, ili na smenu: i sveobuhvatno, i nedorečeno, i individualno-specifično, i subverzivno i osnažujuće i (ovde ubacite pridev po želji).

To jeste, doduše, nešto što bi trebalo da svako pojedinačno zna za sebe, ali pošto - tu queer teoretičari značajno uzdahnju - to ogromna većina ljudi, nažalost ne zna, tu su oni - siroti, neshvaćeni, namučeni queer teoretičari - da to objasne ignoramusima. Jer, pošto je taj identitet tako fluidan, on uvek, nekako, isklizne između prstiju...

Što se tiče osnovnih problema monoteizma, njih ovde neću elaborirati, jer mislim da su *self-evident*. Dakle, ko ih vidi - vidi ih, ko ih ne vidi, teško mogu ja da mu ih “prikažem”. Mnogim ljudima je potrebna proteza religije, ili, u najmanju ruku, lične vere, a u Evropi i velikom delu Amerike, i Zapadne Azije (“Bliskog i Srednjeg Istoka”), to ima monoteističku formu.

Što se, pak, tiče problema queer teorije, ona je pre svega nešto o čemu se raspravlja na društvenim fakultetima univerziteta, uglavnom u Severnoj Americi i Severnoj i, delimično, Zapadnoj Evropi.

To samo po sebi nije problem, ali baš i ne pomaže funkcionalnosti teorije u upotrebnom smislu. Dalje, njena “nedorečenost” nije politički oportuna/pragmatična kao što je esencijalizam. Najzad, njen avangardni, permisivni stav nije prihvatljiv, čak ni većini predavača sa drugih katedri - a kamoli studenata - unutar samih univerziteta, na kojima se proučava, dok socijalni konstruktivizam to jeste otkad su univerziteti “marksizovani”, tj. otkad je na njima Marksovo učenje, kao dovoljno, ali ne previše, antagonističko opšte-dominantnom sistemu razvijenog kapitalizma u okruženju, postalo lokalno-dominantni oblik analize društva na katedrama za sociologiju.

Sve u svemu, da napravimo značajan, fluidan, queer-teoretičarski, obrt i još jednom se vratimo socijalno-konstrukcionističkom pitanju: *kad ste postali gej?* - uz dozvolu da ostanete esencijalista i negirate da ste uopšte postali bilo šta.

Imate li želju da budete gej? Možda ste ostali lezbejka, još ono tamo gore, gde sam vas ubeđivao da su lezbejke gejevi *in disguise*? Možda ste bili gej muškarac, pa ste postali lezbejka čitajući ovaj tekst? Ili ste postali queer?

Shvatate, pretpostavljam, da sam u nekom širokom smislu i ja queer teoretičar. Pošto sam, kao Fuko izdobijao raznorazne istraživačke stipendije u Skandinaviji, Holandiji, Ugarskoj i drugde, sad je red da dobijem i to predavačko mesto na nekom ljupkom malom univerzitetu - najbolje u kakvoj zemlji sa visokim standardom,

prostor za diskusiju o identitetu: mom i onih drugih ljudi, koje nikad neću upoznati, hijri (hidžre) u Indiji, uškopljenih u pubertetu, debele blondinke na benzinskoj pumpi u Kansasu, čija vitka, crnokosa devojka hoće da se preseli u Viskonsin, Grka transvestita, koji više ne može da se oslobodi vojne obaveze, otkad je Sud za ljudska prava u Strazburu zabranio diskriminaciju gej muškaraca u vojsci, itd.

Uz to bi mi dobro išla i kancelarija sa pogledom na npr. bazen ili atletsku stazu, gde studenti prve godine rade obavezna “telo-vežbanja”. Možda postanem atleta i samo posmatrajući ih?

Ko su LGBTTIQ... osobe?

Marija Savić

Razlikovanje pola i roda

Poslednjih nekoliko decenija termini pol i rod obično se razumevaju kao sinonimi. Međutim, važno je napraviti razliku između ova dva pojma, posebno u kontekstu psihološkog shvatanja identiteta i komplikovanih procesa kroz koje prolaze LGBTIQ osobe u prihvatanju sebe.

U biološkom smislu osobe se na osnovu pola dele (samo) na “muške” i “ženske”. Ova podela odnosi se na određenje koje dobijamo na rođenju na osnovu izgleda i strukture prvenstveno spoljašnjih polnih organa¹ i tada se utvrđuje da li je rođena muška ili ženska osoba. Određenje se vrši na osnovu prisustva ili nedostatka penisa. Ukoliko se dogodi da spoljašnji polni organi nisu jasno definisani, utvrđuje se “poremećaj”. Ranije se ovakav poremećaj nazivao hermafroditizmom, a danas je prihvatljiviji naziv interseksualnost. U takvim slučajevima obično se vrše medicinske intervencije kako bi se osobi “dodelio” muški ili ženski pol. Iz ovoga možemo da zaključimo da je pol nešto što nam je određeno mnogo pre nego što smo mi mogli bilo šta da odlučimo po tom pitanju. Odmah po rođenju izložene/i smo razlikovanju u tradicionalnom i kulturološkom smislu, odnosno, sa devojčicama i dečacima se ne postupa isto. Dakle, definiciju pola možemo odrediti kao *društveno uslovljenu medicinsku i zakonsku klasifikaciju bioloških karakteristika koja deli osobe na samo dve kategorije (“žensku” i “mušku”) i to prvenstveno na*

1 Falometričkim testom se određuje veličina klitorisa, odnosno penisa i u slučaju odstupanja vrše se korektivne operacije kako bi se penis ili klitoris standardizovali. Ovi podaci se odnose na zapadno evropske zemlje, dok za istočno evropske zemlje ne postoje podaci o tome šta se radi u slučaju interseksualnosti.

osnovu spoljašnjih polnih organa, uprkos postojanju polnog razlikovanja koje prevazilazi kategorije “ženskog” i “muškog” pola.²

Rod se odnosi na shvatanja, objašnjenja, ponašanja, pretpostavke, radnje koje stvaraju razlike između muškaraca i žena. Rod predstavlja društveni konstrukt koji se izražava kroz uloge, očekivanja, norme, odeću, nakit, šminku, govor tela. Rodu se pripisuju različita značenja i mogućnosti u zavisnosti od različitih istorijskih i društvenih perioda, ali je kroz sve te periode poznata dominacija muškog. Svako od nas kroz život konstantno učestvuje u stvaranju nas i drugih kao muškaraca i žena na osnovu iskustava odrastanja i socijalizacije. Najpre to formiranje nas i drugih kao muškaraca i žena, odnosno prihvatanje i učenje rodni uloga, nastaje u porodici, a zatim se nastavlja kroz školovanje i kroz sve faze i oblasti naših života. Kao posledica menjanja porodičnih struktura i procesa globalizacije u današnje vreme više dolaze do izražaja neporodični faktori koji utiču na stvaranje slike o rodu – internet, mediji, grupa vršnjaka, itd. Jačanje ovih faktora stvara bazu za postojanje više raznolikosti u formiranju rodni uloga i modela i više izbora. Međutim, problem nastaje prilikom konflikta između ovih novih rodni uloga i prethodno naučenih i društveno prihvatljivih modela. Tako se rod odnosi na *individualni konstrukt vlastitog identiteta/izražavanja koji potvrđuje, negira i/ili prevazilazi društveno zadate i formirane polne i rodne uloge “muškaraca” i “žena” kao i celu binarnu osnovu “muškog” i “ženskog”.* Takođe, pol je i društveni konstrukt koji sam po sebi određuje društvene uloge “muškaraca” i “žena”.³

Binarno shvatanje pola i roda osnov je diskriminacije jer osobe deli na dve suprotstavljene strane kojima se pripisuju suprotne vrednosti, a zasniva se na nerazlikovanju pola, roda, polnog i rodnog identiteta, kao i opšte prihvaćenom shvatanju rodnog izražavanja.

2 *Kreacija spola? Roda?* Jelena Poštić, Svetlana Đurković i Amir Hodžić, Ženska soba, Zagreb

3 Ibid.

Razlikovanje pola i roda potiče iz feminističke teorije koja je odvojila društveno od biološkog, insistirajući na tome da uočavamo razlike između nečega što je proizvod ljudskih ideja, prema tome nečega što je nestalno i promenljivo, i nečega što je proizvod biologije, odnosno nečega što je (relativno) stabilno i nepromenljivo.

Identiteti na osnovu seksualne orijentacije i na osnovu polne/rodne pripadnosti

Seksualna orijentacija se najčešće definiše kao emotivna i seksualna privlačnost prema osobama određenog pola i prema tome se svi ljudi dele na heteroseksualne, koji čine većinu i dve manjinske grupe – istopolno i biseksualno orijentisane osobe. Međutim, ovakva definicija dosta pojednostavljeno objašnjava seksualnu orijentaciju i izjednačava je sa seksualnim ponašanjem, što u teorijskom smislu predstavlja samo jednu od **tri dimenzije** koje čine seksualnu orijentaciju:

1. seksualno ponašanje – odnosi se na pol seksualnih partnerki/a;
2. privlačenje, seksualne fantazije – odnose se na pol osoba koje nas emotivno i erotski privlače;
3. seksualni identitet – način na koji pojedinak/pojedinka definiše sopstvenu seksualnost.

Ove tri dimenzije koje čine seksualnu orijentaciju mogu biti u različitim odnosima i mogu se više ili manje preplitati. U nekim slučajevima se ne preklapaju iz različitih razloga. Jedan od tih razloga može biti nespremnost za prihvatanje sopstvene neheteroseksualne orijentacije zbog društvene stigmatizacije istopolno orijentisanih osoba. U takvim slučajevima ne možemo odrediti seksualnu orijentaciju na osnovu pola seksualnih partnerki/a. Drugi ovakav primer jeste vrlo često neheteroseksualno samo-definisanje osoba, a da to definisanje ne podrazumeva istopolne seksualne odnose.

Poslednja dimenzija – seksualni identitet – nam govori o važnosti samoodređenja. I zaista, svaka/o od nas je bezbroj puta u životu sebi postavila/o pitanje: *Ko sam ja?*

Istopolna orijentacija se obično definiše kao seksualna i/ili emotivna privlačnost prema osobama istog pola. Čini se da ni u ovoj definiciji ne postoji ništa problematično. U tom smislu, osobe istopolne orijentacije identifikujemo kao lezbejke, gejeve ili biseksualne, odnosno, na osnovu pola/roda osoba koje ih privlače. Zaista, većina žena i muškaraca se(be) mogu bez problema ovako identifikovati. Međutim, ukoliko želimo preciznije da opišemo osobe istopolne orijentacije, da odgovorimo na pitanje ko su te osobe, nailazimo na problem. Mnoge osobe za sebe kažu da im nije važno da se identifikuju prema svojoj seksualnoj orijentaciji. Primer su muškarci koji žive u heteroseksualnom braku i s vremena na vreme imaju seks sa drugim muškarcima. Ili žene koje se identifikuju kao lezbejke, ali su ponekad u seksualnoj vezi sa muškarcem. Ili osobe koje se osećaju kao lezbejke/gejevi, a nemaju seksualne odnose sa drugim ženama/muškarcima, ili nemaju takve namere. Ovi primeri pokazuju složenost i raznovrsnost identiteta osoba drugačije seksualne orijentacije od heteroseksualne.

Kako je na samom početku borbe za ostvarivanje LG prava bilo važno prihvatiti lezbejski ili gej identitet, odnosno stvoriti neku vrstu zajedničkog, kolektivnog identiteta, kako bi se stvorila platforma za političku borbu, oni su na neki način “poprirodnjeni”. Sa druge strane, heteroseksualnost, kao dominantna seksualnost, uglavnom je neproblematizovana, neprimetna, samo-očigledna, tj. oduvek “prirodna”, a istopolna orijentacija se uobičajeno posmatra kao izvedena i manje razvijena forma heteroseksualnosti. Nekada se u psihološkom smislu homoseksualnost objašnjavala kao faza istraživanja vlastite seksualnosti tokom adolescencije. Takođe, poznat je i odnos crkve/države prema definiciji porodice, te shvatanje istopolnih

partnerstava/porodica nelegitimnim. Na taj i slične načine heteroseksističke strukture moći koje privileguju rodnu asimetriju, polnu reprodukciju i patrijarhalni nukleus porodice vrše represiju nad neheteroseksualnim identitetima. Za lezbejke i gej muškarce zajednički je njihov istopolni seksualni objekat, tj. njihova seksualnost, i ona predstavlja osnovu stvaranja kolektivnog identiteta kao uslov za političku borbu. Sa druge strane, ponekad se dešava da su takvi kolektivni identiteti zatvoreni, što se najčešće javljalo i još uvek se javlja u lezbejskom pokretu. Naime, lezbejski identitet podrazumeva ženu koju emotivno i seksualno privlače druge žene i često su neke lezbejke odbacivale i diskriminisale one koje preispituju i problematizuju pitanje roda, navodeći svoje lezbejsko iskustvo kao jedini pravi uslov za političku borbu za lezbejska prava i osporavajući pravo drugih da govore o lezbejskim ljudskim pravima. Na taj i slične načine do izražaja dolaze ograničenosti identiteta, ali i zatvorenost marginalizovanih grupa i prenošenje sistema diskriminacije među već diskriminisanima.

Ukoliko se vratimo na prethodno opisano objašnjenje pola, odnosno roda, shvatićemo da nije dovoljno deliti sve ljude na samo dve kategorije – mušku i žensku, zbog postojanja brojnih varijacija koje se nalaze između (ili izvan) ova dva suprotstavljena kraja, odnosno – između muškog i ženskog. Zbog toga se poslednje dve decenije javila ideja da ni podela na osnovu seksualne orijentacije koja deli osobe na heteroseksualne i istopolno i biseksualno orijetisane nije dovoljna. Tako se javljaju novi termini kao što su panseksualna ili omniseksualna orijentacija koji podrazumevaju seksualnu/emotivnu privlačnost prema osobama bez obzira na pol i rod, i to u smislu neprihvatanja binarne koncepcije pola/roda.

Upravo te varijacije pola/roda između muškog i ženskog dovode nas do raznolikosti identiteta na polnoj/rodnoj osnovi. Tako ra-

zlikujemo transeksualne osobe⁴, transrodne osobe⁵, interseksualne osobe⁶ i queer, mada je shvatanje queera kao identiteta upitno. Razlikovanje ovih identiteta može, ali ne mora imati veze sa njihovom seksualnom orijentacijom, odnosno seksualna orijentacija transrodnih, transeksualnih, interseksualnih i queer osoba može biti različita, bez obzira na promene ili trenutno stanje njihovog polnog/rodnog shvatanja sebe.

Queer – identitet ili ne?

Postoji toliko različitih objašnjenja pojma queer da slobodno možemo reći da svako može odrediti za sebe definiciju queera. U mainstream kulturi koristi se kao kišobran termin za označavanje raznolikosti identiteta unutar LGBTI zajednice, ali i za druge različitosti koje izlaze iz hetero-normativnog sistema – aseksualne i autoseksualne osobe ili osobe čija je seksualna praksa različita od dominantne seksualnosti bez obzira na seksualnu orijentaciju (poliamorija⁷, S/M odnosi, osobe koje ne prihvataju binarnost polova). Međutim, ne odnosi se uvek na identitete već često na radikalnu politiku koja uviđa povezanost svih vidova represije⁸. Nastao

4 Osobe koje imaju želju i potrebu da promene svoj pol ili su delimično ili u potpunosti modifikovale svoje telo kako bi uskladile svoj polni/rodni identitet i osećaj sebe sa fizičkom pojavom svog tela. Uključuje hormonalnu i fizičku terapiju i/ili hirurške intervencije.

5 Osobe čiji rodni identitet i/ili rodno izražavanje nisu u skladu sa tradicionalnim i nametnutim rodnim ulogama i normama.

6 Osobe koje se rađaju sa polnim i reproduktivnim organima koji nisu jasno definisani kao muški ili ženski. Ne postoje precizne procene o učestalosti interseksualnosti, ali se pretpostavlja da se otprilike jedna od 2000 beba rodi sa nekim od interseksualnih karakteristika.

7 Mnogostruke ljubavne veze, otvorene, nasuprot tradicionalnom sparivanju; uslov je da sve osobe u ovim odnosima znaju jedna za drugu i da su ti odnosi zasnovani na konsenzusu.

8 Više na: www.queerbeograd.org

je iz bunta, prisvajanjem ovog termina od strane LGBT osoba, a čije izvorno značenje predstavlja uvredljiv naziv za njih (“nastran”, “čudak” i sl.). Queer teorija je nastala 90-ih godina prošlog veka i razvila se iz lezbejskih-gej studija, koje takođe predstavljaju relativno novu disciplinu nastalu desetak godina ranije, a koja se razvila iz feminističkih studija i feminističke teorije.

Identitet je nešto što je jedinstveno za svaku/og pojedinku/pojedinca, nešto što čini suštinu našeg sopstva, te je (relativno) stabilna i nepromenljiva kategorija. Queer obeležava kontinuitet identiteta. Dok su lezbejski i gej pokreti naglašavali pojam politika identiteta jer su identitet shvatali kao preduslov za političku borbu, queer teorija i aktivizam preispituju ove politike, pre svega zbog ograničenja kategorijama identiteta, naglašavajući značaj samodefinisanja i političke borbe iz pozicije lične identifikacije. Dok sa jedne strane queer označava odbacivanje identiteta kao nečeg stabilnog i prirodnog, sa druge strane označava drugačiju vrstu identiteta koji je konzistentan i samo-identičan. Može se reći da prevazilazi lezbejski i gej identitet zbog njihove identifikacije sa zajednicom, odnosno kolektivnog identiteta, ali i zbog uključivanja svih onih seksualnih i političkih identifikacija koje nisu uzete u obzir kao “normalne”, nisu “poprirodnjene”.

Kao što vidimo, queer obuhvata skoro beskonačno mnogo seksualnih identiteta, praksi i politika što ukazuje na isticanje liberalnog pluralizma. Queer podstiče pregovaranje o konceptu identiteta, promišljanje identiteta, kritike, to je nestabilna kategorija koja ni ne želi da se stabilizuje, već je u stalnom preispitivanju i konstruisanju, a u cilju otvaranja prostora za kreativnost i raznolikost u borbi protiv svih vidova opresije.

Diskriminacija identiteta i ne-identiteta

Kada se govori o zabrani diskriminacije na osnovu pola/roda obično se podrazumeva da se diskriminacija zabranjuje na teritoriji muškog i ženskog. Tako je uređena zabrana diskriminacije u

zakonu (mada ne svuda), gde se u najvećem broju slučajeva navodi zabrana polne diskriminacije koja pored toga što nije objašnjena, podrazumeva i samo i jedino zabranu diskriminacije u okviru binarnog shvatanja pola/roda. Zato je važno da zaštitu od diskriminacije i nejednakog tretmana treba omogućiti svim osobama, bez obzira na pol i rod, i da u tom smislu treba štititi i osobe koje prevazilaze muški/ženski rod, kao i one koje ne žele da se identifikuju. Važno je omogućiti svakoj osobi pravo da se samodefiniše, kao i izražava i dozvoliti mogućnost nedefinisanja, čak i onda kada nam nisu potpuno jasne samodefinicije drugih. Otvoren odnos prema drugima je prirodno stanje i donosi mir i zadovoljstvo sebi i drugima, a to je moguće jedino uz shvatanje i prihvatanje različitosti. Da bi se to postiglo potrebno je uvek krenuti od sebe, pomeriti svoje granice i otvoriti prostore za prihvatanje i učenje, kako bismo mogle/i zahtevati isto to i od drugih.

Izvori:

- ♦ *Kreacija spola? Roda?* Jelena Poštić, Svetlana Đurković i Amir Hodžić, *Ženska soba*, Zagreb, 2008.
- ♦ *Spol i rod pod povećalom*, drugo prošireno izdanje, Amir Hodžić, Nataša Bijelić, Sanja Cesar, Cesi, Zagreb, 2003.
- ♦ *Kako se orijentišemo?* studija, priredila Tea Nikolić, Deve, Beograd, 2004.
- ♦ *Uvod u queer teoriju*, Anamari Džagous, *Ženske studije*, Beograd, 2007.

ISTORIJA

Hronologija lezbejskog i gej aktivizma u Srbiji, 1990-2005.¹

1990.

Novembra 1990. godine, nekolicina lezbejki i gej muškaraca, različitih etničkih i profesionalnih opredeljenja, počela je da se okuplja u kafeu Moskva, u Beogradu. Kasnije je nastavljeno sa sastancima koji su se odvijali u privatnim stanovima. Grupa za afirmaciju lezbejskih i gej ljudskih prava i kulture, "Arkadija", osnovana je 13. januara 1991. godine, kad je održana osnivačka skupština.

1994.

U junu dekriminalizovan dobrovoljni homoseksualni (muški) odnos u Kaznenom zakonu Republike Srbije, brisanjem člana 110 pomenutog zakona.

Pri Ministarstvu pravde SRJ registrovana je prva lezbejska i gej grupa – Arkadija.

U okviru Centra za ženske studije Beograd inicirane su Lezbejske studije. U periodu od 1994. do 1997. godine predavačice su bile Lepa Mladenović, Zorica Mršević, Ria Convenc (Belgija), Ingrid Foeken i Anja Mulenbelt (Holandija), Kris Korin (Velika Britanija).

1 Hronologija sadrži informacije koje su bile dostupne Labrisu. Hronologijom nisu obuhvaćene sve aktivnosti LGBT grupa i inicijative, za navedeni period, već samo jedan deo priređen za ovu publikaciju.

1995.

U martu osnovan je Labris – grupa za lezbejska ljudska prava. Labris je prvo delovao kao lezbejska sekcija u okviru Arkadije, a zatim se osamostalio u grupu. Ciljevi grupe bili su osnaživanje lezbejki, rad na povećanju lezbejske vidljivosti i povezivanju sa lezbejskim grupama iz Istočne Evrope. Aktivistkinje organizuju nedeljna okupljanja za sastanke i radionice. Radi se na medijskoj promociji grupe i lezbejskih prava, i povezivanju sa ženskim grupama.

1997.

U martu Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srbije, Sekretarijat u Pančevu, odbilo je zahtev Udruženja građana Klub džentlmena za upis u Udruženja u Registar, uz obrazloženje da ciljevi i zadaci ovog Udruženja građana nisu u skladu sa Zakonom. Zahtev je odbijen i nakon uložene žalbe.

1998.

U maju pokrenut je veb sajt Gay-Serbia.com, kao veb portal za LGBT zajednicu Srbije i Crne Gore.

Arkadija u saradnji sa Fondom za humanitarno pravo i Evropskim udruženjem mladih Srbije pokreće projekat Kampanja protiv homofobije, koji se bavi unapređenjem položaja lezbejki i gej muškaraca.

Projekat je realizovan tokom 1998. i 1999. godine i obuhvatio je pravno-sociološke analize homofobije u Srbiji, praćenje medija i analitičku bibliografiju tekstova o homoseksualnosti.

1999.

Osnovana gej-lezbejska grupa New Age - Rainbow u Novom Sadu.

Prvi javno deklarisan gej aktivista, Dejan Nebrigić, ubijen je u svom stanu, na 29. rođendan, 29. decembra.

2000.

U januaru održana je prva međunarodna gej i lezbejska konferencija pod nazivom Živi i pusti druge da žive u Novom Sadu u organizaciji grupe New Age - Rainbow. Konferencija je pored LG aktivista okupila i brojne novinarke i novinare i opštu javnost.

U maju osnovan je Gayten – LGBT - centar za promociju prava seksualnih manjina, u Beogradu. Gayten se razvio iz Arkadije – gej i lezbejskog lobija.

U junu Gayten LGBT organizovao je Coming Out With Nick I.

Projekat koji za cilj ima artikulaciju javne prisutnosti homoseksualnosti u nas. Projekat angažovanjem na polju umetničke prakse označava javno ne postojeći homoseksualni identitet u javnim medijima. Projekat nema za cilj njegovo uspostavljanje već njegovo prepoznavanje i ukazivanje na njegovu transparentnost kroz umetničku praksu.

Projekat se sastojao od izložbi “100 godina za prava homoseksualaca u Nemačkoj” i “Coming Out with Nick”, raznovrsni umetnički radovi, senzualne teatarske instalacije “Hissing Sonnets” i javne tribine o gej i lezbejskim pravima u Srbiji.

U oktobru, u Somboru, održan je susret Druga lezbejska Nedelja – skup lezbejskih aktivistkinja iz ex-yu pod nazivom Budi to što jesi, u organizaciji Labrisa.

U novembru osnovana je Queeria LGBT kao radna grupa Socijaldemokratske omladine, u Beogradu.

U decembru osnovana nevladina organizacija Istopolne studije.

U decembru LGBT grupa Queeria započela medijsku kampanju Legalizacije istopolnih veza.

2001.

U februaru nasilno prekinuta realizacija kampanja Legalizacije istopolnih veza, LGBT grupe Queeria napadom na kancelarije ove grupe.

Od aprila do decembra Istopolne studije organizuju niz predavanja. Jedan od rezultata Studija je i objavljena čitanka istopolnih studija koja sadrži završne radove svojih polaznika studija. Predavačice i predavači na Istopolnim studijama bile/i su mr Miodrag Kojadinović, dr Zorica Mršević, profesor Boris Davidović, mr Ivana Spasić, dr Mirjana Nikolić, Dušan Maljković, Lepa Mladenović, dr Divna Vuksanović, dr Maja Kandido Jakšić, dr Žarana Papić.

U junu postavljena je izložba lezbejskih fotografija - Lesbian connexion's - u organizaciji Labrisa u Studentskom kulturnom centru u Beogradu u okviru obeležavanja Međunarodnog dana ponosa.

29. juna Beograd oblepljen nepotpisanim plakatima koji pozivaju na sprečavanje održavanja Parade ponosa u Beogradu.

30. juna održana je prva parada ponosa u Beogradu, pod nazivom Ima mesta za sve nas, u organizaciji Labrisa i Gaytena a uz podršku brojnih nevladinih organizacija.

Prvoj paradi ponosa prisustvovala su i aktivistkinje iz Hrvatske, Slovenije, Makedonije, Irske i Italije.

Parada je nasilno prekinuta od strane ultradesničarski orijentisanih grupa, grupacija i pojedinaca i pojedinki. U nasilji su učestvovali i predstavnici Crkve, navijačkih klubova, članstvo pojedinih političkih partija. Po našim podacima oko 40 osoba je lakše povređeno a 2 teže.

Planirana proslava na Trgu Republike, tribine, pozorišna predstava, koncert klasične muzike i koktel nisu realizovani.

4. jula održana je konferencija za štampu povodom nasilja na prvoj paradi ponosa u Beogradu. Na konferenciji su govorile javne ličnosti, predstavnice nevladinog sektora i jedna predstavница vlasti.

Tokom septembra i oktobra Queeria LGBT relizovala je kampanju Stop nasilju, diskriminaciji, homofobiji i nejednakosti, preko bilborda postavljenih u više gradova Srbije. Većina od 15 bilborda su pocepani u prvoj nedelji kampanje.

U oktobru osnovana je mreža LGBT grupa iz Srbije – DP mreža koja je okupila 8 LGBT organizacija. Cilj mreže bio je razmena i informacija i znanja i zajedničko delovanje na polju promocije LGBT prava. Rad mreže prestao je u oktobru 2003. godine.

U oktobra počinje sa radom SPY (Siguran Puls Mladih) i započinje svoj prvi projekat - prvo istraživanje (u saradnji sa UNICEF-om) u Jugoslaviji posvećeno LGBT populaciji (i onim pripadnicima/cama LGBT populacije koji/e su ujedno korisnici/e droga i/ili seksualni radnici/e), a vezano za stepen rizika od HIV infekcije

i zloupotrebe psihoaktivnih supstanci. Istraživanje je takođe bilo usmereno i ka ispitivanju njihovih potreba (u zdravstvenom sistemu i uopšte u društvu) i iskustava sa diskriminacijom. Istraživanje je vršeno na svim nivoima u društvu – intervjuisani i anketirani bili su pripadnici/e NVO, pojedinci/ke i dr. Vršeno je i ispitivanje radnika/ca u institucijama – kako postupaju prema LGBT osobama. Projekta je trajao do februara 2002. godine.

U novembru počeo je da izlazi prvi javni straight friendly magazin Dečko, udruženja New Age - Rainbow. Magazin je izlazio do jula 2004. godine.

U decembru, grupa SPY povodom Svetskog dana borbe protiv SIDA-e organizovala je prvu outreach akciju ciljano sprovedena za LGBT populaciju – odlazak na teren – u klubu X i javnim okupljalištima LGBT populacije (javni WC-i i parkovi) i podela prezervativa.

U decembru počela je sa emitovanjem radio emisija o seksualnim različitostima - Gayming u sklopu serijala pod nazivom Ljudi sa nama, na Radio 202. Emisija je emitovana u noćnom terminu jednom nedeljno do kraja 2004. godine.

Prvi autori emisiji bili su aktivisti Gaytena (do juna 2003. godine), a zatim grupe New Age - Rainbow iz Novog Sada.

2002.

U februaru organizatorke i organizatori prve Parade Ponosa u Beogradu dobili su nagradu Grizzly Bear Internacionalne lezbejske i gej kulturološke asocijacije.

U aprilu, u Nišu je oformljena Lambda, Centar za promociju i unapređenje LGBT ljudskih prava i queer kulture, organizacija

koja se bavi pitanjem gejeva, lezbejki, biseksualnih, transrodnih i transeksualnih osoba (LGBT). Primarni cilj Lambde je suprotstavljanje svakom obliku netrpeljivosti prema osobama čiji su pol, rodno izražavanje, rodni identitet i/ili seksualna orijentacija drugačiji od društveno očekivanog, otklanjanje svih oblika nasilja i diskriminacije i obezbeđivanje pune ravnopravne integracije LGBT osoba u društvo.

U julu organizatori Kristofer strit de ja u Kelnu uručili predstavnicima organizora prve Parade ponosa u Beogradu nagradu Europride Award.

U julu organizatori druge Parade ponosa u Ljubljani uručili predstavnicima organizora prve Parade ponosa u Beogradu nagradu Flamingo.

U avgustu održan je LGBT kamp za mlade aktivistkinje i aktiviste iz jugoistočne Evrope u Bačkoj Topoli, u organizaciji New Age-Rainbow.

U periodu oktobar - decembar realizovana je medijska kampanja u organizaciji Labrisa, Gaytena i Queerie. Kampanja je obuhvatila emitovanje TV spota, radio džingla i anketu među LGBT populacijom o homofobiji u domaćim medijima.

U oktobru osnovana je Gayrilla - ad hoc, underground, neformalna grupa LGBT entuzijasta.

U novembru počeo sa realizacijom jednogodišnji projekat Edukacija ženskih NVO iz Srbije i Vojvodine o lezbejskim ljudskim pravima, u organizaciji Labrisa. Na projektu je učestvovalo devet ženskih grupa iz Beograda, Niša i Novog Sada. Ciklus edukacije se sastojao iz niza edukativnih i kreativnih radionica, predavanja i filmskih projekcija.

U novembru grupa SPY započinje projekat “Zdravstvenovaspitna intervencija na HIV, polno prenosive bolesti i zloupotrebu psihoaktivnih supstanci u LGBT populaciji”, koji je realizuje i tokom 2003. godine i 2004. godine sa fokusom na MSM (Men Having Sex with Men) populaciju.

Tokom novembra i decembra u Beogradu, u Centru za kulturnu dekontaminaciju organizacija Centar za novo pozorište i igru –Cenpi - organizovao je projekciju filmova sa LGBT tematikom.

U decembru u Gete Institutu, održana je promocija dokumentarnih filmova u okviru projekta “TV i medijski trening”. Među prikazanim filmovima je i “Vreme za toleranciju -Zeit für Toleranz” autora Aleksandra đokanovića. Film obrađuje temu homofobije i gej pokreta u Srbiji. U filmu govore Dušan Maljković, Biljana Kovačević Vučo i Predrag M. Azdejković i korišćen je arhivski materijal B92 sa prve gej parade u Beogradu. Međunarodni žiri koji su činili/e direktor Gete Instituta, predstavnik Nemačke ambasade u Beogradu, koordinator projekta i urednica informativnog programa RTS je dodelio prvu nagradu ovom filmu.

Dokumentarni film o beogradskoj Paradi ponosa iz 2001. godine izradio je Labris u saradnji sa LGBT grupom Gayten.

2003.

U martu je ubijena Merlinka (Vjeran Miladinović, 43), prvi javno deklarisan transvestit, na prostorima bivše Jugoslavije - u Beogradu. Merlinku pamtimo po ulogama u filmovima “Marble ass”, reditelja Želimira Žilnika i “Lepe žene prolaze kroz grad”. Autorka je romana Terezin sin (objavljenom 2001. godine i dopunjeno izdanje 2002. godine).

U aprilu donet je zakon o javnom informisanju Republike Srbije koji članom 38 zabranjuje govor mržnje i prema osobama istopolne orijentacije.

U julu, u Nišu zabeležen je slučaj kršenja ljudskih prava nad osobama istopolne seksualne orijentacije. Dvojica punoletnih muškaraca M.M. (24) i M.R. (33), kao i članovi porodice M.R.-a bili su izloženi verbalnim i fizičkim napadima od strane majke i ujaka M.M.-a. Razlog napada bila je njihova emotivna veza. Nakon prijave slučaja policiji, pritisak koji su ove dve osobe vršile nad

M.R. prestao je, ali zato pritisak koji je vršen nad M.M. pojačan je i to pod direktnom pretnjom vatrenim oružjem.

Slučaj je ostao nerešen u nedostatku pravnih i socijalnih solucija.

U avgustu Labris je predao "Predlog izmena i dopuna zakona o porodici" republičkom ministarstvu za socijalna pitanja. Predlog izmena i dopuna zakona o porodici odnosi se na dva moguća modela: izjednačenje homoseksualnog i heteroseksulanog braka i uvođenje instituta zajednice osoba istog pola.

Predlog je usledio kao posledica neadekvatnog predloga zakona o porodici ministarstva za socijalna pitanja, koje je svojim predlogom u potpunosti izostavilo osobe istopolne orijentacije.

U septembru osnovano je Udruženje za promociju ljudskih prava seksualno različitih Pride, čiji je glavni cilj organizovanje Parade ponosa naredne godine. Organizaciju su osnivali aktivisti i aktivistkinje nekoliko nevladinih organizacija koje se bave zaštitom ljudskih prava.

U oktobru Gayten LGBT organizovao je drugi deo projekta Coming Out With Nick (COWN II). Projekat je postavljen na internacionalnom nivou sa pokušajem da Srbiji i Crnoj Gori prikaže izbor queer izložbi, teorije, radionica i dokumentarnih filmova.

Projekat je realizovan u Beogradu, Kulturnom centru Rex, od 16. do 19. oktobra 2003. godine.

Predstavljanjem različitih formi/strategija queer kulture u Beogradu otvorena je diskusija koja je bitna za osnaživanje civilnog društva i ljudskih prava, kao i osnaživanju queer ekspresije unutar LGBT zajednice u Srbiji.

U oktobru Udruženje za promociju ljudskih prava seksualno različitih Pride uputio je zahtev Ministarstvu prosvete Republike Srbije da svim raspoloživim zakonskim sredstvima omogući upis osamneastogodišnjem homoseksualcu M.G. kome već dva meseca srednje medicinske škole u Zemunu i na Zvezdari ne dozvoljavaju upis u četvrtu godinu. Iako je punoletan, u oba slučaja upis je odbijen uz obrazloženje da je potrebna saglasnost roditelja. Iz price M.G.-a jasno se vidi da je u pitanju diskriminacija na osnovu seksualnog opredeljenja. Nakon par meseci akcije javnog protesta povodom ovog slučaja, M.G.-u je dozvoljeno da pohađa četvrtu godinu srednje medicinske škole na Zvezdari.

U novembru grupa SPY postaje članica Republičke komisije za borbu protiv SIDA-e, gde nastavlja delovanje u cilju osveščivanja pripadnika državnih struktura o postojanju i problemima LGBT populacije vezano za problematiku HIV-a i drugo.

U novembru Labris je otvorio službu Info telefon za lezbejke, sa ciljem da informiše lezbejke i opštu populaciju o lezbejskim ljudskim pravima, nevladinim organizacijama koje zastupaju lezbejska prava, kulturnim i aktivističkim događajima relevantnim za ženski i lezbejski aktivizam.

Brojevi telefona Info centra se objavljuju u pojedinim dnevnim listovima.

U decembru maloletna J. N. (16 godina) nakon out-ovanja svojim roditeljima, biva maltretirana od strane istih, a kasnije i od strane policije koja je nastupila krajnje brutalno u ovom slučaju, kako verbalno, tako i fizički. Nakon uključanja maloletne J.N. u radio emisiju Gayming, 15. decembra u kojoj je ona izložila svoj slučaj široj javnosti, usledila su uključanja drugih ljudi koji su se nalazili u sličnoj situaciji, što je potvrdilo da ovo nije jedinstven, izolovan slučaj.

U decembru politička stranka Liberala Srbije ponudili udruženju Pride da se na izbornoj listi te stranke nađu i dva predstavnika Pridea, što su ovi odbili obrazlažući pogrešnim da se gej i lezbejski pokret vezuje “u ovom trenutku za bilo koju političku opciju”.

2004.

U aprilu Skupština Udruženja za promociju ljudskih prava seksualno različitih Pride, donela je odluku o otkazivanju Druge beogradske parade ponosa seksualno različitih. Glavni razlozi za ovakvu odluku su previsok rizik i nemogućnost da se učesnicama i učesnicima skupa garantuje bezbednost i odsustvo snažne podrške demokratske javnosti.

U maju osnovana je LGBT organizacija Slobodna Duga - prva LGBT organizacija u Crnoj Gori, koja se bavi isključivo pitanjima seksualnih manjina i javnim zastupanjem.

U periodu juni-juli realizovana je medijska kampanja Živela različitost u organizaciji Labrisa, a uz podršku pojedinih nevladinih organizacija i medija. Kampanja je obuhvatila emitovanje dva radio džingla na devet radio stanica u Srbiji i Crnoj Gori.

U junu Labris je podneo amandman na Krivični zakon Srbije, član 60, kojim se sankcioniše diskriminacija građanki i građana istopolne orijentacije od strane državnih organa.

Inicijativu za podnošenje amandmana podržalo je blizu 30 nevladinih organizacija iz SCG.

U junu Labris je javnosti predstavio svoj istraživački izveštaj Lezbejska i gej populacija u dnevnoj štampi u Srbiji, za period od 1. jula 2003. do 31. decembra 2003. godine. Analizirano je sedam informativnih dnevnih novina: Danas, Politika, Večernje novosti, Glas javnosti, Blic, Balkan i Kurir i dva nedeljnika: NIN i Vreme.

U junu održana je konferencija South East European Regional LGBT Media Initiative, u Novom Sadu u saradnji udruženja New Age Raibow, Fonda za otvoreno društvo i Soros fondacije.

U julu u znak solidarnost sa lezbejskom i gej populacijom iz Srbije u Kopenhagenu performans grupa “dunst” organizovala je uličnu akciju protiv nasilja nad gejevima u Srbiji, ispred ambasade Srbije i Crne Gore. Akcija u Kopenhagenu je bila u cilju podsećanja srpske vlade da preuzme pro-akcije u podršci prava seksualnih manjina u svojoj zemlji.

U oktobru u organizaciji Labrisa u Beogradu i u Novom Sadu u prostorijama Ženskih studija i istraživanja održana su dva seminara posvećena radu sa medijima pod nazivom “Mediji i istopolna orijentacija”. Seminari su deo labrisovog projekta Edukacija nevladinih organizacija i medija, započetog u novembru 2003. godine. Od velikog broja pozvanih novinarki i novinara i medijskih kuća seminaru se odazvalo samo desetoro novinarki.

U oktobru osnovana je organizacija Novosadska lezbejska organizacija – NLO sa ciljem osnaživanja lezbejki i promocije lezbejske kulture i prava.

U novembru održan je drugi po redu seminar namenjen nevladi-

nim organizacijama o zastupanju LGBT prava u organizaciji grupe Slobodna Duga i COC iz Holandije, u Podgorici.

Seminaru su prisustvovala/i predstavnice i predstavnici 8 nevladinih organizacija iz Crne Gore i dve LG grupe iz Srbije.

Najavljena konferencija za štampu je otkazana usled pretnji navijača Budućnosti koji su ipak dva dana kasnije ispred zgrade RTV-a CG, napali kamenicama gej aktivistu Atilu Kovača koji je te večeri gostovao na pomenutoj televiziji. Linč pomenutog je sprečilo 30 naoružanih pripadnika MUP-a koji su ga obezbeđivali.

Povodom ovog slučaja nisu se oglasile nevladine organizacije niti mediji u Crnoj Gori.

U novembru osnovana neformalna grupa *Queer Beograd kolektiv*, grupa ljudi sa idejom da organizuje političko-kulturne događaje namenjene LGBTQ populaciji. Ideja o zatvorenom festivalu se javila zbog nemogućnosti da se održi Prajd marš u Beogradu, ova grupa organizovaće zatvorene festivale zbog nasilja koje se desilo na prajdu 2001. i zbog otkazivanja prajda 2004. usled pretnji.

U decembru tek osnovana kragujevačka LGBT grupa KOD postala je sastavni deo Lambde.

Tokom decembra Labris je realizovao medijsku kampanju Živela različitost koja se sastojala u emitovanju radio džingla na četiri radio stanice u Srbiji.

2005.

U martu usvojen je Zakon o radu koji u delu zabrana diskriminacije štiti i prava istopolno orijentisanih osoba.

U aprilu Labris je uputio zahtev Srpskom lekarskom društvu i Udruženju neuropsihijatarata Jugoslavije, da javnim saopštenjem

potvrde da homoseksualnost nije bolest. Srpsko lekarsko društvo se nije odazvalo ovom pozivu.

U maju povodom Međunarodnog dana protiv homofobije u Evropskom Parlamentu prikazan je dokumentarni film, *Ima mesta za sve nas*, o prvoj parade ponosa, Beograd, 2001.

U maju održan prvi queer festival u Srbiji pod nazivom “Susreti”. Festival je trajao šest dana i u okviru festivala održane su različite radionice/diskusije na temu roda i seksualnosti, multiveza, teatra, samoodbrane za žene, položaju Romkinja, SM kulture, sigurnog seksa; zatim izložbe, performansi, koncerti, kao i ulična akcija u centru Beograda.

U junu Labris je u saradnji sa još 12 nevladinih organizacija podneo amandmane na predlog zakona o ravnopravnosti polova Radnoj grupi formiranoj na inicijativu Pokrajinskog sekretarijata za rad, zapošljavanje i ravnopravnost polova.

U junu Labris je pokrenuo medijsku kampanju *Pravo na život bez nasilja* koju je podržalo 20 radio stanica iz 16 gradova Srbije, emitujući radio džingl.

U junu Istraživanje “Nasilje nad istopolno orijentisanim osobama” koje je Labris u saradnji sa Novosadskom Lezbejskom Organizacijom i Centrom za promociju i unapređenje LGBT ljudskih prava i Queer kulture Lambda iz Niša, prezentovano je na dvodnevnoj OSCE -ovoj konferenciji u Španiji.

U julu usvojen je Zakon o visokom obrazovanju, koji u delu zabranjuje diskriminacije štiti i prava istopolno orijentisanih osoba.

U septembru Skupština Srbije usvojila je i novi Krivični zakon koji izjednačava potrebnu minimalnu starosnu dob za stupanje u

seksualne odnose, bilo da je reč o heteroseksualnim odnosima ili o homoseksualnim odnosima (i gejevi i lezbejke).

U novembru Labris je započeo sa realizacijom projekat Edukacija medija, omladinskih i nevladinih organizacija za ljudska prava o lezbejskim ljudskim pravima, u okviru kojeg su održana i tri seminara posvećena radu sa medijima pod nazivom “Ka Evropi: marginalizovane grupe i odgovorno novinarstvo, u saradnju sa Zavodom sa rodnu ravnopravnost i NUNS-om.

Seminara ju prisustvovalo oko 30 predstavnica predstavnika medija.

U decembru je održan i drugi queer festival “Žurke i politika” na kome su održane diskusije na teme: radikalni queer – teorije i praksa, rod i identiteti, altimilitarizma i antiklerikalizma i angažovane umetnosti; prikazivane su filmske projekcije, performansi, žurka. Festivalu su prisustvovali brojni gosti iz zemlje i inostranstva.

U decembru LGBT organizacije proslavile 15 godina lezbejskog i gej aktivizma u Srbiji i Crnoj Gori.

2006.

Kada je reč o zakonskoj regulativi i diskriminaciji istopolno orijentisanih osoba, 2006. godinu je obeležilo usvajanje novog Ustava Republike Srbije koji diskriminiše gejeve i lezbejke po nekoliko osnova. Pre svega reč je o članu 62 Ustava koji definiše bračnu, ali i vanbračnu zajednicu isključivo kao zajednicu muškarca i žene. Zabrana diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije takođe se ne spominje u tekstu novog Ustava, iako su tokom referendumske kampanje, predstavnici vlasti isticali da Ustav štiti ljudska prava po najvišim međunarodnim standardima, a da jedino “prava pedofila nisu zaštićena”. Napominjemo i da se članom Ustava koji definiše

bračnu i vanbračnu zajednicu, snižava postojeći stepen poštovanja ljudskih prava, jer Povelja o ljudskim i manjinskim pravima i građanskim slobodama, članom 25 predviđa bračne supružnike, tj. ne navodi eksplicitno muškarca i ženu, čime ostavlja prostor za prevazilaženje tradicionalnog shvatanja braka i vanbračne zajednice.²

U aprilu je započet projekat “Psihološko savetovalište za lezbejke i žene drugačije seksualne orijentacije od heteroseksualne”, sada i kroz individualan terapijski rad, a nastavljen je i rad savetovališta putem e-maila.

U aprilu je Labris došao do saznanja da upitnik za davaoce krvi, Nacionalne službe za transfuziju krvi Srbije sadrži između ostalog i diskriminatorno pitanje *Da li ste ikada imali seksualne odnose sa osobom istog pola?* Ovakvo pitanje u upitniku predstavlja direktnu diskriminaciju na osnovu seksualne orijentacije, jer istopolno orijentisane osobe po automatizmu svrstava u rizičnu grupu samo na osnovu seksualne orijentacije, a ne na osnovu rizičnog ponašanja koje bi trebalo da bude osnov za odbijanje osobe koja želi da bude dobrovoljni davalac. O celoj situaciji, Labris je obavestio gospodina John White, iz Evropske Agencije za rekonstrukciju, koja ujedno podržava projekat “Tvojih pet minuta... nečiji ceo život”, tj. kampanju za dobrovoljno doniranje krvi. Iz EAR-a, je stigao odgovor da “žale zbog diskriminatorne procedure, ali i da EAR kao donator projekta, nije odgovoran za sadržaj spornog upitnika”. Takođe, ovim povodom, a u organizaciji Labrisa, desetak aktivistkinja i aktivista raznih nevladinih organizacija je u subotu 20. maja, na Trgu republike, sprovelo akciju “pokušaja davanja krvi”. Sve/i su bile/i odbijene/i, tj. nisu uspele/li da budu dobrovoljni davaoci, samo zbog potvrdnog odgovora na pitanje o seksualnom odnosu sa osobom istog pola. Važno je istaći da nijedan drugi razlog nije

2 Preuzeto iz Godišnjeg izveštaja o položaju LGBT populacije za 2006. godinu, Dragana Vučković

postojao, jer su ispunjavale/li sve ostale zdravstvene i druge uslove. Ovu akciju su ispratili mnogi mediji, a nakon nje Labrisu je stigao poziv od Instituta za transfuziju krvi Srbije, koji je zatražio od Labrisa da uputi zvaničan dopis sa predlogom za izmenu ovog spornog pitanja, kao i diskriminatorne prakse svrstavanja lezbejki i gejeva u rizičnu grupu samo na osnovu seksualne orijentacije. Od predsednika Republičke stručne komisije za transfuziologiju, koja je i sastavila upitnik za davaoce krvi, dr sci.med. Gradimira Bogdanovića, Labris je dobio uveravanje da će se o ovom slučaju raspravljati na prvom sledećem sastanku. Novembra meseca 2006. godine, uspešno je okončana akcija promene diskriminatornog upitnika za dobrovoljne davaoce krvi. Novi, izmenjeni upitnik za dobrovoljne davaoce krvi našao se u svim zdravstvenim ustanovama na teritoriji Srbije 1. januara 2007. godine. Institut za transfuziju krvi Srbije, a na inicijativu Labrisa – organizacije za lezbejska ljudska prava, napravio je novi upitnik koji, za razliku od stare verzije, akcent ne stavlja na rizične grupe, već na rizično ponašanje. Novi upitnik je po standardima poštovanja ljudskih prava, napredniji čak od mnogih upitnika iz zemalja Evropske unije jer ni u jednom svom delu ne spominje seksualnu orijentaciju kao osnov za odbijanje za dobrovoljno doniranje krvi. Ovim povodom, Labris je u saradnji sa Institutom za transfuziju krvi Srbije, na Trgu republike organizovao akciju dobrovoljnog davanja krvi i time simbolično “testirao” nove upitnike.

U junu je objavljena brošura o lezbejskom coming out-u “Šta ti srce kaže” u kojoj je objavljeno deset ličnih priča lezbejki o njihovom iskustvu coming out-a.

Prva Trans grupa samopodrške formirana je u Gayten-LGBT, centru za promociju ljudskih prava LGBTIQ osoba u Beogradu, 30. avgusta 2006 godine. Četiri osobe su prisustvovala tom prvom sastanku. Sastancima povremeno prisustvuju partneri/ke i postoji

kontinuirano prisustvo jednog od dva supervizora. Lista zainteresovanih osoba za učesće u radu grupe se povećava. Značajan broj ljudi iz Srbije i van nje su u kontaktu sa grupom i veoma su voljni da učestvuju u njenom radu. Grupa je uspostavila niz pravila za rad kao i obaveza koje nastavlja da poštuje i primenjuje. Sastanci se i dalje održavaju dva puta mesečno, a po potrebi i češće. Teme su razne i predlažu ih učesnici/ce neke od njih su: coming out porodici, prijateljima; socijalizacija; posao; faze tranzicije; problemi u toku tranzicije; kontakt i informacije o lekarima, aktivizam, pojavljivanje u javnom prostoru i sl. Pored redovnih sastanaka grupa u saradnji sa drugim NVO, nastavlja da organizuje niz aktivnosti, kao što su predavanja, izleti, projekcije filmova zabave, druženja.

U septembru je objavljena brošura “Pravo na lezbejsku egzistenciju”, zbirka članaka psihološkinje Dušice Popadić, koji su napisani na osnovu njenog iskustva u radu sa lezbejkama u okviru savetovaništa.

U oktobru je započeta Labrisova medijska kampanja “Ponosna na svoje roditelje” namenjena roditeljima i prijateljicama/ima lezbejki i gej muškaraca u procesu prihvatanja seksualne orijentacije svoje dece/prijateljica/prijatelja drugačije seksualne orijentacije od heteroseksualne. Kampanja je obuhvatala TV spot, radio džingl, štampani materijal, info telefon i savetovanište, kao i okrugli sto na kojem je specijalni gost bio G. Hans Ytterberg, švedski ombudsman za diskriminaciju na osnovu seksualne orijentacije.

Tokom 2006. godine, Labris – organizacija za lezbejska ljudska prava sprovela je istraživanje “Istopolna orijentacija (homoseksualnost) u fakultetskim udžbenicima i literaturi” radi uvida u to kakva su znanja zaposleni/e u institucijama sistema o istopolnoj orijentaciji (homoseksualnosti) stekli/e u procesu visokoškolskog obrazovanja. *Cilj istraživanja* je bio utvrditi koliko (broj i procenat

predmeta u nastavnom planu, broj i procenat stranica literature za predmete) se istopolna orijentacija (homoseksualnost) pominje i na koji način (da li je u fokusu jedinice udžbenika/literature u kojoj se pominje, koja terminologija se koristi, u kom kontekstu se pominje i da li je izvor saznanja naveden) se pominje u udžbenicima i literaturi za *studije medicine, psihologije, sociologije, prava i pedagogije Beogradskog Univerziteta*. Rezultati istraživanja pokazali su da se istopolna orijentacija (homoseksualnost) pominje u malom procentu predmeta i malom procentu stranica udžbenika/literature za te predmete bez obzira na to o kom nastavnom planu fakulteta/studijske grupe je reč.³

Tokom 2006. godine u okviru projekta Edukacije i lobiranja održani su seminari za različite ciljne grupe: za LGBT aktivistkinje i aktiviste, za ombudsmene i psihološkinje i psihologe.

U decembru je Labris organizovao prvi u nizu seminara za lezbejke “Na slovo, na slovo...L” kojem je prisustvovalo 13 lezbejki i žena drugačije seksualne orijentacije od heteroseksualne iz Srbije, Hrvatske i Bosne i Hercegovine, a gde se na interaktivan način razgovaralo o rodu i identitetima, (internalizovanoj) homofobiji, coming out-u, predrasudama i stereotipima, itd. Seminar je organizovan s ciljem osnaživanja učesnica kroz edukaciju, razmenu informacija i iskustava o različitim aspektima i pitanjima koja utiču na lezbejsku egzistenciju. Seminar je prvobitno bio namenjen učesnicama iz Srbije, ali je sasvim spontano dobio regionalni karakter pošto su učesnice bile i iz Hrvatske i Bosne i Hercegovine.

3 Preuzeto iz Godišnjeg izveštaja o položaju LGBT populacije za 2006. godinu, Dragana Vučković

2007.

U februaru je Labris podneo tri predstavke Republičkoj radiodifuznoj agenciji zbog govora mržnje prema lezbejskoj i gej populaciji i prema ženama, i to zbog sadržaja emitovanog u dve emisije na TV Pink (“Piramida” i “Bravo šou”), kao i u emisiji “Ključ” na prvom programu RTS-a. Do današnjih dana nismo dobile odgovor na ove predstavke i pored intervenisanja i dodatnog zahteva za odgovorom Republičkog ombudsmana Saše Janković.

Početkom 2007. godine, Labris – organizacija za lezbejska ljudska prava je, u saradnji sa drugim nevladinim organizacijama, pokrenula medijsku kampanju “Ljubav za sve” - kampanju protiv nasilja nad lezbejkama i gej muškarcima. Međutim, tokom nekoliko meseci realizacije same kampanje, razne institucije i marketinške agencije odbijale su da objave promotivni materijal medijske kampanje. Tek je peta marketinška agencija koja je kontaktirana – *MediaMax*, pristala da, uz neke ustupke koje je Labris morao da napravi, proda svoja oglasna mesta (reč je o bilbordima). O stepenu homofobije, nasilju i diskriminaciji lezbejki i gejeva u Srbiji, možda najbolje govore grafiti/poruke kojima su ispisivani bilbordi, postavljeni na dvadeset lokacija u Beogradu: “*Motka za sve*”, “*Brukate nam Srbiju*”, “*Pogani izrodi*”, “*Bolest za sve*”, “*Smrt pederima*”. Napominjemo takođe, da je veliki broj bilborda uništen i iscepan. Modeli koji su angažovani za kampanju nisu profesionalni, već su bile/li iz našeg svakodnevnog okruženja i njihov pristanak da se fotografiju za kampanju je posledica njihovog neslaganja sa nasiljem i diskriminacijom sa kojom se suočavaju lezbejke i gejevi u Srbiji, kao i njihova solidarna podrška našoj inicijativi.

Tokom 2007. godine Labris organizacija za lezbejska ljudska prava organizovala je dva seminara za lezbejke, dva seminara za predstvanice/predstavničke medija i jedan seminar za omladinu demo-

kratskih političkih partija.

Seminari pod nazivom “Na slovo, na slovo ...L”, namenjeni lezbejkama i ženama drugačije seksualne orijentacije od heteroseksualne održali su se u junu, tj. novembru. Organizovani su s ciljem osnaživanja učesnica kroz edukaciju, razmenu informacija i iskustava o različitim aspektima i pitanjima koja utiču na lezbejsku egzistenciju. Seminarima su prisustvovala učesnice iz Žitišta, Novog Sada, Skoplja, Zrenjanina, Velike Plane, Bijeljine i Beograda. Teme koje su obrađivane na seminarima su se odnosile na pitanja identiteta, stereotipa, predrasuda i seksizma, feminizma i borbe za ženska prava, pravnog položaja lezbejske i gej populacije u Srbiji, homofobije, internalizovane homofobije i nasilja u lezbejskim vezama, a učesnice su imale priliku i da na kreativan i zabavan način razmene iskustva ličnog coming outa.

Tokom 2007. godine, Labris je nastavio svoju saradnju sa predstavnicama/icima medija pa su održana dva seminarima namenjena novinarkama/novinarima - u februaru i julu mesecu. Cilj seminara “Marginalizovane grupe i odgovorno novinarstvo” bio je da kroz razmenu iskustava ostvarimo što bolje razumevanje i izveštavanje javnosti o položaju marginalizovanih grupa, kao i uspostavljanje dugoročne saradnje. Teme koje su obrađivane tokom seminara bile su: pol, rod i istopolna orijentacija, stereotipizacija u medijima, društveni mehanizmi homofobije, pravni položaj istopolno orijentisanih osoba, tretiranje različitosti u medijima. Takođe, predstavljen je i projekat “Promocija različitosti” - projekat Nezavisnog Društva Novinara Vojvodine.

Prvi put tokom 2007. godine, Labris je organizovao seminar za članice/članove omladina političkih partija. Seminar je nosio naziv “Različite/i a ravnopravne/i” a održan je u martu mesecu. Prisustvovala/ li su mu osobe iz sledećih političkih partija: Građanski

savez Srbije, Socijaldemokratska unija, Liberalno demokratska partija, Liga Socijaldemokrata Vojvodine, G17+. Cilj seminara bio je da se kroz interaktivan rad i razmenu iskustava pruže informacije o lezbejskim ljudskim pravima, o položaju LGBTIQ populacije u Srbiji ali i planiranje zajedničkih akcija na promociji prava na seksualnu orijentaciju.

Povodom 17. maja, Međunarodnog dana protiv homofobije, Labris je organizovao tribinu u prostorijama Liberalno demokratske partije, a s ciljem da ukaže na govor mržnje prema lezbejskoj i gej populaciji u elektronskim medijima, tj. na kršenje Zakona o radiodifuziji. Labris – organizacija za lezbejska ljudska prava podnela je, u tom periodu, tri predstavlke Republičkoj radiodifuznoj agenciji zbog govora mržnje u emisijama Ključ (RTS), Piramida i Bravo Šou (Pink). Na tribini su učestvovali/i: Mladen Priljeva Antonijević (Tim za ljudska prava Liberalno demokratske partije), Dragana Vučković (Labris - organizacija za lezbejska ljudska prava), Dragan Popović (Inicijativa mladih za ljudska prava) i Jelena Milić (Forum za Međunarodne odnose Evropskog pokreta u Srbiji). Cilj skupa je bio i da se ukaže na stepen homofobije i diskriminacije nad lezbejskom i gej populacijom u našem društvu i pokaže zalaganje za nedeljivost i nehijerarhiju ljudskih prava. Na tribini je prisutnima prikazan i video materijal, tj. delovi raznih televizijskih emisija u kojima je upotrebljavan govor mržnje prema lezbejskoj i gej populaciji. Tribina je organizovana u saradnji sa Grupom mladih za ljudska prava omladine Liberalno demokratske partije.

2008.

Tokom 2008. godine održana su dva vikend seminara “Na slovo, na slovo...L” za lezbejke i žene drugačije seksualne orijentacije od heteroseksualne kojima je ukupno učestvovalo 29 žena iz Srbije, Makedonije, Bosne i Hercegovine i Kosova. Učesnice iz susednih

zemalja su ujedno i članice LGBT organizacija u njihovim gradovima i istakle su da će im stečena znanja i iskustva poslužiti u promociji lezbejskih ljudskih prava i u njihovim zemljama. Takođe, ove godine je pokrenut i ciklus radionica “Razgovori o tabuima”, na kojima se razgovaralo o SM odnosima, pravima i položaju seksualnih radnica/ka, queer teorijama i praksama, lezbejskoj seksualnosti, nasilju u lezbejskim vezama, itd.

U februaru su dve predstavnice Labrisa prisustvovala panel diskusiji u Prištini na kojoj se govorilo o položaju LGBT osoba i aktivnostima LGBT organizacija u Srbiji i na Kosovu. Cilj ovog sastanka je bio jačanje kapaciteta LGBT aktivizma na Kosovu, kao i razmena ideja i iskustava između predstavnica/ka Labrisa i dve organizacije iz Prištine – Elysium i Quesh. Ovaj sastanak predstavlja začetak povezivanja LGBT organizacija između ove dve države.

U februaru je u organizaciji Labrisa započelo istraživanje potreba lezbejske zajednice u odnosu na Labris i druge LGBT organizacije.⁴ Ovo istraživanje sprovedeno je u cilju određivanja smernica za naš dalji rad u skladu sa potrebama lezbejske zajednice, kao i LGBT zajednice. Metodologija istraživanja obuhvatala je održavanje pet fokus grupa kojima su prisustvovala korisnice drugih lezbejskih i LGBT organizacija u Srbiji (iz Beograda, Novog Sada, Kragujevca, Niša i Šapca). Pored fokus grupa, metodologija je obuhvatala i online upitnike, intervju i anketu postavljenu na sajtu Labrisa. Cilj istraživanja je bio utvrditi stavove i viđenje lezbejki o ulozi Labrisa i drugih sličnih organizacija u rešavanju problema LGBT populacije. Takođe, bilo nam je važno da sagledamo i mišljenja nekih drugih zainteresovanih strana sa kojima saradujemo, pa smo u istraživanje uključile i učesnice/ke naših seminara, aktivistkinje i aktiviste nekih drugih LGBT organizacija, aktivistkinje lezbejke

4 Izveštaj i rezultate ovog istraživanja možete preuzeti na: <http://labris.org.yu/aktivnosti/izvestaji/da-uinimo.html>

koje rade u drugim ženskim/LGBT/međunarodnim organizacijama, osnivačice Labrisa, jer nam je bilo važno da saznamo kakva su njihova viđenja položaja LGBT populacije danas.

U okviru Labrisa je u aprilu otpočelo sa radom pravno savetova-lište za lezbejke, gejeve, biseksualne i trans (LGBT) osobe. U toku godine Labrisu se obratilo sedam LGBT osoba sa različitim pravnim problemima. Pošto je jedna od karakteristika LGBT zajednice da su manje “vidljivi” u javnosti, mnogi od njih će se radije obratiti telefonom ili emailom, nego doći u Labrisovu kancelariju.

U junu su objavljeni rezultati istraživanja Gej strejt alijanse o stavu javnog mnjenja prema homoseksualnosti. Prema rezultatima ovog istraživanja 70% građana/ki Srbije smatra da je homoseksualnost bolest, 51% misli da država treba da radi na suzbijanju homoseksualnosti, a 50% smatra da je veoma opasna za društvo.⁵ Ovo istraživanje je imalo za svoj uzorak opštu populaciju, a istraživanje je sproveo Centar za slobodne izbore i demokratiju (CeSID).

Nakon tri godine nepristajanja Srpskog lekarskog društva da potvrdi zvaničan stav Svetske zdravstvene organizacije od 1990. godine – da istopolna orijentacija nije bolest, ove godine je konačno i ova institucija potvrdila svoje slaganje sa SZO. Povodom Međunarodnog dana protiv homofobije Labris je organizovao akciju “Da li ste homofobični?”. Ovom prilikom obratile smo se ponovo SLD-u. Naime, Labris je konačno dobio odgovor na zahtev koji je upućen povodom 17. maja, Međunarodnog dana protiv homofobije, i u okviru akcije “Da li ste homofobični?”. Labris se, dakle, ponovo obratio SLD-u, ali i Lekarskoj komori Srbije i budućoj ministarki/ministru zdravlja od koje/kojeg je zatraženo da odmah po stupanju na dužnost javno saopšti stav da homoseksualnost nije

5 Izveštaj i rezultate istraživanja možete preuzeti na: http://www.gsa.org.rs/cms-run/press/pdf/istrazivanje_ljudska_lgbt_2008_za_gsa_cesid.pdf

bolest. Labris je, takođe, podržao osobu koja će u budućoj vlasti biti na čelu ovog ministarstva, da pozove Lekarsku komoru Srbije da u svoj Etički kodeks uvrsti seksualnu orijentaciju kao lično svojstvo na osnovu kojeg je zabranjeno diskriminirati osobe prilikom korišćenja zdravstvenih usluga. Podsećamo da je Labris - organizacija za lezbejska ljudska prava, nekoliko puta pokušala od različitih institucija, među kojima je i Ministarstvo zdravlja - da dobije dokaz o saglasnosti sa najvećom zdravstvenom institucijom na svetu. Prvi put, ove godine, jedna od domaćih institucija koja okuplja lekarku/re je javno izrekla slaganje sa SZO i ovim putem, Labris želi da podrži i ostala lekarska udruženja da se pridruže u akcijama suzbijanja predrasude da su lezbejke i gej muškarci bolesni.

Prilikom izlaska iz kulturnog centra Reks gde se održavao peti po redu Queer Beograd festival, 19. septembra 2008. godine, drugog dana festivala, napadnuto je pet učesnica i učesnika festivala. Povređene su četiri osobe, jedan američki državljanin i tri devojke iz Srbije. Dvojica napadača su odmah uhapšeni i protiv njih je policija podnela prekršajne, odnosno krivične prijave. Incident je iniciran nakon što je jedan dnevni list objavio tekst na naslovnoj strani o održavanju "skrivenog gej festivala" i pored molbi organizatorki da se tekst ne objavljuje. Nakon tog teksta usledila je prepiska na fašističkim sajtovima i poziv na nasilje. Teme petog queer festivala bile su "antifašizam + direktna akcija", a festival je, uprkos pretnjama, održan do kraja, uz jako prisustvo policije.

Labris je krajem 2008. godine, angažovao pravnu podršku za nekoliko učesnica/ka beogradskog Queer Festivala koji su bili fizički napadnuti od strane pripadnika klerofašističke organizacije "Obraz", 19. septembra 2008. godine, u toku trajanja Festivala. Policija je na licu mesta uhapsila i privela dvojicu napadača protiv kojih je podigla krivične prijave za krivična dela nasilničko ponašanje iz člana 334, st.2 KZ i krivično delo nanošenje teških telesnih

povreda iz člana 121. Krivičnog Zakonika Republike Srbije. Pored ovih krivičnih prijava, Labris je podigao i krivičnu prijavu za krivično delo rasna i druga diskriminacija iz člana 387. Krivičnog Zakonika, jer je fizički napad i nasilje na učesnike i učesnice Queer Festivala bilo motivisano homofobijom i diskriminacijom prema osobama drugačije seksualne orijentacije. Ovo je jedan među prvim krivičnim postupcima koji je pokrenut upravo zbog nasilja prema LGBT osobama u Srbiji za ovo krivično delo. Inače, drugačija seksualna orijentacija od heteroseksualne se ne spominje, i nije posebno zaštićena ni u jednom krivičnom delu u srpskom krivičnom zakonodavstvu.⁶

Tokom 2008. godine Labris je organizovao tri seminara o lezbejskim ljudskim pravima: za članice ženskih grupa, novinarke/e i psihološkinje/psihologe i savetodavke/ce iz institucija. Ovim seminarima proširena je grupa saveznica/ka Labrisa u promociji lezbejskih prava.

6 Preuzeto iz Izveštaja o diskriminaciji nad LGBT populacijom za 2008. godinu, Diana Miladinović i Dragana Vučković

IV

JEZIK I TERMINOLOGIJA

Izbegavanje heteroseksualnih predrasuda u jeziku

*Komitet za lezbejska i gej pitanja
Američke asocijacije psihologa*

1. Problemi terminologije

2. Ciljevi smanjivanja heteroseksualnih predrasuda u jeziku

Ovaj članak predstavlja predloge kako izbeći heteroseksualne predrasude u jeziku koje se odnose na lezbejke, gej muškarce i biseksualne osobe. Problemi u jeziku se pojavljuju kada je terminologija nejasna ili kada je terminologija povezana sa negativnim stereotipima. Članak predlaže bolju terminologiju i takođe predstavlja način za povećanje vidljivosti lezbejki, gej muškaraca i biseksualnih osoba u jeziku.

Komitet za lezbejska i gej pitanja (CLGC) je od svog formiranja 1980. godine uzimao u obzor pitanja heteroseksualnih predrasuda u jeziku. Prvi nacrt “CLGC nomenklature direktiva za psihologe” odobren je na sastanku septembra 1985. Traženi su komentari od strane odeljenja 44 Američke asocijacije psihologa (APA) i od Asocijacije lezbejki i gej psihologa. Revidirani dokument odobren je od strane CLGC-a oktobra 1985. i Odbora za društvenu i etičku odgovornost u psihologiji u proleće 1987.

U međuvremenu, u nezavisnom projektu Odbora za poslove etničkih manjina i ad hoc komiteta Odbora za publikacije i komunikacije (P&C) razvijen je dokument “Smernice za izbegavanje rasnih/etničkih predrasuda”. Uz nekoliko drugih revizija od strane autora i nekoliko recenzija od strane P&C-a, smernice za rasne/etničke predrasude postale su model za nekoliko radnih dokumenata koji se spremaju u P&C-u da bi bili uključeni u sledeće izdanje Priručnika Američke asocijacije psihologa.

Smernice su podnete u P&C oktobra 1989. i ovaj članak uključuje revizije koje su oni predložili.

S obzirom na to da ne postoji univerzalna saglasnost u vezi sa terminologijom i obzirom da se jezik i kultura stalno menjaju, ideje u ovom članku treba smatrati korisnim sugestijama pre nego strogim pravilima. Pisci bi trebalo da pokušaju da razumeju obrazloženje ovde ponuđenih predloga i da budu osetljivi na društvene promene koje mogu diktirati upotrebu jezika o kome nije posebno diskutovano u ovom članku.

Problemi terminologije

Problemi u jeziku u odnosu na lezbejke, gej muškarce i biseksualne osobe pojavljuju se onda kada je jezik suviše nejasan ili su koncepti slabo definisani. Postoje dva glavna problema kada je imenovanje pojmova u pitanju. Jezik može biti dvosmislen, pa je čitalac nesiguran u vezi sa njegovim značenjem ili kriterijumom uključivanja ili isključivanja. Termin *homoseksualnost* je u prošlosti bio povezivan sa izopačenošću, mentalnim bolestima i kriminalnim ponašanjem, tako da ovi negativni stereotipi mogu ovekovečiti jezik pun predrasuda.

1. Za psihološke tekstove, termin *seksualna orijentacija* je bolji od termina *seksualna preferencija* i odnosi se na seksualne ili ljubavne veze lezbejki, gej muškaraca, biseksualnih i heteroseksualnih ljudi. Reč *preferencija* sugerise stepen dobrovoljnog izbora koji nije obavezno prisutan u izjavama lezbejki i gej muškaraca i koji nije dokazan u psihološkim istraživanjima.

Termini *lezbejska seksualna orijentacija*, *heteroseksualna orijentacija*, *gej muška seksualna orijentacija* i *biseksualna orijentacija* bolji su od termina *lezbejstvo*, *heteroseksualnost*, *homoseksualnost* i *biseksualnost*. Prvonabrojani termini se fokusiraju na ljude, a neki od dole nabrojanih u prošlosti su povezivani sa patologijom.

2. *Lezbejski* i *gej* su bolji termini od termina *homoseksualni* kada se koriste kao pridev koji se odnosi na specifične osobe ili grupe, a termini *lezbejke* i *gej muškarci* su bolji od termina *homoseksualci* kada se koriste kao imenice za određene osobe ili grupe. Termin *homoseksualni* nosi sa sobom nekoliko problema kada je značenje u pitanju. Drugo, termin je dvosmislen jer se često pretpostavlja da se odnosi isključivo na muškarce i zbog toga čini lezbejke nevidljivim. Treće, često je nejasan.

Termini *gej muškarci* i *lezbejke* odnose se prvenstveno na identitete i na modernu kulturu i zajednice koje su se razvile među ljudima koji dele te identitete. Identiteti bi trebalo da budu odvojeni od seksualnih ponašanja. Neke žene i muškarci imaju seksualne odnose sa osobama istog pola, ali sebe ne smatraju lezbejkama ili gej muškarcima. Nasuprot tome, termini *heteroseksualni* i *biseksualni* trenutno se koriste da bi se opisao i identitet i ponašanje.

Termini *gej* kao pridev i *gej osobe* kao imenica koriste se i za muškarce i za žene. Međutim, ovi termini mogu biti dvosmisleni jer čitaoci koji su navikli na termine *lezbejke* i *gej muškarci* mogu pretpostaviti da se *gej* odnosi samo na muškarce. Zbog toga je bolje koristiti *gej* ili *gej osobe* samo kada je u pitanju specificiran rodni sastav ovog termina.

Termin *gej muškarac* je bolji od termina *homoseksualac* ili *muška homoseksualnost*, te treba koristiti gramatičke konstrukcije tipa: “njegove kolege su znale da je on gej” pre nego “njegove kolege su znale za njegovu homoseksualnost”. Isto važi i za termine *lezbejka*, umesto *žena homoseksualac*, *ženska homoseksualnost* ili *lezbejstvo*.

3. *Istopolno seksualno ponašanje*, *muško-muško seksualno ponašanje* i *žensko-žensko seksualno ponašanje* su odgovarajući termini za specifične slučajeve kada ljudi upražnjavaju takvu vrstu ponašanja bez obzira na svoju seksualnu orijentaciju (na primer oženjeni heteroseksualni muškarac koji je jednom imao

istopolno seksualno iskustvo). Isto tako, korisno je da se žene i muškarci ne smatraju “suprotnostima” (kao u terminu “suprotni pol”) da bi se izbegla polarizacija, kao i da heteroseksualne žene i muškarci ne budu viđeni kao suprotnost lezbejkama i gej muškarcima. Zbog toga je termin *muško-žensko seksualno ponašanje* bolji od termina *seksualno ponašanje prema suprotnom polu* kada se misli na specifične primere polno različitog seksualnog ponašanja koje ljudi upražnjavaju bez obzira na svoju seksualnu orijentaciju.

Kada govorimo o seksualnom ponašanju koje ne može biti opisano kao heteroseksualno, gej, lezbejsko ili biseksualno, treba voditi posebnu brigu. Na primer, opisi seksualnog ponašanja u životinjskim vrstama trebalo bi da budu označeni kao *muškomuško seksualno ponašanje*.

4. *Biseksualne žene i muškarci, biseksualne osobe* ili *biseksualni* kao pridev odnosi se na ljude koji se seksualno i emotivno vezuju i za žene i za muškarce. Ovi termini se često preskaču u diskusijama o seksualnoj orijentaciji i time se dobija pogrešan utisak da se svi ljudi vezuju ekskluzivno za jedan rod/pol. Izostavljanje termina *biseksualni* takođe doprinosi nevidljivosti biseksualnih žena i muškaraca. Mada isprva izgleda nezgrapno, jasnije je koristiti termin *lezbejke, gej muškarci i biseksualne žene i muškarci* kada želite da se obraćate članovima ovih grupa uključujući ih sve.
5. *Heteroseksualni* je pridev koji je prihvatljiv za ljude koji imaju muško-ženske seksualne i emotivne veze i koji ne upražnjavaju seksualne veze sa osobama istog pola.

Ciljevi smanjivanja heteroseksualnih predrasuda u jeziku

1. *Smanjivanje heteroseksualnih predrasuda i povećavanje vidljivosti lezbejki, gej muškaraca i biseksualnih osoba*. Lezbejke, gej muškarci i biseksualni muškarci i žene često se osećaju ignorisanim od strane opštih medija, koji pretpostavljaju da su njihovi či-

taoci heteroseksualni. Ukoliko se pisac ne obraća direktno heteroseksualnim ljudima, pisanje treba da bude oslobođeno heteroseksualnih predrasuda. Načini da se poveća vidljivost lezbejki, gej muškaraca i biseksualnih osoba uključuju sledeće:

- a. Korišćenje primera lezbejki, gej muškaraca i biseksualnih osoba kad se govori o aktivnostima (na primer: roditeljstvo, atletska sposobnost) koje mnogi čitaoci pogrešno vezuju samo za heteroseksualne osobe.
- b. Obraćanje lezbejkama, gej muškarcima i biseksualnim osobama ne samo u kontekstu seksualnih veza. Istorijski, termin *homoseksulanost* označavao je seksualnu aktivnost pre nego opšti način života i ostvarivanja veza.
- c. Izostavljanje diskusije o bračnom statusu sem ako zakonske bračne veze nisu tema teksta. Bračni status sam po sebi nije dobar indikator zajedničkog života (venčani parovi mogu biti rastavljeni, nevenčani parovi mogu živeti zajedno), seksualne aktivnosti ili seksualne orijentacije (osoba koja je venčana može imati gej ili lezbejsku vezu). Osim toga, opisivanje ljudi bilo kao venčanih bilo kao nevenčanih, čini nevidljivim lezbejke, gej muškarce, biseksualne kao i heteroseksualne osobe koje žive zajedno.
- d. Kada se govori o seksualnim i intimnim partnerima treba govoriti i u muškom i u ženskom rodu (na primer: “adolescentni muškarci su ispitani o starosnom dobu u kom su prvi put imali seksualnog partnera ili partnerku.”).
- e. Korišćenje seksualne terminologije koja se odnosi i na lezbejke i na gej muškarce, i na biseksualne osobe kao i na heteroseksualne osobe (na primer: “Kada ste se prvi put upustili u seksualnu aktivnost?” pre nego “Kada ste prvi put imali seksualni snošaj?”).
- f. Izbegavanje pretpostavke da trudnoća može biti samo rezultat seksualne aktivnosti (na primer: “Preporuka je da se ženama koje posećuju kliniku, a koje imaju seksualne

odnose sa muškarcima, daju oralna kontraceptivna sredstva.”, umesto “Preporuka je da se ženama koje posećuju kliniku daju oralna kontraceptivna sredstva.”).

2. *Jasnoća izražavanja i izbegavanje netačnih stereotipa o lezbejkama, gej muškarcima i biseksualnim osobama.* Jezik koji stigmatizuje gej muškarce, lezbejke i biseksualne osobe treba izbegavati (na primer: “seksualni izopačenik”, “seksualni pervertit”). Dalje, pisci treba da vode računa o primerima koji stigmatizuju lezbejke, gej muškarce ili biseksualne osobe. Primer kao “Psihologizma je potrebna obuka za rad sa specijalnim populacijama kao što su lezbejke, narkomani i alkoholičari”, stigmatizirajući je u tome što nabroja status određenja (lezbejke) sa određenjima osoba koji se tretiraju.
3. Upoređivanja lezbejki ili gej muškaraca sa paralelnim grupama. Kada se upoređuje grupa gej muškaraca ili lezbejki sa drugima, ne upotrebljavaju se uvek paralelni termini. Na primer, suprotstavljanje lezbejki “opštoj javnosti” ili “normalnim ženama” predstavlja lezbejke kao marginalne u društvu. Prirodnije grupe za upoređivanje bile bi “heteroseksualne žene”, “heteroseksualni muškarci i žene” ili “gej muškarci i heteroseksualne žene i muškarci”.

Osobe koje su značajno doprinele razvoju ovog dokumenta su: Klinton Anderson, Antoni D’Augeli, Linda Garnet, Gregori Herek, Daglas Kimel, Letitia Ana Pepli, Ester Rotblum. Ovaj tekst oslikava mnoge diskusije i napisane nacрте. Svi nabrojani ne slažu se u vezi sa svim predlozima u ovom tekstu.

Izvor:

<http://www.youth.org/loco/PERSONProject/Resources/OrganizingTactics/lang.html>

Prevela: Danijela Živković

O terminologiji korišćenoj za istopolno orijentisane osobe

© 2003 Miodrag Kojadinović

U srpskoj književnoj verziji srpskohrvatskog jezika (srpski književni jezik), istopolna orijentacija, i lica sa istom, obeležava(ju) se na različite načine. Sa razvojem aktivizma u ovoj oblasti u poslednjoj deceniji, pojavljuje se potreba da se terminologija jasno definiše i da se preporuča termini koji su dopustivi sa stanovišta samih osoba na koje se termini primenjuju.

Kao što je poznato iz drugih jezika, a što je u skladu i sa kratkim empirijskim istraživanjem koje sam sproveo na tu temu, većina istopolno orijentisanih ne voli kvazimedicijski termin “homoseksualac”, naročito u njegovoj nategnutoj varijanti “homoseksualka” kad se primenjuje na istopolno orijentisane žene.

Ljudima je ovaj termin stran i odbojan, iako ga homofobi ne koriste kao agresivnu uvredu kod otvorenih verbalnih - i nesamo verbalnih - napada. Razlog za to je verovatno da prvi susret sa ovom reči nastaje u pubertetu, kada devojka/mladić, suočen sa nesigurnošću odrastanja, identiteta, a na izrazito homofobnom Balkanu i velikim strahom od identifikacije sa opšteomraženom seksualnom orijentacijom, pa traumatska iskustva iščitavanja enciklopedija i medicinskih, najčešće prilično netolerantnih, udžbenika ostavlja gorak ukus koga se odrasla osoba, koja je (ako je) razrešila sopstveni identitet, ne želi da seća.

Sama reč je tipični devetnaestovekovni neologizam od jednog grčkog i jednog latinskog elementa, i zanimljivo je da ju je prvi upotrebio čovek koji je i sam bio “homoseksualac”, mađarski Jevrej, dr. Kertbeni / Benkert u tekstu na nemačkom jeziku. Takođe je zanimljivo da je ova reč više od deceniju starija od reči “heteroseksualac” i “heteroseksualnost”.

S obzirom na raširenost - ušla je u gotovo sve evropske i mnoge neevropske jezike - kao i na činjenicu da je u nekim jezicima stvorila normalne skraćenice (npr. u norveškom: “homomann” a ne npr. “gay”, ili u holandskom “Homostudies”, zvanični naziv Gej studija na fakultetu, za razliku od većine anketiranih (respondenata), lično mislim da je reč prihvatljiva i da bi se na njenoj reafirmaciji moglo raditi i u srpskom.

Pretpostavljam da bi se ta eventualna reafirmacija odnosila na upotrebu prevashodno za obeležavanje istopolno seksualno orijentisanih muškaraca. Žene koje vole žene kod nas koriste termin “lezbejka”. Ova reč, različita i od propisane norme u srpskom, i od književne hrvatske reči (“lezbijka” u oba slučaja), toliko je raširena da mislim da je vreme da se “pogrešna” forma normativizira kao ispravna.

Razlozi za to su sledeći:

Iako u većini jezika koji reč poznaju slovo “b” sledi slovo “i”, a ne “e”, u velikoj većini tih istih jezika se reč piše sa “s” — a ne “z” — ispred “b”, kao kod nas. Dakle insistirati da je ispravno samo “lezbijka” pozivajući se na strane jezike nije dovoljno argumentovano.

Dalje, ako je to za nekog baš važno, u ranom italijanskom jeziku za naziv osoba koje žive na Lezbosu pojavljuje se forma sa “e” (tj. “lesbeanoi”; sa vizantinizmom “oi”).

Gotovo sve istopolno orijentisane žene u Srbiji da bi sebe imevale koriste formu sa “e”, dok formu sa “i” koriste često izraziti homofobi — i upravo lezbomrsci — kao što je penzionisani pop Gavrilović koji je na gej paradi huškao napadače (a za šta, iz nekog razloga, nije bio krivično gonjen). U kontekstu takve upotrebe književne forme, ona postaje još više tuđa i daleka.

Naravno, kao etimolog i antropolog - a ne preskriptivni semantičar — ja nisam ni za to da se reč “lezbijka”, koja je jezički “normalnija” osudi i izbacila iz rečnika i zameni rečju “lezbejka”, nego da se dopusti dubletna forma. Vremenom bi se verovatno korišćenje forme sa “i” minimiziralo, a za nekih stotinu godina možda i sasvim eliminisalo.

Po istoj logici prava na samoimenovanje, za istopolno orijentisane muškarce dolazimo u situaciju da koristimo izraz “gej” (nekad u latinici napisan u engleskom originalu kao “gay”). Ova reč, koja je nekada značila “neobuzdano veseo”, onda “raskalašan/-na”, a najzad “istopono orijentisan/-na” jeste već u engleskom poimeničen pridev, koji smo mi primili u obe funkcije (i kao imenicu i kao pridev).

Jezici koji imaju rekciju, kao svi slovenski, pa i nemački, odnosno formalnu rodnu determinantu (kao opet slovenski, odnosno španski i italijanski; npr. da je ženski rod najčešće obeležen završnim “-a”), po pravilu modifikuju reč koju usvajaju. Ovo se sa rečju “gej”/“gay” nije dogodilo, tj. pridev je ostao identičan imenici. Za neke lingviste to je problem, ali lično mislim da nije nerešiv. Mi imamo prideve pozajmljene iz tuđih jezika koji nemaju različite oblike za rod, npr. “bež” (od francuskog “beige”), koje je isto za sva tri roda, za razliku od prideva slovenskog porekla, kao npr. “veseo”, “vesela”, “veselo”).

Na stranu to da se i u samom engleskom jeziku pridev “gay” sve ređe koristi da obeleži “gej žene”, tj. lezbejke, u srpskom se reč gej koristi isključivo za muškarce. Dalje, ovaj pridev se može sasvim ostaviti nepromenljiv kao u “bež” iz gornjeg primera (tj. “Video sam gej momka u bež košulji”, ali “Video sam visokog momka u crvenoj trenerci”). Činjenica da se pridev poklapa sa imenicom dalje nije problem zato što u svim jezicima, pa i u našem, postoje homonimi, a da to ne pravi (veće) probleme govoriocima koji imaju kompetenciju u jeziku blisku maternjoj. Svakom je, naime, jasno koja kosa se šiša, kojom kosom se kosi trava, a na kojoj (plainskoj) kosi se skija.

Dakle, mislim da je pored reči “homoseksualac”, reč “gej” sasvim prihvatljiva i funkcionalna. Prednost reči “gej” je njena internacionalna raširenost, osećaj da je relativno savremena, a opet ne radikalno “trendy” (što bi učinilo da i izađe iz mode). Prednost reči “homoseksualac” je što, kao većina neologizama iz epohe u kojoj je nastala, ona može da pravi velik broj izvedenica (imenicu

“homoseksualnost”, pridev “homoseksualan”, prilog “homoseksualno”, itd.) i da se menja po padežima. Ipak, čak šest slogova u “homoseksualac”, u odnosu na jedan jedini u reči “gej” daje veliku prednost novijoj reči.

Među nekim aktivistima pojavio se pokušaj da se reafirmiše jedna druga vrlo raširena reč — “peder”. Oni se pozivaju na dva predsedana: nemačku reč “Schwul” i dansku reč “bose”. Činjenica je da je velikim trudom aktivista u zemljama gde taj aktivizam traje jako dugo — u Nemačkoj, prvoj zemlji aktivizma za prava istopolno orijentisanih, sa prekidima nekih sto dvadeset godina, u Danskoj bez prekida od 1947. godine, dakle nekoliko meseci duže nego u Niskozeemlju (Holandiji). Međutim, u pitanju su potpuno autohtone reči, a ne reči kao “peder”, pozajmljena iz istog pseudo-medicinskog rečnika iz kojeg je i “homoseksualac”, koji zagovornicima “pedera” smeta.

Reč “peder” nam je došla preko francuskog iz grčkog originala (“paiderastes”), gde je obeležavala odraslog muškarca-inicijatora koji se upušta u specifičnu vrstu odnosa sa dečakom-inicijantom, najčešće pred-pubescentom (13-15 godina). Dakle, razlika u godinama je kod ove vrste odnosa bila neminovna, a reč se nije nikad koristila za emotivno-seksualni odnos dva odrasla muškarca (koji je, u svakom slučaju, bio daleko ređi nego pederastički).

S obzirom na negativni naboj koji reč “peder” nosi sama po sebi, dakle podrazumevajući seksualne odnose sa decom i mlađim maloletnicima, naročito u kontekstu učestalih optužbi za seksualno zlostavljanje dečaka/mladića, a takođe i s obzirom na najčešću upotrebu ove reči u najuvredljivijem značenju (uporedi “pederisati se”, “peder po karakteru”, “jeste peder po seksualnom opredeljenju, ali nije peder u duši”, itd.), mislim da je reč nepovratno izgubila čak i mogućnost da bude korišćena van pejorativnog konteksta i da će napori za njenu reafirmaciju biti traćenje vremena.

Simptomatično je takođe da francuski jezik, otkud nam je reč došla, nije ni pokušavao da reafirmiše svoju reč “pédé”, nego ju je ostavio zaboravu (koriste je još samo najokoreliji homofobi, koji su

najčešće takođe rasisti, i sl.), a zato je englesku reč “gay” prilagodio francuskom i napravio “gai”, čak i u varijanti za ženski rod “gaie” (što se razlikuje samo u pisanju, a ne i u izgovoru).

Ni austrijski dijalekat (koji je takođe jedno kratko vreme imao reč “Päderast”) i ne pokušava da je vrati, mada oni, doduše koriste reafirmisanu reč “Schwul”, a ni sami tolerantni Holandezi nisu afirmisali svoju reč “poot”, pa ni manje negativnu “flikker”, nego koriste “homo” ili, pošto, bar gej Amsterdameri, najčešće govore engleski, “gay”.

Dalje mogućnosti su:

- ♦ sintagma “istopolno orijentisane osobe” koja je malo rogovatna za svaki dan, ali sasvim upotrebljiva kao kolektivni naziv za gej muškarce i lezbejke/lezbijke. Ova konstrukcija mi se čini vrlo dobra i koristio sam je nezvanično od 1996., a zvanično od postera kojim se poziva na prvu seriju predavanja Programa istopolnih studija, 2000. godine.
- ♦ crkvenoslovensko “muželožnik” (kalk iz grčkog “arsenokoitos”), koje je danas sasvim izobičajeno, osim među vrlo homofobnim predstavnicima SPC-a. Ovo je vrlo simptomatično, s obzirom na ono što nam je Iv Levine pokazala: da je u Srednjem veku pravoslavna crkva bila mnogo tolerantnija prema seksualnosti uopšte, a naročito prema homoseksualnosti, i naročito među slovenskim pravoslavicima. Šta se u međuvremenu dogodilo u Srbiji, pitamo se! U svakom slučaju, iako reč nije naročito afirmativna, nije ni uvredljiva, ali joj je sudbina zapečaćena utilitarnom provenijencijom od strane homofoba.
- ♦ kalk iz nemačkog “topli brat” (Warme Bruder), takođe gotovo sasvim izobičajeno. U pitanju je nemački argo, i sintagma nema neku naročitu vrednost za savremeni srpski jezik.
- ♦ kad smo već kod argoa, možda - ali samo možda - i za utehu onima koji su hteli da vrate “pedera” u nekom pozitivnom smislu, kreveljenje beogradskog “urbanog argoa” sa izvrnutim

slogovima, tj. “derpe”. Reč je svakako manje uvredljiva nego “peder” i zapenušani homofobi je ne upotrebljavaju. Kao i sve reči sa izvrnutim slogovima, ovo je nekakava vrsta hipokoristika i kao takvu bih je mogao tolerisati, ali ne i podržati.

Sve u svemu, mislim da je pobjeda reči “gej” i “lezbejka” (sa “e”!) već gotovo sasvim zagarantovana.

Jezik: Diskriminacija, stereotipi, predrasude

Svenka Savić

Reč **diskriminacija** u najširem smislu znači *praviti razliku*. Budući da je društvo odavno podeljeno na one koji imaju manju moć i vlast, i one koji su moćni, kroz istoriju se menjao centar moći, ali je diskriminacija, nekada i opresija, onih sa manje moći ostala. Danas, na primer, centri moću su mediji, pa se preko medija diskriminišu pojedinci, grupe, narodi: jezički i nejezički (gest, slika, plakat, bilbord...).

Izraz **politički korektan** govor odnosi se na javnu i privatnu upotrebu jezika saobražen idejama, formulisanim u *Deklaraciji o ljudskim pravima* (1948): ni jedna grupa (ili pojedinac/pojedinka) ne može biti diskriminisan/a jezikom samo zato što pripada nekoj rasi, veri, jeziku, naciji, etničkoj grupi, polu, dobu, polnoj orijentaciji.

Nacionalizam je izražavanje sopstvene pripadnosti nacionalnoj grupi na štetu pripadnika druge nacionalne grupe.

Etnicizam -diskriminacija na osnovu pripadnosti etničkoj grupi (na primer, kad govorimo o etničkim grupama u Vojvodini, onda izbegavati izrazi *Tót/Totica* za Slovaka ili Slovakinja)

Rasizam - izražavanje diskriminacije prema pripadnicima druge rase (belaca prema onima koji to nisu, i obratno).

Juvenizam - diskriminacija prema mladima (na primer, izostaviti izraze kao: *balavac/balavica, žutokljunac*).

Ejdzizam - diskriminacija prema starima (preporuka je: izostaviti izraze kao: *baba, babetina, metuzalem, senilac, starkelja, drkelja*).

Lingvicizam - diskriminacija na osnovu (maternjeg) jezika drugih, ili izražavanje otvorene mržnje i nipodaštavanja jezika drugih (na primer, u našem kontekstu takav je opšti stav prema romskom jeziku — mogućnost upotrebe maternjeg jezika Roma nedosledno

je sprovedena u praksi, mada su zakonska određenja nediskriminatorna). Možemo govoriti o individualnoj, institucionalnoj i/ili državnoj diskriminaciji navedenih pojava.

Ejbolizam. Kako se jezički obeležavaju osobe, ili grupe, koje imaju fizičke ili psihičke drugačije osobine? Preporuka je: izostaviti izraze kao *hendikepirani*, *osobe sa posebnim potrebama*, *osobe oštećene u razvoju*, itd. koje su, inače, kod nas, deo zvaničnog zakonskog inventara reči i izraza, a signaliziraju da su ove osobe u nekoj “potrebi”, a ne da su različite.

Konfesizam - diskriminacija na osnovu veske pripadnosti. Izraz *sekta* zameniti sa “male verske zajednice”; *raskol* sa “podela”, *šizmatiči* sa “oni koji su se odelili”...

Seksizam - diskriminacija muške i ženske osobe prema polu. To su izrazi kojima se degradira muška, ili ženska osoba (*glupača*, *guska*, *zmija*, *kučka*, *krava*, zatim izrazi kao *usedelica*, *gospođica*, kojima se određuje ženska osoba prema bračnom statusu, jer je bračno stanje privatna stvar svake osobe, prema odrednicama iste te *Deklaracije*). U medijima je uobičajeno govoriti primere kao *Milica Gajić*, *nevenčana supruga Marka Miloševića* (TV B92). Zatim, izrazi vezani za boju kose žene - vicevi o plavušama kao glupim devojkama. Kao vid borbe protiv diskriminacije plavuša i otklanjanje stereotipa o njima, poslužilo je i jedno istraživanje u SAD: “Istraživači sa kalifornijskog univerziteta otkrili su da plavuše imaju manje šansi da se zaposle od crnki, a kada im to i pođe za rukom, dobijaju manju platu. Testirali su niz firmi, šaljući im podatke o stručnosti i biografije istih osoba - samo su na fotografijama menjali boju kose”.

Primeri za seksizam je mnogo: u jeziku, jeziku medija (fotografije, billboardi, grafički znaci i sl.). Pod seksizmom podrazumevamo ustaljenu praksu upotrebe forme muškog roda za profesije i titule koje obavljaju žene. Predlog za otklanjanje seksizma prema ženama je: upotrebi uvek formu ženskog roda: profesorka, rektorka, dekanka, šefovica (ili šefica), docentkinja, asistentkinja, sociološkinja, pedagoškinja, predsednica...

Za seksualne manjine upotrebiti osobe istopolne orijentacije, kao i osobe hetero, ili raznopolne orijentacije. Izraz *gej*, koji je najmanje obeležen negativnim odnosom prema osobama drugačije seksualne opredeljenosti, izgleda da je, barem u prevodilačkoj sferi (titlovanje filmova sa engleskog jezika na srpski), uhvatio korena. Neprihvatljivi su izrazi: *peder*, *topla braća*, *homoseksualac*, *homić*.

Možemo govoriti o individualnoj, institucionalnoj i/ili državnoj diskriminaciji navedenih pojava.

Možemo govoriti o eksplicitnoj (otvorenoj) i implicitnoj (manje vidljivoj) diskriminaciji prema individuama, grupama ili čitavim zajednicama, u svetu i kod nas, danas.

Izraz *stereotip* je složenica: "stereo" - znači *krut*, *čvrst*, *tvrd*, pa onda jezički izrazi, reči, fraze i druge ustaljene forme odražavaju način mišljenja čoveka da kategorizuje ljude, predmete, događaje po određenim osobinama. Zato možemo govoriti o dobrim i lošim stranama ove čovekove misaone osobine. Danas izraz stereotip, najčešće, vezujemo za ustaljena, pogrešna, iracionalna, ili poluistinita tvrđenja o drugima, što doprinosi nerazumevanju, nedijalogu među pripadnicima različitih grupa ljudi. Danas govorimo češće o stereotipima u jeziku, koji izazivaju negiranje i nipodaštavanje onih koji su različiti: u etničkoj pripadnosti, nacionalnoj, jezičkoj, itd. Takvi su stereotipi deo razgovornog jezika uopšte, dakle domena koji nije u tom smislu pravilima određen, što kod nas, onda, na žalost, prelazi i u domene institucionalne i službene upotrebe jezika, kakvi su mediji, institucije obrazovanja, parlament, dakle, institucije moći, što je nedopustivo.

Predrasude su stavovi, pojmovi i mišljenja koje pojedinci i grupe imaju, najčešće, o drugima, ali u dobroj meri i o sebi (na primer, da su Škotlandani, Jevreji... škrti; Srbi su velikodušni, prijateljski, neškrti; videti: Svenka Savić, 2004). Otuda, ono što je u jeziku odražava ono što je predstava Drugih u mislima. Kada se danas govori o promeni, ili otklanjanju predrasuda prema Drugima, misli se na

ono čemu takva aktivnost treba da služi — zajedništvu različitih naroda u Evropskoj zajednici. U tom smislu, otklanjanje predrasuda prema drugim narodima, grupama, seksualnim, polnim, uzrasnim... primarni je zadatak. U tome, svakako, jezik ima najvažniju ulogu, jer pomoću jezika možemo menjati svet, na isti način na koji svet izražavamo jezikom.

Termin **seksualna orijentacija** odnosi se na identitet osobe; emocionalnu i seksualnu vezu lezbejki, gej muškaraca i biseksualnih osoba; dakle na ljude, a ne na stanje, koje se signalizira izrazima *homoseksualnost*, *lezbejstvo*... Reč *preferencija* ukazuje na dobrovoljan izbor, što nije dokazano u psihološkim istraživanjima. Otuda su i izrazi *lezbejka* i *gej muškarac* prihvatljiviji od imenice *homoseksualac* ili prideva izvedenog od nje, jer je nedovoljno jasan, vezuje se samo za muškarce. Ono što treba naglasiti jeste da iza ovih izraza stoje identiteti osoba, i otuda ih treba razlikovati od seksualnog ponašanja, koji je samo deo identiteta. Neke osobe mogu imati seksualne odnose sa osobama istog pola, a da, pritom, ne doživljavaju sebe kao gej muškarca ili lezbejku.

Izraz *heteroseksualan/na* ili *biseksualan/na* odnose se na identitet i na ponašanje. U vezi sa identitetom osobe podsećamo da izraz *“suprotni pol”* nije adekvatan, jer insistira na suprotstavljanju polova, što u stvarnosti nije tako. Termin *biseksualna osoba* odnosi se na muškarca/ženu koji ostvaruju emocionalne i seksualne veze i sa muškarcima i ženama, dok je prihvatljiv izraz *heteroseksualne osobe* za one koji ostvaruju žensko-muške emocionalne i seksualne odnose, tj. ne stupaju u seksualne odnose sa osobama istog pola (neprihvatljiv je, za ovakvu vezu, izraz *“normalni”*).

Terminološkim određenjima *lezbejke*¹, *gej muškarci* i *biseksualne*

1 Savić, Svenka, "Kodeks neseksističke upotrebe jezika u medijima", Futura publikacije, Novi Sad, 2004.

Vujaklija, Milan, Leksikon stranih reči i izraza, Prosveta, Beograd, 2002.

osobe signalizira se da je reč o ostvarivanju veza i načina života, a ne (samo) o seksualnoj orijentaciji, smanjuje se diskriminacija i povećava vidljivost lezbejki, gej muškaraca i biseksualnih osoba, koje, inače, smatraju da ih mediji ignorišu, jer smatraju da su primaoci poruka samo heteroseksualne orijentacije. Potrebna je terminološka preciznost i zbog novih zakonskih regulativa, na primer, vezanih za roditeljstvo ili bračni status. Izrazi *udate/ožljeni i samci* čini nevidljivim lezbejke, gej muškarce i biseksualne osobe, kao i sve ljude koji žive zajedno, pa se ne pre-poručuju u zakonodavnoj, i drugoj jezičkoj praksi, u javnoj i službenoj upotrebi.

Potreban je kodeks politički korektne upotrebe jezika u medijima kojim se ne diskriminiše ni pojedinac ni grupa, a ostvaruje dosledno zahtev iz *Deklaracije o ljudskim pravima* (1948). Doprinos takvom kodeksu treba da daju upravo pojedinci i grupe, koje sebe prepoznaju kao one koje nemaju dovoljno prava u društvu - a to su, svakako, žene. Ne postoji dogovor u državi o ovakvoj upotrebi srpskog jezika danas. Jezik se neprestano menja, pa mišljenje ovde izneto treba shvatiti kao mogući put, ili savet; jedan od mogućih, individualnih doprinosa, u ovom trenutku, razvoja diskusije o diskriminaciji, stereotipima i različitima, kod nas. Ovo je neka vrsta zova opštoj akciji za izradu kodeksa politički korektne upotrebe reči u srpskom jeziku.

V

PRAVO

EVROPA PROTIV DISKRIMINACIJE¹

Prof. dr Zorica Mršević²

Uvod: gej prajd marševi i istopolne porodice

Evropska Unija je prostor snažne borbe protiv svih vidova diskriminacije, kako na pravnom i političkom tako i na faktičkom, praktičnom planu. Za sadašnji period najvažnija su sigurno dva momenta, ekspanzija gej prajd marševa i u zemljama Istočne Evrope i širenje mogućnosti pravno priznatog sklapanja istopolnih zajednica u mnogim evropskim zemljama.

Nema ni jedne oblasti zaštite ljudskih prava koja se u poslednje vreme toliko brzo menjala i poboljšavala kao što je oblast zaštite i unapređivanja ljudskih prava istopolno orijentisanih osoba oba pola u Evropi. Neka od najvažnijih prava koja lezbejkama i gejevima moraju da budu garantovana kroz pravne sisteme i institucionalnu praksu evropskih zemalja na razne načine su dopunjavana, koordinirana i sistematski razvijana:

Pravo na jednaki pravni tretman, pravo na zaštitu od diskriminacije, pravo na porodicu i zaštitu te porodice, pravo na socijalnu sigurnost, pravo na zdravlje, pravo na imovinu. Mnogo je urađeno u poslednje vreme u zemljama Evropske unije (kao i u Švajcarskoj i Norveškoj koje geografski pripadaju Evropi ali formalnopravno

1 Ovaj tekst je nastao u toku realizacije projekta "Demokratski modeli unapređivanja društvene kohezije, tolerancije, ljudskih prava i privrednog razvika u političkim i institucionalnim procesima evropskih integracija u Srbiji" finansiranog od strane Ministarstva za nauku i tehnologiju Republike Srbije u periodu 2006-2010.

2 Autorka je naučna savetnica Instituta društvenih nauka u Beogradu i profesorka prava na Fakultetu za evropske pravne i politike studije u Novom Sadu

nisu članice Unije) u tom pravcu i praktično svaka godina donosi novine i dodaje nove elemente u izgrađivanju i kompletiranju sistema pravne ravnopravnosti istopolno orijentisanih osoba.

Period od poslednjih nekoliko godina je vreme vrlo živih i raznovrsnih promena u pogledu dopunjavanja pravne regulative ravnopravnog tretmana istopolno orijentisanih osoba u Evropi. Treba reći da se tu ne radi ni o kakvoj prekretnici niti sudbonosnim, istorijskim momentima, već više o jednom logičnom sledu događaja na evropskoj pravnoj i političkoj sceni gde se dosledno sprovode i poštuju principi jednakih mogućnosti, nediskriminacije i jednakog pravnog tretmana. LGBT osobe zapravo u većini ostaju marginalizovani pripadnici evropskih društava, pod kojima teorija podrazumeva grupe koje trpe od višestruke deprivacije (nezaposlenost, niske zarade, loši uslovi stanovanja, učestala policijska i zakonska represija, konsekvantno otežano obrazovanje, politička isključenost, govor i zločini mržnje). I mada se njihov pravni status zaista brzo popravlja, još uvek su daleko od ideala “zadovoljne većine” koju karakteriše materijalno bogatstvo, privredna sigurnost i politička participacija.

Tim gore rezultate daje upoređivanje sa domaćom situacijom jer pogled iz Srbije na te evropske promene možda najviše liči na poznati pogled siromašnog deteta u raskošni izlog skupocenih i raznovrsnih igračaka: i dete je brzo naučilo da iako providno, da je staklo neprelazna granica između njegove realnosti i sveta čudesa i da od stakla nadalje počinje teško dostižni svet mašte.

I Gej prajd marševi - poruke ponosa 2008

Svi marševi/parade ponosa imaju kao opšti cilj isticanje vidljivosti egzistencije istopolno orijentisanih ljudi kao i ukazivanje na postojeću diskriminaciju prema njima. Njihov cilj svakako nije promovisanje pedofilije, homoseksualnosti, regrutovanje “novih žrtava”, a najmanje ne nametanje celom društvu jednog modela seksualnosti, kako to protivnici ovih marševa obično navode u

svojim argumentima protiv, ne shvatajući tako uopšte suštinu tih događaja. Presuda Evropskog suda za ljudska prava u Strazburu u slučaju Bačkovski iz 2007³ kojom je osuđena zabrana održavanja parade ponosa u Varšavi 2005. zbog bezbednosnih razloga, a toj zemlji naloženo da izvrši svoju državnu obavezu i obezbedi neo-metano pravo na slobodu javnog okupljanja, pobila je i poslednji, bezbednosni “argument” protivnika gej marševa.

Inače, svake godine u mestima održavanja programski slogani i poruke se menjaju, i prema trenutno aktuelnim prilikama, akcenat se stavlja na različite aspekte borbe protiv diskriminacije. I poruke istaknute tokom sezone parada ponosa 2008. ukazuje upravo na pravu suštinu tih zbivanja.

“**Švedski greh - pomeranje granica**” je zvanični slogan Evroprajda 2008 koji je održan u Štokholmu u Švedskoj i sadrži poruku da su Šveđani decenijama doprinosili širenju društvene tolerancije prema seksualnim manjinama u i izvan granica te zemlje. “**Marširamo za one koji to ne mogu da učine**” je inače najčešće viđena poruka na transparentima koji su učesnici nosili na štokholmskim ulicama. Tim sloganima ovogodišnji Evroprajd je ukazao na svoj dvostruki cilj, da izrazi ponos zbog napretka koji je učinjen u Švedskoj u pogledu društvenog položaja lezbejki i gejeva i da ukaže na probleme koji postoje u ostatku sveta gde se prajd manifestacije i dalje zabranjuju i njihovi učesnici napadaju.

Vidljivost lezbejki i gejeva i njihovo pravo na ljubav izražen je u službenom sloganu varšavske parade ponosa “**Živeti, voleti, biti**”.

3 CASE OF BĄCZKOWSKI AND OTHERS v. POLAND (Application no. 1543/06) STRASBOURG, 3 May 2007. JUDGMENT: FOR THESE REASONS, THE COURT UNANIMOUSLY

1. Dismisses the Government’s preliminary objections;
2. Holds that there has been a violation of Article 11 of the Convention;
3. Holds that there has been a violation of Article 13 in conjunction with Article 11 of the Convention;
4. Holds that there has been a violation of Article 14 in conjunction with Article 11 of the Convention.

Time se istovremeno traži da se njihova prava priznaju, i na taj način da se prizna da su pripadnici gej zajednice deo društva.

Hamburg je ugostio paradu ponosa pod jednostavnim sloganom **“Ravnopravnost i prihvaćenost”**.

“Beskrajna ljubav” je glavni slogan parade u Jerusalimu⁴. “Borimo se za puno prihvatanje da partneri istog pola treba da imaju prava ista kao i heteroseksualni parovi” poruka je izraelske LGBT zajednice.

Manifestacija ponosa organizovana u Brnu je imala za cilj da smanji nivo homofobije među Česima. “Mi želimo da ukažemo na specifične zakonske i društvene nejednakosti u Republici Češkoj, kao što su neki problemi vezani za porodicu i podizanje dece”.

Ovogodišnja bukureštanska parada ponosa predstavljala je izraz želje da se ozvaniči brak među istopolnim partnerima i pravo da usvajaju decu, uz istovremeno postojanje svesti da Rumunija još nije spremna za takve korake. Lezbejke i gejevi su protestovali još i što, prema njihovom mišljenju, crkva podstiče netoleranciju prema njima.

U Kišinjevu se marširalo za pravo na slobodno mirno javno okupljanje sa adekvatnom zaštitom policije.

U Rigi je održan **“Marš jednakosti”**. Cilj marša je bio da omogući veću vidljivost LGBT grupa u Letoniji i da im pruži mogućnost da upoznaju širu javnost sa svojim porukama i zahtevima.

Prva parada ponosa u Sofiji je posvećena porodici i održana je pod sloganom **“Ja i moja porodica”** jer, kako kažu organizatori, svi oni su “očevi i ćerke, majke i sinovi, braća i sestre,” čime se ističe njihova društvena integrisanost.

Treća moskovska parada, nedozvoljena kao i prethodne dve, predstavljena je kao proslava petnaestogodišnjice dekriminalizacije homoseksualnosti u Rusiji. Organizatori i učesnici su želeli da se svima pokaže da su oni samo normalni ljudi, a nisu želeli da se nasilje na ulicama više dešava kada god se istopolni ljudi pojave u javnosti.

4 “Postignut je uspeh u napredovanju ka prihvatanju prava partnera istog pola u pogledu nasleđivanja i usvajanja dece,” rekao je Jonatan Ger, izvršni direktor gej centra Jerusalimska otvorena kuća, koji je organizovao paradu.

U Zagrebu je glavni moto parade 2008. sadržao ohrabrenje sopstvenoj zajednici **“Imaš hrabrosti - parada ponosa.”**

Na Srbiju se može primeniti izjava⁵ data u jednoj drugoj prilici, ali primenljivim i na poštovanje slobode javnog okupljanja i prava na različitost: “Nećemo izgubiti identitet ukoliko budemo poštovali univerzalna pravila razuma. Naprotiv, ojačaćemo nas same i našu poziciju u svetu. Zašto da plaćamo visoku cenu nazadnosti, kada je bolje našu volju, naše znanje i novac ulagati u napredak. Prihvatimo pozive i izazove moderne Evrope, ne opirimo se davno priznatim vrednostima, koje smo kroz vekove i sami stvarali.”

Budimpešta: 2007. prvi put nasilje na paradi ponosa

Oko 2000 ljudi je učestvovalo u maršu koji je održan u Budimpešti 7. jula 2007. Nekoliko stotina skinhedsa i desničarskih aktivista napalo ih je jajima i dimnim bombama. Dva kilometara duga povorka nije bila svuda adekvatno zaštićena, a huligani su ih napadali fizički i verbalno izvikujući pogrde tipa “prljavi pederi”, “pedere u Dunav a za njima i Jevreje” što je jasan slučaj govora mržnje koji je prerastao u fizičko nasilje.

Policija nije rasterala naoružane napadače, nije se odazivala na hitne pozive, a nije ni dovoljno razdvojila učesnike parade od napadača koji su se često nalazili na dohvat ruku udaljeni od povorke⁶. Policija je doduše privela nekoliko izgreznika i pokušala da rastera ostale, ali ni posle marša nije dovoljno obezbedila pojedince i grupe učesnika koji su napadani po parkovima i metro stanicama.

Gradonačelnik Budimpešte Gabor Demski jedini je iz istočnoevropskih gradova koji je potpisao peticiju ILGA-e⁷ za poštovanje

5 Fudbalski Savez Srbije, Apel za fudbal, Politika, 1. avgust 2007 str 23

6 Police Let Down LGBT March Participants, Hungarian LGBT Organizations Demand Justice 11/07/2007 15:31 contact hatter@hatter.hu

7 ILGA-Europe - the European Region of the International Lesbian and Gay Association with support from the European Community

slobode mirnog okupljanja LGBT osobama⁸. On je inače osudio incidente na paradi kao delo “netolerancije, primitivizma i kuka-vičluka”. Naveo je da je njegova dužnost da stane uz sve one koji su progonjeni u Budimpešti, bilo zbog svojih uverenja, porekla ili seksualne orijentacije zato što je Budimpešta grad u kome niko ne sme da živi u strahu zato što pripada bilo kojoj manjini. Budimpešta kaže “ne” agresivnim ekstremistima koji mrze različitost i u smislu odbrane manjina, gradonačelnik kaže da je i on Jevrejin, Rom i gej⁹.

U Budimpešti nikada nije bilo incidenata tog intenziteta, a raniji marševi su bili slavljeničkog karaktera i najviše su ličili na kulturnu manifestaciju sa mestom zbivanja na ulicama i trgovima. Oktobra 2006. u Budimpešti su organizovane desničarske demonstracije tako da je policija morala da bude mnogo opreznija u julu, tim pre što su po sajtovima nacističkih grupa objavljivane pretnje. Pripadnici “Pokreta za bolju Mađarsku” i “Mađarskog nacionalnog fronta” objasnili su da su gnevni zbog dva nedavna događaja. Jedan je javno priznanje državnog sekretara u kancelariji premijera Gabora Šeteja da je homoseksualac, a drugi je najava vladajuće koalicije da će nastojati na legalizaciji brakova osoba istog pola.¹⁰

Budimpešta - zbivanja 2008

U danima koji su prethodili gej paradi, na neo-nacističkom internet forumu bilo je učestalih poziva na upotrebu nasilja protiv “neprirodnih perverznojaka”. “Mađarske patriote” došle su, kako su već bili najavili, u Budimpeštu 5. jula da bi “branili čast Mađarske”

8 Statement by Hungarian LGBT organisations about the attacks against the Budapest Pride, Budapest, 2007-07-09, Rainbow Mission Foundation, Atlasz Sport Club, Háttér Support Society for LGBT People, Labrisz Association, Lambda Budapest Association, Patent Association, Pride.hu

9 Budapest says no to street violence, Demszky Gábor, Budapest, July 9 2007

10 Jajima na homoseksualce, Izvor Beta, AP, 08.07.2007

od internacionalne gej zajednice¹¹.

Imajući te najave u vidu, i uzevši ih ozbiljno, 11. juna, načelnik budimpeštanske policije Gabor Tot je izjavio da stavlja zabranu na ovogodišnji gej prajd marš, tvrdeći da će zaustaviti promet u glavnim saobraćajnim arterijama Budimpešte. Posle protesta brojnih građanskih organizacija, budimpeštanskog gradonačelnika i liberalnih političara, načelnik policije je zabranu povukao već narednog dana¹². Objašnjenje sa ometanjem saobraćaja i ranija sugestija da LGBT aktivisti treba da organizuju događanje na jednom mestu koje je udaljeno od centra grada ocenjena su kao namera da prikriju nedostatak odlučnosti šefa policije u Budimpešti da ozbiljno garantuje red.”¹³

Nova odluka odobrava održavanje marša i to trasom koja je sugerisana od strane organizatora. Promenivši mišljenje, Tot je rekao da sloboda okupljanja i sloboda mišljenja imaju prioritet nad zastojem u saobraćaju.

“Nadamo se da je policija razumela da je njihov posao da zašтите marš od napada, a ne da pokušaju da izbegnu napade tako što zabranjuju marš,” komentarisao je Gabor Kušing iz mađarskog udruženja Patent, (Udruženje koje se suprotstavljaju patrijarhatu). “Nadamo se da su iz prošlogodišnjih ozbiljnih napada naučili lekciju i da će da se pojave u broju koji je dovoljan da nas zaštiti.” Prošle godine je LGBT marš bio izložen do tada nezabeleženim napadima

11 Police expect far-right attacks during gay pride parade, 26 juni, The Budapest Times

http://www.budapesttimes.hu/index.php?option=com_content&task=view&id=8086&Itemid=27

12 Rex Wockner, INTERNATIONAL NEWS #739, June 23, 2008

13 Press Release of Patent Association 13.06.2008, **Police Approves Budapest LGBT March**

od strane desničarskih grupa¹⁴ i policija je tada propustila da preduzme sve mere zaštite¹⁵.

Godine 2008. stotine ekstremista se okupilo uz pravac kojim je išlo 1500 učesnika marša da bi izrazili svoj gnev prema lezbejkama i gejevima. Desničarski ekstremisti bacali su kamenje i jaja na učesnike gej prajd marša u mađarskom glavnom gradu, pre nego što se policija umešala da bi zaštitila učesnike marša¹⁶. Najmanje pet osoba je ranjeno, od toga dva policajca. Poslanik u mađarskom Parlamentu liberal Gabor Horn dobio je udarce, a napadnuto je i policijsko vozilo u kojem se nalazio prvi mađarski političar, otvoreni gej, Gabor Szetey i članica Evropskog parlamenta Katalin Levai.

Ovoga puta napad se zbio u samom centru grada, za razliku od 2007. kada su učesnici marša sačekivani po sporednim ulicama i metro stanicama. Ekstremisti su počeli da bacaju eksplozivne naprave, jaja, granitne kocke i flaše na policiju i učesnike marša u samom centru¹⁷. Stotine kontra-demonstranata je bacalo kamenje, jaja, flaše, petarde, izmet, kiselinu, farbu i Molotov koktele na uče-

14 Kontra-demonstranti su vikali “Pedere u Dunav, a posle njih i Jevreje”, “Fabrika sapuna” i “Prljavi pederi”. Desetine učesnika prajd marša bili su napadnuti u blizini mesta gde se odvijala parada posle njenog održavanja, na obali reke u “Buda Bič” noćnom klubu, koji je ujedno bio i odredište parade. Organizatori parade smatraju da je policija napravila propust i da nije zaštitila učesnike prajd parade od anti-gej nasilnika, da nije patrolirala krajem posle završetka parade i da nije odgovarala na hitne pozive u pomoć.

15 Subject: Police Approves Budapest LGBT March, Press Release of Patent Association

13.06.2008. From: Kuszing Gábor [mailto:gkuszing@netstudio.hu]
<http://www.egyenlojogokat.hu/english>. Patent Association, www.patnet.org.hu

16 Neo-Nazis attack Gay Pride parade in Hungary, Posted on : | Author : DPA
<http://www.earthtimes.org/articles/show/217065,neo-nazis-attack-gay-pride-parade-in-hungary.html>

17 10 hurt, 45 detained as gay pride march in Hungary turns ugly BUDAPEST (AFP) — 6 Julz 2008

snike marša i na policiju. Jedan policijski kombi je zapaljen, a troje televizijskih kola je oštećeno. Najmanje 45 napadača je uhapšeno. Policija je zaplenila posebno velike količine raznih eksplozivnih hemikalija i Molotov koktele od šestočlane grupe koja je čekala na učesnike marša u nenastanjenom stanu koji se nalazi uz trasu kojom su učesnici marša trebalo da se kreću.

Napadači su nekoliko sati vodili borbu sa policijom¹⁸. Policija je upotrebila suzavac i vodene topove tokom milju dugačkog marša bulevarom Andraši. Džez koncert koji je trebalo da se održi posle marša bio je otkazan zbog bezbednosnih razloga

“Bila je jedna sporedna ulica iz koje su bukvalno sa svih strana letela jaja i kamenje na nas – rekao je aktivista Gabor Kušing. Ja sam bio srećan što sam imao transparent u rukama kojim sam pokrивao glavu, ostali su upotrebili kišobrane da bi se zaštitili.”

Nasilje tokom gej prajd marša u Budimpešti bilo je uglavnom usmereno na policiju, a počinili su ga organizovani ekstremisti – izjavio je Ministar pravde Tibor Drašković u svom izveštaju premijeru¹⁹. Učesnici najavljenih događaja – gej prajd marša i tri anti-gej protesta u istom delu grada – nisu počinili kriminalne akte. Oni koji su učestvovali u maršu nisu bili direktno vređani – osim što su ljudi bacali jaja na njih preko policijskog kordona, rekao je Drašković. Ministar je dodao da će njegovo ministarstvo da napravi detaljnu analizu regulative i prakse da bi se ubuduće efikasnije sprečavali ekstremistički ekscesi. Gabor Tot, šef policije u Budimpešti, izvestio je da je 2141 policajac bio na dužnosti oko bulevara Andraši i Trga heroja da bi obezbedili 1500 učesnika gej parade koja je održana 5. jula. On je rekao da su aktivnosti policije bile “zakonite, profesionalne i sila je bila proporcionalno primenjena”. U izveštaju je navedeno da je sedamnaest policajaca pretrpelo povrede i da su oštećena vozila i ostala oprema u vrednosti od 10 miliona forinti (43,000 evra)

18 Rex Wockner, INTERNATIONAL NEWS #742, July 14, 2008

19 Organised radicals behind violence during gay pride, says justice minister, 11 July 2008 <http://english.mti.hu/default.asp?menu=1&theme=2&cat=25&newsid=253739>Budapest, (MTI)

“U našoj demokratiji nije prihvatljivo da mikroskopski male grupe ekstremnih desničara prete i napadaju važnu manjinu dok pokušava da ostvari svoje univerzalno pravo na slobodu”, rekla je Katalin Levai. “Mi moramo da pojačamo borbu protiv grupa koje se zalažu za mržnju i nasilje.”

“Ja sam duboko razočaran i zabrinut nesposobnošću Mađarske da se razračuna sa vlastitim ekstremistima”, rekao je predsednik Intergrupe Evropskog parlamenta, Majkl Kašman. “To mora da se saopšti Evropskoj komisiji i njenom predsedniku.”

Vice-predседnik Intergrupe Evropskog parlamenta, Sirpa Pietkeinen je rekao: “Policijske snage su ponovo, kao i prošle godine, zakazale. Nisu uspele da odbrane građane koji upražnjavaju svoja osnovno pravo na mirno okupljanje, verovatno zbog neadekvatnih sredstava. Ja ću da zatražim objašnjenje od vlade Mađarske i postavicu kao problem pred Evropsku Komisiju.

Bukurešt 2007: marš ravnopravnosti ipak održan, ali uz incidente

Nekoliko stotina lezbejki i gejeva marširalo je ulicama Bukurešta u želji da, kako su najavili njihovi predstavnici, pokažu kako je to “njihovo pravo da se izražavaju i da pokažu da izgledaju kao i drugi ljudi”. Godine 2007. gej parada četvrta je po redu koja je održana u Bukureštu i nijedna do sada nije prošla bez incidenata. Uprkos obezbeđenju koje je činilo više od 1000 policajaca, marš nije prošao bez incidenata. Učesnike parade prvo su sa prozora zgrada gadali jajima i paradajzom. Potom je na trasi marša nekoliko agresivnih grupa pokušalo da se približi manifestaciji, bacajući kamenje i petarde, ali je policija intervenisala između ostalog suzavcem, a više od sto napadača je privedeno²⁰. Uoči subotnje para-

20 Portparol rumunske policije Kristijan Ciokan izjavio je da su grupe koje su nameravale da napadaju učesnike marša bile sastavljene prvenstveno od mladih osoba koje su planirale napade, ali ih je policija u tome sprečila. Policija je kamerama snimila sve ljude koji su bacali jaja i paradajz, kao i druge agresivne pojedince i sve će ih identifikovati i protiv najagresivnijih podići krivične prijave, ili im odrediti visoke novčane kazne.

de, oko 300 članova foruma “Nova desnica” održalo je marš protiv manifestacije sa transparentima na kojima je pisalo “Nova desnica protiv homoseksualaca, za normalnost”, “Ne donosite kaznu Sodome”, “Ne, brakovima između homoseksualaca i usvajanju dece”. Godišnji festival “Gay Fest” takođe prati paradu ponosa uglavnom bez incidenata, ali ove godine dva muškarca koja su napustila salu posle projekcije napalo je osam napadača. Policija je zaustavila napad i uhapsila više osoba.²¹

Bukurešt 2008²²

Stotine ljudi marširalo je na petoj po redu gej paradi u Bukureštu, koja je bila organizovana 24. maja 2008. i koju je šttilo ukupno 1200 policajaca. Anti-gej organizacije nisu uspele da spreče marš legalnim sredstvima. Dakle, u Bukureštu su istovremeno održane i gej parada i marš desničarskog²³ antigej pokreta “Nova desnica”, ali bez incidenata jer je broj pripadnika policijskih snaga bio veći od broja učesnika obe manifestacije. Na gej paradi učestvovali su i ambasador Švedske u Bukureštu, kao i poslanik u Evropskom parlamentu Majkl Kašman. Nekoliko hiljada ljudi je došlo da gleda paradu. Neki su podržavali učesnike marša, dok su neki negodovali, ali za razliku od prošle godine nije bilo napada sa prozora. “Oni koji žive u ulicama kojima je prošla parade više nisu bacali jaja, paradajz ili kamenje na nas. Neki su nam i prijateljski mahali. To je bio mali korak ka “normalnosti”²⁴. Cilj parade bio je da

21 ATTACKERS STONE ROMANIA GAY RIGHTS MARCH, Source:AP, 11/06/2007 09:47

22 Rex Wockner, INTERNATIONAL NEWS #736, June 02, 2008

23 POLICIJA SPRECILA INCIDENTE, Danas, Strana: 14, Autor: PRENETO

24 Prošle godine je više od 50 ljudi bilo uhapšeno zbog bacanja flaša, kamenja i jaja na 500 učesnika marša, a 10 ljudi je bilo ozleđeno. Više od 1000 demonstranata, uljučujući sveštenike i časne sestre koji su nosily krstove, ustremilo se na učesnike prošlogodišnjeg marša.

privuče pažnju na potrebu da parovi istoga pola dobiju pravo na sklapanje braka, rekli su organizatori marša. GejFest koji je trajao nedelju dana je prethodio parade.

Na kontra maršu nazvanom “Marš normalnosti” Nove desnice koji je organizovan takođe u centru Bukurešta, bilo je oko 150 učesnika, umesto 500 kako su predviđali organizatori. Oni su nosili velike transparente na kojima je pisalo “Nova desnica protiv homoseksualaca, za normalnost”, “Rumunija nije Sodoma” i “Nećemo da budemo narod pедера”. Policija je preventivno uhapsila 46 mladih osoba jer nisu mogli da se legitimišu.

Održavanje “gej parade” bilo je predmet javnih diskusija na rumunskim elektronskim medijima, u kojima su učestvovali predstavnici gej populacije i predstavnici Nove desnice, kao i psihologa, novinara i građana. Predstavnici gejeva, lezbejki i transvestita su u TV emisijama govorili o potrebi poštovanja njihovih prava na jednakost i da se slobodno izražavaju, bez diskriminacije. Oni su rekli da su njihove želje da se ozvaniči brak među istopolnim partnerima i pravo da usvajaju decu, ali su naglasili kako su svesni da Rumunija još nije spremna za takve korake. Lezbejke i gejevi su se žalili i zbog toga što, prema njihovom mišljenju, crkva podstiče netoleranciju prema njima. Predstavnici Nove desnice podržavaju ideju da je homoseksualnost pojava koju hrišćanska crkva ne priznaje i smatraju da je homoseksualnost greh.²⁵

Rumunija je dekriminalizovala homoseksualnost tek 2001.

Sofija

Oko 150 osoba je 28. juna 2008. učestvovalo na prvom gej prajdu u Bugarskoj, koji se održao u prestonici Sofiji.²⁶ Zvanični moto manifestacije, koju je organizovala Unija bugarskih gej muškaraca i

25 labris web” <labweb@labris.org.yu> 26/05/2008

Policija sprečila incidente, Danas, Strana: 14, Autor: PRENETO

26 Održana prva LGBT parada u Bugarskoj, 02/07/2008 “labris web” labweb@labris.org.yu

lezbejki “Gemini” je bio: “Moja porodica: Mi smo majke i kćerke, očevi i sinovi, braća i sestre.” Ta prva u istoriji gej parada u Bugarskoj održala se uprkos protesta i pretnji nacionalističkih grupa.²⁷ Parada je bila posvećena porodici jer, kako kažu organizatori, oni su “očevi i ćerke, majke i sinovi, braća i sestre.” Povorka se mirno kretala kroz centar Sofije, uz obezbeđenje od oko 150 pripadnika policije. Ipak, preko 60 osoba je uhapšeno zbog pokušaja napada na učesnice/ke parade, saopštilo je Ministarstvo unutrašnjih poslova. Najveći broj uhapšenih su pripadnici skinheda i drugih ekstremističkih grupa koji su bacali kamenje, jaja, boce, petarde i Molotovljeve koktele u pravcu skupa. Policija je uspela da spreči ekstremiste u nameri da povrede bilo koga, tako da uprkos dramatičnim momentima, niko nije ranjen, zahvaljujući prisustvu brojnih policajaca²⁸. Lider partije Nacionalne unije Bojan Rasate, koji je pozvao na “otvoreni otpor” prema toj paradi, takođe je priveden. Iz straha od incidenata, organizatori gej parade su dva puta tražili od gradskih vlasti da promene maršrutu.

Osim što su dobili dozvolu od opštine Sofija da nastave sa pripremama za paradu, organizatori su po pitanju bezbednosti saradivali sa policijom. U prvo vreme predstavnici organizatorske grupe Gemini nisu očekivali nikakav ozbiljniji sukob mada su protivnici najavili da će istog dana kao odgovor na planiranu paradu proglasiti nedelju “Netolerancije prema homoseksualnosti” pod motom “Budi netolerantan, budi normalan”. Inicijativu, koja se pokazala kratkog daha da bi dovela do konkretnih rezultata, bila je motivisana navodnom potrebom da se “zaštiti većinsko stanovništvo”, posle nekoliko dana etnički motivisanih sukoba u Sofiji između Roma i etničkih Bugara.

27 First Gay Pride Parade to Take Place in Bulgaria This Weekend, Amid Nationalistic Opposition, *BalkanTravellers.com* <http://www.balkantravellers.com/en/read/article/633>

28 Rex Wockner, *INTERNATIONAL NEWS #741*, 07. July, 2008

Izložen barazu pitanja u gradskoj skupštini, posebno od strane pripadnika sopstvene partije, gradonačelnik Sofije je promenio trasu kretanja gej parade koja tako, umesto da se kreće od Nacionalne palate kulture kroz Bulevar Vitoša, odlučeno je da se parada odigra u Južnom parku²⁹. “Zbog njihove bezbednosti, mi smo odredili donji deo Južnog parka za lokaciju pogodnu za njihovu paradu jer je tamo lakše da im pružimo zaštitu. Ukoliko budu marširali bulevarom Vitoša, mogu da ih napadnu ljudi iz mnogih sporednih ulica”, Borisov je objasnio svoju novu naredbu.

Verovatno kao neophodan ustupak desničarskim i nacionalističkim snagama ljutim zbog održavanja gej parade, gradonačelnik Sofije je takođe objavio svoju čvrstu nameru da razori ilegalno Romsko naselje u Vuzrazdane kvarter, inače poznat kao Batalova mahala. On je jasno dao do znanja da je odluka bazirana na odluci suda koji je pre dve godine doneo nalog da se ukloni romsko naselje, naloživši da ilegalno nastanjeni Romi moraju da nađu svoje vlastite domove. “Postoji sudska izjava i odluka Gradske vlasti i mi ćemo tu odluku da sprovedemo. Ne možemo da pretvorimo Sofiju u azil za sve one koji su siromašni iz cele Bugarske, koji nemaju gde da žive ni šta da jedu i koji dolaze kod nas da bismo im mi obezbedili domove”, rekao je gradonačelnik.

U tom kontekstu zaoštrenih političkih strasti, opasnost od nasilja na sofijskim ulicama postajala je sve izvesnija kako se parada približavala pa su se bugarskim zvaničnicima obratili sa više strana evropske političke ličnosti i predstavnici organizacija za zaštitu ljudskih prava. Ovde se navode neka od tih obraćanja koja imaju univerzalni karakter i ako se izbriše naziv zemlje i grada, mogu da se odnose na bilo koje mesto na svetu, uključujući i Bugarskoj susedne države balkanskog regiona gde se organizovanje paradi ponosa susreće sa problemima i nasiljem.

29 Sofia Mayor Changes Route of Gay Parade, Vows to Remove Illegal Roma, 26 June 2008, http://www.novinite.com/view_news.php?id=94554

Obraćanje ILGA-e bugarskim vlastima

“U ime *ILGA – Europe*, Evropskog regiona međunarodne Lezbejske i Gej asocijacije³⁰, pozivam vas da podržite ovu fundamentalnu manifestaciju demokratije – slobodu okupljanja i govora. Kao što znate, bugarska gej organizacija Gemini je ugostila prvi LGBT prajd marš ove subote u Sofiji. Ova vest je izazvala neke poruke mržnje i netolerancije prema LGBT osobama i njihovim pravima. Kao što znate, Evropa je kontinent koji ljubomorno čuva svoju demokratsku tradiciju. U svojoj ne tako dalekoj prošlosti, Evropa je bila svedok teških kršenja ljudskih prava i tragedija koje su se desile zbog ignorisanja netolerancije i propusta da joj se stane na kraj. Mi moramo danas da budemo budni da ne bismo dozvolili da se ponovo dese zločini koji su se u Evropi već jednom dogodili. Zato vas pozivam da javno osudite takozvanu “Nedelju netolerancije” koja ima za cilj promovisanje mržnje i pogrešnih informacija o LGBT osobama u Bugarskoj. Takođe vas pozivam da izrazite svoju podršku za prvu LGBT Prajd manifestaciju u Sofiji koju organizuje Gemini. Pridružite se gradonačelnicima Pariza, Nikozije, Amsterdama, Vintertura, Londona, Stokholma, Kelna, Barselone, Venecije, Beča, Bolonje, Mančestera, Kopenhagena, Budimpešte, Ljubljane, Ciriha, Berlina, Dablina, Luksemburga i Osla i pokažite da je Sofija pravi evropski glavni grad koji jednako vrednuje slobodu i ponos svakog svog građanina.”

Obraćanje Amnesty International-a bugarskim vlastima

Amnesty International izražava zabrinutost zbog zastrašivanja lezbejskih, gej, biseksualnih i transrodnih osoba (LGBT) u Bugarskoj, koje se dešava uoči prve prajd manifestacije koja treba da se održi u centru Sofije 28. juna³¹. Organizacija Gemini je predložila

30 First Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender Pride March in Sofia, Pismo ILGA'e gradonačelniku Sofije Bojku Borisovu.

31 Bulgaria: First Sofia Pride needs adequate protection 27 June 2008, FOCUS News Agency, <http://www.focus-fen.net/index.php?id=n144425>

trasmu marša dve nedelje unapred, što je službeno odobrila opština Sofija. Posle gradonačelnikove intervencije, nova trasa je konačno dogovorena između organizatora i gradonačelnika 27. juna. *Amnesty International* pozdravlja ove napore i brigu gradonačelnika i policije i poziva nadležne u vlasti da: obezbede da sve osobe pod njihovom jurisdikcijom mogu da bez smetnje uživaju svoje pravo mirnog okupljanja bez diskriminacije; da javno osude napade, pretnje napadima i ostale vidove maltretiranja LGBT osoba, naglašavajući da akti nasilja neće biti tolerisani i da će biti suđeni po propisu; da deluju sa primerenom agilnošću da bi efikasno zaštitili LGBT osobe koje se suočavaju sa pretnjama upućenim njihovim životima i imovini. Ove mere bi trebalo da uključe, kada je to neophodno, specijalne mere zaštite; da obezbede da policija ima specijalna uputstva i trening da bi mogli da na dužnosti štite ljudska prava svih osoba. To bi trebalo da uključi obuku o pravima LGBT osoba i obuku kako da identifikuju i da istražuju homofobične zločine. Takva obuka bi trebalo da naglasi da nedozvoljeno i nasilno ponašanje protiv LGBT osoba neće biti tolerisano. Vlasti treba da obezbede primenu zakona od strane službenih lica koji treba da agilno sprovede efikasnu zaštitu LGBT osoba koje se suočavaju sa pretnjama upućenim njihovim životima i imovini.

Pravo za jednaku zaštitu pred zakonom, pravo na slobodu govora i na mirno demonstriranje, garantovano je ugovorima međunarodnog javnog prava čija je Bugarska zemlja potpisnica – kao na primer Međunarodna Konvencija o građanskim i političkim pravima i slobodama.

II Istopolne porodice

Evropa: “Različite porodice, ista prava?”³²

Martin Kristensen³³, potpredsednik izvršnog odbora ILGA-Europe je rekao:

“Mi mislimo da nije ni na državi niti na Evropskoj Uniji da propisuju ljudima kako treba da organizuju svoje živote, već one pre treba da prepoznaju, priznaju i podrže sve raznovrsne porodice.”

Godine 2008. je EU *Agency for Fundamental Rights* 1. jula izdala izveštaj³⁴ po kome su neophodni stroži zakoni u borbi protiv homofobije, požurujući politička rukovodstva 27 država članica da omoguće istopolnim partnerstvima ista prava i privilegije koje uživaju bračni partneri. Istopolni partneri treba da dobiju isti tretman kada sklapaju brakove ili registruju partnerstvo, ili kada u odsustvu tih mogućnosti, zasnivaju *de facto* odnos kada on ima elemente stalnosti.

Parlamentarno slušanje organizovano od strane Odbora za pravna pitanja i ljudska prava Parlamentarne skupštine Saveta Evrope

32 Javne debate na temu istopolnih porodica posebno sa stanovišta ljudskih prava su česte, pa je npr. Kraljevska flamanska belgijska akademija nauke i umetnosti bila domaćin međunarodnog panela Različite porodice, ista prava “Different families, Same Rights?” povodom 17 maja međunarodnog dana protiv homofobija.

Both reports (“Different Families, Same Rights? Freedom and Justice in the EU: Implications of the Hague Program for Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender Families and their Children” and “Different Families, Same Rights? Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender Families under International Human Rights Law”) are available on our website: http://www.ilga-europe.org/europe/publications/non_periodical

33 Porodice različite a ljubav ista – Konferencija o LHBT porodicama u Evropi, 20. februar 2008 god.

34 Tougher laws are needed to combat homophobia in the European Union, The Associated Press, 1 July, 2008, <http://www.ihf.com/articles/ap/2008/07/01/europe/EU-Europe-Homophobia.php>

(PACE) održano je u Parizu 7. marta 2008. na temu "Pravno priznavanje istopolnog partnerstva"³⁵. Skup je konstatovao da je netolerancija prema lezbejkama, gejevima, biseksualnim i transrodnim osobama još uvek jasno prisutna u društvima država članica SE. Zaključak je neizbežno bio da lezbejke i gejevi moraju da imaju ista osnovna prava kao sva druga ljudska bića.

Dve presude evropskih sudova³⁶ iz 2008 godine

Lezbejke, gejevi i biseksualne osobe su podobne za usvajanje dece (Wockner, 2008. #718)³⁷

Veliko veće Evropskog suda za ljudska prava u Strazburu donelo je presudu 22. januara 2008. u slučaju *E.B. protiv Francuske* u kojoj se kaže da je isključenje lica iz aplikacionog postupka za usvojenje dece jedino zbog njihove seksualne orijentacije diskriminatorno i predstavlja kršenje Evropske konvencije o ljudskim pravima. Taj Sud je zaključio da je Francuska prekršila član 14. o zabrani diskriminacije i član 8. o pravu na poštovanje privatnosti i porodičnog života Evropske konvencije o ljudskim pravima. Ova presuda ima za posledicu da seksualna orijentacija ne može više da se smatra kao razlog za sprečavanje da neko usvoji dete³⁸.

35 Osim pitanja pravnog priznavanja istopolnih porodičnih zajednica, učesnici su razmaali i drugo pitanje iz domena zaštite ljudskih prava LGBT osoba, a to je sloboda javnog okupljanja i javnog izražavanja

36 Ovaj sud je inače nadzorni mehanizam za primenu Evropske konvencije i njegove odluke su obavezujuće za 47 zemalja članica Saveta Evrope koje su ratifikovale tu Konvenciju.

37 Euro court: Gays must have equal adoption rights <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?action=html&documentId=827961&portal=hbkm&source=externalbydocnumber&table=F69A27FD8FB86142BF01C1166DEA398649>

CASE OF E.B. v. FRANCE, (Application no. 43546/02)

38 Do sada defintivno ne postoje dokazi da su deca oštećena time što su ih podizali istopolni parovi. Poznato je takođe da deca rastu podizana od

*Pravo na penziju preminulog istopolnog partnera*³⁹

Evropski sud pravde u Luksemburgu presudio je u korist istopolnog para kada je krajem marta 2008. doneo presudu kojom je jednom gej muškarcu iz Nemačke omogućeno da prima penziju svog preminulog partnera⁴⁰. Evropski sud pravde je presudio da odbijanje isplate penzije preživlom partneru predstavlja direktnu diskriminaciju na osnovu seksualne orijentacije, ako se njihova veza može uporediti sa heteroseksualnim brakom i pravima supružnika. Tu presudu, inače prvi slučaj da je ESP presudio u korist istopolnog partnera, pozdravila je takođe i Evropska komisija jer ona ne samo što ojačava princip nediskriminativnosti na osnovu seksualne orijentacije, već i dalje specificira prava registrovanih istopolnih partnera u oblasti zaposlenja i profesije. Ali istovremeno Komisija naglašava da je porodično pravo isključivo u rukama država članica i da su one slobodne da odluče da li će istopolni partneri uživati ista prava kao bračni drugovi. Stav Komisije je da postoji pravo preživelog partnera na penziju samo ako su dva režima, naime bračni i partnerski, minimalno analogni. Francuska i Luksemburg imaju takva partnerstva, kao i Češka, Danska, Nemačka, Švedska, Britanija, Slovenija⁴¹.

strane samohranog roditelja, usvojlaca, baka i deka, ili nekih drugih srodnika, u hranjeničkim porodicama, ili u raznim oblicima proširenih porodica. Ako nisu nisu na udaru sukoba, ratova ili nekih drugih društvenih ili emotivnih uskraćenosti, obično porastu u zdrave i produktivne društvene članove.

39 (2) Text of the ECJ's press release is available on ECJ's website: <http://curia.europa.eu/en/actu/communiqués/cp08/aff/cp080017en.pdf>

(3) Full judgement is available on ECJ's website: <http://curia.europa.eu/juris/cgi-bin/form.pl?lang=EN&Submit=rechercher&numaff=C-267/06>

40 Slučaj Tadao Maruko v. Versorgungswerk der deutschen Bühnen

41 U EUu jedino Belgija, Holandija i Španija priznaju istopolnim zajednicama status braka.

Deklaracija Evropskog Parlamenta o ravnopravnoj priznatosti građanskog partnerstva

Deklaracija Evropskog Parlamenta o ravnopravnoj priznatosti građanskog partnerstva⁴² br. 0076/2008 doneta 22. septembra 2008, stupa na snagu 15. januara 2009. Bazira se na jednoj od osnovnih vrednosti Evropske Unije, slobodi kretanja za njene građane po *EU Citizens Directive*, i čl. 21 Povelje o osnovnim pravima.

U osnovi razloga za donošenje te Deklaracije je situacija da Francuska⁴³ ne priznaje britansku građansku zajednicu niti dozvoljava Britancima koji žive u Francuskoj da sklope francusko partnerstvo po odredbama francuskog PACSa ako već imaju britansko partnerstvo. To znači da, s jedne strane, britansko partnerstvo ne proizvodi nikakve pravne posledice tj. nije priznato, a s druge strane, predstavlja prepreku sklapanju francuskog partnerstva, dakle neke, i to negativne posledice ipak proizvodi. Britanski državljani, dakle, jedino mogu da prekinu britansko partnerstvo da bi sklopili francusko. U praksi je to stvaralo razne probleme, naročito u pogledu poreza i naslednih taksi. S druge strane, u Britaniji je priznato istopolno partnerstvo sklopljeno po francuskom zakonu PACS, tako da je jasno postojanje višestruke diskriminacije.

Mnoge države članice već imaju zakonske odredbe kojima se priznaje neki vid građanskih zajednica istopolnih partnera, tako da se može govoriti o nastajanju evropskog konsenzusa po tom pitanju. Ali, još uvek se pravne regulative veoma razlikuju od zemlje do zemlje, a takođe, nedostaje i uzajamno priznavanje važenja takvih zajednica i u drugim zemljama Unije izvan zemlje njihovog sklapanja. Ta situacija izaziva teškoće u slobodnom kretanju i nastanjiva-

42 22.9.2008 0076/2008, EUROPEAN PARLIAMENT, WRITTEN DECLARATION <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=//EP//NONSGML+WDECL+P6-DCL-2008-0076+0+DOC+PDF+V0//EN&language=EN>

43 <http://www.pinknews.co.uk/news/articles/2005-8631.html>
<http://www.pinknews.co.uk/news/articles/2005-9249.html>

nju za mnoge evropske građane. Zbog toga Deklaracija sadrži poziv evropskom zemljama koje imaju različite aranžmane u pogledu priznavanja istopolnih zajednica da priznaju slične institute nastale u drugim zemljama. Deklaracija takođe sadrži poziv Komisiji da napravi nacrt uputstava za uzajamno priznavanje tih instituta između onih država članica koje imaju zakonske aranžmane za priznavanje istopolnih partnerstava.

Na međunarodni Dan ljudskih prava 10. decembra 2008, ILGA-Europe⁴⁴ je u saradnji sa Intergrupom Evropskog parlamenta organizovala izložbu slika u Evropskom parlamentu pod nazivom "Različite porodice, ista ljubav". Dvanaest scena ocrtava sadašnje izazove i probleme sa kojima se susreću te porodice zbog nedostatka pravne priznatosti svojih zajednica, kao i pozitivni napredak postignut u Evropi u pogledu pravno regulisanog statusa LGBT porodica i njihove dece. Izložba je napravljena da bi podigla svest i privukla pažnju na pravne i društvene probleme LGBT porodica i njihove dece u Evropi. Njom se obeležava šezdeseta godišnjica donošenja Univerzalne Deklaracije o ljudskim pravima uz ukazivanje da se još uvek zatvaraju oči pred činjenicom da ne uživaju svi ljudi ista ljudska prava i elementarnu ravnopravnost.

"Prava i prednosti obezbeđena bračnim parovima moraju da budu proširena i na nevenčane istopolne parove, bilo da su oni sklopili neki vid pravno priznate zajednice kroz neki vid registrovanog partnerstva gde ta mogućnost jedino postoji ili zbog nemogućnosti da sklope brak, bilo da su zbog nemogućnosti ma kakvog pravnog priznanja u *de facto* odnosu koji ima dovoljan stepen stalnosti da se obezbedi jednaki tretman LGBT osobama." Protest bugarskih i litvanskih parlamentaraca protiv izložbe samo pokazuje da oni ne shvataju postojanje ljubavi i ljudskosti u takvim zajednicama što je izložba pokušala da predstavi, kao i njihovo neoprihvatanje

44 19 December 2008, ILGA-Europe's position regarding statements by two MEPs and media coverage of the "Different Families, Same Love" exhibition at European Parliament

činjenice da su ljudska prava namenjena svima i da su nedeljiva, tj. da se ne mogu umanjivati ili priznavati parcijalno. Izložba o kojoj je reč ima pravu za cilj da ilustruje te vrednosti.

Epilog

Norveška i Švedska koje godinama poznaju zakonsku regulativu istopolnih zajednica u formi registrovanog partnerstva, posle opsežnih priprema donele su 2008. godine odluku o uvođenju istopolnih brakova u 2009. u svoje zakonske sisteme. “Ovaj novi predlog neće oslabiti instituciju braka, nego će je ojačati”, stoji tim povodom u saopštenju norveške ministarke za decu i ravnopravnost polova, Anniken Huitfeldt, koja je dodala da brak kao institucija neće postati manje vredan ako će više ljudi moći da ga koristi, nego je situacija baš suprotna.

Pravni položaj seksualnih manjina u Srbiji

Goran Miletić

Uvod

Univerzalna Deklaracija o ljudskim pravima⁴⁵ u svom prvom članu garantuje da su sva bića rođena slobodna i jednaka u dostojanstvu i pravima⁴⁶. Nekadašnja SFRJ⁴⁷ je često isticala svoju ulogu u UN i u kreiranju brojnih konvencija koje i danas spadaju u korpus ljudskih prava. Međutim, za LGBT osobe u prethodnoj Jugoslaviji, čak ni prvi član Deklaracije o ljudskim pravima nije važio.

Iako se broj međunarodnih dokumenata u kojima se zabranjivala diskriminacija povećavao u drugoj polovini XX veka, unutrašnji pravni sistem u Jugoslaviji je, uz manje izuzetke, kriminalizovao gej i lezbejske odnose. Do kraja XX veka, pripadnici LGBT zajednice su mogli da se suoče sa krivičnim i prekršajnim sankcijama ukoliko bi otvoreno izražavali svoju seksualnu orijentaciju. Iako retko primenjeni, ti članovi zakona su bili odlično sredstvo za pritisak od strane nedemokratskih vlasti. Proces dekriminalizacije homoseksualnih odnosa počeo je uporedo sa ratovima na prostoru prethodne Jugoslavije, a poslednja država iz regiona koja je potpuno uklonila diskriminativne odredbe iz Krivičnog zakonika je upravo Srbija.

45 Universal Declaration on Human Rights, usvojena i proglašena Rezolucijom Generalne skupštine UN 217 A, 10. decembra 1948. godine. Dan kada je proglašena Rezolucija, obeležava se u svetu kao Dan ljudskih prava

46 Član 1 UN Deklaracije o ljudskim pravima u originalu glasi: "All human beings are born free and equal in dignity and rights. They are endowed with reason and conscience and should act towards one another in a spirit of brotherhood."

47 Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija je jedna od država osnivača UN. Povelju UN je potpisala 26. juna 1945, a ratifikovala 19. oktobra iste godine.

1. Međunarodni standardi koji obavezuju Srbiju

Tradicija nepoštovanja međunarodnih standarda seže još u vreme komunizma, kada se neprimenjivanje odredbi međunarodnih ugovora pravdalo nerazjašnjenim odnosima između federacije i republika odnosno autonomnih pokrajina⁴⁸. Ovakvo stanje se produžilo i posle raspada SFRJ, odnosno posle proglašenja Savezne Republike Jugoslavije⁴⁹.

Zbog loših iskustava, pisci Ustavne povelje⁵⁰ su u članu 10 predvideli neposrednu primenu svih međunarodnih dokumenata koji se tiču ljudskih prava⁵¹. Štaviše, države članice su obavezane da štite ljudska prava na svojoj teritoriji⁵².

1.1 Mehanizmi Ujedinjenih nacija

Pod mehanizmima Ujedinjenih nacija se podrazumevaju sve konvencije donete u okviru ove organizacije, ali i odluke, rezolucije i preporuke koje donose komisije i drugi organi obrazovani na osnovu nekog UN dokumenta.

48 Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija imala je šest republika, dok je Srbija imala i dve autonomne pokrajine - Kosovo i Vojvodinu. Svaki od ovih osam entiteta imao je sopstveni pravni sistem, uključujući i Ustav.

49 Saveznu Republiku Jugoslaviju (SRJ) su činile Srbija i Crna Gora. SRJ je proglašena 1992. godine donošenjem Ustava SRJ. Ovaj Ustav je važio do 2003. godine kada je proglašena Ustavna povelja državne zajednice Srbija i Crna Gora.

50 Ibid.

51 Ustavna povelja državne zajednice Srbija i Crna Gora, član 10: "Odredbe međunarodnih ugovora o ljudskim i manjinskim pravima i građanskim slobodama koji važe na teritoriji Srbije i Crne Gore neposredno se primenjuju."

52 Ustavna povelja državne zajednice Srbija i Crna Gora, član 9: "Države članice uređuju, obezbeđuju i štite ljudska i manjinska prava i građanske slobode na svojoj teritoriji. Dostignuti nivo ljudskih i manjinskih prava, individualnih i kolektivnih, i građanskih sloboda ne može se smanjivati. Srbija i Crna Gora prati ostvarivanje ljudskih i manjinskih prava i građanskih sloboda i obezbeđuje njihovu zaštitu, u slučaju kada ta zaštita nije obezbeđena u državama članicama."

- Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima

Ovaj međunarodni dokument donet je davne 1966. godine, a stupio je na snagu deset godina kasnije. Tadašnja SFRJ⁵³ je ratifikovala ovaj dokument 1971. godine. U članu 2⁵⁴ i 26⁵⁵ pominje se “pol” (*sex*) kao zabranjeni osnov razlikovanja/diskriminacije. Međutim, seksualna orijentacija se ne pominje izričito i skoro dvadeset godina je bilo potrebno da bi se napravio prvi korak u pravcu priznavanja seksualne orijentacije kao osnova po kome se ne sme vršiti diskriminacija.

U odluci u slučaju Toonen protiv Australije⁵⁶ Komitet za ljudska prava⁵⁷ je stao na stanovište da “pol” definisan u članovima Pakta uključuje seksualnu orijentaciju. Praktična konsekvencija ove odluke je bila da je Australija dekriminalizovala homoseksualne odnose u Tasmaniji. Štaviše, Parlament u Tasmaniji je 1998. godine usvojio jedan od najboljih antidiskriminacionih zakona.

53 Sve konvencije koje je SFRJ ratifikovala, u potpunosti obavezuju Srbiju i Crnu Goru, ali i direktno Republiku Srbiju.

54 Član 2 stav 1. glasi: “Države ugovornice ovog Pakta obavezuju se da poštuju i da zajamce prava priznata u ovom Paktu svim pojedincima koji se nalaze na njihovoj teritoriji i potpadaju pod njihovu vlast bez ikakvog razlikovanja, naročito u pogledu rase, boje, pola, jezika, veroispovesti, političkog ili svakog drugog ubeđenja, nacionalnog ili društvenog porekla, imovine, rođenja ili drugog statusa.”

55 Član 2 stav 1. glasi: “Države ugovornice ovog Pakta obavezuju se da poštuju i da zajamce prava priznata u ovom Paktu svim pojedincima koji se nalaze na njihovoj teritoriji i potpadaju pod njihovu vlast bez ikakvog razlikovanja, naročito u pogledu rase, boje, pola, jezika, veroispovesti, političkog ili svakog drugog ubeđenja, nacionalnog ili društvenog porekla, imovine, rođenja ili drugog statusa.”

56 Toonen vs. Australia, 1994

57 Komitet za ljudska prava je organ UN nadležan za nadzire primenu Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima. Postojao je do 2006. godine kada je zamenjen Savetom za ljudska prava.

- Konvencija protiv torture i drugih okrutnih, nehumanih ili degradirajućih postupaka ili kazni

Ova UN konvencija je stupila na snagu 1984. godine. SFRJ je takođe bila jedna od zemalja potpisnica. Kao i u svim drugim međunarodnim dokumentima iz tog vremena, seksualna orijentacija nije spomenuta eksplicitno. Najznačajnije je tumačenje člana 1 ove konvencije, po kome su državni organi dužni da zaštite svako lice izloženo torturi, odnosno ne smeju pristajati na nehumane postupke od strane trećih lica. Očigledno je da je ova odredba primenjiva u mnogim situacijama kada je policija dužna da zaštiti pripadnike LGBT zajednice. Za monitoring primene ove konvencije ustanovljen je UN Komitet protiv torture. Pojedinci/pojedinke se mogu obratiti direktno ovom Komitetu. Fond za humanitarno pravo se povodom nekoliko slučajeva obraćao ovom Komitetu i sve odluke su bile u korist žrtava.⁵⁸

- Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije prema ženama (1979)

Ni ova konvencija ne pominje izričito diskriminaciju, ali sama činjenica da se bavi razlikovanjem po osnovu "pola" i da je u celini posvećena diskriminaciji, dovoljno pokazuje koliko je važno sredstvo u zaštiti LGBT prava. Seksualna orijentacija se ne navodi eksplicitno, a ova Konvencija takođe važi još iz vremena bivše Jugoslavije.

- Konvencija o pravima deteta (1989)

Član 2 takođe zabranjuje diskriminaciju, navodeći "svaki drugi status".⁵⁹

58 Najpoznatiji su slučajevi Ristić u Srbiji i slučaj Danilovgrad u Crnoj Gori, kada je Komitet potvrdio da je došlo do torture.

59 Član 2 Konvencije o pravima deteta: "1. Strane ugovornice ove Konvencije će poštovati i obezbeđivati prava utvrđena ovom Konvencijom svakom detetu koje se nalazi pod njihovom jurisdikcijom bez ikakve diskrimi-

1.2. Drugi univerzalni mehanizmi

Postoji mnogo različitih tela koji deluju na univerzalnom nivou. Najveći broj njih postoji u okviru Ujedinjenih nacija, ali njihova važnost zavisi od određene zemlje i pitanja kojim se bavi. Tako je, na primer, Visoki Komesarijat za izbeglice od aprila 1993. godine u nekoliko savetodavnih mišljenja uključio gejeve i lezbejke u socijalne grupe koje mogu biti ugrožene na način definisan Konvencijom o izbeglicama iz 1951. godine i Protokolom o statusu izbeglica iz 1967. godine. Ova odluka je jako značajna prilikom sticanja izbegličkog statusa.

Radne grupe i Specijalni izvestioci su takođe tela pred kojima se često raspravljalo o pravima lezbejki i gejeva. Najpoznatiji su svakako Specijalni izvestilac za vansudska pogubljenja i Specijalni izvestilac o nasilju nad ženama.

Od drugih dokumenata koji nisu doneti u Ujedinjenim nacijama, svakako je najbitnija Konvencija 111 Međunarodne organizacije rada.⁶⁰ Ona se bavi diskriminacijom u zapošljavanju. Primena odredaba ove konvencije je u Australiji doprinela da se eliminiše diskriminacija u zapošljavanju u vojsci, odnosno praksa da gejevi i lezbejke nisu podobni za oficire.

nacije i bez obzira na rasu, boju kože, pol, jezik, veroispovest, političko ili drugo uverenje, nacionalno, etničko ili socijalno poreklo, imovinsko stanje, onesposobljenost, rođenje ili drugi status deteta, njegovog roditelja ili zakonskog staratelja.

2. Strane ugovornice će preduzeti sve odgovarajuće mere kako bi se obezbedila zaštita deteta od svih oblika diskriminacije ili kažnjavanja zasnovanog na statusu, aktivnostima, izraženom mišljenju ili uverenju detetovih roditelja, zakonskih staratelja ili članova porodice.”

60 Discrimination (Employment and Occupation) Convention (ILO No. 111), 362

U.N.T.S. 31, entered into force June 15, 1960.

2. Regionalni mehanizmi koji ne obavezuju Srbiju

- Afrička unija

Organizacija afričkog jedinstva donela je 1981. Afričku povelju o ljudskim pravima, prema kojoj je takođe zabranjena diskriminacija. Ovaj dokument je ratifikovalo više od pedeset zemalja. Telo koje je ustanovljeno ovom konvencijom - Afrička komisija za ljudska prava i prava naroda još uvek se nije bavila pitanjima seksualne orijentacije.

- Organizacija američkih država

I ova regionalna međudržavna organizacija ima svoje telo koje se bavi ljudskim pravima. Marta Alvarez je podnela aplikaciju Inter-američkoj komisiji za ljudska prava koja je u tom slučaju (Velasquez Rodriguez v Honduras, 1998) jasno odlučila da gospođica Alvarez ima pravo da posećuje svoju partnerku u zatvoru, odnosno da zakoni Hondurasa daju pravo svakom građaninu na posete partnera u zatvorima, bez obzira na seksualnu orijentaciju.

3. Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju (OSCE) i Evropska unija (EU)

Srbija, odnosno SCG jeste članica Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju, a istovremeno teži ka članstvu u Evropskoj uniji. Za razliku od Saveta Evrope, ne postoji mehanizam koji bi efikasno primorao Srbiju da primeni standarde OSCE ili EU kada su u pitanju LGBT prava. U slučaju OSCE može doći do političkog pritiska, a u slučaju EU, verovatno će tokom procesa pridruživanja poštovanje minimuma LGBT prava odnosno poboljšanje položaja LGBT zajednice biti jedan od uslova za pristupanje EU.

- Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju (OSCE)⁶¹

Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju nastala je iz Konferencije za bezbednost i saradnju koja je imala za cilj da osigura saradnju među državama dva tada suprotstavljena vojna bloka. Budući da je posle sloma komunizma OSCE počeo da se bavi mnogim drugim pitanjima, Parlamentarna Skupština OSCE je 1995. godine u Otavi usvojila Deklaraciju kojom je pozvala države članice da osiguraju jednaku zaštitu protiv diskriminacije za sve, uključujući eksplicitno seksualnu orijentaciju.

- Kancelarija za demokratske institucije i ljudska prava (ODIHR)⁶²

OSCE je uspostavio razne mehanizme koji se bave važnim pitanjima. Za polje ljudskih prava je najvažnija Kancelarija za demokratske institucije i ljudska prava koja se nalazi u Varšavi. Jednom godišnje, ODIHR organizuje Sastanak o ljudskoj dimenziji na kome zemlje članice diskutuju o različitim oblastima ljudskih prava ili o različitim grupama kojima je zaštita neophodna. Iako se tada ne donose obavezujuće odluke, preporuke sa ovih sastanaka imaju veliki uticaj na kreiranje evropske politike u svim pitanjima koja se tiču ljudskih i LGBT prava.

- Evropska unija

Iako sve do punog članstva u EU, nijedan dokument neće biti u punoj meri obavezujući za Srbiju, uticaj evropskih standarda koji su postavljeni u ovim dokumentima je već sada velik. Prilikom lobiranja za većinu zakona, sve nevladine organizacije se pozivaju na standarde EU. Štaviše, predstavnici vlasti kao obrazloženje za većinu novih zakona navode “usklađivanje sa standardima Evropske unije”.

61 Članice OSCE su 55 zemalja Evrope. Za više informacija www.osce.org

62 Web site ODIHR je www.osce.org/odihr

Ugovor iz Amsterdama⁶³

Ugovor iz Amsterdama je osnivački dokument EU. U članu 13. Ugovor izričito pominje seksualnu orijentaciju i predviđa da “Savet EU može samostalno, na predlog Komisije i posle konsultacija sa Evropskim parlamentom preduzeti mere za borbu protiv diskriminacije na osnovu pola, rase ili etničke pripadnosti, vere ili verovanja, invalidnosti, starosti ili seksualne orijentacije”. Ova odredba je stupila na snagu 1. maja 1999. godine.

Okvirna direktiva o jednakom tretmanu u zapošljavanju⁶⁴

Direktiva je obavezujući dokument i primenjuje se direktno u svim zemljama članicama. Usvojena je u decembru 2000. godine, zabranjuje direktnu i indirektnu diskriminaciju po svim osnovama, uključujući seksualnu orijentaciju.

Povelja EU o osnovnim pravima⁶⁵

Proglašena u Nici u decembru 2000. godine, u članu 21 zabranjuje sve oblike diskriminacije, uključujući seksualnu orijentaciju. Povelja nije obavezujuća, iako je za njeno usvajanje dobijena saglasnost svih članica. Povelja izražava posvećenost Evropske unije ostvarenju ljudskih prava svakog pojedinca. Glava III Povelje se bavi isključivo jednakošću građana, a član 21. ponovo ponavlja osnove diskriminacije.

Rezolucije Evropskog Parlamenta (EP)

Iako je moć EP limitirana, od 1984. godine pa do danas EP se često bavio pitanjima koja se tiču LGBT osoba. Prva rezolucija, doneta upravo 1984. godine ticala se poziva zemljama članicama da okončaju diskriminaciju po osnovu seksualne orijentacije na radnom mestu.

63 Official Journal C 325 , 24. December 2002.

64 http://europa.eu.int/comm/employment_social/news/2001/jul/directive78ec_en.pdf

65 Charter of Fundamental Rights of European Union (2000/C 364/01)

Usvajanjem takozvanog “Roth izveštaja” 1995. godine (sačinila ga Klaudija Roth iz Odbora za građanske slobode i međunarodne odnose) prvi put su pobrojani svi oblici i polja diskriminacije sa kojima se suočava LGBT populacija. O ovom izveštaju se vodila rasprava i on je predstavljao temelj za mnoge kasnije pozitivne korake koji su preduzeti.

Evropski Parlament je 1999. godine zahtevao od Evropske Komisije i Saveta EU da prilikom pregovora o pridruživanju i članstvu, pokrenu pitanja prava i jednakosti LGBT osoba, kada je to potrebno. Prema rezoluciji usvojenoj 1998. godine, EP neće “dati pristanak na pristupanje EU nijednoj zemlji koja kroz svoju politiku ili zakone krši ljudska prava gejeva i lezbejki”.

Evropski sud pravde⁶⁶

Evropski sud pravde je nadnacionalna institucija, koja može razmatrati slučajeve koji se tiču fizičkih ili pravnih lica u EU. Posle jedne od odluka iz 1996. godine, postalo je jasno da ovaj sud pruža širu zaštitu od Evropskog suda za ljudska prava. Ovo se posebno odnosi na transrodne osobe.

4. Savet Evrope

Savet Evrope ima 46 država punopravnih članica. Srbija i Crna Gora je predzadnja postala članica ove najvažnije evropske organizacije. Članstvom u Savetu Evrope, svaka država preuzima na sebe veliki broj obaveza, koje su najčešće iz oblasti ljudskih i manjinskih prava. Evropska Konvencija o ljudskim pravima i osnovnim slobodama (ECHR) je osnovni i najvažniji dokument koji svaka članica potpisuje prilikom pristupanja.

66 www.curia.eu.int

Članom 14. Konvencije⁶⁷ zabranjena je diskriminacija u uživanju prava koja su garantovana nekim drugim članom. Praktični dometi ovog člana, vidljivi su tokom decenija u kojima je Evropski sud za ljudska prava raspravljao o povredama ovog slučaja. Evropski sud za ljudska prava razmatra žalbe pojedinaca kojima su ljudska prava ugrožena ili prekršena i donosi obavezujuće odluke.

Protokolom br. 12 iz 2000. godine se proširuje obim i kvalitet zaštite koji je prvobitno bio predviđen članom 14. Konvencije i na sve druge oblike diskriminacije. Iako seksualna orijentacija nije pomenuta izričito, s obzirom na praksu Evropskog suda za ljudska prava i formulaciju člana 1⁶⁸ ovog protokola jasno je da se seksualna orijentacija podrazumeva. Do maja 2006. godine, protokol je ratifikovalo jedanaest država,⁶⁹ dok je broj onih koji su ga potpisali tri puta veći.

- Slučajevi pred Evropskim sudom za ljudska prava

Iako Evropska konvencija o ljudskih pravima ne pominje eksplicitno seksualnu orijentaciju, u mnogim odlukama Evropskog suda

67 Član 14 "Zabrana diskriminacije Uživanje prava i sloboda predviđenih u ovoj Konvenciji obezbeđuje se bez diskriminacije po bilo kom osnovu, kao što su pol, rasa, boja kože, jezik, veroispovest, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno poreklo, veza s nekom nacionalnom manjinom, imovno stanje, rođenje ili drugi status."

68 Protokol 12 Član 1 "Opšta zabrana diskriminacije

1. Svakopravokoj zakon predviđa ostvarivace se bez diskriminacije pobilo kom osnovu kao npr. polu, rasi, boji kože, jeziku, veroispovesti, političkom i drugom uverenju, nacionalnom ili društvenom poreklu, povezanosti s nacionalnom manjinom, imovini, rodenju ili drugom statusu.

2. Javne vlasti neće ni prema kome vršiti diskriminaciju po osnovima kao što su oni pomenuti u stavu 1."

69 Protokol XII su ratifikovale Albanija, Jermenija, Bosna i Hercegovina, Kipar, Hrvatska, Gruzija, Finska, Holandija, San Marino, Srbija i Crna Gora i Makedonija.

za ljudska prava potvrđena je obaveza države da ne diskriminišu i štite od diskriminacije osobe drugačije seksualne orijentacije.

Prvi ovakavi slučajevi su bili Dudgeon protiv Ujedinjenog Kraljevstva (1981), Norris protiv Irske (1988) i Modinos protiv *Kipra* (1993). U svim ovim slučajevima sud je našao da kriminalizacija homoseksualnog odnosa u domaćim zakonima predstavlja kršenje prava na privatni i porodični život predviđen u članu 8 Konvencije. Kao što je često slučaj, sud nije želeo da se upušta u razmatranje člana 14 kojim se zabranjuje diskriminacija jer je smatrao da je konstatovanje povrede člana 8 sasvim dovoljno.

Evropski sud je razmatrao različite situacije u kojima dolazi do diskriminacije LGBT osoba. Tako je 1997. godine u slučaju *Sutherland protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, Sud odlučio da je predviđanjem različite starosne granice za heteroseksualne i homoseksualne odnose, UK prekršila član 14 kojim je zabranjena diskriminacija.

U svojoj odluci u slučaju *Lustig-Prean i Beckett protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (2000), Sud je istakao da zabrana služenja vojske zbog seksualne orijentacije predstavlja povredu člana 8 Evropske konvencije o ljudskim pravima.

Povodom postupka koji je Ujedinjeno Kraljevstvo vodilo protiv gej muškarca koji je imao grupni seks, Sud je takođe našao da je UK povredila odredbe konvencije (slučaj *A.D. T protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2000).

U slučaju *Salgueiro da Silva Mouta protiv Portugala*, Sud je naglasio da seksualna orijentacija ne može biti razlog zbog koga se ocu ne dodeljuje starateljstvo nad detetom. Prema mišljenju Suda, u pomenutom slučaju prekršen je član 8, a Sud je naglasio da član 14 podrazumeva i seksualnu orijentaciju.

Međutim, Sud nije uvek uvažavao zahteve kada su aplikanti bili LGBT osobe. Tako je u slučaju *Laskey, Jaggard and Brown protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, Sud naglasio da sadomazohističke aktivnosti mogu biti ograničene od strane države iz razloga zaštite zdravlja i da u tom slučaju UK nije prekršila Evropsku konvenciju.

U slučaju *X, Y and Z protiv UK* iz 1997. godine, Sud je naglasio da ocem može biti označen samo biološki muškarac, a ne i osoba koja je promenila pol iz muškog u žensko.

- Odluka Parlamentarne skupštine Saveta Evrope od 26. septembra 2000.

Parlamentarnu skupštinu Saveta Evrope čine predstavnici Parlamentata 46 zemalja članica Saveta Evrope. Rezolucije i odluke Parlamentarne skupštine imaju veliku težinu i takođe se mogu ubrojati u standarde. Svojom odlukom od 26. septembra 2000. godine Parlamentarna Skupština je pozvala evropske vlade

da ukinu krivična dela kojima se kažnjava dobrovoljni polni odnos dve punoletne homoseksualne osobe

da uključe seksualnu orijentaciju među zabranjene osnove diskriminacije

da primenjuju isti uzrasni minimum za homoseksualne i heteroseksualne odnose

da preduzmu pozitivne mere protiv homofobije

da dozvole registrovano partnerstvo

progon po osnovu seksualne orijentacije kao osnov za dobijanje azila

Komitet za migraciju, izbeglice i demografiju Parlamentarne skupštine je nešto ranije iste godine razmatrao sličnu temu. Naime, 23. marta 2000. godine, ovaj Komitet je doneo Preporuku u kojoj se naglašava da lezbejke i gejevi koji imaju opravdan strah od progona zbog "pripadnosti određenoj socijalnoj grupi" treba da se smatraju izbeglicama u smislu člana 1 A (2) Ženevske konvencije

je o izbeglicama. Preporuka ovog Komiteta je i da se izbegličkim istopolnim parovima dozvoli “*family reunification*”, kao pravo koje pripada svim izbeglicama.

5. Srbija i Crna Gora

Problemi političke prirode koji su postojali u SFRJ i SRJ preneli su se i na državnu zajednicu Srbija i Crna Gora. I pored jasno definisanih nadležnosti u Ustavnoj Povelji i još bolje datog popisa ljudskih prava u Povelji o ljudskim i manjinskim pravima, obe Republike nisu previše zainteresovane za njihovu implementaciju.

Ustavna povelja državne zajednice Srbija i Crna Gora proklamuje kao ciljeve:

- poštovanje ljudskih prava svih lica u njenoj nadležnosti; očuvanje i unapređenje ljudskog dostojanstva, ravnopravnosti i vladavine prava;
- uključivanje u evropske strukture, a naročito u Evropsku uniju;
- usklađivanje propisa i prakse sa evropskim i međunarodnim standardima.

Sva četiri cilja, veoma su važna za LGBT zajednicu jer posredno znače i davanje većih prava i obima zaštite gejevima i lezbejkama. Štaviše, Povelja o ljudskim i manjinskim pravima i građanskim slobodama na najbolji način zabranjuje diskriminaciju.⁷⁰ Jedini ne-

70 “Zabrana diskriminacije Član 3. Svi su pred zakonom jednaki. Svako ima pravo na jednaku zakonsku zaštitu, bez diskriminacije. Zabranjena je svaka neposredna ili posredna diskriminacija, po bilo kom osnovu, pa i na osnovu rase, boje, pola, nacionalne pripadnosti, društvenog porekla, rođenja ili sličnog statusa, veroispovesti, političkog ili drugog ubeđenja, imovnog stanja, kulture, jezika, starosti ili psihičkog ili fizičkog invaliditeta. Dozvoljeno je privremeno uvođenje posebnih mera koje su neophodne za ostvarenje ravnopravnosti, potrebne zaštite i napretka za lica ili grupe lica koja se nalaze u nejednakom položaju, da bi im se omogućilo puno uživanje ljudskih i manjinskih prava pod jednakim uslovima. Posebne mere iz stava 4. ovog Člana se mogu primenjivati samo dok se ne ostvare ciljevi zbog kojih su preduzete.”

dostatak je propust da se seksualna orijentacija izričito navede kao osnov po kome je zabranjena diskriminacija.

6. Pravna regulativa u Srbiji

Prema važećem Ustavu Srbije građani su jednaki u pravima i dužnostima i imaju jednaku zaštitu pred državnim i drugim organima bez obzira na rasu, pol, rođenje, jezik, nacionalnu pripadnost, veroispovest, političko ili drugo uverenje, obrazovanje, socijalno poreklo, imovno stanje ili koje lično svojstvo.⁷¹ Među pravnim teoretičarima postoji prilična saglasnost da pojam “lično svojstvo” obuhvata i seksualnu orijentaciju. Ustav takođe garantuje da su ljudsko dostojanstvo i pravo na privatni život čoveka nepovredivi.⁷²

Kriminalizacija homoseksualnih odnosa u Krivičnom zakonu trajala je u manjem ili većem obimu do 2006. godine. Naime, od sedamdesetih godina prošlog veka u Srbiji je važio Krivični zakon koji je proglasio krivičnim delom “protivprirodnog bluda”⁷³ polni odnos dve odrasle muške osobe. Među teoretičarima je postojala i saglasnost da bi se član zakona u kome su tada bile definisane “bludne radnje” mogao primeniti i na lezbejske odnose.

Prvi koraci kao dekriminalizaciji su učinjeni 1994. godine posle pritiska domaćih i inostranih nevladinih organizacija. “Protivprirodni blud dve odrasle muške osobe” je naprosto izbrisan iz zakona. Međutim, ostale odredbe u kojima se pominje protivprirodni blud i utvrđuje različita granica za stupanje u seksualne odnose su ostale na snazi do donošenja novog Krivičnog zakonika 2005. godine. Ovaj zakon je stupio na snagu 1. januara 2006. godine.

71 Član 13. Ustava Republike Srbije.

72 Član 18. Ustava Republike Srbije.

73 Član 110. stav 3 tadašnjeg Krivičnog zakona Republike Srbije.

Paradoksalno, sa kriminalizacijom homoseksualnih odnosa postojalo je i krivično delo diskriminacije odnosno “povrede ravnopravnosti građana”.⁷⁴ Budući da nije poznat nijedan slučaj gde su se građanke i građani obraćali sudovima žaleći se na diskriminaciju po osnovu seksualne orijentacije, LGBT zajednica je ostala uskraćena za tumačenje ovog veoma važnog člana.⁷⁵

Novi Krivični zakonik poznaje krivično delo “rasne i druge diskriminacije”⁷⁶ i takođe poznaje “drugo lično svojstvo” a ne seksualnu orijentaciju. U ovom članu štite se i organizacije i pojedinci koji se zalažu za ravnopravnost građana.

Nažalost, Srbija nema Opšti zakon protiv diskriminacije. Model Zakona protiv diskriminacije postoji od 2001. godine i još nije usvojen. LGBT organizacije su aktivne članice koalicije koja lobira za usvajanje ovog zakona. Pored toga, u aktivnostima koje prate ovo lobiranje po prvi put prava seksualnih manjina su istaknuta potpuno ravnopravno sa pravima drugih manjinskih zajednica.

74 Član 186 KZ SFRJ, kasnije preimenovan u KZ SRJ, a zatim u Osnovni Krivični Zakon Republike Srbije.

75 Član 186 KZ SFRJ, kasnije preimenovan u KZ SRJ, a zatim u Osnovni Krivični Zakon Republike Srbije.

76 Rasna i druga diskriminacija
“Član 387.

(1) Ko na osnovu razlike u rasi, boji kože, nacionalnosti, etničkom poreklu ili nekom drugom ličnom svojstvu krši osnovna ljudska prava i slobode zadržana opšteprihvaćenim pravilima međunarodnog prava i ratifikovanim međunarodnim ugovorima od strane SCG, kazniće se zatvorom od šest meseci do pet godina.

(2) Kaznom iz stava 1. ovog člana kazniće se ko vrši proganjanje organizacija ili pojedinaca zbog njihovog zalaganja za ravnopravnost ljudi.

(3) Ko širi ideje o superiornosti jedne rase nad drugom ili propagira rasnu mržnju ili podstiče na rasnu diskriminaciju, kazniće se zatvorom od tri meseca do tri godine.”

Glavne odlike ovog zakonskog predloga su :

diskriminacija je potpuno zabranjena;
definiše se neposredna diskriminacija kao neopravdano postupanje gore nego -prema nekom drugom zbog ličnog svojstva diskriminisanog lica;

definiše se posredna diskriminacija tako da se njome smatra neopravdano postavljanje zahteva koje građanin ili građanka ne može da ispuni zbog svog ličnog svojstva. Posredna diskriminacija postoji i ako se nekom neopravdano daje povoljniji položaj u odnosu na diskriminisanog;

zabranjuje se retalijacija (osveta) zbog traženja zaštite ili pružanja dokaza o diskriminaciji;

zabranjuje se udruživanje radi vršenja diskriminacije;

zabranjuje se ponižavajuće postupanje zbog nečijeg ličnog svojstva;

prvi put se uvodi diskriminacija zbog polnog identiteta i seksualne opredeljenosti

polni identitet i seksualna opredeljenost je privatna stvar i niko ne sme biti pozvan da se javno izjasni o svom polnom identitetu i seksualnoj opredeljenosti;

svako ima pravo da javno izrazi svoj polni identitet i seksualnu opredeljenost;

diskriminatorско postupanje zbog pretpostavljenog ili javno izraženog polnog identiteta ili seksualne opredeljenosti je zabranjeno.

Mnogi zakoni doneti od 2000. godine sadrže članove u kojima se eksplicitno navodi zabrana diskriminacije po osnovu seksualne orijentacije. Iako je većina ovih zakona doneta za vreme protekle vlade, ni u poslednje dve godine ovaj trend nije zaustavljen. Zakon o radu iz 2001. godine je imao antidiskriminacione norme, a novi zakon iz 2005. je poboljšao zaštitu u ovom domenu i izričito

zabranjuje diskriminaciju po osnovu seksualnog opredeljenja. U svojim članovima⁷⁷ on definiše oblike diskriminacije, načine zaštite, situacije u kojima se neko postupanje smatra diskriminacijom i mehanizme zaštite. članovi ovog zakona jesu u skladu sa evropskim standardima u oblasti diskriminacije u radnim odnosima.

Zakon o braku i porodičnim odnosima uređuje materiju braka, imovinskih odnosa u vanbračnoj zajednici, odnosa roditelja i dece, potpunog i delimičnog usvojenja i hraniteljstva. Zakon ne dozvoljava partnerima istog pola da uživaju bilo koje od prava predviđenih za brak ili regulisanu vanbračnu zajednicu. Zakon ne zabranjuje izričito licima istopolne seksualne orijentacije da usvajaju decu, ali u praksi ne postoji bilo kakva mogućnost da gej muškarac ili lezbejka usvoje dete. Lica istopolne seksualne orijentacije su izrazito diskriminirana i prilikom razvoda – jer im sudovi ne dodeljuju decu na staranje sa različitim obrazloženjima, ali ne pozivajući se na njihovo polno opredeljenje. Nov zakon je donet 2005. i nema nikakvih promena što se tiče LGBT osoba. Jedini odgovor na ovaj izrazito diskriminatorni zakon bila je predstavka Ustavnom sudu Srbije koju je podneo Beogradski centar za ljudska prava i kojom se traži da se odredbe o vanbračnoj zajednici ukinu. Time bi vanbračna zajednica postojala u slučaju bilo koja dva lica, bez obzira na pol. Ustavni sud još nije odlučivao po ovoj predstavi.

Zakon o radiodifuziji takođe izričito pominje “seksualno opredeljenje”. članom 8 i članom 21 ovlašćena je Republička radiodifuzna agencija kao nezavisni organ koji vrši nadzor nad radom medija i prati sprovođenje Zakona, da se stara da programi elektronskih medija (radija i televizije) ne sadrže informacije kojima se podstiče diskriminacija, mržnja i nasilje protiv lica ili grupe lica zbog različite političke opredeljenosti ili zbog pripadanja ili nepripadanja

77 Članovi 18-23 Zakona o radu.

nekoj rasi, veri, naciji, etničkoj grupi, polu ili zbog različitog seksualnog opredeljenja.

Zakon sadrži i zaštitne odredbe. Naime, ukoliko Agencija ustanovi da emiter, odnosno elektronski medij izaziva ili podstiče rasnu, nacionalnu ili drugu mržnju i netrpeljivost, Agencija može emiteru izreći opomenu ili upozorenje⁷⁸ a ako on nastavi da emituje informacije koje sadrže “govor mržnje” može mu i privremeno ili trajno i oduzeti dozvolu za emitovanje programa.⁷⁹

Zakon o javnom informisanju iz 2003. godine sadrži odredbe u kojima se zabranjuje govor mržnje. članom 38 ovog zakona zabranjeno je objavljivanje ideja, informacija i mišljenja kojima se podstiče diskriminacija, mržnja ili nasilje protiv lica ili grupe lica zbog njihovog pripadanja ili nepripadanja nekoj rasi, veri, naciji, etničkoj grupi, polu ili zbog njihove seksualne opredeljenosti, bez obzira na to da li je objavljivanjem učinjeno krivično delo.

Naredni član predviđa tužbu zbog povrede zabrane govora mržnje. Ovu tužbu može podneti pojedinac/pojednika, ali i nevladina organizacija. Član 40 detaljnije navodi u kojim slučajevima se novinar ili glavni urednik može osloboditi od odgovornosti za govor mržnje.

Novi zakon o visokom obrazovanju iz 2005. godine u članu 4 kao jedan od principa navodi poštovanje ljudskih prava i građanskih sloboda, uključujući zabranu svih vidova diskriminacije. U članu 8 pravo na visoko obrazovanje garantuje se svima sa prethodno stečnim srednjim obrazovanjem, bez obzira na rasu, boju kože, pol, seksualnu orijentaciju, etničko, nacionalno ili socijalno poreklo, jezik,

78 Članovi 18-23 Zakona o radu.

79 Član 63 Zakona o radiodifuziji.

veroisповest, političko ili drugo mišljenje, status stečen rođenjem, postojanje senzornog ili motornog hendikepa ili imovinsko stanje. Svoju punu afirmaciju ovi članovi doživjeće prilikom uključivanja u Statute Fakulteta u Srbiji. Ovaj proces je počeo odmah posle donošenja zakona i do sada nije bilo otpora da se seksualna orijentacija eksplicitno navede kao zabranjeni osnov za razlikovanje.

Izmenama Zakona o osnovnoj školi i izmenama zakona o srednjoj školi koje su izvršene 2002. godine, uvedena je zabrana diskriminacije od strane nastavnog osoblja. Ova zabrana je opšta i uključuje eksplicitno i seksualnu orijentaciju. U jednom slučaju koji su godinu dana posle donošenja zakona vodile nevladine organizacije omogućen je upis u srednju školu gej momku kome je to bilo onemogućeno zbog otvoreno iskazane seksualne orijentacije.

7. Zaključak

Pravni akti koji su od značaja za LGBT zajednicu u velikoj meri su promenjeni u poslednjih pet godina. Posle dekriminalizacije homoseksualnosti sredinom devedesetih, krupni koraci u pravcu izjednačavanja gejeva i lezbejki sa svim građanima Srbije uglavnom se čine tiho, bez prevelikog znanja javnosti i želje da političari afirmativno govore o LGBT pravima. Promene u zakonskim tekstovima su uglavnom izvedene na sugestiju međunarodnih organizacija.

Krupan korak za LGBT zajednicu je ulazak Srbije i Crne Gore u Savet Evrope. Zajedno sa Evropskom konvencijom o ljudskim pravima, sve presude Evropskog suda za ljudska prava postaju obavezujuće za sudove i vlasti u Srbiji. Kao i u vezi drugih standarda, organizacije za ljudska prava i LGBT organizacije moraće često da se pozivaju na standarde kako bi oni bili poštovani.

Pregovori koji se tiču približavanja Srbije Evropskoj uniji, doneće nove uslove, koji će se takođe ticati punog poštovanja LGBT prava. Preuzimanje ovih obaveza vidljivo je i u prvoj Strategiji za pridruživanje EU, koju je usvojila Vlada Srbije.

(Ne)čekajući svoja prava - o položaju LGBT osoba

Jelena Anđelovski

Uvod

Sloboda i jednakost različitosti su osnova za miran i srećan život. Biti slobodna/slobodan u svojoj različitosti, pa tako u toj slobodi i jednaka/jednak jeste imati ljudsko pravo da postojimo, onako kako biramo ili kako smo rođene/rođeni. Slobodno se kretati, misliti, govoriti, voleti, živeti život bez nasilja... Slobodno izabrati, a svaka je osoba različita. Jednakost znači da sve osobe, sva ljudska bića imaju pravo na svoju slobodu. Svi ljudi na planeti Zemlji. Vrlo jednostavno. Kada ove rečenice postaju forma i floskula, olako izgovorene i dosadne čak, one tada imaju sadržaj radi sadržaja, i gube svoj smisao. Momenat kada ljudsko pravo na bilo kakav izbor, postaje diskutabilan, jeste onaj u kojem se ruši sloboda i jednakost ljudske ličnosti i dovodi u pitanje postojanje. Zašto je teško razumeti pravo na izbor onih koji su u manjini? Zašto je nejasno koliko je opasna greška koju nosi potreba da na temu "gej prava" zauzmemo stranu, jer je jedna uvek u pravu i onako kako treba, a druga/i je "druga/i"? Način života je individualan i svaki je pravi i razumeti ga znači razumeti i ljudsko pravo da živimo svoj život. Ostvarenje svih ljudska prava osoba seksualne orijentacije koja nije heteroseksualna je jednostavna nužnost za slobodan život jedne manjine na ovim prostorima, a nešto što se podrazumeva u našem evropskom okruženju.

Ljudsko pravo je tekovina međunarodnog prava, nastala iz istorije iskustava nasilja i diskriminacije, mržnje među ljudima. Ljudska prava zato imaju svoj aspekt i istoriju razumevanja, jasnost i preciznost prema kojoj su nabrojana.

Međutim, ljudska prava takođe imaju i emotivni i psihološki aspekt. Onda kada postoji ugroženost nekog ljudskog prava, nastaje osećaj, emocija za ugroženu osobu/osobe, potreba da se ona zaštiti. Problem je u tome što emociju imaju ili osobe sa iskustvom ugroženosti, ili se emocija javlja samo kod osoba koje saznaju za ugroženost nekog bliskog, a to nije dovoljno, i na taj način propuštamo prevenciju. Iskustva nasilja nad manjinama, svim strukturama, i zakonodavnoj i izvršnoj i sudskoj moraju biti dovoljna da počnu izvršavanje svojih obaveza u zaštiti svih prava lezbejki, gej muškaraca i svih osoba seksualne orijentacije koja nije heteroseksualna. Ova odgovornost države ogleda se u zakonima koje donosi, i načinima na koji se ovi zakoni sprovode. Na taj način država na nasilje reaguje i pre nego se ono dogodi, zakonskom regulativom postavljajući imperATIVE ponašanja.

Stereotipi, medikalizacija, seksualizacija, normalizacija... su odrednice kroz koje se oslikava tok promene položaja LGBT populacije u društvu. Centralni stereotipi (pojednostavljeno pisano, kakvi stereotipi i jesu) o tome kako bi trebalo da izgledaju žene, a kako muškarci, jesu oni koji su osnov za razdvajanje čvrsto prihvaćenih ponašanja polova, koji imaju moć da sve drugačije od tog konstrukta odvoje, i kao krajnji cilj da odstrane.

Normalno i prihvatljivo, na jednoj strani, i abnormalno i neprihvatljivo na drugoj. Dve strane, jedna naspram (protiv) druge.

Reprodukcija je imperativ medicine i crkve, u slučaju klerikarnog rukovodstva Srbije danas, i same države. Dakle, lezbejske i gej ljubavi ne mogu obećati reprodukciju, jer ona podrazumeva ljubav muškarca i žene, ili bolje, seksualni odnos. Iz toga, ako mi lezbejke nismo privučene muškarcima, stereotip je da nemamo reproduktivni osećaj i to da mrzimo one koje ne volimo. Ovakve konstrukcije vode u duboku segregaciju među ljudima, u nasilje koje proizilazi pravo iz nje. Mi lezbejke i gej muškarci u Srbiji za to vreme živimo u strahu od tog nasilja, vrlo često u sramoti, bespomoćnosti da išta promenimo i u tom čekanju da nas svi *drugi*, oni većinski,

proglase normalnim. Svi ovi osećaji vuku nas u tajnu o samima sebi, u laž, u ćutanje i tako začarani krug nevidljivosti. Najčešće se lezbejke i gej muškarci iz svih ovih razloga, u bilo kom javnom (ili privatnom) kontekstu, ne predstavljaju punim imenom i prezime-
nom, tj. malo je onih koji se predstavljaju uopšte. Tako se čini na nas nema. Ili, tu smo samo kroz svoju tajnu.

Cilj ovog teksta je obraćanje odgovornima kroz komparaciju ispunjavanja odgovornosti nosilaca “vlasti” u Srbiji i ostalim susednim evropskim državama.

Osim toga, tekst je presek aktivističkog rada LG populacije i dostignuća koja postizemo u tom radu.

Aktivizam

Na prostoru Srbije aktivizam za gej i lezbejska ljudska prava počinje da se razvija 1990. godine osnivanjem gej i lezbejskog lobija Arkadija. Iz ove inicijative osnovan je 1994. godine Labris, grupa za lezbejska ljudska prava.

Decembra prošle godine proslavljeno je petnaest godina lezbejskog i gej aktivizma u Srbiji.

Ta proslava jeste i vreme za pregled onoga što je urađeno na ovim prostorima u tom periodu i vreme da potvrdimo da je aktivizam zapravo ta nit koja se održala više od decenije kao akcija ljudi sa margine. Aktivizam, zapravo organizacije i inicijative grupa i individua za borbu i podršku LG pravima, za koje je kasnih devedesetih popularniji naziv nevladine organizacije, zapravo je održao samopoštovanje lezbejki i gej muškaraca na ovim prostorima. Aktivizam je taj koji nije i ne čeka promenu sa strane, već menja iz sebe, osnažuje i daje ono što je uskraćeno. Zato je kao ta “mala država”, često izvan surovosti stvarnosti.

“Nije važno na kojoj strani započinjemo to lično / političko, unutrašnje / spoljašnje putovanje, ali je očajnički važno da dovršimo krug. Nije važno počinjemo li s pojedincem ili masom, jer nam

je i jedno i drugo potrebno”, piše Gloria Steinem u svojoj knjizi *Revolucija iznutra*.

Danas u Srbiji postoji više od desetine LGBT organizacija i inicijativa za podršku LGBT populaciji. Sve ove interesne grupe, kroz prioritetne oblasti i pristupe daju svoj doprinos i podršku sigurnijem životu LGBT populacije u Srbiji. Zajedno smo u težnji da se etički princip potvrđivanja prava LGBT osobama na život kakav biramo pretoči u političku odluku, pa zatim i prihvaćeni stav ovog društva.

LGBT internacionalne organizacije, ILGA – Internacionalna Lezbejska i Gej Asocijacija i IGLYO – Internacionalna Gej, Lezbejska, Biseksualna, Transdžender i Queer Za Mlade i Studentska Organizacija bave se više od dve decenije globalnom podrškom LGBT populaciji. ILGA je osnovana 1978. godine i okuplja među svoje članstvo oko četiri stotine organizacija članica samo iz Evrope. Prioritetna tema za ILGA danas je pozicija LGBT mladih u oblastima kao što je obrazovanje i uticaj diskriminacije na uključivanje i doprinos LGBT mladih u društvu, i to na svetskom nivou. Na ovu temu ILGA ima saradnju sa IGLYO uzimajući učešća u istraživanju i prikupljanju podataka o mladim LGBT ljudima, njihovom položaju u društvu i lobiranjem na ovu temu. IGLYO je osnovana 1984. godine i registrovana u Amsterdamu. Ima čvrstu saradnju sa Svetom Evrope i Evropskom komisijom u cilju promovisanja mladih LGBT ljudi i njihovih prava.

“Svakodnevno primamo molbe i informacije o legalnoj i socijalnoj situaciji LGBT mladih. Ove molbe i informacije dolaze od političara/političarki, advokata, novinara/novinarke, LGBT aktivistkinja/aktivista i individua” – ILGA- Europe, www.ilga-europe.org

Dan ponosa – Ima mesta za sve nas

Istorijat Parade Ponosa počinje 1969. pobunom lezbejki i gej muškaraca u *Stonewall Inn* baru u Njujorku. U baru u ulici Eri-

stopher Street, 27. i 28. juna te 1969. godine policija je krenula u raciju koja je bila zapravo redovna primena sile protiv gej muškaraca, lezbejki i transdžender osoba. Ovaj put, ljudi su uzvratili na nasilje. Tako je počela pobuna. Tu počinje i istorija LGBT pokreta. No, kako verujemo da “gospodarev alat neće srušiti gospodarevu kuću” pokret za naša prava nastavio je da postoji ponosno i radi mirno i sistematski za ostvarenje ljudskih prava LGBT populacije.

Evo šta kaže Stephen van Cline, jedan od prisutnih te noći u Njujorku: “...Ova pobuna je naterala ljude da razmisle o svom životu, tražili su dostojanstvo u sebi i tražili su svoja prava. ...Posle Stonewall-ske revolucije, gej populacija se promenila, više se nismo sramili zato što smo gej. Došlo je vreme da budemo ponosni, da se borimo protiv predrasuda i nasilja.”

Nije jednostavno ne sramiti se zbog onoga što jesi u ovom svetu koji se srami nas.

U Beogradu je 2001. godine prvi put organizovana Parada Ponosa u Srbiji. Zapravo, bio je to pokušaj. Nekažnjeno nasilje u javnom prostoru imalo je veliki odraz na naše privatne živote i potvrdilo strahove. Nasilje nije privatna stvar, ono je javno i tiče se svih nas u kojoj god kući da se dešava. Toga dana moglo se videti batinanje žena u direktnom prenosu, ogoljeno nasilje. Beograd je tog dana bio kuća u kojoj je žrtva okrivljena, a nasilnik se izvukao. Bolno za svaku i svakog od nas.

Policija je bila obavještena o proslavi Dana Ponosa, koji je trebalo da se održi na Trgu Republike. OUP Stari Grad upozoren je na pretnje sa plakata lepljenih po gradu i intenzivne pretnje preko raznih internet sajtova: Obraz, Srpska Svetosavska Stranka, navijača fudbalskih klubova Crvene Zvezde, Partizana i Rada. Žene i muškarci iz Labrisa i Gaytena, koje/i su organizovale/i događaj stigle/i su na Trg oko 15 časova, tog 30. juna. Nosile/i su šarene balone, zastave duginih boja, bile/i su uzbuđene/i, u Beogradu su mnoge/i

prvi put hodale/i kao lezbejke i gejevi.

Međutim, stampedo je krenuo na njih uz povike “ubij pедера”, “ovo je moja zemlja”... Mnogi od napadača imali su na glavama šajkače i bili u majicama sa srpskim grbom iz 1882. Bog, Srbija, smrt, vojnička obeležja, to su razumeli kao svoje utočište ovi nasilnici kada su krenuli na žene sa balonima, na svetle boje, na “ženskobanjaste” muškarce i “muškobanjaste” žene. Posledice ovog nasilja su: četrdeset povređenih, jedanaest od njih se javilo Urgentnom centru, osam je povređenih policajaca, jedan teže. Privedeno je trideset dva lica (šest ispod osamnaest godina) protiv kojih **nisu** podnete krivične prijave. Jedna od rečenica tadašnjeg generala policije Boška Buhe, bila je “...policija je poslala pedeset ljudi.”

Policija nije reagovala, država je zakazala i poslala tešku poruku da ne želi da obezbedi ljudsko pravo na život bez nasilja svim građankama i građanima kao ni pravo na mirno okupljanje. Takođe, ovde se radilo i o pravu na miran protest, što Dan Ponosa, osim što je proslava, i jeste. Pravo na štrajk, zbog nezadovoljstva uslovima života uskraćeno nam je 2001. u Beogradu. Razlozi za protest tog dana su potvrđeni.

Ipak, Dan Ponosa u Beogradu 2001. godine jeste bio veliki “coming out”, uspeh kao takav.

U Centru za kulturnu dekontaminaciju 4. jula održana je konferencija za štampu povodom svih događanja.

Mnoge javne ličnosti i građanstvo podržavaju proslavu Dana Ponosa. Prvog jula oglosio se Helsinški odbor za ljudska prava tražeći ukidanje neonacističke organizacije Obraz. Glas Razlike, grupa za promociju ženskih političkih prava šalje podršku 2. jula 2001. Odgovornost crkve i države zatražio je Forum pisaca.

Od političkih partija podrška je stigla od Građanskog saveza Srbije.

Možemo prepoznati da se koncept poznat kao **moralna panika** dogodio tog 30. juna 2001. u Beogradu. Strah da će nastupiti

“nešto novo i strano, što se širi i ugrožava, i preti interesima i vrednostima društva”. Ovakve situacije, kako objašnjavaju teoretičari, stvaraju paniku koja daje legitimitet represivnim državnim aparatima, jer po svaku cenu većina tu mora da “pobedi”.

Parada Ponosa u Beogradu nagrađena je: European pride Award 2002. godine od nemačke Parade Ponosa. Nagradu Grizzly Bear dobile/i smo od Internacionalne Lezbejske i Gej Kulturološke Mreže. Ova nagrada predstavlja najveće poštovanje za lezbejke i gej muškarce koji odbijaju da budu ućutkani i pored pretnji i opasnosti u ovom društvu. Beogradska parada dobila je i nagradu “Coming Out godine”, od ljubljanske Parade Ponosa “Pink Flamingo”, 2002. godine.

Proslave Dana Ponosa u Evropi imaju svoju dugu karnevalsku tradiciju i obeležavaju se kao proslave ljubavi i slobode. Poznat je Berlinski i Amsterdamski Pride. U Ljubljani, Pride se slavi od 2001. godine. U Hrvatskoj se ovaj dan obeležava od 2002. godine. Taj prvi Pride podržale su mnoge javne ličnosti i političari. Jedan od njih je i hrvatski ministar unutrašnjih poslova, Šime Lucin, koji se obratio okupljenima u parku Zrinjevac, uz reči podrške: “Volite jedni druge i borite se za vaša prava”.

Na proslavi Dana Ponosa u Mađarskoj, 2005. gradonačelnik Budimpešte, Gabor Demski, opisao je grad kao “svetionik bratstva” za sve ljude svih opredeljenja i kultura. Ove godine, u junu, biće organizovana Internacionalna Parada Ponosa u Zagrebu. Organizatorke/i ove proslave su iz Slovenije, Hrvatske, Srbije i Crne Gore, Bosne i Hercegovine, Kosova, Makedonije. Neke od vrednosti koje su označene kao najznačajnije u platformi Parade Ponosa 2006. su politika jednakosti, nediskriminacija, pacifizam, zaštita životne sredine, antiglobalizam, antimilitarizam, antiracizam, antifašizam, rodna ravnopravnost...

Zakonski predlozi

U junu 2005. godine, sa još devet organizacija, Labris, Gayten, Queeria LGBT predložile su amandmane na predlog Zakona o ravnopravnosti polova. Neki od amandmana odose se na

Raspoređivanje i napredovanje na poslu, pre svega. Prestanak radnog odnosa i radnog angažovanja, odnosi se na mogućnost/nemogućnost otpuštanja lezbejki i gejeva sa posla zbog seksualne orijentacije. Socijalna i zdravstvena zaštita. Nasilje u porodici. Ovi i svi drugi amandmani odnose se na seksualnu orijentaciju, zabranu diskriminacije po ovom pitanju, kao i na osnovu rodnog identiteta. Terminologija je takođe označena kao veoma značajna, pa je predloženo da se osim pola, koriste i termini seksualna orijentacija i rodni identitet. Zakon o ravnopravnosti polova danas postoji u svim evropskim zemljama, članicama EU, ali i u susjednim bivšim republikama SFRJ, u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, na inicijativu Gender Centra.

Labris je 2003. godine predstavio predlog Zakona o porodici. Ovde, Labris pre svega, predlaže promenu terminologije, kroz promenu definicije tako što bi se brak ozakonio kao zajednica dve osobe umesto žene i muškarca. U odeljku o sklapanju braka ukazano je na to da bi kao uslov za sklapanje braka trebalo izbrisati različitost polova. Isto važi i za ništavost, za koju je različitost polova uzrok. Isto je predloženo za vanbračnu zajednicu. Labris je predložio i mogućnost starateljstva nad detetom ako su roditelji osobe istog pola, i to kroz promenu odeljka koji se nosi naziv "Očinstvo". Drugi deo Labrisovog predloga odnosi se na uvođenje instituta zajednice osoba istog pola. Kako bi se regulisao Zakon o istopolnim zajednicama u Srbiji, Labris predlaže dopunu porodičnog zakona kroz članove vezane za bračnu i vanbračnu zajednicu.

U Zakonu o porodici iz 2005. godine ovi predlozi nisu uzeti u obzir.

Zdravstvo

Labris je 4. maja 2005. godine poslao zahtev Srpskom lekarskom društvu da objavi zvanični stav o tome da istopolna orijentacija nije bolest.

Zahtev Labrisa je odbijen uz izgovor da SLD “nije nadležno” da odlučuje šta je bolest, a šta ne. Lekarska udruženja širom sveta već su poslala ovakve potvrde, uključujući i hrvatsko-makedonsko.

Američka psihijatrijska asocijacija je još 1973. godine potvrdila značaj novih, bolje koncipiranih istraživanja i uklonila homoseksualnost iz zvaničnog priručnika za mentalne i emocionalne poremećaje. Dve godine kasnije, Američka psihološka asocijacija donela je odluku i podržala ovo uklanjanje. Već više od dvadeset pet godina, obe asocijacije aktivirale su sve profesionalce koji se bave mentalnim zdravljem da pomognu da se bilo kakva veza između manjinske seksualne orijentacije i mentalnih poremećaja raskine.

Američko psihijatrijsko udruženje je i zvanično podržalo pravno priznanje istopolnih zajednica i sva prava i obaveze koje iz toga slede, jer su istraživanja pokazala da su deca koju podižu lezbejski i gej parovi u istoj meri socijalizovana kao i deca heteroseksualnih parova. Svetska zdravstvena organizacija ovo je učinila još pre petnaest godina.

Dr Elen Perin, ispred American Academy of Pediatrics (AAP) vodila je rad Odbora o psihološkim aspektima dečijeg i porodičnog zdravlja, koji je proučavao usvajanje dece od strane istopolnih parova. Glavno pitanje je bilo – da li ima nedostataka kod deteta koje je odgajano od strane dve žene ili dva muškarca u poređenju sa detetom žene i muškarca? Elen Perin je, između ostalog, rekla: “Mi mislimo da su podaci bili vrlo relevantni i odgovor na pitanje je NE”. U skladu sa ovim rezultatima, ona je dalje objavila, 4. februara 2001. godine da AAP podržava politiku da istopolni parovi usvajaju decu.

Labris je o ovoj situaciji sa SLD obavestio Svetsku zdravstvenu organizaciju, tj. njeno sedište u Ženevi. Helena Nigren-Krug, savetnica za zdravlje i ljudska prava u SZO saopštila je Labrisu da je o svemu obavestena kancelarija Visokog komesara za ljudska prava, takođe je upoznat i Pol Hant, specijalni izvestioc UN, zadužen za najviše standarde fizičkog i mentalnog stanja ljudi.

Od perioda nakon Francuske revolucije biti lezbejka ili gej smatrano je psihijatrijskom bolešću. Pre toga, kažnjavalo se smrću. U ovom kontekstu, medikalizacija, ranije pomenuta, jeste “pomak” od kriminaliteta ka bolesti. Naravno, stigma ostaje. Srpsko lekarско društvo vraća nas u XIX vek i svojim ćutanjem zapravo zloupotrebljava moć koju ima i zanemaruje odgovornost i obavezu prema građankama i građanima. SLD u ovoj situaciji kada je pitano ima posebnu odgovornost da odgovori. ćutanje odgovornih, po ko zna koji put odjekuje. ćutanje SLD ima poseban odjek kod lekara i zdravstvenog osoblja sa kojim se srećemo i mi lezbejke i gejevi svakodnevno. Stav o tome da u nama ipak postoji neka “greška”, vraća u laganje o sebi, u tajnu, u prećutkivanje nasilja koje smo doživlele/i kao lezbejka ili gej muškarac. Jednostavno, nemamo poverenja. Ovakva ponašanja odgovornih u situacijama kada su nam potrebne zdravstvene usluge imaju za posledicu da uskraćujemo nekad veoma važne informacije o sebi. U odnosu na to, usluge koje dobijamo često nisu kvalitetne, dok i u sebi ostajemo sa osećanjem da deo nas nije u redu, pa ga prigušimo, da ga nema... Poznato osećanje u životima LGBT osoba je strah. Strah kod kuće, strah na ulici, strah na poslu. Šta radimo sa strahom, gde se nalazi u našem telu, kako ga se oslobađamo? Važno je da se bavimo svojim strahom kao lezbejke ili gejevi, negde, u neko vreme, važno je da to izgovorimo, a da se ne odbije o zidove naše sobe i vrati nam se kao bumerang. &Euje se često “neka rade to, ali u svojoj sobi.” **“To”** – odnosi se seksualizaciju koja zapravo proistiće iz stereotipa koji pripisuje isključivo seksualne veze gej muškarcima, a emotivne, neseksualne ženama. **“U svojoj sobi “** - zapravo je poruka da

ostanemo nevidljivi, i u stvari bi bolje bilo da nismo u ovom društvu. Važno je da se svako od *vas* priseti koliko je često čuo/čula ili izgovorila/izgovorio ovu rečenicu. Rečenica je poznata i nasilna. U drugoj polovini 2005. godine Labris je u saradnji sa Gayten LGBT i uz podršku Novosadske lezbejske organizacije i Lambde iz Niša, sproveo istraživanje “Nasilje nad LGBTTIQ populacijom”. Rezultati ovog istraživanja veoma su značajni kao slika stvarnosti u kojoj živimo. Rezultat je nepoverenje prema institucijama. Ovakva vrsta nepoverenja ostavlja nas u nasilju i strahu od nasilja, koje je tako naš privatni problem od kojeg nas država ne može i neće zaštititi.

Samo 10% osoba sa iskustvom nasilja zbog svoje seksualne orijentacije prijavilo je nasilje policiji. Samo 2,9% osoba sa iskustvom nasilja prijavilo je nasilje tužilaštvu.

Na pitanje “Zašto nisu prijavili/e nasilje koje su preživele/i” odgovorili/e su : 12,4 % - **nemam poverenja u nadležne organe**
8,2 % -**nemam poverenja u nadležne organe i strah me je da prijavim.**

O gej braku i registrovanom partnerstvu

Ideja registrovanog partnerstva u nordijskim zemljama ostvarivala se kroz dvadeset godina zakonskih promena. Danska je zemlja pionir u ovoj oblasti, u kojoj je registrovano parterstvo ozakonjeno još 1989. godine. Za njom su tu Švedska 1995, zatim Norveška, Finska, Nemačka, Švajcarska, na kantonalnom nivou, Hrvatska 2003, Mađarska, Island, Češka (2006), Slovenija... Ova institucija ima spoljašnji i unutrašnji aspekt, može se reći. Spoljašnji aspekt bio bi da država legalizujući istopolnu zajednicu zapravo emituje svoju odgovornost i razumevanje i poštovanje ljudskih prava, ispunjavajući i svoje obaveze, koje posebno važe za one države koje pretenduju da postanu ili su članice EU.

Praktičan značaj registrovanog partnerstva je u finansijskom statusu, ekonomskoj i socijalnoj sigurnosti, koja postaje dostupna lezbejskim i gej parovima. Država priznajući samo brak kao zajednicu muškarca i žene poništava uopšte postojanje lezbejskih i gej partnerstava. Legalno, samo muško-ženske emotivne veze postoje. Priznavanjem našeg prava na registrovano partnerstvo i brak država napokon preuzima odgovornost, i vraća LG osobe sa margine društva gde smo van zakona i nezaštićeni kao parovi i zajednice. Dakle, to nosi status i vodi nesumnjivo u rekonstrukciju stava “javnog mnjenja”.

Nedostatak institucije registrovanog partnerstva jeste da je ona slična braku, ali nije brak. Pre svega nije jer je “problem starateljstva” nad detetom dugo vremena bio diskutabilan. Ovakav stav i problem u stvari nam i govori da zaista ne postoji emocija i razumevanje za ljudska prava i jednakost koja postoji među svim ljudima. “Problem” starateljstva nad detetom jednog od partnera, nemogućnost usvajanja i uskraćene olakšice kod “veštačke oplodnje”, činjenice su koje registrovano partnerstvo razlikuju od braka. Takođe, registrovano partnerstvo funkcioniše pod uslovom da je jedna/jedan od partnerki/partnera državljanica/državljanin dotične države. Kao nedostatak naših porodica pretpostavlja se kontakt koji dete ima sa samo jednim polom. Naravno, ovaj kontakt nije nenadoknadiv i nije problem u odnosu na nasilje u porodici, alkoholizam, drogu, kriminal, bioloških roditelja. Biološki sastav roditelja i dece nema veze sa srećnim detinjstvom, koliko nema veze i takozvana tradicija braka. Međutim, kako je u okviru zakona brak jedina priznata veza dve osobe, dakle, priznata od države kao institucije, stavom zabrane LG brakova država diskriminiše mnoge od nas, kao i našu decu.

Danas brak sa svim njegovim pravima i obavezama i mogućnošću usvajanja dece postoji u Španiji, Holandiji, Švedskoj i Belgiji. U Velikoj Britaniji, 5. decembra 2005. godine ozakonjena je građan-

ska zajednica istopolnih parova. Ova zajednica nije brak, ali jeste korak koji će olakšati svakodnevicu i budućnost lezbejskim i gej parovima. Ministarka za ženska prava i jednakost, Meg Man, povodom nove regulative izjavila je: "...pojedini gej parovi zajedno su po 20, 30 pa skoro i 40 godina, tako da će od danas u slučaju da jedan/jedna od partnera/partnerki umre drugi/druge dobiti pravo na penziju, zajedničku imovinu itd." Ovo je naravno samo prvi deo posla koji su nosioci vlasti u Velikoj Britaniji obavezni da obave. Španski premijer Hose Luis Rodrigues Sapatero, povodom legalizacije gej brakova u Španiji, rekao je: "...i pored toga što izgleda da je pravni sistem Španije dobio samo još jedan suvoparni paragraf, on znači mnogo mnogo više". U Nemačkoj od 2001. godine postoje životna partnerstva, koja ne uključuju mogućnost usvajanja dece i značajna su po pitanju životnog osiguranja i poreskih olakšica koje istopolni parovi imaju kao i heteroseksualni. Od 1. 8. 2001. do početka jula 2002. registrovano je devet hiljada životnih partnerstava. U jednoj studiji iz 2002. godine stoji: "Homoseksualci su u društvu manjina, ali i oni koji njima odriču pravo na jednakost postaju srećom svakog dana sve više manjina."

Institucija registrovanog partnerstva i sam brak često se tretiraju kao superlativ priznatih LG prava. Međutim, važno je sva prava posmatrati kao prava iz istog korpusa i bez odlaganja i pravljenja redosleda težiti ostvarenju svih.

Lična i politička odgovornost

Državni sistem je sistem koji nose izvršna, sudska, zakonodavna "vlast", ali i političke partije i pojedinke/pojedinci, političari/političarke, kao i civilni sektor tj. građanske inicijative i aktivističke grupe o kojima je već bilo reči. Sistem države je taj koji LGBT osobe ostavlja na margini, van zakona, nezaštićene od nasilja, kriminala i mržnje prema nama. Sistem nas je isključio.

Istraživanje urađeno 2004. pod nazivom “Stav političkih stranaka o gej i lezbejskim ljudskim pravima i istopolnom partnerstvu”, dalo je kao rezultate ćutanje političkih partija: G17 Plus, Demokratske stranke, Demokratske stranke Srbije, Demokratske alternative, SPO, DHSS, Otpora, Nove Srbije. Odgovore su dale SDU (Socijaldemokratska Unija), LSV (Liga socijaldemokrata Vojvodine) i tadašnja Liberalna stranka Dušana Mihajlovića. Nijedna od ovih stranaka, iako podržavajuća programski i idejno, rodno senzibilisanih dokumenata nije imala i danas nema u svojim statutima izričito pomenutu zabranu diskriminacije LGBT osoba. Takođe, SDU, SDP, LSV, LDP (Liberalno demokratska partija) imaju u svojim programima težnju i plan i stav protiv svake vrste diskriminacije, ali nigde nema izričito navedene seksualne orijentacije.

U Srbiji postoji četiri zakona u kojima se izričito pominje zabrana diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije: Zakon o radiodifuziji, Zakon o javnom informisanju iz 2003, Zakon o visokom obrazovanju od 30.8.2005. godine.

Zakon o radu zabranjuje neposrednu i posrednu diskriminaciju lica koja traže zaposlenje, kao i zaposlenih, s obzirom i na **seksualno opredeljenje**. Značaj ovog zakona pokazuje i istraživanje ILGA koja je baveći se temama važnim za LGBT populaciju na poslu, izdvojila nekoliko ključnih mesta i problema:

- ◆ skrivanje seksualne orijentacije
- ◆ nemogućnost da se govori o privatnom životu
- ◆ neprijatnost kada nas pitaju o partneru/partnerki
- ◆ stalno smo napeti, u iščekivanju šta je sledeće
- ◆ uznemiravanje kroz šale, homofobične komentare
- ◆ strah da prijavimo uznemiravanje, čak iako smo otvorene/i o sebi, da ne budemo shvaćene kao preosetljive/i
- ◆ nemamo pristup materinskim/očinskim beneficijama
- ◆ trudimo se da smo nevidljive/i, što više neupadljive/i, i u nekom “heteroseksualnom imidžu”.

Novi Krivični zakon, koji je stupio na snagu 1. januara 2006. izjednačava potrebnu minimalnu starosnu dob za stupanje u seksualne odnose, bilo da je reč o heteroseksualnim odnosima ili o homoseksualnim odnosima (lezbejke i gej muškarci).

Sporne odredbe Krivičnog zakona, pre svega se odnose na dekriminalizaciju seksualne orijentacije i izjednačavanje minimalne starosne dobi za stupanje u seksualne odnose lezbejki i gejeva. Što se zemalja u okruženju tiče, ove odredbe su izmenjene, u Slovačkoj još 1990. godine, u Sloveniji, i Poljskoj, a odnos gej osoba je dekriminalizovan još 1932. godine u Mađarskoj, gde je gej odnos dekriminalizovan još 1961. godine u Hrvatskoj...

U susednoj Hrvatskoj postoji takođe i veoma značajan i Zakon o azilu, a takođe *mogućnost* azila za LG osobe postoji i u Sloveniji, Poljskoj, Češkoj, Litvaniji, Mađarskoj...

Parlamentarna skupština Saveta Evrope je 2000. godine izdala preporuku prema kojoj bi lica progonjena na osnovu seksualne orijentacije trebalo da dobiju pravo boravka u državama članicama Saveta Evrope. Skupština smatra da po čl. 1a Konvencije o izbeglicama ljude progonjene na osnovu seksualne orijentacije, koja je jedna od manjinskih grupa, treba prihvatiti kao izbeglice i takav im status i dodeliti.

Antidiskriminacioni zakon u svim evropskim zemljama i našim susednim već ima svoju primenu i značaj ovog zakona prepoznat je i u Rumuniji, još 2000. godine Češkoj, Mađarskoj, Hrvatskoj... U ovim zemljama seksualna orijentacija izričito se pominje kao jedan od osnova zabrane diskriminacije. Opšti antidiskriminacioni zakon, koji je sveobuhvatan i obavezan još uvek nije donet i nacrt za njega u Srbiji postoji od 2002. godine. Ovakav zakon je neophodan i obavezan za sve države koje pretenduju na članstvo u Evropskoj uniji. Dakle, i registracija istopolnog partnerstva i ovaj

zakon, kao i rekonstrukcija predloga, pa i usvajanje Zakona o ravnopravnosti polova, kao i uvođenje zločina iz mržnje u naše pravo pokazali bi redosled koji je sistematski tok izgradnje demokratskog društva i sistema koji je otvoren. U slučaju Srbije, nema takve izgradnje, već su svi ovi važni doneti zakoni, segmenti prava koji su “senzibilisani”.

Današnji stav Evropske unije i njenih članica, a naših suseda prema LGBT pravima, vrlo je jasan. Evropski parlament je 4. septembra 2003. godine glasao za paragraf u kojem se sve zemlje članice EU pozivaju da ukinu sve vrste diskriminacija, zakonske i činjenične koje trpe lezbejke i gej muškarci, posebno po pitanju prava na brak i usvajanje. Evropski parlament podržava institut istopolnog braka i požuruje države članice Evropske unije da prošire puna bračna prava na istopolne parove. Evropska unija takođe, prepoznaje poseban značaj brige o mladim lezbejkama i gejevima, pre svega, jer je period adolescencije period u kojem je mladim ljudima potrebna podrška a tada za lezbejke i gej muškarce često počinje skrivanje identiteta, izazvano predstavama okoline i društva uopšte, koje su vrlo često osuđujuće (Social Inclusion: Ray of Hope, Kim Leonard Smouter).

Umesto zaključka

Srbija je trenutno na sporom putu ka integraciji sa evropskim standardima i vrednostima. Sve obaveze koje ima ova država moraće zaista da ispuni. No, ono što je problem jeste ta konstanta reči *morati*. Odgovorni političari/političarke, nosioci “vlasti”, na pozicijama i formalno izvan njih (opozicija, npr.) ne izjašnjavaju se, čute i nema nigde podrške koja je jasna i prava. Svetska dostignuća u zaštiti LGBT prava uglavnom su pokretana individualnim činovima podrške političarki i političara koje/i su otvoreno ulazile/i u politička takmičenja kao lezbejke ili gejevi ili prosto, podržavale/i LGBT populaciju u borbi za sopstvena prava.

Eristine Quinn je na funkciji portparolke gradskog veća Njujorka. Povodom svoje pobede na izboru za ovaj položaj ona je govorila o značaju napornog rada, ali i važnosti toga da se govori istina o sebi. U Srbiji, od 1990. godine do danas beležimo jednu jasnu izjavu političara i poslanika Gorana Svilanovića. Tokom skupštinske rasprave o Porodičnom zakonu usvojenom 24. februara 2006. za govornicom u parlamentu on je rekao: “Vređajući homoseksualce, bilo da su u pitanju muškarci ili žene, time nećemo učiniti ništa dobro. Neće javna rasprava o tome dovesti da se smanji populacija, kao što ni insistiranje na zabrani abortusa neće povećati populaciju. Budimo samo malo tolerantniji da ne bismo živeli u društvu gde je jedan dobar deo neshvaćen, odbačen i nesrećan.”

VI

DISKRIMINACIJA I NASILJE

Efekti nasilja i diskriminacije na lezbejski identitet

Karin Miler i Andrea Faulsajt

Uvod

Nema sumnje da u ovom društvu lezbejke doživljavaju diskriminaciju i nasilje, kao i da je nasilje usmereno na lezbejski stil života. Poslednjih godina, sprovedeno je nekoliko istraživanja da bi se empirijski dokumentovalo stanje stvari.

Iz nekoliko razloga, fokusiramo se na vezu diskriminacije i nasilja sa konstrukcijom lezbejskog identiteta.

Između ostalog, u lezbejskom savetovalištu u Berlinu radimo individualno i grupno savetovanje. Praćenje i podržavanje žena kroz njihove procese coming out-a uvek iznova pokazuje koliko toga je, u procesu promene psihološko-seksualnog identiteta, oblikovano strahom od isključivanja, obezvređivanja i straha od fizičkih povreda/napada.

U sadržaj rada tokom savetovanja, pored procesa coming out-a, ulazi i tema strukturalnog, psihološkog i fizičkog nasilja. Direktna veza između lezbejskog identiteta i pretnje nasiljem od strane društva i iskustva nasilja, na neki način tema je našeg svakodnevnog rada.

Termin “identitet” u istorijskom kontekstu

Počecemo sa osvrtom na istorijat termina “identitet” i “konstrukcija identiteta” da bismo pokazali njihovu kompleksnost.

Pitanje “Ko sam ja?” najjednostavniji je način da se formuliše pitanje “identiteta”. Odgovor na ovo pitanje ili ideja šta smo mi i šta može da bude “uspešan” identitet, u različitim teorijama i filozofskim razmišljanjima, često je slikovito dat.

Oto Mok je 1930. rekao:

“*Ja* je nešto kao čvrsto zatvoren orah, mala stvar sa čvrstim oklopom, duboko sakrivena žiža naše prirode.” (Keup i drugi, 1999. str. 22)

Ove slike i ideje menjaju se tokom kulturnih, ekonomskih i društvenih promena.

Ideja identiteta u modernom smislu pojavljuje se sa krahom srednjovekovnog društvenog, ekonomskog i religijskog poretka. Takozvana pre-moderna društva sa svojim statičnim i hijerarhijskim društvenim strukturama nisu imala prostora za samoodređujuća razmišljanja subjekta. Globalni pokret protiv feudalizma istakao je u novom obliku ličnu egzistenciju ljudskih bića van njihovog mesta i funkcije u hijerarhijskom društvu. Proces modernizacije, podstaknut pojavom kapitalistički ustanovljenih industrijskih društava, pokrenuo je dramatični razvoj “oslobođenja” od veza koje su bile lokalno i društveno stabilne.

Ja, kao “nukleus” subjekta, dobija na važnosti i doživljava ne samo “oslobođenje” i slobodu, već i obavezu. Diskurs prosvetljenja vrednuje zahteve subjekta da se oslobodi od samoizazvane nezrelosti/manjine (Kant) i pronađe svoj sopstveni smisao.

U isto vreme, ustanovljen je novi buržoaski sistem vladanja, gde ideja suvereniteta života ne važi za sve, ni za sedmu silu niti za ženski deo društva. Ova dvostruka priroda emancipacije i potčinjavanja je formativ moderne (Keup i drugi, 1999. str. 19) i ima važan uticaj kako na termin “subjekat” tako i na konstrukciju identiteta zasnovanu na pojmu čovečanstva, koje je feministička filozofija demaskirala kao andro-centrirano.

Ovo postaje očigledno kroz specifičnu dinamiku promene koja prati preispitivanje polnih uloga. Ženski pokret i feministička istraživanja otvorila su područje društveno očigledne istine, koja kontroliše svakodnevni poredak na poseban način. Podela rada, koja se podrazumevala u društvu, podela na javno i privatno (unutrašnji i spoljni prostor) dovedena je u pitanje. Klepetanje na ogradama domaćeg uređenja, najzad je mnoga pitanja koja se odnose na polne

uloge, pretvorilo u teme u političkoj areni.

Postalo je jasno da stanje uma, slika čovečanstva i društvenog poretka imaju uticaja na termin “identitet”, kao i na individualni koncept identiteta, i da postoji interakcija i posledice između procesa u društvu (ženski pokret) i individua.

Identitet brine o stvaranju ravnoteže između subjektivnog “unutrašnjeg” i javnog “spoljnog”, drugim rečima, o stvaranju individualnog fiksiranog društvenog prostora.

Erikson je (1973.) osmislio sintezu identiteta, formulišući subjektivnu samopouzdanost kao nečiju sposobnost da održi kontinuitet i koherentnost.

“Osećaj ja-identiteta je (...) akumulirana samopouzdanost, unutrašnje jedinstvo/jednoobraznost i njegov kontinuitet koji neko ima u očima drugih i koji odgovara sposobnosti da se održi unutrašnje jedinstvo/jednoobraznost (Ja u smislu psihologije).” (Keup i drugi, 1999. str. 19)

Iz ovoga proizilazi nešto kao univerzalna neophodnost individualne konstrukcije identiteta. Ovo upućuje na osnovnu ljudsku potrebu za prihvatanjem i pripadanjem. Postaje jasno da termin “identitet” nije i ne može biti nešto definisano i statično ili, kako je to 1997. rekao Sigmund Bauman:

“Identitet se rađa kao problem”... “Prema tome identitet ima radnu prirodu, živi sa subjektom koji mora aktivno da brine o razumevanju sebe i razumevanju sveta.” (Keup i drugi, 1999. str. 27)

Model identiteta po Keupu i drugim autorima (1999.)

Pre nego što počnemo da diskutujemo o uticaju nasilja i diskriminacije na lezbejski identitet, moramo da uzmemo u obzir način na koji je formiran identitet. Keup i drugi su razvili svoju teoriju pored longitudinalnog dela studije, koja se sada izvodi više od deset godina sa mlađima i mladim odraslim ljudima i koju ćemo ukratko prikazati. Pokazaćemo u kojim tačkama različita iskustva nasilja i diskriminacije imaju uticaj na individualno lezbejsko stvaranje identiteta.

Prema Keupu i drugima, sam identitet predstavlja područje konflikta između osnovne potrebe za prihvatanjem i pripadanjem na jednoj strani i osobenu individualnost na drugoj strani. Identitet je proces prilagođavanja unutrašnjeg i spoljašnjeg *Ja* i spoljnih iskustava u (društvenom) okruženju. Ovo postaje naročito jasno tokom procesa coming out-a kada osoba postaje svesna svog lezbejskog stila života. Žene u svojoj nesigurnosti oko identiteta traže sličnost i vezu sa grupom lezbejki, ali žele i da budu viđene kao individualke. Kao dodatak ovome, žele da budu prihvaćene kao lezbejke od strane drugih lezbejki, kao i od strane njihovog starog društvenog okruženja.

Stvaranje identiteta je proces koji traje celog života. Iskustva su povezana da bi stvorila smisao važnosti za subjekat. Povezivanje iskustava podvrgnuto je vremenskoj/hronološkoj dimenziji (prošlost-sadašnjost-budućnost). Iskustva su povezana i u odnosu na sličnosti ili razlike i sortirana su po područjima svakodnevnog života (rad, porodica, rekreacija). Žena koja na primer "oseća leptiriće u stomaku" kad sretne svoju koleginicu s posla, zbog svojih ranijih iskustava sa muškarcima, identifikovaće ovo osećanje kao ljubav. Povrh toga, seća se da je u mladosti imala prijateljicu prema kojoj je osećala sličnu privlačnost (prošlost). Odlučuje da poseti savetovalište, da sredi svoja osećanja (sadašnjost) i počinje da planira svoj lezbejski život [projekat lezbejskog identiteta (budućnost)] pošto je posetila coming out grupu. Takva iskustva vode ka stvaranju novih veza na planu rekreacije, posla, porodice i ka promeni identiteta.

Ovakav proces stvaranja identiteta zavisi od postojećeg materijala, kulturalnih i društvenih resursa i sposobnosti individue da ih iskoristi. U opisanom slučaju, prednost za coming out jesu činjenice da žena nije ekonomski zavisna od muža, da nema decu, da ima pristup lezbejskoj literaturi i lezbejskoj infrastrukturi (savetovalište, mesta za lezbejsku kulturu, itd.). Više nego teško je kada je žena internalizovala moralne i religijske vrednosti koje određuju lezbejke kao perverzne i kao nešto što Bog ne odobrava.

Digresija: pogled na počinioca
Zašto se dešava nasilje nad lezbejkama?

Sada smo uveli dinamički, progresivni i interaktivni model identiteta. Pre nego se fokusiramo na istinsko pitanje, želimo da napravimo malu digresiju i bacimo pogled na počinioce nasilja. Zašto oni vrše nasilje nad lezbejkama?

Postoje razne sociološke, socijalne i individualno-psihološke teorije zašto se dešava nasilje nad manjinama. Želimo da samo kratko bacimo svetlo na dva aspekta koja u odnosu na nasilje nad lezbejkama, izgledaju važna za nas.

Živeti lezbejski život u našem društvu je viđeno kao izuzetak od pravila. U isto vreme, pravilo postaje vidljivo njegovim kršenjem, pravilo heteroseksualnog stila života i pravilo ženstvenosti za žene. Lezbejke dovode u pitanje kulturalnu dominaciju muškog heteroseksualnog samodokazivanja, one ne podržavaju konvencionalne ideje muževnosti i ženstvenosti. Prema Romelspaceru (1997.) žene imaju “funkciju da služe kao dokaz muškarčeve muževnosti. One funkcionišu na neki način kao roba za razmenu, što je naročito važno za druge muškarce.” (str.27). Lezbejke se povlače iz ove “robe” i moraju biti ponovo osvojene, uz upotrebu sile ako je to potrebno. Ovo se takođe pokazalo u studijama na temu “Nasilje nad lezbejkama u javnosti”, gde su često počinioci grupe mladih muškaraca zatvorenih u proces stvaranja muškog identiteta. Živimo u društvu koje naizgled pruža neograničene mogućnosti za različitost identiteta. Kod mnogih ljudi ovo vodi do nesigurnosti. Za njih je često neophodno da izgrade pogled na svet koji je zatvoren i dosledan samom sebi. Za ovo je neophodno stvaranje lika neprijatelja, “vizija tunela koja dozvoljava samo iskustva sveta koja potvrđuju sopstveni izbor modela” (Keup i drugi, 1999. str. 57). Kao slike neprijatelja izabrane su manjine kao što su lezbejke.

U kojoj tački iskustvo nasilja i diskriminacije utiče na lezbejski identitet?

Lezbejke često bivaju vredane, čak i pretučene. Svaka lezbejka ima internalizovanu svest, stečenu tokom socijalizacije, o tome šta je lezbejka ili kakva bi trebalo da bude. Pored drugih stvari, ova svest je pothranjena mitovima (na primer: lezbejke su imale loša iskustva sa muškarcima), lezbejskim uzorima, ali takođe i klevetama. Na takvoj pozadini, iskustva nasilja i diskriminacije, verbalne klevete i fizički napadi, imaju uticaj na procese identiteta. Napad ima uticaj na različite nivoe iskustava. Na emocionalnom nivou oseća se krivica, sramota i strah, možda čak i bes. Na kognitivnom nivou mogu se aktivirati misli kao što su: “Ja nisam normalna.” ili “Biti lezbejka nije OK.” Pitanja o fizičkom izrazu/pojavi verovatno su izazvana verbalnim/fizičkim napadom (“Kako su me prepoznali kao lezbejku?”). Poslednje, ali ne najmanje važno, jeste činjenica da je nasilje društveno iskustvo i ima posledice na dalja društvena iskustva i postupke. Prema tome, nasilje može da osnaži internalizovanu homofobičnu predstavu o lezbejkama.

Pored aktivnih napada na lezbejke, postoji i dodatni oblik diskriminacije, koji takođe ima uticaj na stvaranje lezbejskog identiteta: učiniti nevidljivim i ignorisati lezbejski stil života. U mnogim porodicama, na primer, lezbejski stil života ćerke se ignoriše, njena ljubavnica se ne poziva na porodična slavlja, itd. Kao što je već istaknuto, identitet je facilitiran od strane subjekta kroz biografsku priču. Iznošenjem biografije, tj. coming out-om, pregovara se o identitetu i prihvatanju. Lezbejkama je često uskraćena ova mogućnost, jer niko ne želi da čuje njihovu ličnu lezbejsku priču. Oni koji odbijaju mogućnost coming out-a, poriču podršku za stvaranje identiteta, šansu za prihvatanje i priliku da se živi autentično. Lezbejke moraju da pronađu mesta gde mogu da pričaju kako je biti lezbejka. Ako ne uspeju u ovome, projekat “lezbejski identitet” je u opasnosti. U Ke-upovoj studiji (slučajno) su, takođe, ispitani i mladi gej muškarci i lezbejke. Nedostatak prihvatanja, mali ekonomski i porodični resur-

si, vodili su do nesigurnosti identiteta i na primer, do psihijatrije. U ovom kontekstu, treba istaći da je prihvatanje lezbejskog stila života u seoskim sredinama i u malim gradovima, značajno manje nego u velikim gradovima. Postoje razlike specifične i za određene društvene slojeve. Prihvatanje lezbejskog stila života veće je u srednjem i višem društvenom sloju nego u nižem. U isto vreme, resursi su nejednako raspoređeni: naročito za lezbejke i devojke u seoskim sredinama i iz nižih društvenih slojeva gde ne postoji adekvatna ponuda.

Za uspešnu izgradnju identiteta bitno je prihvatanje. Ova potreba može biti zadovoljena emotivnom brigom roditelja i prijatelja. Prihvatanje je jednako izraženo i u zakonima (na primer u Ustavu Nemačke stoji: “niko ne sme biti diskriminisan zbog... svoje seksualne orijentacije”). Do prihvatanja, takođe, dolazi od strane društva preko društvenog poštovanja. Osnovna potreba za prihvatanjem ostaje neispunjena zbog neznanja, diskriminacije, psihološkog i fizičkog nasilja. Posledice su nedostatak samopouzdanja, samopoštovanja, pozitivna slika o samoj sebi je uništena, a negativna potvrđena.

Kao što je gore opisano, lezbejski identitet je uspostavljen kroz svakodnevni život, pa prema tome i kroz veze. Često ljubavnica mora da nadoknadi nedostatak prihvatanja i poštovanja od strane spoljnog sveta. U društvu koje lezbejkama odbija društveno poštovanje, ovo predstavlja opterećenje za vezu, ima uticaja na konflikte tipične za lezbejske veze, kada mora da se pregovara koliko će se javno živeti zajednički lezbejski život (živeti otvoreno ili ga kriti na poslu, u susedstvu, na ulici, u porodici).

Iskustva diskriminacije i nasilja, bilo da se sastoje od napada ili samo ignorisanja, imaju uticaja na osećanje identiteta kod lezbejki. Moguće postojanje negativne slike o sebi biće potvrđeno, a osećanje koherentnosti biće oštećeno. Studije (Hofer, 1999.) su pokazale da postoji veza između visokog osećanja koherentnosti i zdravlja, odnosno niskog osećanja koherentnosti i bolesti.

Sama svest o riziku da se doživi nasilje i diskriminacija zbog lezbejskog stila života (naslućivanje nasilja), ima uticaja na svakodnevni

lezbejski stil života, a takođe i na interaktivno stvaranje lezbejskog identiteta u društvenom kontekstu. Lezbejke dobijaju tu svest kroz sopstvena iskustva nasilja i diskriminacije kao i kroz razmenu iskustava sa drugim lezbejkama. Podržane internalizovanim slikama, često se prave pretpostavke o riziku da se doživi nasilje. Zbog faze psihičke nestabilnosti tokom coming out-a, lezbejke često izbegavaju situacije gde bi mogle biti prepoznate kao lezbejke i zbog toga diskriminirane i napadnute. Istovremeno propuštajući priliku da dobiju prihvatanje svog lezbejskog stila života prilikom coming out-a. Čak i kod žena koje godinama otvoreno žive kao lezbejke, naslućivanje nasilja vodi izbegavanju opasnih situacija i takoreći njihovoj svakodnevnoj prevenciji i zbog toga ograničavanju ili čak "ne življenju" lezbejskog identiteta.

Zaključak: iskustva nasilja i diskriminacije imaju uticaja na lezbejski identitet i indirektno ili direktno utiču na zdravlje lezbejki.

Koji se zahtevi za prevenciju mogu izvesti?

Dva pravca preventivnih i interventnih mera može biti izvedeno iz gore rečenog. S jedne strane, prema duhu primarne intervencije, neophodno je prekinuti nasilje nad lezbejkama i osloboditi se diskriminacije lezbejki na svim društvenim nivoima. Obrazovni rad u vrtićima, školama i u javnosti, kao i promene u zakonu i rad sa počiniocima nasilja, su neophodne mere.

S druge strane, imperativ je da se obezbedi odgovarajuća psihološka i pravna podrška za lezbejke koje su preživele nasilje i diskriminaciju. Postojeća lezbejska infrastruktura treba da bude održavana i razvijana da bi se obezbedilo mesto razmene za lezbejke, mesto osnaživanja njihovih resursa i ohrabrivanje pozitivnih lezbejskih identiteta.

*Izvor: Gewalt gegen Lesben/Violence against Lesbians
Lesben Informations - und Beratungsstelle e.V. (Hg)
Querverlag GmbH, Berlin, 2001., Januar 2001.*

Prevela: Danijela Živković

Diskriminacija i nasilje nad LGBT osobama tokom 2008. godine

Diana Miladinović

Dragana Vučković

Napad na učesnike/ce Queer Beograd festivala i prva sudska presuda zbog pretnji jednom gej aktivisti¹ – ključni su događaji koji su se desili tokom 2008. godine a kada je reč o diskriminaciji i nasilju nad istopolno orijentisanim osobama u Srbiji. Analizirajući tu godinu, možemo istaći nekoliko bitnih pomaka koji su se odigrali od momenta formiranja nove Vlade Republike Srbije. Osim pomenute presude, svakako je važan događaj bio i zabrana skupa koji su želele da organizuju desničarske i fašističke organizacije u oktobru ali i pomaci u zakonodavstvu koji će doprineti zaštiti od diskriminacije². Bolja saradnja nevladinih organizacija za lezbejska i gej ljudska prava sa institucijama poput kancelarije Republičkog zaštitinika građana i Ministarstva za ljudska i manjinska prava - vodi do povećane vidljivosti rada ovih organizacija u javnosti ali lezbejske i gej populacije uopšte. Rezultat je da se u atmosferi povećane vidljivosti – i nasilje i diskriminacija na osnovu seksualne orijentacije češće dešavaju. Pred vama je pregled ovih slučajeva koji su se desili tokom 2008. godine a o kojima Labris ima informacije.

1 22. decembra 2008. godine je gradski sudija za prekršaje u Beogradu, Snežana Aleksić, donela presudu po kojoj je B.P. iz Rušnja kažnjen novčanom kaznom od 10.000 dinara zbog više pretnji upućenih članu Gej strejt alijanse L.P.

2 Krajem 2008. godine je izrađen nacrt Antidiskriminacionog zakona a izradila ga je radna grupa čiji su članovi/ce bili/e iz Ministarstva za ljudska i manjinska prava, Ministarstva rada i socijalne politike ali i člana Koalicije protiv diskriminacije koju čini 10 nevladinih organizacija

1. Pravno savetovalište

U okviru Labrisa je 2008. godine otpočelo sa radom pravno savetovalište za lezbejke, homoseksualne, biseksualne i trans (LGBT) osobe. U predhodnih šest meseci, Labrisu se obratilo sedam LGBT osoba sa različitim pravnim problemima. Pošto je jedna od karakteristika LGBT zajednice da su manje "vidljivi" u javnosti, mnogi od njih će se radije obratiti telefonom ili emailom, nego doći u Labrisovu kancelariju.

Neka obraćanja pravnom savetovalištu Labrisa:

- ♦ Labris je pozvao muškarac, koji je imao neprijatno iskustvo vređanja i diskriminacije u jednoj ambasadi u Beogradu prilikom razgovora za dobijanje boravišne vize. Kao razlog za zahtev za vizu je naveo želju da zasnuje zajednicu sa svojim dugogodišnjim partnerom koji je državljanin u državi čiju vizu traži, tako da mu je zaposleni u ambasadi postavio nekoliko neprijatnih, diskriminatornih pitanja u vezi njegovog seksualnog života. Taj muškarac je pozvao još jednom da obavesti o toku procedure za vizu. Kasnije se nije javljao, tako da nemamo povratnu informaciju da li je službenik ambasade prijavljen zbog homofobije koju je pokazao prema homoseksualcima.
- ♦ Javio se mlađi muškarac koga je Labrisu uputila jedna gej organizacija. Zvao je da pita šta može da uradi, jer je preživeo fizičko maltretiranje u policijskoj stanici od strane policije na autobuskoj stanici u Beogradu. Naime, prvi put je doživeo maltretiranje pre mesec i po u parku na Studentskom Trgu, kada su njega i njegovog druga legitimisali i pitali da li su oženjeni. Na postavljeno pitanje on je odgovorio da nije, a njegov drug je odgovorio da nije oženjen, jer voli muškarce. Nekoliko dana pre nego što se obratio Labrisu, nosio je pismo

i zatekao se na autobuskoj stanicu, kada ga je jedan od dvojice policajaca prepoznao i naredio mu da pođe sa njim. Odveo ga je u neku malu policijsku sobicu na autobuskoj stanici gde su bila još dva policajca. Jedan od njih je počeo verbalno da ga maltretira, vičući i psujući ga. Pretili su mu da će ga prebiti ako ga ponovo sretu na stanici, na Zelenom vencu itd. Zatim su počeli i da ga šamaraju, više puta, tako da nakon tih šamara nije mogao dobro da čuje. On je bio dovoljno hrabar, da nakon tih šamara pita za njihova imena, na šta mu je policajac rekao da će mu polomiti kosti. Mladić je otišao u Urgentni centar i snimio povrede, nakon čega je te policajce prijavio Unutrašnjoj kontroli policije, ali pošto se nije više obraćao Labrisu, nemamo informaciju šta je bilo sa prijavom i da li su ti policajci identifikovani i kažnjeni.

- ♦ Devojka je došla u Labris da se raspita kakva je zakonska regulativa roditeljstva, pošto želi da rodi dete sa poznanikom koji je homoseksualac. Ona je, inače, u dugogodišnjoj vezi sa svojom partnerkom. Njen poznanik je u dugogodišnjoj vezi sa svojim partnerom, i takođe želi dete. Devojka je želela da zna kakva su prava i obaveze roditelja nakon rođenja deteta, kao i da li postoji mogućnost odricanja od roditeljskog prava prema srpskom porodičnom zakonu.
- ♦ Transseksualna osoba (male to female) je zvala Labris. Želela je da se raspita kako da se zaštiti u situacijama nasilja od strane nepoznatih počinitelja, o tome kakva je procedura prijave nasilja i diskriminacije od strane policajaca, Unutrašnjoj kontroli policije. Ona, inače, planira da se od sledeće godine bavi seksualnim radom, i želi unapred da se informiše o svojim pravima i mogućnostima u eventualnim situacijama nasilja, kao i o pravnoj regulativi prostitucije u našem zakonodavstvu.

Krivični postupak povodom fizičkih napada na Queer Festivalu

- ♦ Labris je krajem 2008. godine, angažovao pravnu podršku za nekoliko učesnika i učesnica Beogradskog Queer Festivala koji su bili fizički napadnuti od strane pripadnika klerofašističke organizacije “Obraz”, 19. septembra 2008. godine, u toku trajanja Festivala. Policija je na licu mesta uhapsila i privela dvojicu napadača protiv kojih je podigla krivične prijave za krivična dela nasilničko ponašanje iz člana 334, st.2 KZ i krivično delo nanošenje teških telesnih povreda iz člana 121. Krivičnog Zakonika Republike Srbije. Pored ovih krivičnih prijava, Labris je podigao i krivičnu prijavu za krivično delo rasna i druga diskriminacija iz člana 387. Krivičnog Zakonika, jer je fizički napad i nasilje na učesnike i učesnice Queer Festivala bilo motivisano homofobijom i diskriminacijom prema osobama drugačije seksualne orijentacije. Ovo je jedan među prvim krivičnim postupcima koji je pokrenut upravo zbog nasilja prema LGBT osobama u Srbiji za ovo krivično delo. Inače, drugačija seksualna orijentacija od heteroseksualne se ne spominje, i nije posebno zaštićena ni u jednom krivičnom delu u srpskom krivičnom zakonodavstvu.

2. Mediji

- ♦ Tokom 2008. godine, Labris je nekoliko puta reagovao na govor mržnje prema istopolno orijentisanim osobama koji se pojavljivao u domaćim medijima. Prvi put, povodom teksta Majmunska posla, objavljenog 28. maja 2008. godine u dnevnom listu Politika, kada je novinar Slobodan Stojićević, autor pomenutog teksta, navodnu gej žurku, održanu tokom Eurosonga u Beogradu, nazvao “skupom izabranika greške prirode”, a istopolnu orijentaciju “neprirodnom i nečim što

bi trebalo da bude na ivici društvenih vrednosti”. Takođe, novinar je ironično i vrlo uvredljivo poredio manjinsku grupu istopolno orijentisanih osoba sa grupom “onih koji vode ljubav sa automobilima” ali i posredno doveo u vezu istopolnu orijentaciju sa zoofilijom. Nakon što smo skrenule pažnju tadašnjoj glavnoj i odgovornoj urednici Politike, Ljiljani Smajlović, na Zakon o javnom informisanju koji zabranjuje govor mržnje prema lezbejskoj i gej populaciji³, usledilo je javno izvinjenje Smajlovićeve zbog objavljenog teksta.

- ♦ Sledeći slučaj reakcije na govor mržnje bio je povodom teksta *Perverzija*, objavljenog 26. septembra 2008. godine u dnevnom listu Blic. Mirjana Bobić Mojsilović, autorka pomenutog teksta, je posetu britanskog glumca Jana Mekalena britanskim školama i predavanja o toleranciji, tj. štetnosti homofobije, poistovetila sa “*regrutovanjem nove vojske malih žrtava u homoseksualnoj, a sve više i pedofilskoj kulturi.*” Nije bilo reč ni o kakvoj promociji homoseksualnosti od strane ser Mekalena, već o kampanji koju gej-lezbejska grupa Stonewall sprovodi, a protiv nasilja nad mladim LGBT osobama u britanskim srednjim školama. Mojsilović je u tekstu dovela u vezu seksualnu orijentaciju, koja je osnovno ljudsko pravo, sa zlostavljanjem dece a lezbejsku i gej populaciju sa pedofilima. Ovaj tekst, objavljen je samo nekoliko dana nakon napada na učesnike/ce Queer Beograd festivala, kada su tri osobe pretučene u centru grada na osnovu svoje stvarne/pretpostavljene seksualne orijentacije i Labris je poslao dva dopisa glavnom uredniku Blica, Veselinu Simonoviću, nakon čega se on izvinio lezbejskoj i gej populaciji.

3 Član 38: “Zabranjeno je objavljivanje ideja, informacija i mišljenja kojima se podstiče diskriminacija, mržnja ili nasilje protiv lica ili grupe lica zbog njihovog pripadanja ili nepripadanja nekoj rasi, veri, naciji, etničkoj grupi, polu ili zbog njihove seksualne opredeljenosti, bez obzira na to da li je objavljivanjem učinjeno krivično delo. “

3. Institucije

- ♦ Labris – organizacija za lezbejska ljudska prava i još 31 nevladina organizacija za ljudska prava zatražila je neopozivu ostavku nakon izjave Petra Lađevića, bivšeg direktora Službe za ljudska i manjinska prava, da mu, lično jednako smeta “način na koji reaguju ultra-konzervativne organizacije” kao i “oni koji promovišu pravo na homoseksualnost ili različitu seksualnu orijentaciju” kada je reč o homofobiji. Ovu izjavu, gospodin Lađević je dao za Radio Slobodna Evropa, povodom 17. maja, Međunarodnog dana protiv homofobije i time izjednačio pripadnike desničarskih udruženja sa organizacijama koje se zalažu za prava lezbejki i gej muškaraca. Ovakvim stavom, Lađević je relativizovao nasilje koje se svakodnevno dešava nad lezbejkama i gejevima i Labris izražava zadovoljstvo je umesto ove službe u novoj Vladi Republike Srbije osnovano Ministarstvo za ljudska i manjinska prava.
- ♦ Nakon tri godine nepristajanja Srpskog lekarskog društva da potvrdi ono što je zvaničan stav Svetske zdravstvene organizacije već 18 godina – da istopolna orijentacija nije bolest, ove godine je konačno i ova institucija potvrdila svoje slaganje sa SZO. Naime, Labris je konačno dobio odgovor na zahtev koji je upućen povodom 17. maja, Međunarodnog dana protiv homofobije⁴, i u okviru akcije “Da li ste homofobični?”. Labris se, dakle, ponovo obratio SLD-u, ali i Lekarskoj komori Srbije i budućoj ministarki/ministru zdravlja od koje/kojeg je zatraženo da odmah, po stupanju na dužnost javno saopšti stav da homoseksualnost nije bolest. Labris je, takođe, podržao osobu koja će u budućoj vlasti biti na čelu ovog

4 Sedamnaesti maj predstavlja dan promocije lezbejskih i gej prava širom sveta a ovaj datum je odabran jer je baš 17. maja 1990. godine, Svetska zdravstvena organizacija (SZO) zvanično uklonila homoseksualnost sa liste mentalnih oboljenja.

ministarstva, da pozove Lekarsku komoru Srbije da u svoj Etički kodeks uvrsti seksualnu orijentaciju kao lično svojstvo na osnovu kojeg je zabranjeno diskriminirati osobe prilikom korišćenja zdravstvenih usluga. Podsećamo da je Labris - organizacija za lezbejska ljudska prava, nekoliko puta pokušala od različitih institucija, među kojima je i Ministarstvo zdravlja - da dobije dokaz o saglasnosti sa najvećom zdravstvenom institucijom na svetu. Prvi put, ove godine, jedna od domaćih institucija koja okuplja lekare/re je javno izrekla slaganje sa SZO i ovim putem, Labris želi da podrži i ostala lekarska udruženja da se pridruže u akcijama suzbijanja predrasude da su lezbejke i gej muškarci bolesni.

- ♦ U kulturnom centru Rex, 02. novembra je održana tribina povodom projekcije filma "Vrela krv" koji govori o jačanju desničarskih i fašističkih organizacija u Srbiji. Učesnike tribine je, sudeći prema izjavama iz medija, odredila ekipa filma a sve podržao B92 – gl.i odg. urednik Veran Matić je otvorio i zatvorio skup, dok je novinarka ove medijske kuće, Antone-la Riha, moderirala tribinu. Mnoge nevladine organizacije su osudile održavanje ove tribine, u oduvek prijateljskom prostoru Rex-a, a tokom koje je zapravo otvoren prostor za govor mržnje i otvoreno iskazivanje fašističkih stavova (mogao se čuti smeh prilikom kadrova filma koji govore o ubistvu romskog dečaka Dušana Jovanovića od strane skinheads-a, skandiranje "Ubij pedera" na pomen Parade ponosa i lezbejske i gej populacije, negiranje zločina u Srebrenici i holokausta). Nedopustivi su bili i novinski izveštaji sa tog skupa u kojima se ocenjivalo da "nije bilo incidenata", u kojima su se osobe koje propagiraju fašističke ideje nazivale desničarima pod znacima navoda, u kojima se tvrdilo da je pomenuti film čak "pomalo delovao kao napad na desničarske organizacije i njihova shvatanja.

VII

COMING OUT

Coming out

Nani 2008

Makedonija

Oduvek sam znala da sam lezbejka. Pamtim kad sam bila 6-7 godina kako sam gledala u devojčice. Dečaci mi nisu bili nimalo zanimljivi, ali su mi zato bili najbolji prijatelji. Bila sam jako mlada kad sam shvatila da se razlikujem od okoline, posebno kad sam saznala da lezbejstvo i nije baš tako prihvaćeno na Balkanu. Tako sam počela da krijem da sam lezbejka i da držim to u sebi, delila sam to samo sa devojčkama sa kojima sam bila u vezi. Činjenica da dolazim iz malog grada naterala me je da ne tražim devojku u svom gradu zato što je to bilo, tako da kažem, “opasno” za mene, zato što nisam htela da naletim na devojčicu koja se igra sa svojom seksualnošću, pa da to onda sazna čitav grad. Zato, kad sam napunila osamnaest, napustila sam svoj rodni grad i otišla u Skoplje na studije. Tamo, kao i u svakom “Velikom” gradu, bilo je malo lakše, bar sam ja tako mislila u to vreme. Možda je meni bilo lakše zato što sam živela s cimerkom i mogla sam, bukvalno, da radim šta hoću, zato što roditelji nisu bili blizu.

I tako sam živela svoj skriveni život nekoliko godina, dok nisam našla posao u svom gradu i vratila se da živim sa svojom porodicom. To je možda bila moja greška, ali kasnije mi je pomoglo da se autujem pred porodicom. I kako je sve “normalno” na Balkanu i svako mora da radi po nekom šablonu, tako su i mene porodica i rođaci počeli da ispituju kada ću se udati zato što imam dovoljno godina, i da mi je vreme da uradim to pre nego što ostarim zato što godine prolaze, i onda neću moći da nađem nikoga, i ostaću sama. Ja sam samo odgovarala da ima vremena i da neću da se udam pre tridesete godine, zato što želim malo da uživam u životu, bar dok sam mlada, a i nisam se osećala spremnom da imam porodicu, bar

ne str8. Moja porodica je uvek podržavala moje odluke i nisu me oni toliko zamarali, koliko komšije i mamini i tatini rođaci.

Pošto me je sav taj psihološki pritisak jako umarao, tražila sam način da to nekako rešim, ali tako da ne povredim porodicu, tražila sam način da ih učinim srećnima. Odlučila sam da se udam, ali sam znala da to mora biti gej dečko, jer nisam mogla da lažem nekoga u braku. Kad sam dobila tu ideju, počela sam da se raspitujem kod prijatelja koje poznajem da li znaju nekoga ko bi mogao da prihvati moju ponudu. Upoznala sam jednog dečka preko jedne prijateljice, ali on je bio šest godina mlađi od mene, pa sam znala da će mama biti prva koja bi posumnjala zato što me dobro poznaje i sigurno bi znala da to nije moj tip dečka.

I onda sam prestala da tražim bilo koga, kada me je slučajno jedne večeri na netu kontaktirao neki bi dečko. Kad sam mu ja rekla da sam lezbejka, on je odgovorio da je to super, da mu baš to treba, kako on ima trideset i nešto godina i da želi da se oženi lezbejkom. Počeli smo da se susrećemo online svako veče i pričali smo o tome koji su naši planovi i ideje i kako bismo počeli našu "vezu". Pošto je on bio u drugom gradu, prošlo je neko vreme pre nego što je došao da se i lično upoznamo. On je mnogo putovao, tako da bi svake ili svake druge nedelje dolazio i mi bismo išli na kafu ili ručak negde u gradu. Ja sam porodici počela da pričam kako imam nekoga, kako mislim da je veza ozbiljna i da očekujem da se možda nešto i desi. Kad je mama to čula bila je jako srećna i, naravno, htela je što pre da upozna mog "dečka". Ona me nikada u životu nije ništa pitala o tome da li sam ja lezbejka ili ne, ali bilo je momenata kada mislim da je sumnjala da se nešto tako događa. Najverovatnije nije bila spremna da to sebi prizna i da me pita o tome. Ja sam se zaklela da bilo kada me mama, tata ili brat budu pitali da li sam ja lezbejka, da ću im reći i da ih ne mogu gledati u oči i lagati o tome. Ali do toga nikada nije došlo zato što mislim da nikada nisu imali dovoljno hrabrosti da me to pitaju i da se s tim suoče.

Tako, moj novi dečko je nekoliko puta dolazio kod mene kući i upoznao je moju porodicu, a isto sam i ja jednom bila da upoznam njegovu. Obe porodice su bile vrlo srećne zato što su mislile da smo oboje našli pravu osobu za sebe. I tako, posle godinu dana i nekoliko meseci, iz našeg druženja rešili smo da sklopimo brak. Napravili smo veliku svadbu i počeli da živimo sa njegovom porodicom. Ta ideja mi nije bila baš sjajna, ali sam znala da ćemo posle nekoliko meseci živeti sami u njegovom stanu, zbog čega sam i prihvatila svu tu maskaradu s njim, ali da za sada roditelji, kao što je on rekao, žele da malo uživaju u našoj prisutnosti u njihovoj kući jer je on bio prvi u porodici koji se oženio. Sa porodicom sam imala OK odnose, ali to nisam bila ja. Njegovi roditelji su bili vrlo tradicionalni i religiozni, što me je nekad dovodilo do ludila. Tih nekoliko meseci sam živela život koji nikada nisam htela, a sve to zbog toga što sam lezbejka i nisam htela da povredim roditelje. I zbog toga što nisam otvoreno rekla porodici ko sam i šta sam.

Posle nekoliko meseci zajedničkog života sa njegovom porodicom, konačno smo se preselili u novi stan i počeli da živimo sami. Mislili smo da će ovakav prikriveni život funkcionisati besprekorno i da ćemo poštediti roditelje od nepotrebnih briga, a da ćemo mi i dalje živeti naše gej živote. Pre braka imali smo neki usmeni dogovor šta i kako će funkcionisati u novoj porodici i da svako od nas treba da nastavi da živi svoj život sa svojim dečkom ili devojkom. Znam da sam pre rekla da je on biseksualan, ali mislim da je sve to bio samo nekakav unutrašnji strah koji je on imao u sebi kao gej osoba. Mislim da je imao problem da sebe prihvati kao geja, pa mu je zato to nekako prijalo. Dok smo bili zajedno nikad nije imao ništa sa bilo kojom ženom, iako je bio slobodan da radi šta hoće. U to vreme ja sam imala devojku koja je živela u Nemačkoj, ali ta veza se nekako bližila kraju, tako da nisam imala nekoga pored sebe. Kad smo konačno počeli da živimo sami ja sam počela da se viđam sa jednom curom koja nije živela u Makedoniji, ali smo pravile planove da se uskoro sretnemo. Pošto ja nisam bila u

mogućnosti da odem kod nje, ona i ja smo odlučile da ona dođe u grad u kom sam ja živela udata. U to vreme moj *takozvani* muž je imao više nego jednog dečka, ali me nije bilo briga, zato što smo se tako dogovorili. On nikad nije pričao o njegovom gej životu u smislu s kim se viđa, ima li nekoga ko mu znači, a ja sam bila idiot jer sam mu pričala sve o mojoj predhodnoj vezi. Rekla sam mu da sam upoznala jednu devojkicu i da će najverovatnije sledeće nedelje ona doći i ja ću provesti noć kod nje. Ta mu se ideja nekako nije svidela, ali nije je mnogo komentarisao. Ona je dolazila u grad skoro svaki vikend i ja sam noći provodila tamo, ali preko dana sam radila svoje poslove. Jedne večeri je moj suprug došao kasno kući, i samo što je došao, rekla sam mu da uskoro idem kod devojkice. Čim je to čuo, počeo je da se dere i da viče kako ja mnogo izlazim i kako treba da se ponašam zrelije, da ne treba da radim to što radim zato što smo mi sada (kao) u braku. Ja sam u tom trenutku bila šokirana zbog njegove reakcije zato što je dogovor koji smo imali bio sasvim drugačiji. Od tada je on postao sasvim druga osoba i ponašao se kao da sam ja njegova “stvarna” supruga, a ne prijateljica koja je prihvatila da bude njegova *takozvana supruga*. Posle ovog incidenta i posle razgovora sa jednom bliskom prijateljicom koja nas je dobro poznavala i koja je rekla da je on zaljubljen u mene i da je ljubomoran što ja izlazim, odlučila sam da ne mogu više da živim sa njim jer to nije bio život koji smo mi izabrali na početku.

U to vreme sam bila psihički iscrpljena uvidom da brak koji sam ja smislila neće moći dalje. Nekoliko puta sam išla kod moje mame koja je počela da sumnja da nešto u braku nije u redu. Razmišljala sam kada i kome reći o mojoj seksualnoj orijentaciji, zato što sam bila u nekoj fazi kada mi nije bilo stalo ni do čega. Želela sam da svoju psihičku tegobu podelim sa svojom porodicom. Odlučila sam prvo da kažem svom bratu jer je on mlađi od mene. Želela sam da vidim njegovu reakciju pre nego što kažem mami ili tati. Moja porodica je živela u drugom gradu i ja sam pozvala bracu i rekla mu da imam neki problem o kome želim da pričam sa njim i

da bih želela da on dođe kod mene, ali bez mame i tate. Zнала sam da ako oni saznaju da on ide kod mene, da će želeći i oni da dođu, jer nisu dolazili tako često. On je rekao da će doći sledeće nedelje i da će biti sam. Nije insistirao na razlogu mog poziva. Pre njegovog dolaska osigurala sam se da moj muž neće biti kod kuće kako bismo mogli da pričamo. Moj brat je došao i pitao je: “Šta je problem, šta se dešava između vas dvoje?” Ja sam rekla da mu moram nešto reći, ali da neću tu, u stanu, već sam želela da se odvezemo negde napolje, u prirodu. Ja sam već odlučila u svojoj glavi da ću reći celoj porodici, ali sam prvo želela da sve ispričam svom bratu. Više me se ništa nije ticalo jer me je zajednica sa mojim *takozvanim mužem* izluđivala.

Kada smo našli jednu poljanu izvan grada, rekla sam bratu: “Sedi tu, zato što ono što želim da ti kažem nije jednostavno i ja baš i ne znam kako da počnem pričati.” Počela sam plakati, a on je rekao: “Reci šta je, je li imas problema u braku? Je li muž ima neku ljubavnicu, ili šta? Je li vas dvoje imate neku bolest, kao sidu, reci mi, nije tako strašno...”

Ja sam još plakala i polako, kroz suze sam počela: “Ja imam nešto da ti kažem. Ne znam da li ćeš prihvatiti ili ne, ali više ne mogu psihički da izdržim. Ja želim da se razvedem od muža što pre - to bolje, zato što sam ja lezbejka.” i nastavila plakati. On me je tešio i govorio kako i on ima druga koji je gej i da to nije tako strašno, da ne treba da budem toliko uznemirena, ALI da treba da ostanem u braku zato što... koja je moja budućnost u ovoj zemlji bez muža... razvod bi bio sramota za porodicu... To je bio njegov savet. OK je da si to što si, ali ostani u braku i nemoj reći mami i tati zato što mogu da dobiju srčani napad! Ja se nisam s tim slagala i rekla sam da sam u takvom psihičkom stanju, da me bukvalno nije briga šta ko misli i kako misli i da ću reći mami i tati, kao i da se razvodim od tog čoveka. Rekla sam da ću doći kući kod roditelja, otprilike posle dve nedelje, ali sam rekla braci da ne kaže ništa mami ili tati o tome šta smo pričali. Javila sam se mami i rekla da ću doći za

dve nedelje da ih posetim na nekoliko dana, a ujedno sam imala i zakazan stomatološki pregled tamo.

Te dve nedelje iščekivanja su bile ubitačne, zato što sam htela što brže da rešim tu situaciju. Kako sam imala zakazan stomatološki pregled u 5 popodne, došla sam u grad negde oko 4, tako da sam imala nešto manje od jednog sata da provedem kod kuće sa mamom. Na vratima su me dočekali mama i brat, pozdravili su me, ali sam videla da nešto nije u redu s mojom mamom. Moj braca joj je rekao da ja želim da joj nešto kažem, ali nije rekao šta, i pored toga što je ona insistirala. Tako da je znala da nešto nije u redu, ali nije znala šta. I pitala me je šta je to što ja hoću da joj kažem. Rekla sam da ćemo pričati kasnije, kako sada nemam vremena, pa neću da načinjem temu i odem posle 10 minuta, zato što ne mogu da ispričam sve u 10 minuta. Rekla sam to i izašla.

Oprilike posle sat vremena sam se vratila kući gde su mama i brat još uvek čekali na moju ispovest. Tata te večeri nije bio kod kuće. Polako sam počela da pričam, i kako sam pričala, suze su mi prekrivale lice, a i mama je počela da plače. Rekla sam da sam homoseksualac i da želim da se razvedem od muža za koga sam objasnila da je gej i da smo sve to sa brakom uradili kako ne bi povredili roditelje, ali smo povredili nas same. Ispričala sam sve i rekla sam da imam devojku sa kojom želim da živim i da želim da mi ona kaže na čemu sam. Rekla sam joj da ako želi da me izbaci iz kuće, da mi to kaže odmah, kako bih ja mogla da pokupim sve što imam i da se zauvek iselim, ako oni više ne žele da me vide. Mama je plačući rekla da ona želi da zna da li postoji neki lek za to moje stanje. Rekla sam da to nije bolest i da nema leka, a i da jeste bolest, da ja neću da se lečim zato što znam šta hoću. Onda je rekla da neće da me izbaci iz kuće zato što svaki roditelj voli svoje dete, bez obzira na sve. Ona samo želi da zna da li sam ja srećna i da li imam dovoljno za život. Rekla je da je malo uplašena kako će tata reagovati na sve to i nije htela da mu kaže ništa zato što nije bila sigurna kako će on sve to da razume. Ja sam joj rekla da želim

razvod i da ću to reći svom mužu, a onda oni mogu da dođu po mene i moje stvari. Mama je bila uplašena da mi on ne naškodi kada se vratim kod njega, pogotovu zato što može da sazna da sam rekla svojim roditeljima. Ali ipak sam otišla i bila tamo još nedelju dana pre nego što je po mene došla moja porodica.

Kad sam se vratila kod muža te večeri, rekla sam mu da moji roditelji znaju za mene da sam lezbejka, da je naš brak jedan dogovor koji više ne funkcioniše i da želim razvod. On me je uplašeno pogledao i rekao da ne može da se razvede jer bi ga roditelji ubili. Nisam htela da ga autujem pred njegovom porodicom, pa smo se dogovorili sa mojom porodicom da oni ništa ne kažu o njemu i njegovoj homoseksualnosti. Rekla sam mu da treba da prihvati da je razvod neizbežan i da može da kaže svojoj porodici da imamo problema u braku, pa smo zbog toga odlučili da se razvedemo. Saslušao me je i ništa nije govorio čitava tri dana, kada sam ga još jednom pitala da li je nešto rekao svojoj porodici. Rekao je da ne može to da uradi (razvod). Znao je da moji dolaze za vikend kako bi se sve završilo, pa je jedan dan pre toga pričao o situaciji sa svojom mamom. Ne znam šta se dešavalo tokom tog susreta jer su njegovi roditelji živeli na drugom kraju grada.

Bio je petak kada su moji došli kod nas. On je bio kod kuće i čekali smo da dođu i njegovi roditelji. Ja sam mu još jednom rekla da može da kaže da imamo nesuglasica i da je to razlog razvoda, ako ne želi da se autuje svojoj porodici. On je ponovio da mi treba da ostanemo u braku i da pokušamo da ostvarimo porodicu, da će onda možda stvari biti bolje, a ako ne bude tako, da onda možemo da tražimo razvod. Na ovaj njegov komentar moja mama je rekla da neće ostaviti svoju ćerku u kući u kojoj nema ljubavi i da ona žali što joj pre svadbe nisam rekla o ovome. I onda tišina...

Polu sata kasnije došla je njegova porodica kako bi saznala u čemu je problem. Ja sam imala utisak da je on rekao samo mami, a ne i tati i bratu, koji su takođe bili u sobi. Pustila sam njega da ispriča sve jer u poslednje vreme nismo imali puno kontakata i nisam

znala šta je on odlučio. Rekla sam da može on da počne da priča kako bi izabrao varijantu koja njemu odgovara, tj. da se out-uje pred porodicom, ili da kaže kako imamo problema u braku. On je počeo da priča kako želi da mi ostanemo i dalje u braku i da želi da ima dete sa mnom, za šta je dobio podršku od majke. Predložio je da idemo psihijatru kako bismo rešili probleme i nastavili dalje. Tako je bilo povuci-potegni nekih pola sata, kada je mom bratu prekipilo. Ustao je i rekao da mi ne možemo živeti zajedno zato što smo homoseksualci i da u braku nemamo ničeg zajedničkog, osim toga. To je njegovog oca pogodilo kao grom. Očito da njegov tata za to nije znao, ali je njegova mama najverovatnije znala jer nije reagovala. Tata je bio sav uzbuđen i pitao ga: "Jesi počeo hodati i tim putem?"

Tada je bilo jasno da ćemo se razvesti zato što je i njegov tata shvatio da mi više ne možemo biti zajedno, za razliku od njegove mame koja je mislila da će dete sve to rešiti. Ja sam zato pokupila svoje stvari. Papiri za razvod, zahvaljujući nekoj drugarici, bili su gotovi za mesec dana. Bilo mi je drago da se sve okončalo tako brzo i da sam konačno dobila svoju slobodu nazad. Samo, ponekad mi nije jasno zašto moj *ex* nije izabrao da ostane in *the closet* i da prihvati razvod. Možda je i on hteo da bude out pred porodicom, pa je to bio savršen trenutak za tako nešto. Međutim, ne želim da mislim na tu glupavu vezu i na grešku koju sam napravila lažući sebe i druge, da mogu živeti život koji nije moj.

Danas živim sa svojom partnerkom, mama i tata su ok sa tim, tako da je ona prihvaćena u porodici kao moja partnerka, kao što sam i ja u njenoj porodici. Jedino je ostala briga mojih roditelja o tome šta će okolina da kaže ako nešto sazna o meni, pa ne žele da pričaju nikome o tome. Ja sam danas out na poslu i sa nekoliko svojih prijatelja, ali prijatelji iz mog rodnog grada ne znaju ništa o meni i neću još uvek da im kažem jer poznajem njihove mentalne sklopove i znam da me ne bi razumeli. Jedino bi o tome pričali po gradu i time napravili problem mojim roditeljima. Ako se samo

ja pitam, iskreno, mene više ni ne zanima ko zna, a ko ne zna, ali ja neću da izađem i kažem: "Hej, ja sam gej!" Takođe, neću da negiram ako me pitaju, a ako ne žele da pitaju niti da znaju, onda nikome ništa.

Coming out pred porodicom mi je puno pomogao u životu. Roditelji su mi dali podršku, a tako se ja osećam mnogo slobodnije, da mogu slobodno i otvoreno da pričam sa njima o raznim problemima koje imam, da ništa ne skrivam. Oni su mi najbolji prijatelji. Zahvalna sam mami, tati i bratu, na njihovoj otvorenosti prema meni i na ljubavi koju mi pružaju.

VIII

MEDIJI

Zašto je različitost važna?

Odlomak iz knjige

Snježana Milivojević, "Media Monitoring Manual", London: Media Diversity Institute i Samizdat B92, 2002.

Pošto mediji konstruišu, a ne samo odražavaju stvarnost, priroda stvarnosti u mnogome se otkriva kroz medijske poruke. Analiza sadržaja čini mi se naročito korisnom za identifikovanje i utvrđivanje različitih odlika tih poruka, pogodnih za kasnije tumačenje. Što je još važnije, njeni nalazi potvrđuju da je medijska stvarnost proizvod ljudske aktivnosti i, kao takva, napravljena u skladu sa određenim pravilima. Analizom sadržaja, postaju vidljivi obrasci, norme i postupci, koje medijski autori koriste u složenom procesu proizvodnje stvarnosti. Mediji svakodnevno organizuju tekstove i slike o događajima, sa kojima publika, uglavnom, nema neposredni kontakt, ali za koje je veoma zainteresovana. Kada se ti tekstovi čitaju analitički, prema unapred utvrđenim kategorijama, otkrivaju se njihove dimenzije koje se ponekad i veoma razlikuju od onih koje su nameravali da upišu autori. Veoma često ukazuju se i smišljene strategije isključivanja, izolacije i diskriminacije ljudski stvorene nejednakosti umesto "objektivnog" odraza "stvarnosti onakve kakva jeste". Analiza sadržaja je važan postupak za prikupljanje ovih podataka, ali nije dovoljna i da ih objasni. Njihovo tumačenje, kao i razumevanje fenomena, mora da sledi iz šireg okvira medijskog istraživanja.

U regionu koji je duboko propatio zbog etničkih sukoba i nemoćnosti da se prihvate, poštuju, ili tolerišu razlike, vrlo je važno prepoznavanje svih oblika isključivanja i diskriminacije. Senzitivno i društveno odgovorno izveštavanje o različitosti potrebno je svugde, ali strašno iskustvo regionalnih sukoba, tokom prošle decenije, čini ga neophodnim upravo u ovom delu sveta. Naravno, količina

nasilja nije bila ista u svim zemljama Jugoistočne Evrope tokom devedesetih, ali je i sama geografska blizina nasilnih konflikata prouzrokovala prenošenje tragedije kroz čitav region. Međutim, čak i bez tih skorašnjih sukoba, svaka od ovih zemalja ima neke mračne i skrivene delove u svojoj dugoj istoriji većinsko-manjinskih odnosa. Takvi događaji obično nisu deo svakodnevnog govora ili opšteg znanja, često su potisnuti ili izbrisani iz kolektivnog pamćenja. Ovaj priručnik je posvećen izvlačenju potisnutih iskustava iz nedivljivosti, slavljenju različitosti, koje doprinose kvalitetnijem zajedničkom životu.

Čemu monitoring medija?

Motivi za analizu medijskog rada su mnogobrojni, što ukazuje na stalni porast društvenog interesovanja za simboličku praksu. Proizvodnjom univerzalno dostupnih poruka, mediji obavljaju jedan veoma važan društveni posao. Dok se njime bave, novinari imaju visok stepen profesionalne autonomije u skladu sa principima “slobode štampe”, ali njihov rad uvek izaziva javne debate. Nezadovoljstvo medijskim izveštavanjem se često čuje sa različitih strana: “CNN simplifikuje razumevanje događaja u svetu stalnim amerikanizovanjem vesti”, “komercijalni mediji su pristrasni, jer više brinu

o interesima oglašivača, nego publike“, “srpska televizija je služila kao medijsko oruđe režima i manipulisala je stanovništvom”, “medijsko pokrivanje rata protiv terorizma služi interesima nacionalne bezbednosti, nauštrb objektivnog izveštavanja”. Ovakve kritike sugerišu da je u raspravi o medijima u pitanju mnogo više od nadmetanja za medijsku pažnju. One potvrđuju postojanje sukoba oko resursa i to, kako tvrdi Džejms Keri (James Carey), naročito oko jednog veoma deficitarnog resursa: stvarnosti. “Kao i bilo koji drugi oskudan resurs, stvarnost je predmet nadmetanja, sukobljavanja različitih ciljeva i projekata; pridaju joj se različita značenja

i mogućnosti, troši se i konzervira, racionalizuje i distribuira. Temeljni oblik moći je upravo moć da se definiše, podeli i predstavi ovaj resurs.” (Carey, 1989., str. 87) Dakle, u društvu postoji sukob oko konstruisanja stvarnosti u smislene celine, a mediji su glavna arena na kojoj se ovaj sukob vodi, uvodeći ga pravo u središte svakodnevnog života.

Mnogi nedavni događaji potvrdili su kako mediji mogu da ograniče razumevanje stvarnosti ponavljanjem uprošćenih priča, koje većina olako prihvata kao verni odraz “stvari kakve jesu”. Ove svedene priče oslanjaju se na stereotipe i šire predrasude i nekritičko mišljenje. Šta više, uprošćene priče traže pojednostavljenu podelu na “dobre” i “loše” aktere, kao standardnu medijsku praksu razlikovanja “nas” i “njih”. Potom se vreme i pažnja velikodušno daju onima koji su poput “nas”, a da se i ne primeti koliko to istovremeno uskraćuje “njih”. Mediji osiguravaju ovakvu nejednakost mnogim sredstvima, između ostalog, ignorisanjem, nedovoljnim ili neodgovarajućim predstavljanjem. Time, u stvari, iz javnog predstavljanja isključuju određene grupe, a to isključivanje je uvek oblik diskriminativne prakse. Ona može da varira od upotrebe uvredljivog ili zapaljivog govora do nevidljivosti, ili od militantnog govora mržnje protiv imigranata, stranaca, izbeglica do lingvističkog poricanja, kao u slučaju korišćenja jezika koji sprečava ispoljavanje ženskosti njenim utapanjem u “univerzalni” muški standard, na primer. Istraživanja etničke distance pokazuju da ljudi često imaju negativne stavove prema susednim grupama, naročito onim najbližim, čak i ako njihove članove nikada lično ne sreću. Ili, lepe crne devojke mogu da uspeju kao modeli jedino ako odgovaraju standardima, koje dominantna bela kultura propisuje kao estetske ideale. Ponekad se diskriminacija čak proglašava braniocem tradicije, kao kad se korišćenje naziva “Ciganin” opravdava time da “su se oni oduvek tako zvali”.

Danas je već opšte poznato da postoji pravo na jednak pristup medijima i za razne društvene grupe ovo je bitan politički cilj. Ali

“čitanje” medija zahteva određeni nivo pismenosti koji se mora konstantno usavršavati. Zato je medijski monitoring često od koristi za razumevanje neadekvatnog tretmana različitosti. Više puta u medijskoj istoriji, upravo su rezultati analize medijskih poruka preusmerili tok kasnijih istraživanja, bacajući novo svetlo na način na koji mediji funkcionišu. Među najpoznatijim primerima su čuveno istraživanje načina na koji je BBC predstavljao političke i industrijske konflikte ranih sedamdesetih, koje je izvela Glazgowska medijska grupa (Glasgow Media Group) ili istraživanje kulturnih indikatora (Cultural Indicators Project), čiji su nalazi ukazali kako mediji kultivišu nasilje, ili mnoštvo feminističkih studija o medijima koje su otkrивale “simboličko anuliranje” žena. Slično kao kada je Stjuart Hol (Stuart Hall) pre trideset godina rekao vidno šokiranoj BBC-jevoj televizijskoj publici da je “nešto radikalno pogrešno u načinu na koji su crni imigranti - sa Kariba, iz Azije i Afrike - prikazani u mas-medijima” (www.cronicleworld.org). Mnogo šta se od tada jeste promenilo, ali se u medijima “razlike” i dalje uglavnom predstavljaju kao “drugost” i esencijalizuju kroz stereotipe. (Hall, 1998., str.223-291).

Iz ovih primera sledi da su mediji na mnogo načina izraz stvarnosti. Oni, u stvari, jesu “realistični”, ali, kao što Džon Fiski (John Fiske) pravilno uočava u vezi sa televizijom, “ne zato što reprodukuju stvarnost, što oni sasvim sigurno ne čine, nego zato što reprodukuju dominantni osećaj realnosti... Realizam nije pitanje vernosti nekoj empirijskoj stvarnosti, nego je to stvar diskurzivnih konvencija, kroz i za koje se kreira osećaj realnosti.” (Fiske, 1987., str.23) Ove konvencije osiguravaju granice realnosti

- uobičajeno, svakodnevno shvatanje sveta i našeg mesta u njemu. Zato su kritička analiza medija i stalna javna debata o njima veoma važni. A opet, iz rezultata dobijenih monitoringom medijskog sadržaja, ne mogu se izvoditi direktni zaključci o medijskom uticaju i efektima. Novija istraživanja pokazuju da se, dok prati medije, publika ne izlaže samo dejstvu njihovog sadržaja. Čitaoci se pri

tumačenju viđenog u mnogome oslanjaju na vlastita iskustva, pa stoga iste poruke ljudi tumače na veoma različite načine. Zato se ne može tvrditi ni da je korigovanje preterane ili nedovoljne prisutnosti pojedinih aktera u medijima, jedini put do ispravljanja društvene neravnopravnosti. Ali rezultati monitoringa potvrđuju da je poštovanje različitosti suštinski važno za kvalitet medija. Jer, čak i kad pregovaraju o suprotstavljenim značenjima, čitaoci polaze od medijske stvarnosti kao zajedničke osnove.

Razlike i drugost

Izveštavanje o različitosti odnosi se na predstavljanje “drugosti” (osobina različitih od onih koje mi/većina posedujemo), odnosno na osetljivost za, i, fer tretman različitosti u medijima. Ignorisanje, potiskivanje i isključivanje različitosti rezultira dominacijom većinskih grupa nad manjinskim. Posledica ovakve dominacije je diskriminacija, koja u odnosu na različite grupe može da se manifestuje na mnogo načina. Ali, krajnji rezultat svih tih načina je uvek isti: manjine su isključene iz opšteprihvaćenog a njihova iskustva ostaju skrivena i neprimećena.

Prema mnogim savremenim teorijama, medijsko reprezentovanje se smatra centralnim za proces formiranja identiteta. Ono je takođe presudno za javnu percepciju aktera, utiče na formiranje društvenog stava prema manjinama, uključujući i njihovo javno prihvatanje ili odbacivanje. Zato su posledice neodgovarajućeg predstavljanja i ozbiljne i velike. Neadekvatno reprezentovanje nije opasno samo zato što je “neistinito”, nego i zato što uverava ljude da nema ničeg lošeg u tome da se tako čini, odnosno da “drugi” čak i zaslužuju da ne budu tretirani kao jednaki. Medijske predstave ponekad čak kreiraju tobožnju prihvaćenost, propagirajući stav da je nejednakost normalan i prihvatljiv odgovor na različitost. Potom čak i koriste ovaj paradoks kao opravdanje za diskriminaciju, kao u tvrdnji: “Romí su neobrazovani, jer njihovi roditelji ne žele

da šalju decu u školu, a to je razlog zbog koga, kasnije, ne mogu da postanu ugledni članovi društva.” Ili kao što kada Muslimane zovu Turcima, pozivajući se na prošlost, u stvari šalju podsećanje da se u sadašnjosti ne zaboravljaju, niti praštaju, vekovi turske okupacije.

Mediji kreiraju poželjne modele ponašanja, i utiču na naša shvaćanja o tome kakvi članovi društva treba da budu. To se odnosi i na percepciju različitosti. Najbolji način da se razlike izraze, da se o njima razgovara i da se prihvate jeste javna debata, koja je podjednako važna i za pripadnike većinske i za pripadnike manjinskih grupa. Pripadnici manjinskih, društveno podređenih grupa, često su socijalizovani ili prihvaćeni samo pod uslovom da svoj inferiorni društveni status prihvate kao normalan, kao prirodno stanje stvari. Iako nezadovoljni time, i sami imaju problem da prevaziđu, a nekad čak i da razumeju, da svoju ulogu žrtve internalizuju kao “zasluzenu”. Duga istorija diskriminacije, koju strpljivo dokumentuje ženski pokret, svedoči koliko je teško razbiti ovaj začarani krug.

Medijska jednakost manjina ne ogleda se samo u količini njihove ne/zastupljenosti. Ona podrazumeva složeni set uslova koji garantuju jednak pristup i fer tretman svih aktera. Oni kojima je uskraćeno fer izveštavanje, lišeni su aktivnog učesća u društvu. Posledice ovakvog isključivanja su naročito značajne ako je ono sistematsko. Isključivanje definiše normu, opšte prihvaćeni standard, koji veoma otežava izražavanje, pa čak i pojavu, bilo kakvog alternativnog pristupa, kulture ili obrasca ponašanja. Medijske slike mogu na mnogo načina da doprinesu da se ovakav status quo održi: od ignorisanja pripadnika manjina, nepridavanja važnosti njihovim stanovištima, do stalnog predstavljanja u društveno beznačajnim ulogama, ili čak otvorenog propagiranja netolerancije i pozivanja na neprijateljski stav prema njima. Medijske predstave mogu čak i da “etničikuju” pojedine teme, i da izoluju manjine, baveći se njima isključivo u kontekstu određenih problema, a uskraćujući im pojavljivanje u svim ostalim temama. Iz takve perspektive, medijske slike nesumnjivo govore mnogo više od onoga

što im je vidljivi, svakodnevni sadržaj - one su svedočanstvo o prihvatanju i odbacivanju, svedočanstvo o načinu na koji se društva samopredstavljaju.

Diskriminacija je praksa očuvanja nepravde i nejednakosti. "Od opštih tema do lokalnih značenja, u stilu, retorici, argumentima, koji se koriste u modelima komunikacije, svuda nailazimo na sveopštu strategiju pozitivnog "samo-predstavljanja" nas i negativnog "drugo-predstavljanja" njih. Takve strategije, očito, nisu samo u domenu mentalnog... One moraju da se shvate kao socio-kulturni i politički oblici interakcije u društvenom kontekstu etničke nejednakosti, odnosno kao uvežbavanje i reprodukcija moći dominantne grupe." (van Dijk, T.,1997. str.175) Diskriminacija osigurava prihvatanje društvenih nejednakosti tako što ih opravdava, čini ih prihvatljivim i "normalnim". Ali predrasude u medijskoj praksi mogu da se promene. Da bi se to i dogodilo, neophodna su precizna i kritička istraživanja o kvalitetu medija. Sistematskom analizom medija mogu da se uoče modeli diskriminacije, ne samo kao pojedinačne pojave, nego kao koegzistentni obrasci selekcije i predstavljanja . U tom poslu analiza sadržaja je važno analitičko sredstvo - ona identifikuje merljive dokaze medijskog rada do kojih bi došla većina analitičara u istim okolnostima. Ona nije samo jedno od mnogih mogućih čitanja sadržaja, ona je objektivizirani opis sadržaja, baziran na "kvantitativnim" dokazima. Ali, neke aspekte sadržaja nije lako pretvoriti u merljive jedinice i to je jedna od bitnih teškoća sa kojima se svaki medijski monitoring suočava. Ukupni kvalitet rezultata monitoringa, u mnogome, zavisi od toga koliko se uspešno ova poteškoća razreši.

Zaključak

Čitanje štampe je za mnoge ljude svakodnevni ritual. To je na neki način i njihovo osnovno građansko obrazovanje. Mediji, a posebno dnevna štampa koja to čini već vekovima, nude tumačenje

dogadaja, oblike zabave, uzore ponašanja. Oni obezbeđuju tekstone i slike koje ljudi koriste da mapiraju stvarnost oko sebe. Zato je veoma važno kako čitamo medije. I to ne samo ono što je u njima eksplicitno napisano, nego i ono što ostaje neiskazano. Već izborom tema i načinom pripovedanja, mediji šalju implicitne poruke o onome što je društveno dozvoljeno da se opaža, prihvata ili kritikuje.

Ljudi se oslanjaju na medijske poruke - na njihove predstave “dobra” i “zla”, “nas” i “njih”, “starog” i “novog”, i “normalnog” i “devijantnog”. Kroz te predstave, mediji daju više od informacije. Daju priče o stvarnosti, a ponekad su to priče o neprihvatanju i mržnji, priče o odbijanju da se prihvati “različitost”, opovrgavanju drugih, koji odbijaju da budu “kao mi”. Neka od ovakvih značenja nisu odmah uočljiva, neka se menjaju sa protokom vremena i postaju vidljiva tek u promenjenom kontekstu. Ali, na veliki broj njih koja jesu vidljiva samo se odmahuje rukom, jer “su to samo reči”.

Po Oksfordskom rečniku engleskog jezika, jedno od značenja reči monitor jeste i naziv za vrstu guštera, koji prvi upozorava na pojavu krokodila. A isto koliko je u životinjskom svetu važno da se preživi opasnost od krokodila, u ljudskom svetu je važno da se prežive socijalne boljke, koje se mogu predupređiti pravovremenim upozorenjima. Kao što su nedavni sukobi na Balkanu pokazali, oni koji izazivaju mržnju, teže da povrede i ponize druge, spremni su i na više od govora. A na to su često, svojim govorom punim mržnje, upozoravali upravo u medijima.

Preveo: Miodrag Kojadinović

LGBTTIQ populacija u domaćim štampanim medijima 2008. godine

Dragana Vučković

Vidljivost LGBTTIQ populacije u medijima zavisi od nekoliko faktora te se i eventualne promene u ovoj vidljivosti ne bi trebalo posmatrati odvojeno od tih faktora koji utiču na prisustvo LGBTTIQ populacije i tema u tzv. javnoj sferi. Brojne aktivnosti organizacija za LGBTTIQ ljudska prava, povećana saradnja sa državnim institucijama poput Republičkog zaštitnika građana i Ministarstva za ljudska i manjinska prava, slučajevi homofobičnog nasilja koji su uvek češći kada je i vidljivost povećana – sve je ovo uticalo na broj tekstova ali i teme kojima su se tokom 2008. godine bavili mediji kada je reč o osobama drugačije seksualne orijentacije od heteroseksualne.

Kada govorimo o 2008. godini i broju tekstova koji su objavljeni u domaćim štampanim medijima a koje je Labris analizirao petu godinu za redom¹ – možemo sa zadovoljstvom konstatovati da se

1 Labris – organizacija za lezbejska ljudska prava analizira već pet godina na koji način i u kojoj meri najčitaniji domaći štampani mediji izveštavaju o LGBT populaciji a poslednje tri godine je analiziran period od maja do jula meseca. Ovi meseci su odabrani kao period u godini kada su LGBT aktivisti/kinje i organizacije za zaštitu prava ove populacije najaktivniji u godini zbog obeležavanja Dana ponosa, 27. juna kao i Međunarodnog dana protiv homofobije, 17. maja. Širom sveta se tokom ovog tromesečja održavaju tzv. Parade ponosa a i organizacije u Srbiji organizuju različite aktivnosti kako bi ukazale na diskriminaciju i nasilje nad LGBT osobama te uputile političke zahteve vlasti da preduzme mere kojima bi se poboljšao položaj neheteroseksualnih osoba. U analizu su uvršteni deset dnevnika: Blic, Gazeta, Kurir, Press, Večernje novosti, 24 sata, Danas, Glas javnosti, Alo!, Politika i četiri nedeljnika: NIN, Vreme, Nedeljni telegraf i Standard. Prikupljanje tekstova i analizu, Labris izrađuje u saradnji sa Medijskom dokumentacijom Ebart.

o istopolno orijentisanim osobama, odnosno temama koje se tiču ove populacije pisalo više nego prethodnih godina. Tako je tokom istog perioda 2007. godine, o LGBTTIQ temama i događajima objavljeno 268 tekstova u ukupno 8 dnevnika i 4 nedeljnika², dok je u 2008. godini ukupno 434 teksta koji barem spominju LGBTTIQ terminologiju i/ili događaj. Ipak, analiza *načina* na koji mediji izveštavaju o istopolnoj seksualnoj orijentaciji nam ne daje puno razloga za radost jer nema previše promena u tome iz kog ugla domaći dnevnic i nedeljnici prilaze ovoj temi. U tom smislu, u ovom tekstu će se, između ostalog, naći podaci o *rubrikama* u kojima su tekstovi o LGBTTIQ populaciji objavljeni, *temi* tekstova, *sagovornicimalicama* u tekstovima, *kontekstu* u kojem je prikazana istopolno orijentisana populacija.

Najviše je o istopolno orijentisanoj populaciji pisao list Danas – 67 tekstova, sledi Blic sa 57 objavljenih tekstova a zatim Politika u kojoj je 56 takvih tekstova. Najmanje tekstova od dnevnih listova objavio je 24 sata a kad je reč o nedeljnicima - najviše je LGBTTIQ tema i/ili terminologija pominjana u dnevniku NIN – 9 tekstova, sledi list Vreme sa 6 objavljenih tekstova a po 4 imaju Standard i Nedeljni telegraf.

pozitivna tendencija da se LGBTTIQ teme obrađuju kao dominantne u tekstu a ne da se samo uzgred spominju, nastavljena je i tokom 2008. pa tako čak 67% tekstova ima LGBTTIQ populaciju/događaj kao dominantnu temu dok se u ostatku tekstova ona uzgred spominje - dakle sporedna je i nije glavna tema teksta.

Od prva tri dnevna lista, koja su najviše pisala o LGBTTIQ temama, najviše tekstova u kojima je LGBTTIQ tema dominantna ima Blic - čak 72% tekstova koji spominju LGBTTIQ populaciju su oni u kojima je ova tema jedna od fokusa texta. Kad je reč o

2 U analizi od 2007. godine nisu praćeni dnevnic *Gazeta i Alo!*

listu Danas, 55% tekstova imaju za temu kao glavnu LGBTTIQ populaciju, dok Politika od ukupno 56 tekstova, koji barem spominju LGBTTIQ populaciju, ima 42% u kojima je fokus istopolno orijentisana populacija. Najzanimljiviji podatak se odnosi možda na dnevni list 24 sata u kojima se u ukupno 17 tekstova govori o osobama drugačije orijentacije od heteroseksualne i svih 17 tekstova ima za fokus teksta ovu tematiku. Kada je reč o nedeljnicima – najviše je kao glavnu temu u tekstovima koji spominju LGBTTIQ populaciju imao nedeljnik Standard – iako je u ovom listu objavljeno manje tekstova nego u nedeljnicima NIN i Vreme, tekstovi se, kada se uopšte bave ovom temom, u 75% bave temom kao dominantnom, ne uzgred pominjanjem.

Kada je reč o rubrikama – iako se generalno povećao, kao što je već pomenuto, broj tekstova koji za mesto dešavanja imaju Srbiju, ipak čak 107 ili 24,7% tekstova pripada rubrici Spoljna. Jedan tekst više, tj. 108 ukupno, je deo rubrike Zabava. I dalje zabrinjava podatak da se u rubrici Društvo, tema seksualne orijentacije vrlo slabo obrađuje pa je u njoj 39 ili 9% tekstova, što govori o načinu na koji se izveštava o jednom od osnovnih ljudskih prava.

Ohrabruje podatak da od ukupnog broja tekstova objavljenih u svim analiziranim novinama – više je onih koji imaju za fokus LGBTTIQ temu nego onih koji je samo uzgred spominju. Tako je čak 292 ili 67% tekstova koji govore o LGBTTIQ temi kao glavnoj.

Kada je reč o veličini tekstova, i u ovogodišnjoj analizi je najveći broj malih tekstova – 24% dok je velikih samo 10% a veoma velikih još manje – 2%.

Naslovi tekstova su u najvećoj meri informativni i upućuju na sadržaj samog teksta – 47% ali i dalje postoji značajan broj tekstova (5%) koji otvoreno negativno imenuju i govore o istopolno orijentisanim osobama.

Kao i prethodnih godina, veliki broj tekstova ostaje nepotpisan pa je i ove godine tako – 109 ili 25% je tekstova koje su delo nepoznatog autora/autorke.

Ako analiziramo posebno tekstove čiji je fokus bio na LGBTTIQ populaciji– ubedljivo je najviše onih koji su za temu imali *odnos* prema lezbejskoj i gej populaciji – 85 ili 29%, slede teme koje se tiču privatnih života, afera i skandala – 45 ili 15%, zatim teme koje su iz oblasti kulture, zabave i estrade – 41 ili 14%. Održavanje Eurosonga u Beogradu, odnosno povezivanje obožavatelja ove manifestacije sa gej populacijom - rezultiralo je time da je veliki broj tekstova o ovom takmičenju pominjalo istopolno orijentisanu populaciju – takvih tekstova je 30 ili 10%.

Važan pokazatelj o tretmanu LGBTTIQ populacije u domaćim štampanim medijima je i podatak o tome ko je *izvor informacija* u tekstovima koji se bave seksualnom orijentacijom koja je različita od heteroseksualne orijentacije. Analiza štampanih medija tokom tri meseca 2008. godine pokazuje sledeće – najčešće su to bili sami mediji, novinari/ke i novinske agencije (49%), zatim sami/e učesnici/ce događaja, slede aktivisti i aktivistkinje tj. nevladine organizacije za LGBTTIQ prava – 10%. Iako su nevladine organizacije za LGBTTIQ prava najviše puta, otkad Labris prati izveštavanje štampanih medija, izvor informacija, zabrinjava da je čak i ove godine veći broj npr. javnih ličnosti koje su iznosile svoj stav prema istopolno orijentisanim osobama od same LGBTTIQ zajednice, što nas upućuje na zaključak da su drugi više pozvani da govore o gejevima i lezbejkama od njih samih i da lezbejska i gej populacija nema puno prostora za samoidentifikaciju. Da pravo na seksualnu orijentaciju još uvek nije ušlo u agendu važnih tema kojima se bave političari u Srbiji potvrđuje činjenica da su u samo 5% tekstova izvor informacija političke partije, državnici i zvaničnici.

Kada je reč o stavu izvora informacija u tekstovima sa LGBTTIQ temom kao dominantnom i tu su stvari ostale nepromenjene pa je neutralan stav o LGBTTIQ populaciji najčešći – u čak 196 ili 67% tekstova. Pozitivnih stavova izvora informacije nalazimo u 21 tekstu ili 7% a negativnih stavova je više od pozitivnih - 10%, slično kao i prethodne godine³.

Dobra vest je sigurno i podatak da se broj skandaloznih i seksualizovanih ilustracija koje idu uz tekstove sa LGBTTIQ tematikom sveo na minimum i samo je jedan takav tekst, tj ilustracija⁴. Ostale ilustracije upućuju na sadržaj samog teksta a čest je slučaj da tekstovi nemaju ilustraciju i takvih tekstova je 106 ili 36%.

Zanimljiva je informacija i na koji način su u štampanim medijima predstavljen LGBTTIQ nevladine organizacije, na koji LGBTTIQ pojedinci a kako je pak kontekstuirana LGBTTIQ populacija u celini.

LGBTTIQ nevladine organizacije se pojavljuju u 36 tekstova i najčešće je kontekst u kojem se spominju neutralan – u 31 tekstu (87%). Ipak, dok su nevladine organizacije za promociju LGBTTIQ ljudskih prava pozitivno kontekstuirane samo jednom (2%), u 4 teksta (11%) se one spominju u negativnom kontekstu. LGBTTIQ pojedinci i pojedinke su spomenute u 116 tekstova i u 105 (90%) tekstova su spomenuti/e u neutralnom kontekstu, a u pozitivnom i negativnom kontekstu jednak broj - u 4 (3%) teksta. Kada je pak reč o populaciji u celini, od 156 tekstova u kojima se ona tako spominje, u 103 (66%) je kontekst neutralan, pozitivan u

3 Tekstova u kojima je izvor informacija imao negativan stav o LGBTTIQ populaciji bilo je 11%, dok se pozitivan stav izvora informacija pojavljivao u 8% tekstova.

4 U analiziranom periodu iz 2007. godine, bilo je dva ovakva teksta a podsećamo – tada je uzorak koji se pratio bio manji za dva dnevna štampana lista.

16 (10%) tekstova a negativan u čak u 37 (24%). Od ovih 37 tekstova u kojem je LGBTTIQ populacija spomenuta u negativnom kontekstu – u 5 tekstova je reč o *veoma negativnim* konotacijama.

Ovakvi rezultati nam pokazuju da se najviše negativno kontekstuiraju celokupna LGBTTIQ populacija a da se broj takvih tekstova smanjuje kada se akteri konkretizuju i postanu manje apstraktni – pa je mnogo manje tekstova u kojima se negativno kontekstuiraju pojedinci/ke tj. određene nevladine organizacije za promociju prava na seksualnu orijentaciju.

Kada je reč o terminologiji koja se koristi za imenovanje istopolno orijentisanih osoba, rezultati pokazuju da su gej muškarci mnogo vidljiviji i zastupljeniji⁵, da su žene drugačije orijentacije od heteroseksualne gotovo nevidljive a da su muškarci ti koji se najčešće spominju i o kojima se najviše piše. Takođe, muški nazivi se koriste i kad se termin koristi da označi celokupnu LGBTTIQ populaciju, dakle i na muškarce i na žene i na transeksualne osobe...

Tako se nazivi koji označavaju isključivo pripadnike gej, muške populacije (i oni prihvatljivi i oni pogrdni - homoseksualac, gej, peder, homić...) - koriste čak četiri puta više od onih koji označavaju isključivo ženu (lezbejka, lezbejčura, lezbo...), osamnaest puta više od termina koji označavaju transrodne osobe (transeksualne, transvestite i transrodne) a četrdeset puta više nego što se spominju reči koje upućuju na biseksualne osobe⁶.

Pogrdni i uvredljivi termini kojima su nazivani pripadnici/ce LGBTTIQ populacije u analiziranim dnevnicima i nedeljnicima su: *greška prirode, izabranici greške prirode, ružičasti, nakaze, nastrani, nastrani i bolesni, promiskuitetni, satansko okupljanje, radioaktivni gejevi, lezbača, lezbejčure, lezbo, pederčina, homić.*

5 Gej muškarci su najvidljiviji pa su brojniji i pogrdni izrazi koji se koriste da bi se oni imenovali.

6 Od cele LGBTTIQ populacije, tokom tri analizirana meseca, samo interseksualna osoba/populacija niti jednom nije spomenuta

Neki od korektnih izraza koji su koršćeni od strane novinara/ki su: *homoseksualci, gej, queer, lezbijska veza, transseksualac, istopolne veze, homofobija, biseksualac*.

Poređenjem rezultata dobijenih analizom štampanih medija ranijih godina i onih iz 2008. godine, stiće se utisak da se situacija menja na bolje kada je reč o zastupljenosti LGBTTIQ populacije tj. tema koje se tiču ove društvene grupe. Analiza pokazuje da je tekstova o LGBTTIQ osobama više i da je rad nevladinih organizacija za zaštitu prava ove populacije takođe vidljiviji, tj. da su one češće izvor informacija. Iako nam predstoje veliki napori da se pravo na seksualnu orijentaciju nađe ravnopravno na društveno-političkoj agendi sa drugim ljudskim pravima – moramo prvobitno osigurati prisustvo ove teme a zatim više raditi na načinu na koji se mediji bave tom temom. Ako se složimo da je vidljivost određenih osoba i njihov glas koji se čuje, u ovom slučaju pripadnika/ca LGBTTIQ populacije, preduslov za prepoznavanje i rešavanje određenog društvenog problema, u ovom slučaju homofobije, diskriminacije i nasilja – onda možemo reći da smo na dobrom putu ka društvu u kojem će mediji profesionalnim i odgovornim novinarstvom uticati na poboljšanje položaja manjinskih grupa.

IX

KNJIŽEVNOST

Žalosna država

Lesli Njumen

za moje prijatelje u Oregonu i Koloradu

Nasilna reakcija izgledala je kao udarac bičem: neočekivan, iz vedra neba, neverovatno bolan udarac, koji je širom otvorio naše oči, okrenuo naše glave i brzo nas obeshrabrio, okrećući nas u krug, dok se zaslepljeni nismo zaustavili, protresli ruke, duboko uzdahnuli i polako krenuli na dug, dug put ispred nas...

Amanda Edwards je gubila strpljenje. Danas je morala na vreme da stigne na posao i dok je sipala Nindža kornjače cerealije u Meganinu činiju sa slikom Berta i Ernija, pitala se, milioniti put, zašto Adam ponekad ne odvede dete u obdanište. Ne svaki dan, kao što neke supruge insistiraju, ne čak ni svaki drugi dan. Samo u dane, kao što je ovaj, kada je pred celim odborom imala zakazanu najveću prezentaciju u svojoj karijeri. Ali Adam nije hteo ni da čuje za to. Bože sačuvaj da on stigne u kancelariju, dok mu suze i slina kaplju sa njegovog sveže ispeglanog odela. Amandu je brinulo što je Megan još uvek plakala, svaki put kad bi je ostavila u obdaništu, mada ju je Džeki, njena vaspitačica, sto puta uveravala da je to normalni deo "jutarnje tranzicije". Megan bi obično i bila dobro, čak i pre nego se Amanda udalji kolima od obdaništa. Džeki bi okretala Megan, dok joj ne bi izmamila smeh, i onda bi je namamila unutra nekom igračkom: žutim kamionom, punjenim pingvinom ili slagalicom sa slikom dva čupava medveda. Ponekad je Amanda mislila da Džeki bolje poznaje njenu ćerku od nje same, ali nema veze, za to je bila plaćena.

"Hajde Megan, idemo dušo." Amanda je zgrabila svoju akt-tašnu i dodala Megan njen ranac u obliku šarene bube. Privezala je dete u njeno sedište u kolima i krenula, podsećajući se da ponovo

pregovara sa Adamom o jutarnjoj rutini. Mnogi drugi očevi su dovodili svoju decu u obdanište, razmišljala je dok je vozila, primećujući da je gužva u saobraćaju neobično mala, blagoslov. Možda će razgovarati sa Adamom večeras, posle večere. Nije bilo vremena ovog jutra, Amanda je pomislila kako se i ne seća da je ovog jutra videla Adama. Mada to nije bilo neobično. Kao kroz maglu sećala se poljupca u obraz i senke na vratima, mnogo pre nego što ju je probudila zvonjava budilnika na njenoj strani kreveta. Tipično, pomislila je Amanda. Tako mi i treba kad sam se udala za nekog kome je posao važan koliko i meni.

“Hajde dušo, idemo da nađemo Džeki.” Amanda je odvezala Megan, koja je potrcala u dvorište obdaništa i onda zastala. Nova žena je čekala ispred. Hriste, zamena baš danas od svih dana? Amanda je uzdahnula i klekla, moleći se da joj se čarape ne pocepaju. “Megan, Džeki nije ovde danas. Ova dama će brinuti o tebi i sigurna sam da će se Džeki vratiti sutra.”

“Uh... ne baš”, rekla je žena.

“Šta?”, Amanda je zastala, držeći jednu ruku oko Meganinih ramena.

“Džeki je otišla”, rekla je žena.

“Otišla?”, ponovila je Amanda.

“Čuli ste za novi zakon koji proteruje gej muškarce i lezbejke iz države? Pa, uh, Džeki je otišla jutros.”

“Džeki je otišla?”, ponovila je Amanda, ne slušajući ostatak onoga što je rečeno. “Pa, kako se ti zoveš?”

“Suzan.”

“Megan, dušo, ovo je Suzan i ona će biti tvoja nova vaspitačica.”

“Uh... ne baš”, rekla je žena ponovo. “Radimo sa pola osoblja i možemo uzeti samo polovinu dece. Državni zakon: odnos dece i vaspitačica ne sme biti veći od jedan prema četiri. Plašim se da više nemamo mesta.”

“Šta?”, Amandin glas je zaškripao. “Ali ja moram na posao danas. Imam izuzetno važan sastanak. I platila sam za ceo mesec!”

“Žao mi je.” Suzan je slegla ramenima i otišla da sačeka sledećeg roditelja sa detetom, koji ništa ne sumnja.

“Hriste.” Amanda je zatresla glavom i uhvatila ćerku za ruku. “Hajde Megan, idemo kod bake.” Srećom, Amandina majka nije imala nikakve planove za danas i bila je srećna da pričuvva svoju unuku. “Mama će se vratiti oko šest sati.” Amanda je otrčala nazad do kola i odjurila do kancelarije.

“Bil, izvini što kasnim”, rekla je utrčavajući u konferencijsku salu. Ali je sala bila prazna. Čudno, pomislila je Amanda idući ka Bilo-voj kancelariji. Pronašla je svog šefa kako sedi za stolom sa glavom naslonjenom na ruke.

“Bil, jesi li dobro?”, Amanda ga je potapšala po ramenu. “Šta se desilo sa sastankom?”

“Oh, Amanda.” Bil je zavrteo glavom kao da je pokušavao da se probudi. “Ovo je neverovatno. Preko noći je pola prodajnog osoblja otišlo. Otišlo. Da ne spominjem knjigovođe, šefove odeljenja, Hriste, čak i potpredsednika. Kako da vodim kompaniju?”

“Bil, o čemu pričaš?” Amanda se pitala da li njen šef ima nervni slom. Ne bi bio prvi koji je popustio pod ovakvim pritiskom.

“Amanda, zar ti ne čitaš novine? Znaš da su doneli zakon koji homoseksualnost proglašava ilegalnom i da su prognali homoseksualce iz države. Pola kompanije je otišlo. Otišlo. Kad se jutros nisi pojavila, počeo sam da se pitam.”

“Oh Bil, ne budi smešan. Imala sam problema u Meganinom obdaništu.” Amanda je stavila ruke na kukove. “Hoćeš li da predemo beleške za sastanak?”

“Ma šta to вреди? Čemu to?” Bil je provukao prste kroz kosu. “Ja sam propao. Gotov sam.”

“Bil, pa možemo mi to. Niko nije nezamenljiv. Hajde da samo...”

“Amanda, zatvaramo kancelariju za danas. Idi kući.”

“Ali Bil”, Amanda je otvorila svoju akt-tašnu. “Radila sam na ovim izveštajima više od mesec dana. Mislim da ne...”

“Uzmi slobodan dan, Amanda.” Bilov glas je bio čvrst. “Ne mogu da upravljam brodom bez posade.”

“Sranje.” Amanda je pokupila svoje stvari i lupajući potpeticama niz hodnik otišla u svoju kancelariju. Pozvonila je svojoj sekretarici, ali niko nije odgovarao. “Ceo mesec rada ni za šta.” Sela je za svoj sto i ponovo ustala. “Oh, dođavola s tim. Bil je rekao da uzmem slobodan dan i uzimam slobodan dan.”

Amanda se vratila u auto i upalila ga, a da nije znala kuda će. Naravno mogla bih da uzmem Megan od mame, pomislila je, ali je brzo odbacila tu ideju. Kada sam poslednji put imala ceo dan za sebe, pitala se Amanda. Bez posla, bez Adama, bez Megan, samo moj. Kakva ideja. Amanda je uključila radio i počela da pevuši, dok je izlazila sa parkinga. Malo ću se zabaviti danas, mislila je, vozeći ka tržnom centru. Prvo ću otići kod frizera, pa kod manikira, onda malo u kupovinu, pa na ručak u onaj kafe gde imaju divne grčke kolače... Dođavola, mogla bih se i navići na ovo.

Amanda je parkirala i otvorila vrata frizerskog salona. “Zdravo Dona”, rekla je recepcionarki. “Znam da nemam zakazano za danas, ali da li bi Brajan mogao nekako da me ubaci? Prilično sam fleksibilna, imam slobodan dan. Kad god ima slobodan termin.”

“Brajan je otišao, dušo.” Donin glas je bio nejasan od plača i podigla je svoje crvene oči sa razmazanom maskarom ka Amandi.

“Otišao?”

“Otišao je jutros.”

“Zašto?”

“Zašto? Zato što su ljudi u ovoj glupoj državi glasali da odstrane njega i njegovu vrstu, eto zašto.”

“Njegovu vrstu? Ma, o čemu pričaš?”

“Znala si da je Brajan gej, Amanda, zar ne?”

“Brajan?” Amanda je podigla glas za oktavu. “Ali on je bio tako sladak! I... i flertovao je sa mnom! Mislila sam da je on zavodnik.”

Dona se nasmejala i njene oči su se napunile suzama. “Brajan je flertovao sa svim što mrda i sa nekoliko stvari koje ne mrdaju.”

Uzdahnula je i pogledala u knjigu za zakazivanje. “Ne mogu nika-ko da te uguram danas, Amanda. Svi su prebukirani Brajanovim mušterijama.”

“U redu je.” Amanda je odmahнула rukom ispred lica, kao da je pokušavala da otera nešto. Brajan, homoseksualac? Brajan čije bi magične ruke oterale sve brige dok joj šamponira kosu i koje bi je sa toliko mnogo brige frizirale da se uvek osećala lepom kad bi izašla iz salona? Ponekad se čak i šalila sa svojim prijateljicama da je odlazak kod Brajana bolji od seksa, i češće nego što bi volela to da prizna, Amanda je zamišljala kako bi bilo da spava sa Brajanom. Ako je on svojim snažnim, sposobnim prstima mogao da učini da se samo njen vrh glave oseća tako voljenim... Amandino grlo se steglo i pomalo je osećala mučninu.

“Jesi li dobro dušo?” Donin glas trgao je Amandu iz misli.

“Da, dobro sam,” rekla je odsečno.

“Želiš li da potpišeš peticiju?” Dona je mahнула papirom ispred njenog lica.

“Uh, razmisliću o tome.” Amanda nikad nije ništa potpisala. To je suviše opasno. Sledeće što znaš je da su ti pred vratima FBI, CIA ili IRS. “Pozvaću da zakažem sledeće nedelje, Dona.” Amanda je brzo izašla iz salona kroz zadnji izlaz koji vodio u tržni centar.

Mnoge radnje su bile zatvorene, a one koje su bile otvorene su, očigledno, imale manjak osoblja. Kako je jutro odmicalo, redovi ispred kasa su rasli, a kupci su postajali sve nestrpljiviji. Amanda je čekala pola sata u Filenovoj radnji da plati plavi svileni šal, a u delikatesnoj radnji za kafu, gde je volela da kupuje svoj uvozni čaj, nije mogla da pronade nikoga. Njena omiljena cvečara je bila zatvorena, a prodavačica u knjižari, gde je Amanda volela da cunja, imala je pune ruke posla pokušavajući da zavede red ispred svoje kase. Amanda je primetila dvoje tinejdžera kako u zadnjem delu knjižare kradu knjige i stavljaju ih u svoje rančeve i brzo je izašla, dok joj je srce lupalo u grudima. Šta je sledeće, pitala se, pljačke i neredi kao u Los Anđelesu?

Amanda se vratila svojim kolima i krenula kući. Trebao joj je benzin, ali je red bio toliko dugačak, a prodavac očigledno iscrpljen da se predomislila i nastavila put. Zastala je kod samoposluge da kupi mleko za kafu. I ponovo, samoposluga je očigledno radila sa pola ili manje osoblja, ali je Amanda čekala. “Neverovatno”, rekla je sama za sebe dok je stajala u redu. “Šta se ovde dešava? Zar su homoseksualci vodili čitav ovaj grad?”

“Moj zubar je bio jedan od njih, možete li da poverujete u to?” Žena ispred Amande se okrenula. “Trebalo je jutros da mi čisti koren zuba. Imate li pojma koliko je teško pronaći dobrog zubara?”

“Misliš da ti imaš problema?” Amanda se okrenula da vidi ženu iza sebe koja je držala glavicu brokolija. “Moj agent za nekretnine je otišao. Otišao, usred prodaje naše kuće. Šta da radimo sad? Već smo kupili drugu kuću. Moj muž je rekao da treba da ga tužimo, pa sam nazvala svog advokata, ali pogodite šta se desilo? I on je otišao.”

“Ma šta je s vama, ljudi?” Mlada žena iz sledećeg reda gestikulirala je pakovanjem jogurta. “Samo o sebi mislite. To su ljudska bića o kojima mi pričamo ovde, ljudska bića koja su morala da napuste svoje domove, svoj posao...”

“Ja mislim da je to blagoslov”, muškarac iza nje je skočio. “Sada ćemo zaustaviti AIDS i zlostavljanje dece.”

“Ma hajde, molim te”, procedila je žena sa jogurtom.

“Trebalo je da vide da im se to sprema”, rekla je žena ispred Amande. “Taj zakon je čekao mesecima na usvajanje. Trebalo je da odu dok su još imali dosta vremena.”

“Niko nije verovao da će biti izglasan”, rekla je tiho mlada žena. “Nismo želeli da verujemo. Odbijali smo da poverujemo, kao i Jevreji u nacističkoj Nemačkoj.”

“Kako se usuđuješ da to upoređuješ?” viknuo je muškarac. “Moj otac je umro u tim logorima smrti...”

“Dobili su ono što su zaslužili.”

“Ko, Jevreji?” muškarčeva pesnica se podigla.

“Ne, peder!”

“Muka mi je od njih. Drago mi je da su otišli.”

“Gomila komunističkih lezbejki.”

“Umuknite! Svi ste vi gomila netolerantnih, glupih morona punih predrasuda”, povikala je mlada žena.

“Ona mora da je jedna od njih!” Neko je zgrabio ženu za rame, jogurt je ispaao i prosuo se po zemlji. “Pozovite vlasti. Pozovite policiju!”

“Pustite me! Pustite me!” žena se otimala i Amanda je gledala kako su se, naizgled, ni od kuda pojavila dva muškarca u uniformama i odveli je. Iznenada Amanda nije mogla više da podnese da bude tu ni minut duže. Istrčala je napolje, ispuštajući mleko u žurbi, i odvezla se kući u zaprepašćenju. Zar su svi poludeli? Ušla je u kuću i zaključala vrata za sobom.

Zaštićena od ostatka sveta, Amanda je sebi skuvala šolju crne kafe i samo je zurila u nju. Kakav čudan dan. Trebalo bi da pozovem Bila u kancelariju, pomislila je, prinoseći telefon do kuhinjskog stola i predavajući se svojim radnim navikama. Ali nekako je podizanje prstiju da se okrene broj izgledalo kao previše truda. Mogla je naravno da pozove Adama, ali je on mrzeo da ga prekidaju na poslu. On bi je uvek zvao u kancelariju tačno u dva kad bi se vratio sa ručka, da vidi šta ima za večeru i da čavrljaju o dosadnim stvarima, kako to rade muževi i žene, a oni se zakleli da nikad neće upasti u to: “Jesi li uzela moje košulje sa hemijskog?” “Sećaš se da je večeras roditeljski sastanak u Meganinom obdaništu?” Mada je Amanda mislila da su beskrajni detalji iz njihovog života beznadežno trivijalni i dosadni, u svemu tome postojala je i uteha, uteha za kojom je žudela, naročito danas kada je ceo svet otišao dođavola. Ali bilo je tek nešto malo posle jedan, morala je da čeka čitav sat i čak kad bi reskirala da se Adam iznervira i pozvala ga, ne bi ga pronašla. Odlazio je svakog dana na ručak u 12.30 i vraćao se u dva. Bio je toliko predvidljiv da je Amanda mogla da navije sat po njemu.

Amanda je odnela telefon u dnevnu sobu i uključila TV da čeka Adamov poziv. Naravno da će je pozvati kod kuće kad shvati da nije na poslu. Bog samo zna šta se dešavalo na njegovom poslu. Amanda je šetala po kanalima da joj prođe vreme i onda se nasmejala u sebi. Ko bi mogao da me zamisli kako sedim pored telefona usred radnog dana, čekajući da me pozove muž kao neka zamišljena tinejdžerka, mislila je dok se smeštala u fotelju sa šoljom mlake kafe i daljinskim upravljačem. Počele su vesti i Amanda je fascinirana gledala kako mikrofone uperuju u uplakana lica. "Moj sin je otišao. Nisam ni znala da gej." "Moja ćerka je otišla rano jutros. Pomogla sam njoj i njenoj ljubavnici da se spakuju." "Moj šef je zatvorio radnju. Nisam ni sanjala da bih zbog ovoga mogla da izgubim posao." "Operacija kolena mog ujaka je morala biti odložena, dok ne pronađu drugog specijalistu." Amanda je prebacivala sa kanala na kanal, ali je svuda bilo isto: intervjui sa zaprepášenim i očajnim roditeljima, sestrama, braćom, kolegama, čak i sa ženom koja je, između jecaja, izjavila da je zabrinuta za svoju baku, koja je bila prinuđena da ode. I naravno da bi izbalansirali vesti, reporteri su morali da intervjuišu i ljude kojima je bilo drago da su se oslobodili "tih životinja", kako je rekao jedan muškarac. Ali čak je i on morao da prizna da je zapanjen ogromnim brojem ljudi koje je ovakav sled događaja pogodio.

Vesti su se završile pozivom reportera da ljudi ostanu u svojim kućama i da izlaze samo ako je to neophodno, jer kad padne noć, sigurno će biti nasilja. Sa toliko mnogo radnji koje imaju manjak osoblja ili su napuštene, pljačkaši će sigurno izaći u punoj snazi, kad se spusti zavesa mraka. Dolazi i nacionalna garda.

Dok je Amanda zurila u TV ekran u neverici, zazvonio je telefon i ona je skočila. Tačno je dva, po rasporedu. Bar na neke stvari u ovom svetu može da se računa. "Adame", zaplakala je u slušalicu. "Veruješ li u ovo ludilo? Morala sam da odvedem Megan kod svoje majke jutros i Bil me je poslao kući i..."

“Amanda, slušaj me”, prekinuo ju je Adam. “Ne mogu dugo da pričam, ljudi čekaju na telefon...”

“Čekaju? Sve je toliko ludo! Gde si ti?”

“Upravo sam prešao granicu. Nisam želeo da ti kažem na ovaj način, ali sada ne mogu ništa da promenim. Možda je i bolje ova-ko, da ne moram više da lažem. Nemoj misliti da te nisam voleo Amanda, jer jesam, i Megan takođe, Bože, ona mi je sve, ali ovo je oduvek bilo u meni i...”

“Adame, ma o čemu pričaš?”

“Amanda, zaljubljen sam u Džefrija, znaš, sa posla. To traje samo nekoliko meseci, ali u svom srcu znam da je to prava stvar. Hteo sam da skupim hrabrost da ti kažem to, nekako, ali onda se desilo ovo...”

“Kad ćeš doći kući na večeru?” pitala je Amanda, noseći beži-ćni telefon nazad u kuhinju. Otvorila je vrata frižidera. “Ako sad izvadim meso, mislim da će se odmrznuti do večeras.”

“Amanda, slušaj me. Neću doći kući na večeru. Ne mogu. Pozvaću te sutra kad stvari ne budu tako lude.”

“Jesi li zvao automehaničara zbog mojih kola, Adame? Još uvek imaju taj čudan zvuk kad menjam brzinu...”

“Amanda, molim te. Zaboravi kola. Pokušavam da ti kažem nešto. Ja sam gej. Ja sam homoseksualac. Zaljubljen sam u Džefrija Bluma. Neću doći kući.”

Oh moj Bože. Dok je Amandin mozak najzad registrovao reči njenog muža, veza se prekinula. “Adame?”, prošaputala je ispu-stajući telefon na pod. “Adame?” Amanda se srušila na stolicu. Njen Adam je gej? Njen muž je homoseksualac? Njen mozak se brzo vratio na poslednji put kad su imali seks, ali, iskreno, nije se mogla setiti kad je to bilo. Pa, rodila je Megan, zar ne? To valjda dokazuje nešto, mada Amanda nije bila sigurna u to. Iznenada je više od ičeg želela da je njena ćerka tu sa njom. Zgrabila je ključeve od kola i onda se zaledila. Šta da kaže svojoj majci? Pa i svima drugima, kad smo već kod toga? Kako da otplati hipoteku? Uz koga da se privije

noću? Uz koga se dosad privijala? Njen Adam, koji je bio predvidljiv, kao činjenica da će ujutru Sunce izaći i uveče zaći, sa svojim pozivima u dva, sa svojim tenisom ponedjeljkom, sa poljupcem u obraz za laku noć, svako veče, tačno u 11.30, upravo kad počinje “Tonight Show”, njen Adam je gej? Amanda je zgrabila novčanik sa kuhinjskog stola i skoro stigla do vrata, pre nego što su se njena kolena oduzela i ona se onesvestila u hodniku.

Kroz celu državu ljudi su otkrivali ono što smo mi oduvek znali: da svako ima gej muškarce i lezbejke u svojim životima. Ali nije važno. Preko granice, čuli su se oduševljeni uzvici: “Ti?” “Ti?”

“Ne, ne mogu da verujem. Ti?” “Ti? Uvek sam se pitala.” “O moj Bože, ti?” I naše suze, bes i strah povukli su se pred radošću, kada se sa nečijeg radija čulo “I Am What I Am” i zatim “We Are Family”, dok smo grlili jedni druge i igrali u neverovatno velikom broju, pre nego što smo krenuli napred, jaki, ponosni i odlučni da preživimo.

Izvor: EVERY WOMAN'S DREAM, short fiction by LESLEA NEWMAN, New Victoria Publishers, Inc. 1994., SAD.

Prevela: Danijela Živković

X

OMLADINA

Obrazovanje: Učenici i učenice gejevi i lezbejke; Razvijanje jednakih mogućnosti

Primeri dobre prakse u Republici Irskoj i na međunarodnom nivou

Uvod

Problemi sa kojima se suočava mlada gej populacija u obrazovnom sistemu u Irskoj i na međunarodnom nivou nailaze na sve veće razumevanje. Prema studiji *Combat Poverty Agency* (Agencija za borbu protiv siromaštva) pod nazivom *Siromaštvo: Lezbejke i gej muškarci* (1995), ovi problemi, koji uključuju nasilje i šikaniranje, izolaciju, depresiju i nedostatak samopouzdanja, u nekim slučajevima za posledicu imaju slab uspeh u obrazovanju i/ili rani prekid školovanja. Studija, takođe, otkriva da oni koji su imali probleme u školi o svojim iskustvima nerado razgovaraju sa drugima, pogotovo ne sa zvaničnicima.

Sada se ukazala značajna prilika za razvijanje delotvornih strategija kojima bi se ovi problemi rešavali. Akt za jednakost pri zapošljavanju (The Employment Equality Act) - iz 1998. i Zakon o jednakom statusu (The Equal Status Bill) iz 1999., koji će uskoro biti upotpunjeni i dovršeni, među kategorijama za zaštitu od diskriminacije sadrže i seksualnu orijentaciju. Akt za jednakost pri zapošljavanju zabranjuje diskriminaciju tokom stručnog usavršavanja i pripravničkog staža. Zakon o jednakom statusu će biti od posebnog značaja za obrazovanje, jer uključuje zaštitu od uznemiravanja u školama, koja podrazumeva i uznemiravanje zasnovano na stvarnoj ili pretpostavljenoj seksualnoj orijentaciji.

Nalogom o jednakosti (The Equality Authority), donetim 1999. kako bi se sprovodilo zakonodstvo u toj oblasti, ustanovljena je Savetodavna grupa sa zadatkom da vlastima upućuje savete pomoću kojih bi se, na odgovarajući način, suprotstavile diskriminaciji zasnovanoj na seksualnoj orijentaciji. Grupa uključuje predstavnike lezbejske i gej zajednice, saradnike iz društva i ključnih ministarstava, uključujući Ministarstvo prosvete i nauke. Značajni pomaci se mogu uočiti i u samom sistemu obrazovanja. Oni uključuju veće insistiranje na principima “jednakosti” i “partnerstva” i fokusiranje na nedostatke u obrazovanju. Pored ovih principa, razvijene su različite politike i programi kojima se promoviše bezbednije okruženje za učenje, uz podršku i mere u borbi protiv maltretiranja, a radi se i na samopouzdanju dece. Jednako je važna i veća otvorenost prema seksualnosti, koja se ogleda u programima poput *odnosi/veze i seksualno obrazovanje* (Relationships and Sexuality Education), kao i probna inicijativa “Istraživanje muškosti.”

Izveštaj koji sledi je kratak pregled rezultata prve faze istraživačkog projekta koji je sprovela grupa *Gej HIV Strategije*, u cilju realizovanja mogućnosti koje su ponudile ova i druge inicijative za rešavanje problema sa kojima se suočavaju mlade gej osobe u obrazovnom sistemu. Izveštaj počinje razmatranjem problema, ilustracijom relevantne literature iz Irske i šire, o teškoćama sa kojima se suočavaju učenici koji su gejevi i lezbejke. Prikazom literature se identifikuju politički i programski odgovori na ove teškoće, koji su od posebne važnosti za situaciju u Irskoj.

Izveštaj, takođe, opisuje razvoj u kontekstu opšte politike, uključujući ključne zakonske i druge propise, koji se odnose na promociju jednakosti i progressa, koji je gej i lezbejska zajednica napravila, izlaženjem u susret potrebama gej osoba.

Nakon toga, opisuje se razvoj u obrazovnom sektoru sa fokusom na politikama i programima u okviru osnovnog i srednjoškolskog nivoa, koji su od posebnog značaja za posvećivanje problemima sa kojima su mlade gej osobe suočene u obrazovanju. Takođe, označe-

na su pomoćna sredstva za profesore, poput obuke i drugih načina podrške, koja su ključna za promociju svesti i razvijanje odgovarajućih pristupa za izlaženje u susret gej učenicima.

Izveštaj se završava predlozima o proširenju i podržavanju različitih politika i programa, koji su u njemu prepoznati, kako bi se osigurala bezbednija i ohrabrujuća sredina za gej osobe u školama.

U ovom izveštaju se proučavaju osnovno i srednje obrazovanje. Postoji potreba za daljim istraživanjem koje bi se fokusiralo na više obrazovanje, a trebalo bi da ga sprovede Uprava za više obrazovanje (Higher Education Authority). Sve više pažnje se obraća i na obrazovanje odraslih, tzv. "drugu šansu" u obrazovanju (Second Chance education), koje je izvan obima ove studije. Potreban je dalji rad u ovoj oblasti, kako bi se osiguralo uključivanje lezbejki i gej osoba, kao karakteristične grupe, u obrazovanje odraslih, i smanjili nedostaci u njihovom obrazovanju. Pored toga, aktuelne obuke koje se održavaju u različitim oblastima, u okviru lezbejske i gej zajednice, bi morale biti prepoznate i podržane, kao uspešno i delotvorno obrazovanje odraslih.

1.1. Posebne težnje i ciljevi

Osnovni ciljevi ovog izveštaja, prvog koji obrađuje ova pitanja, su:

- ♦ Obezbeđivanje dokumenta koji bi poslužio kao sredstvo stručnjacima za obrazovanje, kojim se dokumentuju pitanja koja se tiču gej populacije u školama i uočavaju najbolji praktični pristupi u rešavanju problema sa kojima se oni suočavaju;
- ♦ Obezbeđivanje dokumenta koji bi poslužio kao sredstvo lezbejskoj i gej zajednici time što uočava politike, programe i razne organizacione strukture, pomoću kojih se može izaći u susret potrebama učenika koji su lezbejke i gejevi;
- ♦ Promovisanje većeg razumevanja i svesti o efektima koje diskriminisanje mladih gej ljudi i predrasude u školama imaju na njih;
- ♦ Uočavanje strategija i mera pomoću kojih bi se u školskom sistemu uspostavilo bezbednije okruženje i podrška za gej osobe.

2. Gej osobe i obrazovni sistem

“Mlade lezbejke, gejevi i biseksualne osobe sede u svakoj učionici, u svakoj školi u našem društvu. Često nevidljivi, zakonom su primorani da pohađaju škole koje ih ignorišu i žigošu. Deo njihovih nastavnika/ca je nespreman da prepozna njihovo postojanje u javnosti, niti da adekvatno odgovori na njihove potrebe. Drugi/e nastavnici/e, od kojih su mnogi/e i sami/e lezbejke, gej ili biseksualci/ke, su pod konstantnim naporom, često praćeni velikim otporom, kako bi osigurali da školski dani ovih učenika budu pozitivni” (Monahan, 1997; 203).

2.1 Irska

Izveštaj *Combat Poverty Agency* (CPA - Agencija za borbu protiv siromaštva)

Siromaštvo: Lezbejke i gejevi (1995) dokumentuje najiscrpnije istraživanje ikad sprovedeno o stepenu i prirodi anti-gej predrasuda i diskriminacija u Irskoj. Studija, zasnovana na anketiranju gej osoba iz Dablina i Korka, ispituje načine na koje diskriminacija, i strah od diskriminacije, kod lezbejki i gejeva utiču na stepen siromaštva i izopštavanje, i pokušava da utvrdi potrebe onih koji su pod najvećim rizikom da iskuse siromaštvo. Studija se ne fokusira samo na visinu primanja, već i na to kako diskriminacija utiče na ljudske živote u odnosima sa porodicom i prijateljima, na obrazovanje i priučavanje, zaposlenje, pristupačnost sredstvima poput stanovanja, beneficija od strane države, zdravlje, uznemiravanje, nasilje i emigraciju.

Skoro polovina (49%) ispitanika/ca je postala svesna svoje seksualnosti pre petnaeste godine, kada su naročito ranljivi i zavisni, pogotovo u ekonomskom smislu. Dve trećine (66%) je odgovorilo da im je postepeno spoznavanje seksualnosti izazvalo probleme. Mnoge od tih problema su iskusili tokom škole ili koledža. Na

primer, tri petine (57%) ispitanika/ca je imalo različite probleme u školi, a velika većina te probleme opisuje kao rezultat toga što su gej ili lezbejka. Problemi su najčešće izolacija, depresija, slabo samopoštovanje, uznemiravanje i nasilništvo. Osam posto ispitanika koji su iskusili ovakve probleme u školi, napustilo je školovanje ranije od očekivanog (1995; 51). Jedan gej mladić to ovako opisuje: “Jednostavno, više nisam mogao da trpim maltretiranje, pa sam odlučio da odem. Ionako sam mnogo bežao iz škole. Kada sam rekao majci da napuštam školu osećao sam se kao nikad pre. To me je ispunilo i mentalno i fizički. Više nisam mogao. Imao sam četrnaest godina, i bio stalno nervozan. Naučio sam da čitam i pišem tek kad sam napustio školu i počeo da čitam o stvarima koje su me interesovale.” (1995; 47).

Iz istraživanja se jasno može uočiti nedostatak pomoći ili podrške lezbejkama i gejevima koji doživljavaju probleme u školi. Od 91 ispitanika, koji su iskusili ovakve probleme, samo njih šestoro ih je podelilo sa nastavnicima, dok je četvoro potražilo pomoć od školskog savetnika.

Najveći broj onih koji su o tome, ipak, razgovarali, rekao je roditeljima (16 ispitanika/ca), prijateljima (19 ispitanika/ca) ili prijateljima koji su lezbejke i gejevi (13 ispitanika/ca). Da bi pričali o problemima sa kojima se susreću, zbog seksualne orijentacije, neki su zaobišli i školu, i porodicu i prijatelje. Jedan gej muškarac priča: “Shvatio sam da sam gej još u petom razredu. Nisam imao nikakvih informacija o tome, ali sam čuo za reč *gej* i želeo da saznam više. Prvo sam nazvao *Samaricane*, koji su me ubacili u uobičajenu rutinu: “Da li pomišljaš na samoubistvo?”. Nastavio sam da ih zovem, i trećeg puta su mi dali informaciju o *REACH*-u (Hrišćanska gej grupa).”

Tri petine (59%) onih koji su pohađali koledž i jedna trećina (36%) onih koji su bili na pripravnčkoj obuci, iskusilo je probleme slične onima u školi. Većina tvrdi da su problemi nastali zbog

toga što su lezbejke ili gejevi. Ipak, incidenti poput maltretiranja i siledžijstva su na koledžu znatno manje zastupljeni nego u školi. (1995; 49).

Studija pokazuje da je većina onih koji su napravila coming out kao posledicu toga iskusila “značajno” ili poboljšanje života “na neki način”.

Izveštaj *Agencije za borbu protiv siromaštva* definiše preporuke u tretiranju problema kojima se bavi. Sledeće preporuke su predložene u domenu obrazovanja:

- ♦ Ministarstvo prosvete bi trebalo da razvija anti-diskriminacioni program, kojim bi se pristupilo rešavanju problema diskriminacije i nedostataka koje ova studija identifikuje.
- ♦ U opšti program protiv nasilništva bi se hitno trebalo svrstati i nasilništvo nad učenicima koji su lezbejke i gejevi.
- ♦ Ministarstvo prosvete bi trebalo da obezbedi obuku za nastavnike i školske savetnike u cilju stvaranju okruženja u kome bi se svim učenicima, uključujući i one koji su lezbejke ili gejevi, pružala podrška,
- ♦ Ministarstvo prosvete bi trebalo da usvoji *Propis o jednakosti* primenljiv na školsku upravu, nastavnike i učenike, kojim bi se tretirali svi oblici predrasuda, diskriminacije i uznemiravanja, uključujući one zasnovane na seksualnoj orijentaciji.
- ♦ U nastavni program bi trebalo uključiti pitanja koja se tiču jednakosti i ljudskih prava, kao i problema zbog predrasuda, diskriminacije i siromaštva.

Iskustva lezbejki, gejeva i biseksualnih osoba u školama severozapadne Irske

(Foyle Friend, 1999) je izveštaj zasnovan na maloj anketi sprovedenoj 1998. nad mladima iz Derija, Donegala i Tirona, koji se identifikuju kao lezbejke, gejevi ili biseksualne osobe. Njime se potvrđuju mnogi rezultati iz izveštaja Agencije za borbu protiv siromaštva. Od 31 gej ili biseksualnih anketiranih dečaka, jedan je

opisao pokušaj samoubistva (iako ovog pitanja nije bilo u anketi); dvojica su provela neko vreme u psihijatrijskim ustanovama, a njih 11 smatra da postoji negativan uticaj na njihovo školovanje. Slični rezultati su dobijeni od anketiranih lezbejki, uključujući negativan uticaj surovosti i anti-gej maltretiranja, na njihov uspeh u školi i na život uopšte (1999;5). Doživljena maltretiranja, zabeležena u ovoj studiji, nisu pojedinačni incidenti, već kontinuirana uznemiravanja koja su se dešavala i izvan školskog dvorišta. Jedan od ispitanika priča:

“Doživljam verbalno, fizičko i mentalno maltretiranje. Zvali su me pogrđnim imenima, drugi dečaci su mi pljuvali po leđima i licu. Pisali su homofobične poruke po mojim stvarima. To se desilo i mom bratu, a moju majku su vređali zbog mene. (1999; 12).

O uticaju predrasuda protiv lezbejki i gejeva nedavno je pisano u izveštaju Milosrdnih sestara Zapadne provincije (Sisters of Mercy Western Province) *Glazovi koji izazivaju: Put do promena* (1999). Intervjuisane gej osobe pričaju o znatnim teškoćama sa kojima se susreću zbog homofobične sredine u kojoj žive. Jedan od njih kaže:

“Mnogi gejevi i lezbejke rano shvate da su drugačiji. Ako te povežu sa nečim što je pogrešno ili odvratno, moraš sa time izaći na kraj, isto je sa seksualnošću”(1999; 81).

Obrazovanje i školovanje se smatraju oblastima u kojima je najznačajnije i najsvrsishodnije proučavati anti-gej predrasude.

Ispitanici smatraju da u ovim oblastima postoji mnogo predrasuda (1999;84). Jedan od intervjuisanih kaže:

“U svim elementima obrazovanja se pretpostavlja da smo heteroseksualni. Ne postoji ni prividan izbor. Kada se to pomene, uvek je na uvredljiv način - čak i u verskom obrazovanju. U knjigama, svi heroji su muškarci, parovi su venčani i heteroseksualni. Knjige su svakako podeljene na rodove, ali one su heteroseksualne, i u seksualnom obrazovanju, o gejevima i lezbejkama se piše minimalno, a najčešće se uopšte ne spominju” (1999; 83).

Veze između seksualne orijentacije i nedostataka u obrazovanju pominje i Regionalna služba za omladinu iz Votterforda (Waterford Regional Youth Services) u izveštaju ***Videli smo i čuli: Izveštaj o potrebama mladih Votterforda*** (1996). U poglavlju o “mladima koji su izopšteniji” tvrdi se da mladi gejevi i lezbejke “mogu postati subjektima uznemiravanja i vređanja” i imaju “veoma specifične potrebe tokom razvoja” (1996; 43). Izveštaj se odnosi na potrebe za “obrazovanjem u vezi sa seksualnom orijentacijom” i poziva na kreiranje inovacija u toj oblasti, kroz konsultacije sa različitim interesnim grupama, u volonterskom sektoru, gde ljudi imaju iskustva iz prve ruke sa različitim problemima, koji uključuju i seksualnost i seksualnu orijentaciju. (1996; 45).

Ostali korisni izvori informacija o odgovaranju na potrebe homoseksualne omladine u Irskoj uključuju:

Out-ovana omladina: Izveštaj o probnom projektu Dablinske gej i lezbejske omladinske grupe (O’Brajen, 1998) opisuje rezultate probnog projekta za podršku mladima koji sponzoriše Gej odbor Dablin, i podržavaju Gej HIV

Strategije, a iniciran je od strane Medicinskog saveta za istok, kao deo razvijanja strategije za prevenciju od HIV-a. Izveštaj sadrži korisne informacije o faktorima koji sputavaju razvoj grupa ove vrste. Takođe, sadrži širok spektar preporuka javnim službama i volonterskim grupama o načinima pomoći mladim gej osobama.

Profesionalna obuka za radnike sa mladima o pitanjima gej omladine: Nacrt predloga za nastavni program (Nexus Research/Gay HIV strategies) sponzoriše Regionalna služba za omladinu iz Votterforda i Projekat za zdravlje gejeva sa juga (Southern Gay Health Project). Predlog nastavnog plana koji se nalazi u izveštaju je sastavljen detaljnim pregledom literature, intervjuisanjem osoba, službi i grupa posvećenih omladini, i održavanjem dve probne profesionalne sednice za radnike sa mladima, na temu promocije zdravlja kod gej omladine.

Školska iskustva lezbejki, gejeva i biseksualaca (Baron, 1999) je teza urađena za Mejnnt Univerzitet i Upravu grada Dablina za omladinske službe. Teza je zasnovana na anketiranju mladih gej osoba i pruža zanimljive uvide u njihova školska iskustva.

2.2 Internacionalno

Literatura koja se odnosi na potrebe gej osoba u obrazovanju je mnogobrojna. Ona uključuje veoma značajnu dokumentaciju inovativnih pristupa rešavanju problema i teškoća sa kojima se suočavaju mlade lezbejke i gejevi u školama. Iako je nemoguće sačiniti celokupan pregled te literature, za identifikovanje potreba gej učenika i razvoj strategija, kojima bi im se izašlo u susret, za ovu studiju su od velikog značaja bile sledeće inicijative, istraživanja i dokumenta.

Jedan od najvećih pomaka u tome, načinila je država Masačusets, svojim Programom. Guverner Masačusetsa je 1992. osnovao Guvernersku komisiju za gej/lezbejsku omladinu, u čiji rad su uključeni članovi iz državnog i NVO sektora, dvoje srednjoškolaca, dvoje roditelja čija su deca gej/lezbejke i izvesan broj nastavnika i socijalnih radnika. Komisija je održala seriju od pet javnih saslušanja širom zemlje, tokom kojih su zabeležena svedočenja studenata i studentkinja homoseksualne orijentacije o svojim iskustvima u školi. Izveštaj, pod nazivom ***Učinimo škole bezbednijim za gej/lezbejsku omladinu: prekinimo ćutanje u školama i porodicama*** zasnovan je na ovim konsultacijama i israživanjima sprovedenim na najvišem nacionalnom nivou. U izveštaju se opisuju neka od ključnih pitanja, zabeleženih tokom javnih saslušanja, koje je komisija organizovala. Na primer:

- ♦ *Uznemiravanje:* Anketa koju je 1984. sprovedla Nacionalna lezbejska i gej radna grupa (US National Lesbian and Gay Task Force) pokazuje da je 45% muškaraca i 20% žena verbalno ili fizički napadnuto tokom srednjeg obrazovanja, zbog pretpostavke da su lezbejke ili gejevi.

- ◆ *Izolacija i samoubistva: Izveštaj radne grupe o samoubistvima mladih* (Ministarstvo zdravlja SAD-a) iz 1989. otkriva da samoubistva gej / lezbejske omladine čine 30% samoubistava među mladima. Takođe je otkriveno da je verovatnoća da gej/ lezbejska omladina pokuša da izvrši samoubistvo dva do tri puta veća. Izolacija i uznemiravanje u školi su označeni kao mogući faktori pokušaja ili izvršenja samoubistva.
- ◆ *Napuštanje školovanja i slab uspeh.* U *Izveštaju radne grupe o samoubistvima mladih* se procenjuje da 28% mladih lezbejki i gejeva napušta školu zbog nelagodnosti koju osećaju u školskom okruženju. U istom izveštaju se procenjuje i to da gej mladići, lezbejke i biseksualna omladina čini oko 25% sve omladine koja živi na ulicama SAD.
- ◆ Rezultati istraživanja Guvernerske komisije pokazuju da se mladi ljudi suočavaju sa raznim teškoćama prilikom coming out-a u porodici; one variraju od izbegavanja i nedostatka podrške do potpunog odbacivanja. Prema *Izveštaju radne grupe o samoubistvima mladih*, 26% mladih gejeva je primorano da napusti dom zbog konflikata u vezi sa seksualnom orijentacijom. U izveštaju Komisije se nalazi veliki broj preporuka za rešavanje ovih problema u Masačusetsu. Državni odbor za obrazovanje je 1993. izglasao seriju mera, baziranih na ovim preporukama, kojima se nastoji povećati bezbednost u školama, i osnovati službe podrške za učenike i učenicice koji/e su lezbejke ili gej. Ove mere su, između ostalog:
 1. Škole se podstiču da razvijaju odredbe kojima se gej/lezbejski učenici i učenice štite od uznemiravanja, nasilja i diskriminacije.
 2. Škole se podstiču da školskom osoblju obezbede obuku u sprečavanju nasilja i samoubistava.
 3. Škole se podstiču da osnuju grupe za podršku gej, lezbejskim i heteroseksualnim učenicima i učenicama.
 4. Škole se podstiču da obezbede savetovalište za članove porodice učenika i učenica koji su gejevi i lezbejke.

Sličan pristup je sada usvojen u državi Rod Ajlend. Tamo se Radna grupa za gej, biseksualnu i transrodnu omladinu (Task Force on Gay, Bisexual and Transgendered Youth) sastoji od državnih zvaničnika, službi za pružanje pomoći, omladine, roditelja, edukatora i administracije iz Ministarstva zdravlja i prosvete. Radna grupa je širom zemlje organizovala Forum o obrazovanju, koji obuhvata sve učesnike u edukacionom procesu, uključujući i mlade, i sačinila izveštaj sa nazivom: ***Škola ne treba da boli: Smanjenje tegoba gej, lezbejske i transrodne omladine*** (1995). Forum je, kao što se ističe u izveštaju, uočio slične probleme kao kod mladih gej osoba iz Masačusetsa, uključujući uznemiravanje i nasilje, izolaciju, samoubistva i odsustvo podrške od strane profesora i školskih savetnika. Dati su slični predlozi, među kojima se ističu: potreba za usvajanjem odredbi kojim bi se zaštitili gej učenici/e, obuka za nastavnike i akcije, kojim bi se promovisao dijalog među učenicima, edukatorima i roditeljima o pitanjima homofobije i bezbednosti u školama.

Uspех u razredu: Podrška lezbejskoj, gej i biseksualnoj omladini u školama (Monahan 1997) pruža veoma koristan pregled literature (uglavnom iz Severne Amerike) o ključnim pitanjima o kojima je potrebno obratiti pažnju u školama. Prvo pitanje se tiče bezbednosti. Monahan kaže:

“Ni jedno dete niti mlada osoba ne bi trebalo da se plaši za sopstvenu fizičku bezbednost dok se nalazi u obrazovnoj ustanovi, i ni jedan učenik da strepi od posledica po mentalno zdravlje, koje bi mogao da ima zbog pohađanja škole” (1997; 204).

Ipak, lezbejke i gejevi su baš u školama najviše podložni anti-gej nasilju. Na primer, u izveštaju Ministarstva pravde SAD-a se ističe da su lezbejke i gejevi najčešće žrtve zločina iz mržnje i da su škole primarne lokacije gde se ovaj tip nasilja dešava (1997; 204). Čak i u školama, gde nije dokumentovano nasilje nad gej učenicima, strah od nasilja ima veliki uticaj. Mogućnost za normalnim ponašanjem, razotkrivanje nečije seksualnosti i/ili traženje podrške, postaje

uslovljeno strahom. Pored obezbeđivanja fizičke bezbednosti, škole imaju obavezu da osiguraju da pohađanje nastave ne bude štetno po mentalno zdravlje učenika. Jedno od najčešćih iskustava, koje može potkopati osećaj bezbednosti učenika, jeste stalna izloženost verbalnom uznemiravanju. Prema Monahanu, studenti za koje se pretpostavlja da su lezbejke, gej ili biseksualci, najčešće su mete ovog tipa zlostavljanja. I dok studije pokazuju da gej učenike najčešće maltretiraju drugi učenici, u nekim slučajevima maltretiranje dolazi od nastavnika. U ovakvim slučajevima, uznemiravanje može dobiti oblik direktnih napada, kada nastavnik pravi homofobične šale i komentare, ili se pridružuje učenicima koji to rade (1997; 206). Prema Monahanu, učenici različito reaguju na pretnje fizičkom i mentalnom zdravlju. Ipak, "njihovi mehanizmi reprodukcija obrazaca ponašanja se moraju uočiti, ne kao slabosti, već kao legitimna reakcija na školski sistem koji ih je izneverio" (1997;206).

Jedan od najčešćih mehanizama je bežanje i izbegavanje škole i Monahan se poziva na razna istraživanja koja dokumentuju visok stepen izostajanja među gej / lezbejskom populacijom, akademske neuspehe, menjanje škole i najzad, potpuno napuštanje školovanja. Problemi ranog napuštanja školovanja su posebno akutni među učenicima koji su otvoreni po pitanju seksualnosti i nisu u stanju da "prođu" kao heteroseksualne osobe. Očigledna strategija gej i lezbejske omladine je prikrivanje seksualne orijentacije, putem stalnih pokušaja da oponašaju heteroseksualce - iako je to često nedovoljno da bi se izbeglo maltretiranje.

Prema Monahanu, ovi pokušaji da se prikažu "normalnim" mogu imati značajne, nemerljive posledice na njihov razvojni proces, samopouzdanje i osećanje pripadnosti (1997; 207). I dok strah od uznemiravanja može navesti učenike da se povuku iz škole, zabeleženi su i slučajevi gde lezbejke i gej učenici pokušavaju da naprave balans, tako što postižu izuzetne uspehe u akademskim i/ili društvenim krugovima. Iako ove strategije mogu izazvati veće prihvatanje u

društvu od potpunog napuštanja škole, Manahan ističe da svaka od njih ima svoje posledice. "Učenici koji svu svoju energiju posvećuju akademskim postignućima često postaju otuđeni od svojih vršnjaka i imaju ograničene mogućnosti pri sklapanju društvenih veza. Oni koji se preopterećuju aktivnim, ali prikrivenim društvenim odnosima, nose teret poremećenog doživljavanja sebe (1997; 208).

Sigurna igra: Odgovor nastavnika srednje škole na pitanja lezbejskih, gej i biseksualnih učenika, maltretiranje, HIV i AIDS, obrazovanje i Sektor 28 (Daglas Etal, 1997) je nacrt studije bazirane na anketi sprovedenoj u srednjim školama u Engleskoj i Velsu. Anketa je sačinjena radi identifikacije njihovog opažanja, između ostalog, maltretiranja u školi, načina na koji škole nastoje da izađu u susret potrebama lezbejki i gejeva i podučavanja

o HIV-u i AIDS-u. 82% intervjuisanih profesora je bilo svesno incidenata koji su zasnovani na homofobičnom verbalnom maltretiranju, a 26% je bilo svesno postojanja fizičkog maltretiranja, koje je praćeno homofobičnim vređanjem. Posledice takvog maltretiranja su varirale, dovodeći, u pojedinim slučajevima, do preranog napuštanja školovanja. Jedan intervjuisani razredni starešina kaže da je takvo maltretiranje uključivalo:

"Smanjenje ili totalni gubitak samopouzdanja, takođe i samopoštovanja, povlačenje u sebe, prekid komunikacije, očiglednu nesreću, koja utiče i na druženje, motivaciju prema radu, školi; bežanje iz škole, simuliranje bolesti pred roditeljima i očigledno, na odbijanje da se dođe u školu" (Daglas et al, 1997; 24).

Iako mnoge škole imaju opšta pravila koja se tiču uznemiravanja, samo 6% ima pravila koja uključuju uznemiravanje lezbejki i gejeva. Upitani o faktorima koji ih sputavaju u suprotstavljanju homofobičnom uznemiravanju, profesori najčešće navode:

- ◆ neodobravanje roditelja,
- ◆ nedostatak osoblja sa iskustvom, i
- ◆ nedostatak pravila.

U intervjuima se takođe razgovaralo o zabrinutosti zbog reakcija lokalne zajednice i homofobije među članovima osoblja. Interesantno je da su škole sa razvijenim inovativnim i efektivnim taktikama za rešavanje problema uznemiravanja, nerado otkrивale detalje o njima, navodeći kao razlog- zabrinutost zbog “negativnog publiciteta” (1997;28).

Neke od korisnih informacija o praktičnom pristupu rešavanju problema gej učenika su sadržane u *Pregledu srednjih škola* objavljenom u SAD-u. Na primer, u jednom članku se dokumentuju iskustva stečena tokom *Projekta 10*, programa razvijenog u oblasti Ferfaks u Los Anđelesu, radi izlaska u susret različitim potrebama gej/lezbejskih učenika (Uribe, 1993). Projekat je fokusiran na obrazovanje, redukciju verbalnog i fizičkog nasilja, sprečavanje samoubistava i propagiranje preciznih informacija o AIDS-u. Metode pomoću kojih je projekat sproveden su radionice za profesore, savetnike i drugo osoblje, i grupe za podršku učenicima, koje su ustanovljene u svakoj srednjoj školi i orijentisane su na pitanja oko seksualne orijentacije. Grupe za podršku su bile izuzetno važan deo Programa i putem podrške facilitatora/savetnika, pružale su savete učenicima u rešavanju različitih problema, uključujući i seksualnu orijentaciju (1994; 111).

U članku se navode instrukcije iz *Projekta 10* za koje se smatra da su od posebne važnosti za škole koje nameravaju da izađu u susret potrebama svojih učenika, koji su lezbejke i gejevi. Na primer, tokom Programa je uočeno da su profesori često nespremni da na časovima razgovaraju o homoseksualnosti, i izražavaju zabrinutosti zbog optužbi da je “podstiču” ili “promovišu”. Otkriveno je da ovi problemi mogu biti prevaziđeni, ako škole usvoje anti-diskriminacione odredbe koje seksualnu orijentaciju svrstavaju među zaštićene kategorije. Tada bi se mogla razviti integrisana strategija radi sprovođenja ovih odredbi i razvoja nastavnih programa, koji bi omogućili diskusije o seksualnoj orijentaciji.

Postojanje i podrška anti-diskriminacionih odredbi bi zaštitila

profesore od mogućih žalbi roditelja. U tom slučaju bi roditelj bio zamoljen da sastavi žalbu u pisanom obliku i izrazi svoje protivljenje i argumente. Školski odbor bi je tada razmatrao u svetlu usvojene anti-diskriminacione odredbe.

Učenici i učenice gejevi i lezbejke: razumevanje njihovih potreba (Besner and Spangin, 1995) je studija koja sadrži zanimljiv pregled (baziran na iskustvima u SAD-u) načina na koje se može obezbediti pomoć za gej / lezbejske učenike. Besner i Spungin uočavaju probleme sa kojima se susreću škole, koje razvijaju službe, ili nastavne programe, koje pojedini roditelji ili ljudi iz zajednice doživljavaju kao “promovisanje” homoseksualnosti. Ipak, oni beleže da su sličan otpor i ljutnja postojali i tokom sedamdesetih godina kada se raspravljalo o rasizmu. Oni sugerišu da bi u takvim slučajevima škola trebalo da naglasi moralnu i profesionalnu odgovornost/dužnost za uvažavanjem potreba svih studenata, bez obzira na seksualnu orijentaciju ili druge razlike. Oni, takođe, ističu da se predloženim Načelima ova dužnost može staviti na snagu, čime bi se podizao nivo svesti u široj školskoj zajednici, obezbedila obuka za nastavnike i savetnike, kao i podrška za porodice. Dalje se navode praktični predlozi za borbu protiv anti-gej predrasuda u okviru nastavnog programa škola, preko predmeta poput književnosti, društvenih nauka, istorije, itd.

Tokom ovog istraživanja uspostavljen je kontakt sa određenim brojem društvenih inicijativa u cilju promovisanja jednakosti za lezbejke i gej osobe u školama. Interesantni projekti iz ove oblasti uključuju i sledeće:

- ♦ **Hetrik-Martin Institut** je organizacija za posredovanje i socijalna služba sa sedištem u Njujorku, čiji je rad posvećen izlaženju u susret različitim potrebama gej / lezbejske omladine, kao i edukaciji društva o njihovim životima. Institut je zajedno sa Odborom za obrazovanje grada Njujorka 1985. otvorio “Harvi Milk Školu” za mlade koji nisu u stanju da

doviše obrazovanje u konvencionalnom obrazovnom sistemu zbog anti-gej uznemiravanja. U školi takođe postoji centar za vannastavne aktivnosti, u okviru koga funkcionišu individualno i porodično savetovište, praktična podrška mladim beskućnicima i posredovanje na nacionalnom nivou.

- ♦ **Gej, lezbejska i strejt obrazovna mreža (GLSEN)** je organizacija sa sedištem u Nju Jorku koja obuhvata rad na nacionalnom nivou SAD-a. GLSEN “nastoji da uspostavi školsku atmosferu u kojoj se razlike uvažavaju kao pozitivan doprinos stvaranju živahnije i raznovrsnije zajednice”. Njena uloga u posredovanju se sastoji od povezivanja sa konvencionalnim obrazovnim organizacijama, sindikatima profesora i vlastima. Podržava rad lokalnih “Poglavlja” i nudi velik izbor video materijala, knjiga, načela i veb sajt.

Prevela: Majda Puača

XI

REČNIK LGBTTIQ POJMOVA I SIMBOLA

LGBTTIQ rečnik pojmova i simbola

Activism – aktivizam: političko uverenje da delanje na individualnoj ili kolektivnoj ravni može izazvati političke promene. Aktivistički stav ne poriče značaj konvencionalnih institucionalnih struktura (pravo, mediji, obrazovanje itd.), nego podstiče ljude da im pristupe direktno. Iako aktivizam po definiciji nije nužno radikaln, on se najčešće javlja u domenu u kojem je neki oblik DISKRIMINACIJE postao odveć represivan, te se zbog toga neretko suprotstavlja odnosima moći koje bi da održe *status quo*.

Assimilation – asimilacija: krilo lezbejske i gej politike koje naglašava da ne postoje neke značajne razlike među hetero- i homoseksualcima. Uverenje koje ovde vlada izražava se u nadi da će lezbejkama i gej muškarcima, ako se budu ponašali na način koji je za DOMINANTNU KULTURU prihvatljiv, kad-tad biti omogućen ravnopravan pristup svim resursima privilegijama, dostupnim heteroseksualnoj većini. No kako je društvena prihvatljivost nešto što počiva na kontingentnim faktorima poput klase, rase i roda, asimilacione tendencije često trpe osudu da ih promovišu upravo najmanje ugroženi pojedinci (beli muškarci srednje klase).

Aut (Out) - Opisuje osobu koja se seksualno/rodno/polno identifikuje u javnom i/ili u profesionalnom životu.

Autirati - čin javnog objavljivanja da je neka osoba gej, lezbejka ili biseksualna osoba. Većina gej i lezbejske zajednice smatra da je nepristojno i protivi se tome da bilo koja osoba, osim one koja je u pitanju, odlučuje o tome kad će i kome pričati o seksualnoj orijentaciji. Lezbejska i gej zajednica u Srbiji termin “autirati se” takođe koristi za situacija kada sam gej ili sama lezbejka odluči

nekome da priča o svojoj seksualnoj orijentaciji. Tako na primer, može da se kaže da se neka lezbejka auitirala ocu, tj. da mu je rekla da je lezbejka.

Biological sex – biološki (hromozomski) pol: određenje determinisano hromozomima (XX, XY), hormonima (estrogen i progesteron, testosteron) i unutrašnjim i spoljašnjim genitalijama (vulva, klitoris, vagina, testisi i penis). *Konstruktivističke teorije tvrde da je pol (kao i rod i rodne uloge) konvencija (društvena konstrukcija)*

Biphobia – bifobija: netolerantnost ili nasilje prema biseksualnim osobama koje sprovode heteroseksualne osobe (u tom slučaju često je sinonimna sa HOMOFBIJOM) ili lezbejke i/ili gej muškarci.

Bisexual – biseksualna osoba: osoba čija je SEKSUALNA ORIJENTACIJA usmerena prema osobama oba roda; ili, osoba koja se emotivno, društveno ili psihološki investira u osobe oba roda. Prezir prema biseksualnim osobama (vidi BIFBIJA) počinje da jenjava tek s pojavom *queer* pokreta, dakle, paralelno sa tendencijama nivelisanja bitnih razlika među neheteroseksualnim osobama.

Chosen family – druga porodica: mreža prijatelja, partnera/partnerki i bivših partnera/partnerki od kojih LGBT osoba traži (i dobija) podršku, ponekad da bi nadoknadila ono što joj je uskraćeno u njenom primarnom okruženju

Closet – prikrivanje: stanje privatnosti, prikrivenosti. (Otuda fraza *to come out of the closet*, izaći na videlo, pokazati se).

1. Simbolička slika prisilnog zatvaranja, sakrivanja (*closet* znači i mala, tajna prostorija, i plakar) i (lažne) sigurnosti koja označava muk ne-heteroseksualnih osoba koji im nameće kulturni kôd.

2. U *QUEER TEORIJI* ovaj termin nosi političku težinu kao

“režim cenzure koji sprovodi dominantna kultura”.

3. Sinonim za homoseksualnu osobu koja prikriva svoju seksualnu ORIJENTACIJU (otuda i sintagma closet queen [prikrivena kraljica]: onaj ko se u potaji upušta u homoseksualne odnose, dok istovremeno javno vodi heteroseksualni život).

Coming out – razotkrivanje: sintagma koja potiče iz fraze *coming out of the closet*, već se ustaljeno upotrebljava u značenju javnog i otvorenog istupanja i afirmisanja vlastite (homo)seksualne orijentacije. Javlja se u dve ravni: kao samo-otkrice i kao manje ili više javna obznana. *Reći sebi i drugima, odnosno izaći iz ćutanja o svom identitetu. Izlaženjem iz ćutanja izlazi se iz izolacije i negiranja i objavljuje se drugima pravo na drugačiji život.* U AKTIVIZMU ili QUEER TEORIJI, razotkrivanje zadobija dimenziju političkog čina opiranja i suprotstavljanja HETEROSEKSIZMU.

Compulsory heterosexuality – prinudna heteroseksualnost: sintagma nastala u teoriji LEZBEJSKOG FEMINIZMA (Edrijen Rič) koja upućuje na složene mnogostruke forme odnosa među ženama. Po lezbejskim feministkinjama, žene su doslovno prisiljene na heteroseksualnost, odnosno ulogu seksualnog, emotivnog i fizičkog (rad u kući i staranje nad porodom) služenja muškarcu. S druge strane, istorijskim potiskivanjem govora o životu lezbejki i žena koje su živele nezavisno od muškaraca, i blagodareći verbalnim i fizičkim napadima na te žene, heteroseksualnost se nudila kao jedina opcija. Ovaj je koncept u lezbejskom feminizmu bio ključ za tumačenje načina na koji funkcioniše PATRIJARHAT. Od sredine osamdesetih godina prošlog veka, sve češće ga koriste i gej muškarci da bi opisali automatsku pretpostavku o tome da je svako bez razlike heteroseksualan.

Cross-dressing – trans-odevanje: doslovno, nošenje odeće koja se dizajnira za suprotni pol. U izvesnom smislu je sinonimna praksa sama *DRAG-KRALJICA* i *TRANSVESTITA*, ali se često koristi da označi i praksu heteroseksualnih muškarac koji odevaju žensku odeću ili, ređe, za žene koje nose ekskluzivno mušku odeću (frak, kravata i sl).

Discrimination – diskriminacija: svaki oblik zlostavljanja i *RE-PRESIJE*, koji može i ne mora uključivati fizičko nasilje. Zasnovana na principu razlikovanja i različitosti, ona ideološki i posredstvom institucija koje poseduju moć da nadziru i kažnjavaju, lišava prava sve one koji se na ovaj ili onaj način ne uklapaju u dominantnu matricu. Princip po kome diskriminacija funkcioniše može se vezati kako za ignoranciju tako i za privilegovano znanje, ali su mu u osnovi netolerantnost i moć ([neme] većine).

Drag – transvestija: (*Dressed As a Girl*), reč se izvorno koristila u Šekspirovom *Glob* teatru kao oznaka za glumce koji su imali ženke uloge (kako glumica nije bilo). Termin se u načelu odnosi na kostim i prerusavanje (otuda fraza *in drag* – prerusen u odeću suprotnog pola). Njime se pre svega referiše na muškarce koji na ovaj ili onaj način nastupaju, oponašajući žene, i time sprovode rodni *PERFORMANS* čime demonstriraju *FLUIDNOST* rodnog identiteta koji se inače po definiciji smatra “fiksiranim”.

Drag-king – drag-kralj: lezbejka/žena koja simulira muškarca.

Drag-queen – drag-kraljica: gej/strejt muškarac koji simulira ženu.

Fag/faggot – peder: u *HOMOFOBICHNOJ* upotrebi, sleng koji u načelu denotira gej muškarce, a posebno konotira *RODNI LIK* slabasnog i efeminizovanog muškarca. Sam termin, po nekima, vodi poreklo od srednjovekovne prakse spaljivanja *SODOMITA*

na snopovima pruća (*faggot*). Srpska reč PEDER u ne-homoseksualnoj upotrebi ima sličnu konotaciju, dok u gej zajednici nije nužno uvredljiva, nego se često pojavljuje i kao samo-afirmativno parodiranje STREJT konotacija.

Gay – gej: osnovno značenje termina je razdražan, veseo. U XIX veku zadobija novo značenje: ženske prostitutke su s prezirom nazivane “vesele (gej) žene”, pa se taj atribut pripisivao i muškarcima koji su se služili njihovim uslugama i muškim prostitutkama. Ranih godina XX veka nekolicina muškaraca i žena iz Amerike priskrba taj izraz kao zamenu za klinički naziv HOMOSEKSUALNA OSOBA. Reč ulazi u široku upotrebu šezdesetih i sedamdesetih godina XX veka, kada mediji prihvataju zalaganja gej pokreta da se izraz HOMOSEKSUALAC, koji koriste psihijatri pri dijagnozi mentalnog oboljenja, zameni rečju gej (po analogiji sa zahtevima crnačkog pokreta da se reč *Negro* zameni rečju *black*).

Gej (muškarac) / gejevi - Muškarac koga fizički i/ili emotivno privlače isključivo osobe istog pola. Izbegavajte korišćenje termina “homoseksualac” kako biste opisali gej muškarca.

“Gej panika” odbrana - Obrazloženje nasilja ili ubistva zasnovano na tvrdnji da je žrtva flertovala sa nasilnikom. U inostranim sudovima dešavalo se da muškarac koji je ubio gej muškarca, navodi da je bio izazvan da to uradi zato što je ovaj flertovao i seksualno mu se nabacivao, što je izazvalo paniku. “Gej panika” znači da odbrana krivi žrtvu za zločin iz mržnje, i sugeriše da flert sa osobom istog pola izaziva nasilan odgovor, koji čak može da izazove smrt.

Genderfobija (rodofobija) - Diskriminacija na bazi roda (rodnih uloga, izražavanja i normi) koja proističe iz neprihvatanja i negiranja prava individua na ličnu koncepciju polnog/rodnog identiteta i izražavanja.

Heterophobia – heterofobija: strah i mržnja prema heteroseksualnim osobama, institucijama koje su zasnovane na heteroseksualnim odnosima (brak, porodica) ili institucijama koje podržavaju ove odnose (crkva, država).

Heteroseksizam -Stav da je heteroseksualnost jedina validna seksualna orijentacija. Heteroseksizam se često ispoljava u formi ignorisanja lezbejki i gejeva. Na primer, brojni članci o ljubavi, parovima i odnosima koji nigde ne pominju istopolne parove.

Heteroseksualni muškarac / heteroseksualna žena / heteroseksualna osoba - Osoba koju fizički i/ili emotivno privlače isključivo osobe suprotnog pola. Heteroseksualna osoba ne mora da ima seksualna iskustva sa osobom suprotnog pola da bi se definisala kao heteroseksualna.

Homophobia – homofobija: strah, netolerancija, nasilje ili mržnja prema gej muškarcima i lezbejkama (i biseksualnim osobama [videti BIFOBIIJA]). Manifestuje se kao neupitna vera u superiornost heteroseksualnosti, koju podstiču kulturne i institucionalne društvene prakse. Ta vera rađa NASILJE prema ne-heteroseksualnim osobama koje se opravdava uverenjem u vlastitu superiornost (i njihovu inferiornost). Nasilje se ogleda u verbalnim i fizičkim napadima, oduzimanju potomstva neheteroseksualnom roditelju, diskriminaciji pri zapošljavanju, plaćanju poreza, umirovljenju, imigracionom postupku itd. Ovi oblici DISKRIMINACIJE su ono što spada u društveni domen i mnoge homofobične osobe odrićće da u tome uzimaju udela. Međutim, homofobija se lako prepoznaje na pojedinačnom nivou u svakodnevnim situacijama, recimo, kada za neku ženu mislimo da je lezbejka samo zato što nije u stanju da pronađe muškarca ili zato što želi da bude muškarac; ili kada osobu koja je lezbejka ili gej muškarac ne posmatramo kao celovitu ličnost, nego isključivo na osnovu njihove seksualne

ORIJENTACIJE. (Diskriminacija “radi” po istoj matrici u slučaju većine razlika – nacionanih, rasnih, klasnih itd., i nje nisu pošteđeni ni oni koji pripadaju manjinama).

Homoseksualac (*problematična terminologija*) - Zastareli klinički termin za osobe koje fizički i/ili emotivno privlače isključivo osobe istog pola. Termin je neprikladan i mnogi gejevi i lezbejke smatraju da je uvredljiv. Bolji termini su “gej (muškarac) / gejevi” i “lezbejka”.

Identity – identitet: [sexual/gender] seksualni identitet (LEZBEJKA, STREJT, GEJ, BI, ASEKSUALNA osoba) i rodni identitet (TRANSVESTIT, TRANS-RODNI, TRANSSEKSUALNA osoba). Iako deluju intuitivno, ove podele nisu striktne i fiksirane. “Politika identiteta” identitet koristi kao sredstvo za zadobijanje političke moći, rodne jednakosti, društvenog uvažavanja, kulturne legitimnosti, i to najčešće u formi većih prava.

Institutional oppression – institucionalizovana diskriminacija: društveni sklop koji se ogleda u institucijama moći (jezik, mediji, obrazovanje, ekonomija, religija i dr) koje favorizuju jednu grupu (ili jedan sistem odlika) naspram drugih. Savremena teorija se u načelu slaže da je ta “grupa” grupa belih (rasa) heteroseksualnih (orijentacija) muškaraca (rod) srednjih godina (starosna dob) pripadnika srednje ili srednje-više klase (klasa). Svi koji na ovaj ili onaj način odstupaju od date “grupe”, tretiraju se kao manjina (čak i kada formiraju grupu koja je od ove brojnija). Moć te grupe, čak i nad približno jednakim (recimo, crni muškarci sa svim navedenim odlikama) ili većim grupama (žene uopšte), održava se putem spomenutih ustanova.

Internalized oppression – interiorizovano nasilje (ili interiorizovana homofobija): interiorizovana mržnja prema sebi koja nastaje kao posledica prihvatanja negativnih stereotipa koje stvara opresivna

zajednica. To podrazumeva često konfliktna osećanja da su ne-strejt osobe u srži loše i inferirone ili da su superiorne i ekskluzivno dobre; da na čitavom svetu nema SIGURNOG PROSTORA; da se može verovati samo pripadnicima grupe i da se pripadnicima iste grupe ne sme ni po koju cenu verovati; da se radi sigurnosti zauvek treba SKRIVATI; da radi sigurnosti svuda i uvek treba istupati i otkrivati svoju orijentaciju itd.

Interseksualna osoba - Osoba koja se rađa sa polnim i reproduktivnim organima koji nisu definisani kao izričito ženski ili muški. Ovaj izraz odmenjuje politički nekorektan izraz HERMAFRODIT

Labris - Simbol iz kritske mitologije koji predstavlja sekiru sa dva sečiva. Lezbejski pokret u SAD-u je tokom šezdesetih godina prošlog veka uzeo ovaj simbol za jedan od svojih oznaka.

Lesbian – lezbejka: žena koja se emotivno, društveno ili psihološki investira u druge žene. “Lezbejka” je jedan od najstarijih i najpozitivnijih termina za ne-heteroseksualne žene, što u LEZBEJSKOJ FEMINISTČKOJ teoriji ne označava samo seksualni identitet koji se sukobljava sa konvencionalnim rodnim očekivanjima od žena, nego i društveni i politički identitet izgrađen u opoziciji prema muškom šovinizmu, PATRIJARHATU, HETEROSEKSIZMU i falocentrizmu. Sama reč potiče od imena grčkog ostrva Lezbos gde je rođena pesnikinja Sapfo koja je uznosila ljubav među ženama. *Lezbejke u Srbiji koriste termin “lezbejke” ne “lezbijke” kako bi identifikovale sebe, tako da je termin “lezbejka” preporučljiviji od termina “lezbijka”.*

LGBT - Skraćenica za lezbejke, gej muškarce, biseksualne, tranrodne osobe.

LGBTTIQ -Skraćenica za “lezbejke, gej muškarce, biseksualne, transrodne, transeksualne, interseksualne i queer” osobe.

Misogyny – mizoginija: doslovno, mržnja prema ženama ili ženskom rodu u načelu.

Patriarchy – patrijarhat: norma na kojoj je zasnovana struktura društva; niz strategija da se uspostave i održe postojeći sistemi odnosa moći i privilegija koje se u kontinuitetu dodeljuju muškarcima. Ime je sugestivno: postoje tri oca – Bog otac, otac države, monarh, i *pater familias*, otac porodice. Postoje tri tipa zakona: božanski zakon po kojem se sve odvija u teološkom i ontološkom smislu, zakon koji donosi otac države, zakon kojem moraju da se pokoravaju svi državljani, odakle sledi totalna moć monarha nad životom i smrti podređenih i, konačno, zakon oca na koji se obavezuje žena kada stupa u brak primajući “ime” muža. Tumačeno manje alegorijski, patrijarhat je norma jednog, norma neraspodeljive moći.

Pol -Klasifikovanje na osnovu reproduktivnih organa/funkcija i genitalija na muški, ženski i interseks. Društveno prihvaćeni su samo muški i ženski pol.

Polni identitet - Individualno identifikovanje po pitanju pola i polne pripadnosti, koji ne zavisi od pola koji je pripisan rođenjem.

Queer theory – queer teorija: škola književne i kulturne kritike, koja se u SAD pojavila početkom osamdesetih godina, duguje svoje intelektualno poreklo feminističkoj teoriji i francuskim filozofima poput Mišela Fukoa i Žaka Deride. *Queer* teoretičari analiziraju sve tipove tekstova u cilju razobličenja temeljnog značenja, distinkcija i odnosa moći u kulturi koja je proizvela tekst. Analize otkrivaju složene kulturne strategije kojima je omogućena regulacija

seksualnog ponašanja, što često rezultuje REPRESIJOM i DISKRIMINACIJOM seksualnih disidenata koji krše seksualne tabue ili se ne uklapaju u kulturno sankcionisane RODNE ULOGE. Ciljevi *queer* teoretičara su destabilizacija kulturnih ideja o PRIRODNOSTI, NORMALNOSTI, seksualnosti i termina hetero- i homoseksualnosti koji su korišćeni u svrhu diskriminisanja osoba koje se nisu saobražavale zapadnom idealu MONOGAMNOG heteroseksualnog braka. *Queer* teorija se mahom vezuje za teoriju društvenog konstruktivizma i u neskladu je sa esencijalističkim postavkama (recimo, teza da je neko po svojoj suštini ili bitnom određenju gej muškarac, odnosno lezbejka) koje postoje unutar starije (ali i novije) konceptualizacije neheteroseksualnog identiteta (videti LEZBEJSKI IDENTITET). Neka od najpoznatijih imena u *queer* teoriji svakako su Džudit Batler, Iv kosofski Sidžvik, Sindi Paton, Dajana Fas, Leo Bersani i Sajmon Vetni.

Queer: reč se prvenstveno odnosi na sve što se razlikuje od konvencionalnog na neki neobičan način (sinonim za čudno, ekscentrično). U početku su konotacije ovog termina u gej upotrebi bile negativne, pa čak i danas postoji otpor prema ovom izrazu, osobito među starijim homoseksualnim osobama.

Budući da termin subverzivno razobličuje postojeće, tobože fiksirane modele, odbacujući razlike (svi LGBT su njime bez razlike obuhvaćeni) i identitete (nijedan od LGBT identiteta u njemu nije povlašćen), on postaje sve univerzalnije prihvaćen. Mnoge TRANSEKSUALNE, biseksualne pa čak i heteroseksualne osobe čija se seksualnost ne uklapa u kulturne standarde MONOGAMNOG heteroseksualnog braka prihvatili su ovu oznaku kao "seksualni disidenti/disidentkinje". *Queer* je ranije u engleskom jeziku korišćen kao pogrđan naziv za neheteroseksualne osobe. Ovaj termin su LGBTTIQ osobe zatim preuzele kako bi opisivale same sebe. Neke osobe posebno cene ovaj termin zato što označava prkos i zato što obuhvata različitost – ne samo gejeva i lezbejki već i biseksualnih,

transrodnih i interseksualnih osoba, kao i heteroseksualne osobe koje sebe vide ili žive svoj život van hetero-patrijarhalnih normi.

Rod - Društveni konstrukt pola koji po definiciji određuje samo društvene uloge muškaraca i žena, to jest osoba muškog ili ženskog spola. Takođe, individualni konstrukt sopstvenog identiteta/izražavanja koji potvrđuje, negira i/ili prevazilazi društveno zadate i formirane polne i rodne uloge muškaraca i žena, kao i celu binarnu osnovu “muškog” i “ženskog”.

Rodni identitet - Individualni osećaj sebe i samosvesnost kao polnog/rodnog društvenog ljudskog bića, koji ne zavisi od pola koji je pripisan rođenjem. Podrazumijeva osobni koncept/konstrukt koji može biti u skladu sa društveno propisanim definicijama u pogledu pola/roda ili ih može negirati, prevazilaziti i menjati.

Rodno izražavanje - Vizuelna i spoljna prezentacija svake osobe koja se ogleda kroz odevanje, odevne ili telesne oznake, frizuru, ponašanje i govor tela.

Seksualna orijentacija -emocionalna i/ili fizička privlačnost ili naklonost koja može biti prema osobama istog i/ili različitog pola. Izbegavajte korišćenje uvredljivog izraza “seksualna preferencija”, koji se često koristi kako bi se impliciralo da je istopolna seksualna orijentacija nešto što se može i treba promeniti.

Sexism – seksizam: *Diskriminacija i/ili stavovi, uslovi i ponašanje kroz koje se vrši promocija stereotipa i represivnih društvenih uloga i normi na bazi pola i roda.* Posebno se odnosi na norme, vrednosti, uverenja, strukture i sisteme koje marginalizuju i podređuju žene dodeljujući muškarcima moć, privilegije i preimućstva. Oblik nasilja koje se nad ženama vrši individualno ili institucionalizovano.

Sexual identity – seksualni identitet: odnosi se na to kako *sebe* nazivamo i percipiramo. Ti nazivi uključuju “strejt”, “gej”, “bi”, “*queer*”, “neodređen/a”, “neodlučan/a”, “asekualan/a” i dr. Naše seksualno PONAŠANJE i način na koji sebe određujemo (identitet) predstavljaju stvar mogućeg izbora/odluke. Ima i onih koji tvrde da se i seksualna ORIJENTACIJA može odabrati, iako se to mahom poriče.

Stil života (*problematična terminologija*) - Termin koji se često koristi kako bi se degradirali životi gejeva i lezbejki. Izbegavajte korišćenje. Kao što ne postoji ni heteroseksualni stil života koji je jedinstven za sve, tako ne postoji ni gej stil života.

Straight (str8) – strejt: označava, pre svega, nešto pravo, bez skretanja (devijacija), nešto nepomešano, ali i nešto konvencionalno, što ne odstupa od normi koje su prihvaćene kao uobičajene, “NORMALNE” i “PRIRODNE”. Neutralna oznaka za heteroseksualne osobe u *queer* zajednici.

Transdžender/Transrodno - Sveobuhvatni termin koji se koristi kako bi se opisale različite osobe, ponašanja i grupacije koje imaju zajedničko delimično ili potpuno suprotstavljavanje nametnutim rodnim i polnim ulogama. Transrodnost se ne odnosi na seksualnu orijentaciju osobe.

Transeksualna osoba - Osoba koja ima jasnu želju i nameru da promeni svoj pol, kao i osoba koja je delimično ili potpuno modifikovala (uključuje fizičku i/ili hormonalnu terapiju i operacije) svoje telo i prezentaciju, izražavajući svoj rodni i/ili polni identitet i osećaj sebe.

Transphobia – transfobija: po analogiji sa BIFOBIJOM i HOMOFBIJOM, oblik diskriminacije, zasnovan na strahu, neznanju i mržnji, usmeren protiv TRANSEKSNALNIH, TRANSRODNIH osoba i ljudi sa “DVE DUŠE”. Tu predrasudu mogu perpetuirati strejt ljudi, gej muškarci, lezbejke, biseksualne ili POLISEKSUALNE osobe. Interiorizovana transfobija karakteristična je za trans osobe koje iskušavaju krivicu, sramotu, nedostatak samopouzdanja, negativnu sliku o sebi, pošto implicitno ili eksplicitno prihvataju društvenu stigmatizaciju.

Transrodna osoba - Osoba čiji rodni identitet i/ili rodno izražavanje nije u skladu sa uvaženim (nametnutim) tradicionalnim rodnim ulogama i normama.

Tranvestija /tranvestite/tranvestiti - Tranvestiti su osobe koje vole da nose odeću suprotnog pola. Tranvestija, tj preoblačenje nije povezano sa seksualnom orijentacijom. Tranvestiti/e mogu biti i heteroseksualne i istopolno orijentisane osobe.

Trougao / crni trougao/ roze trougao - Tokom II svetskog rata nacisti su u svojim konc-logorima ružičastim trouglom obeležavali gejeve, a crnim trouglom lezbejke, Romkinje i prostitutke. Tokom II svetskom rata u nacističkim logorima pogubljeno je više desetina hiljada istopolno orijentisanih osoba.

Woman-identified-woman/(woman-loving-woman) – žena identifikovana kao žena/(žena koja voli ženu): termin koji se koristio u LEZBEJSKOM FEMINISTIČKOM pokretu i opisivao žene koje su čitav svoj život organizovale oko drugih žena. Preko te sintagme načinjeno je određenje lezbejstva koje nije uključivalo seksualne odnose (pa su pod njega mogle potpasti kako PRAVA LEZBEJKA tako i POLITIČKA LEZBEJKA).

Zastava duginih boja - Simbol jedinstva i različitosti koji se koristi širom sveta, kao obeležje mirovnog, feminističkog i LGBTTIQ pokreta.

Priredila: Ksenija Forca

Pojmovi preuzeti iz:

- ♦ *Kratkog pojmovnika queer teorije, Adrijane Zaharijević, objavljenog u hrestomatiji "Unutra/Izvan" urednice Dajan Fas, u izdanju Centra za ženske studije, Beograd (2003), prevela Adrijana Zaharijević*
- ♦ *Priručnika za novinare i novinarkе "Ka Evropi: marginalizovane grupe i odgovorno novinarstvo" u izdanju Labrisa – organizacije za lezbejska prava, Beograd (2005)*

CIP